

Ny
forskning

i

GRA

Ny forskning i grammatik

Tanya Karoli Christensen

Henrik Høeg Müller

Henrik Jørgensen

Johan Pedersen

Udgivet af:
Dansk Sprognævn.

Med økonomisk støtte fra:
Støtteforeningen for Grammatiknetværket.

Redaktion:
Tanya Karoli Christensen, Henrik Høeg Müller, Henrik Jørgensen, Johan Pedersen

Serieredaktør: Eva Skafte Jensen, esj@dsn.dk.

© Forfatterne og Dansk Sprognævn, 2023

Sats: René Malchow
Omslag: Ulla Poulsen Precht
ISSN: 2446-1709 (onlineversion)

**Dansk
Sprognævn**
Adelgade 119b
DK-5400 Bogense

Indholdsfortegnelse

<i>Naja Bau & Kasper Boye: Præpositioner som heterogen ordklasse. En afasiologisk undersøgelse af sondringen mellem grammatiske og leksikalske præpositioner i engelsk .....</i>	5
<i>Ken Ramshøj Christensen & Anne Mette Nyvad: Sætningskompleksitet, frekvens og acceptabilitet.....</i>	24
<i>Sune Gregersen: Komplementsætninger med V2-ledstilling i wangeroogefrisisk .....</i>	40
<i>Eva Skafte Jensen & Jørgen Schack: Ubøjede adverbialer uden og med -t og historien bag.....</i>	57
<i>Line Burholt Kristensen, Jørgen Schack & Katrine Falcon Søby: Om unge der har skulle bøje modalverber, men ikke har turde, ikke har kunne eller ikke har ville .....</i>	74
<i>Henrik Høeg Müller: Komplekse prædikater vs. uafhængige leksikalske former. Typologiske forskelle mellem dansk og spansk .....</i>	91
<i>Peter Juul Nielsen: Den danske indirekte medium i diakron belysning .....</i>	109
<i>Michael Nguyen: Hvad er det for en konstruktion? Om den diskontinuerte hvad-for-konstruktion i dansk .....</i>	128
<i>Michael Nguyen & Anna Sofie Hartling: Som som præposition? En reklassificering af som og heraf afledte konsekvenser for Dansk Sprognævns sproglige rådgivning og normering.....</i>	150

<i>Stefan Nyord: Ubestemt genitiv og såkaldt attributiv genitiv som bestemmere i nutidsdansk.....</i>	171
<i>Anne Mette Nyvad & Ken Ramshøj Christensen: Hvis, da og fordi ekstraktion fra adverbielle ledsætninger var mulig .....</i>	185
<i>Jan Heegård Petersen: En kvantitativ-distributionel syntaktisk analyse af ekstraposition til venstre.....</i>	201
<i>Bastian Laurens Solås: Hvordan danske numeraler udgør en ordklasse .....</i>	219
<i>Sten Vikner: Hvor kommer subjektet fra? VP-intern oprindelse kan belyse både idiomatiske udtryk og flytninger ud af koordinationer .....</i>	233
<i>Lennart Westergaard: Så og de øvrige proksimale dialogiske partikler .....</i>	251

Præpositioner som heterogen ordklasse

En afasiologisk undersøgelse af sondringen mellem
grammatiske og leksikalske præpositioner i engelsk

Naja Bau & Kasper Boye

Abstract

This paper investigates whether English prepositions are lexical signs, grammatical signs, or constitute a heterogeneous class comprising both lexical and grammatical signs. Based on the ProGram Theory, we argue for the latter option, and we hypothesize that the heterogeneity is reflected in aphasic speech data. We test the hypotheses in a study of speech from individuals with non-fluent or fluent aphasia and from non-brain-damaged speakers. In line with the hypotheses and with previous findings, we show that the non-fluent group produces a significantly lower share of grammatical prepositions or prepositional meaning variants than the non-brain-damaged control group. Conversely, the fluent group produces a significantly lower share of lexical prepositions or prepositional variants.

Nøgleord

præpositioner, afasi, opmærksomhed, grammatik-leksikon-kontrasten

1. Indledning

Der har længe hersket uenighed om, hvordan præpositioner skal klassificeres mht. sondringen mellem leksikalske og grammatiske ord. Som beskrevet i bl.a. Messerschmidt et al. (2018) anser nogle dem som grammatiske ord (funktionsord), bl.a. fordi de danner lukkede ordklasser (fx Dubois et al. 1973; Mounin 1974; Harley 2006), mens andre opfatter dem som leksikalske, bl.a. fordi de kan tilskrive kasus (Jackendoff 1973; Leikin 2002). Andre igen mener, de er en slags hybrider mellem grammatiske og leksikalske ord (fx Mardale 2011; Bordet & James 2010).

En fjerde position er, at præpositioner er en heterogen ordklasse med

både grammatiske og leksikalske medlemmer. Denne position indtager bl.a. Littlefield (2005), Kean (1979), Rauh (1993) og Messerschmidt et al. (2018). Messerschmidt et al. (2018) argumenterer specifikt for, at klassen af danske præpositioner er heterogen. På baggrund af den funktionelle og brugsbaserede teori om grammatisk status i Boye og Harder (2012) (herefter ProGram-teorien) opstiller de et diagnostisk kriterium for grammatisk status, der kan anvendes til at klassificere præpositioner og andre ikke-selvstændige konstituenten: non-modifikation. Ifølge kriteriet er en præposition grammatisk, hvis den ikke kan modificeres, og leksikalsk, hvis den kan (Messerschmidt et al. 2018: 93). Ved hjælp af dette kriterium klassificerede Messerschmidt et al. (2018) præpositioner i tale eliciteret fra en person med ikke-flydende afasi og i tale fra en ikke-hjerneskadet kontrolperson. Ikke-flydende afatisk tale er ofte forbundet med en reduceret andel grammatiske tegn (morfemer, ord, skematiske konstruktioner) eller med substitutioner af sådanne tegn, herunder såkaldt agrammatisme (fx Basso 2003: 30). Messerschmidt et al. (2018) forventede derfor, at personen med ikke-flydende afasi ville producere en signifikant lavere andel af præpositioner klassificeret som grammatiske end kontrolpersonen, og deres undersøgelse bekræftede forventningen.

Lignende forhold er påvist for tysk af Friederici (1982), for hollandsk af Bennis et al. (1983) og Bastiaanse & Bennis (2018) og for spansk af Martínez-Ferreiro et al. (2019). Disse undersøgelser inddrager ikke kun ikke-flydende afasi, men også flydende afasi, der er forbundet med leksikalske problemer (Bennis et al. 1983: 20; Bastiaanse og Bennis 2018: 3), og de har påvist modsatrettede resultater for de to grupper: Mens grupperne med ikke-flydende afasi har større udfordringer med præpositioner klassificeret som grammatiske i forhold til ikke-hjerneskadede talere, har grupperne med flydende afasi større udfordringer med præpositioner klassificeret som leksikalske.

Ovennævnte afasiologiske undersøgelser understøtter altså den skellen mellem leksikalske og grammatiske præpositioner, der følger af ProGram-teorien. Men de har alle begrænsninger. Messerschmidt et al. (2018) undersøgelse af danske præpositioner inddrager kun en enkelt person med afasi, mens undersøgelserne af tyske og hollandske præpositioner er baseret på idiosynkratiske kriterier, der ikke er forankret i en generel teori om sondringen mellem leksikalsk og grammatisk status. Endelig er undersøgelsen af spanske præpositioner baseret på data fra personer, der har blandede afasiformer.

I denne artikel afrapporterer vi en undersøgelse, der dels undgår disse begrænsninger, dels angår et endnu ikke undersøgt sprog: engelsk. Formålet er at afgøre, om en klassifikation af engelske præpositioner som grammatiske eller leksikalske på grundlag af ProGram-teoriens modifikationskriterium understøttes af resultaterne af en sammenligning af præpositionsproduktionen i engelsk ikke-flydende afatisk tale, flydende afatisk tale og ikke-afatisk tale.

Undersøgelsens hypoteser er baseret på de ovenfor nævnte karakteristika ved hhv. ikke-flydende og flydende afatisk tale: Hvor førstnævnte ofte er forbundet med en reduceret andel grammatiske tegn, er sidstnævnte forbundet med leksikalske problemer. Hypoteserne er som følger:

H1: Ikke-flydende afatisk tale har en formindsket andel af præpositioner, der må klassificeres som grammatiske, i forhold til ikke-afatisk tale.

H2: Flydende afatisk tale har en formindsket andel af præpositioner, der må klassificeres som leksikalske, i forhold til ikke-afatisk tale.

Bekræftes H1 og H2, følger det, at engelske præpositioner udgør en heterogen ordklasse med både grammatiske og leksikalske elementer, og at klassifikationen på baggrund af ProGram-teorien understøttes af præpositionsproduktionen hos individer med hhv. ikke-flydende og flydende afasi og hos ikke-hjerneskadede kontroltalere. Det bemærkes, at ingen af de tre alternative opfattelser af præpositioner, der blev nævnt ovenfor, er forenelige med en evt. bekræftelse af H1 og H2: Opfattelserne af præpositioner som en leksikalsk ordklasse, en grammatisk ordklasse eller en ordklasse af hybrider med både leksikalske og grammatiske træk indebærer alle, at præpositioner udgør en homogen klasse og således, at præpositioner opfører sig ensartet i afatisk tale mht. sondringen mellem leksikalsk og grammatisk status.

Resten af artiklen er struktureret således: I afsnit 2 redegør vi for undersøgelsens teoretiske grundlag, i afsnit 3 for den anvendte metode, og i afsnit 4 for resultaterne, hvorefter vi i afsnit 5 diskuterer resultaterne. Afsnit 6 er en sammenfatning.

2. Teoretisk baggrund

Nedenfor præsenterer vi først ProGram-teorien (afsnit 2.1) og så de kriterier for grammatisk kontra leksikalsk status, der følger af den (afsnit 2.2).

2.1. ProGram-teorien

ProGram-teorien (Boye & Harder 2012) hviler på den centrale påstand, at komplekse mentale input kræver opmærksomhedsprioritering, således at nogle dele af den komplekse helhed prioriteres over andre dele. Det gælder også komplekse tegn og betydninger, og inden for et sprogligt syntagma kaldes de tegn- eller betydningselementer, der har højest prioritet (diskursprominens), diskursivt primære, mens dem med lavere diskursprominens kaldes diskursivt sekundære (Boye & Harder 2012: 7-8). På dette grundlag foreslår teorien, at sondringen mellem grammatik og leksikon forstås som en konventionalisering af diskursprominens. Grammatiske elementer (tegn eller betydninger) defineres som elementer, der pr. konvention er diskursivt sekundære, mens leksikalske elementer defineres som elementer, der pr. konvention har potentiale til at være diskursivt primære (Boye & Harder 2012: 7).

Disse definitioner indebærer for det første, at grammatiske elementer i modsætning til leksikalske ikke kan være diskursivt primære i en given ytring, bortset fra når de forekommer i metalingvistiske kontekster, hvor konventionerne bliver brudt, og hvor opmærksomheden fx rettes mod velegnetheden af et element i relation til andre paradigmatiske relaterede elementer (Boye & Harder 2012: 17).

For det andet indebærer definitionerne, at grammatiske elementer har særlige dependensforhold (jf. Boye & Bastiaanse 2018: 3-4; Boye et al. 2023: 6-7): De kræver kombination med andre elementer (værtselementer), i forhold til hvilke de er diskursivt sekundære.

2.2. Diagnostiske kriterier for grammatisk status

Af ProGram-teorien følger endvidere en række konkrete diagnostiske kriterier for sondringen mellem grammatiske og leksikalske elementer. I Boye og Harder (2012) præsenteres *non-adressering* og *non-fokusering* som kriterier for grammatisk status. *Non-modifikation* præsenteres i Messerschmidt et al. (2018). Kriterierne i Boye og Harder (2012) kan anvendes på selvstændige sætningskonstituenten, mens modifikationskriteriet også lader sig anvende på elementer, der ikke selvstændigt danner sætningskonstituenten, herunder præpositioner.

I nærværende artikel anvender vi udelukkende modifikationskriteriet. Dette kriterium kan udledes af ProGram-teorien, idet det antages, at modifikation forlener det modificerede element med opmærksomhed og gør det potentielt diskursivt primært. Kriteriet lyder, at hvis et element kan modificeres, så er det leksikalsk; hvis ikke, er det grammatisk. På baggrund

af dette kriterium må fx præpositionen *på* i (1) klassificeres som leksikalsk, fordi den kan modificeres af *midt*, som det er gjort i (2).

- (1) *Ærten var placeret på madrassen.*
 (2) *Ærten var placeret midt på madrassen.*

Når præpositioner skal modificeres, kræves et præpositionsmodificerende adverbium (se Messerschmidt et al. 2018: 93-97 for diskussion af præpositionsmodificerende adverbier i dansk), dvs. et adverbium, der semantisk vedrører den relation, der udtrykkes af en given præposition. For engelsks vedkommende nævnes *right* ofte som præpositionsmodificerende (fx Rauh 1993). Anvendelsen af *right* som modifikationstest er eksemplificeret i (3) og (4). Eksemplerne viser, at der kan skelnes mellem mindst en leksikalsk og mindst en grammatisk betydningsvariant af præpositionen *by*. Varianten i (3) må klassificeres som leksikalsk, da den kan modificeres af *right*.

- (3) You gotta be home right by midnight.

Derimod må varianten i (4) klassificeres som grammatisk, da den ikke kan modificeres.

- (4) *She gets helped right by a friend.

Der er en række udfordringer forbundet med modifikationskriteriet (se Messerschmidt et al. 2018 og Boye et al. 2019 for diskussion). Blandt andet kan det indvendes, at adverbial modifikation muligvis kan udelukkes rent semantisk. Når *by* i (4) ikke kan modificeres af *right* eller andre adverbier, kan man fx tænke sig, at det skyldes, at der ikke findes adverbier, der er semantisk kompatible med den relevante betydningsvariant af *by*, og ikke at *by* ikke er modificerbar. Omvendt kan man imidlertid forestille sig, at når der ingen kompatible adverbier er, skyldes det, at den pågældende præpositionsvariant unddrager sig modifikation, netop fordi den er grammatisk. Under alle omstændigheder klassificerer vi præpositioner som grammatiske, når de ikke kan modificeres.

3. Metode

3.1. Deltagere

Der indgår data fra 30 deltagere i undersøgelsen. Ti af disse er i gruppen

af individer med ikke-flydende afasi (herefter IMIA). De er diagnosticeret med Brocas afasi eller transkortikal motorisk afasi. Ti andre indgår i gruppen af individer med flydende afasi (herefter IMFA) og er diagnosticeret med Wernickes afasi eller transkortikal sensorisk afasi. De sidste ti er ikke-hjerneskedede talere, der indgår i kontrolgruppen (herefter IHKT).

Deltagerne er matchet på køn og alder, og der er fem mænd og fem kvinder i hver gruppe. Alle har engelsk som modersmål. I appendikset til denne artikel findes demografisk data om deltagerne, som er hentet fra AphasiaBank (MacWhinney et al. 2011).

3.2. Data

Data er indsamlet fra AphasiaBank og består af tale eliciteret på forskellig vis. For at ensarte data for alle deltagere har vi inkluderet data eliciteret som personlige beretninger (fri tale) og data eliciteret som historiegenfortælling.

3.3. Inklusions- og eksklusionskriterier

Alle simple præpositioner produceret af de tre grupper af deltagere er optalt og inkluderet. Simple præpositioner er præpositioner, der består af ét ord. Komplekse præpositioner som *out of* og *in front of* (jf. Essberger 2012) er ikke optalt. Præpositioner med sætningsformede styrelser er udeladt for at maksimere sammenligneligheden mellem de tre grupper, eftersom gruppen af IMIA ikke producerede præpositioner med sætningsformede styrelser. Endvidere er præpositioner i idiomatiske udtryk (fx *around the clock*) ekskluderet, da præpositionerne her næppe kan betragtes som selvstændige tegn (jf. Messerschmidt et al. 2018: 97). Præpositioner i faste forbindelser som *at all*, *of course* og *kind of* er ligeledes ekskluderet, ligesom præpositioner, som ifølge klassifikationen i Bennis et al. (1983) er subkategoriserede, fx *in* i *fall in love*. For sådanne præpositioner gælder det ligesom for dem, der forekommer i idiomer, at det giver dårlig mening at analysere dem uafhængigt af den helhed, de er en del af. Af samme årsag er en enkelt præpositionsforekomst, der var del af et proprium (*Lexus Of Towson*), ekskluderet. Endelig var der en række uafsluttede ytringer og tilfælde, hvor præpositionernes status som grammatisk eller leksikalsk ikke kunne bestemmes. De pågældende præpositioner er ekskluderet fra analyserne, medmindre andet nævnes.

I tabel 1 findes en oversigt over antallet og andelen af de forskellige typer af ekskluderede forekomster.

Type	Antal	Andel (%)
<i>Faste forbindelser</i>	119	62,3
<i>Idiomer</i>	41	21,5
<i>Uafsluttet ytring/ikke muligt at afgøre</i>	24	12,6
<i>Subkategoriserede</i>	6	3,1
<i>Del af proprium</i>	1	0,5
I alt	191	100

Tabel 1: Overblik over ekskluderede præpositioner

3.4. Procedure for præpositionsoptælling og -klassifikation

Transskriptionerne af data fra AphasiaBank blev gennemlæst, idet alle præpositionsforekomster blev markeret. Præpositioner, der opfyldte eksklusionskriterierne, blev ekskluderet. Efterfølgende blev de resterende klassificeret som enten grammatiske eller leksikalske i overensstemmelse med ProGram-teoriens modifikationskriterium (se afsnit 2.2). Vi udførte korpussøgninger på Google ved tvivlstilfælde om mulighed for modifikation. Hvis den aktuelle præposition forekom modificeret i mere end ét tilfælde, klassificerede vi den som leksikalsk. I grelle tvivlstilfælde konsulterede vi en modersmålstalende, som hjalp med at vurdere muligheden for modifikation.

3.4.1. Modifikatorer

Vi har i overensstemmelse med Rauh (1993) hovedsageligt anvendt *right* som modifikator. (5) er et eksempel fra datasættet, som er ytret af en deltager i gruppen af IMFA, hvor modifikatoren *right* er tilføjet for at illustrere præpositionen *ins* status som leksikalsk.

(5) it was right in the evening

I tilfælde, hvor det var usikkert, om *right* blev brugt præpositionsmodificerende, er *straight* inddraget for at underbygge klassifikationen. Derudover er *all* i få tilfælde anvendt som præpositionsmodificerende adverbium. Det kan diskuteres, i hvilken udstrækning *all* er præpositionsmodificerende, men i (6), som er produceret af en deltager i gruppen af IMIA, mener vi, det modificerer *through*:

(6) now it's all through college

I (6) afgrænser *all* den tidlige udstrækning, der angives af *through*, idet det tydeliggør, at noget foregik hele vejen gennem den tidsperiode, der beskrives som *college*.

3.5. Eksempler på klassifikation

I alt har deltagerne produceret 37 unikke præpositionsudtryk, hvoraf nogle dækker over flere betydningsvarianter. Dette har resulteret i 70 præpositionelle betydningsvarianter. På grund af antallet kan vi ikke diskutere samtlige varianter her. Tabel 2 herunder opregner udvalgte præpositionelle betydningsvarianter.

Nr.	Præposition	Betydning	Klassifikation	Eksempel
1	Above	LOKATION	Leksikalsk	<i>and I had a big round mirror that was <u>above</u> the dresser</i>
2	After	TID	Leksikalsk	<i>so uh uh shortly <u>after</u> the surgery uh at Indiana they uh within hours uh they got me up</i>
3	At	TID	Leksikalsk	<i>I know I know but this everything changes <u>at</u> midnight</i>
4	Before	TID	Leksikalsk	<i>a few months <u>before</u> the diagnosis he'd had triple bypass surgery</i>
5	By	AGENT	Grammatisk	<i>and she gets helped <u>by</u> a friend says</i>
6	By	TID	Leksikalsk	<i>but you gotta be home <u>by</u> midnight</i>
7	For	TID	Grammatisk	<i>and that was an extreme pain <u>for</u> two weeks</i>
8	From	KILDE	Grammatisk	<i>[...] you didn't know you had it until you were losing things <u>from</u> your body</i>
9	From	LOKATION	Leksikalsk	<i>uh and uh then oh ambulated <u>from</u> Arlington Heights Illinois down to Northwestern University in Chicago</i>
10	In	Overført, TID	Grammatisk	<i>and uh it was the worst case a pediatricians and the chiropractor said they had seen <u>in</u> many many years</i>
11	Of	Possession	Grammatisk	<i>and she wins the heart <u>of</u> the prince</i>
12	Of	Årsag	Grammatisk	<i>well my daddy died <u>of</u> a heart attack</i>
13	On	LOKATION	Leksikalsk	<i>landed <u>on</u> her back legs up over her</i>
14	Over	Overført, TID	Grammatisk	<i>and <u>over</u> the past one two two and a half years we are going to different people [...]</i>
15	Through	Overført, TID	Leksikalsk	<i>now it's all <u>through</u> college</i>

Tabel 2: Udvalgte præpositionelle betydningsvarianter (kapitæler angiver semantisk rolle)

Et præpositionsudtryk med flere betydningsvarianter er *by*. Det er klassificeret som leksikalsk, når det angiver tid (nr. 6 i tabel 2), mens det er klassificeret som grammatisk, når det angiver den agentive konstituent (nr. 5 i tabel 2). At der kan skelnes mellem grammatiske og leksikalske varianter af samme præpositionsudtryk, pointeres også for danske præpositioner i Messerschmidt et al. (2018: 98). Det er således ikke et særtræk for engelske præpositioner.

En af de præpositioner, som udelukkende anvendes leksikalsk i undersøgelsens datasæt, er *above* (nr. 1 i tabel 2). Semantisk angiver det lokation, hvilket er et fællestræk ved flere af de præpositioner, som er klassificeret som leksikalske – en pointe, som også understreges for danske præpositioner i Messerschmidt et al. (2018: 99).

Det lokative *above* kan modificeres af det præpositionsmodificerende adverbium *right*, jf. (7).

(7) I placed the picture right above the table.

Præpositionsfrasen inkl. *right* kan fremrykkes, og på den måde kan det disambigueres, om adverbiet modificerer præpositionen eller anvendes til et andet formål. Det er gjort i (8), hvor *right* entydigt modificerer *above* og dermed må betragtes som leksikalsk.

(8) Right above the table, I placed the picture.

Ud over at angive lokation bidrager flere af de leksikalske præpositionsvarianter med temporal betydning. Eksempler herpå er *after*, *at*, *before* og *by* (nr. 2, 3, 4 og 6 i tabel 2). *For* kan også anvendes temporalt, men i denne anvendelse er det ikke leksikalsk. Det fremgår af (9), hvor *for* i eksemplet fra nr. 7 i tabel 2 er forsøgt modificeret.

(9) *and that was an extreme pain right for two weeks

At det temporale *for* ikke er leksikalsk, er interessant, idet der i flere fremstillinger foreslås en forbindelse mellem leksikalske præpositioner og præpositioner, der angiver tid eller lokation. I Rauh (1993) nævnes det, at leksikalske præpositioner bidrager med spatial eller temporal betydning, mens der i Friederici (1982) sondres mellem semantiske og syntaktiske præpositioner, hvor de lokations- og tidsangivende er de se-

mantiske (~ leksikalske). Rooryck (1996) skelner mellem leksikalske på den ene side og non-lokative og non-temporale på den anden, og det, at han eksplicit kalder de ikke-leksikalske for *non-lokative* og *non-temporale*, indebærer netop, at de lokative og temporale har en status som leksikalske – mens de præpositioner, der ikke angiver lokation eller tid, er ikke-leksikalske.

Også i Messerschmidt et al. (2018: 99) pointerer forfatterne, at det særligt er præpositioner, der angiver lokation og tid, som er leksikalske, men ovenstående gennemgang af temporalt *for* som grammatisk understreger nødvendigheden af ikke at basere præpositions-klassifikationer på semantikken, idet en sådan tilgang vil fejlklassificere visse præpositioner.

Ovenstående analyser af udvalgte præpositioner illustrerer, hvordan vi har anvendt modifikationskriteriet til at bestemme præpositioners eller præpositionelle betydningsvarianters status som enten grammatiske eller leksikalske. I mange tilfælde giver modifikationskriteriet samme klassifikation som andre kriterier (fx dem i Friederici 1982 og Bennis et al. 1983), men det adskiller sig fra disse ved at være forankret i en generel teori om forskellen på grammatiske og leksikalske elementer.

3.6. CLAN og statistiske tests

Optællingerne blev udført i taleanalyseprogrammet CLAN (MacWhinney 2022), som er kompatibelt med transskriptionerne i AphasiaBank.

For at teste undersøgelsens hypoteser blev Fishers eksakte test (tohalet) anvendt. Samme test blev anvendt til at undersøge præpositionsproduktionen på individniveau for grupperne af individer med afasi sammenlignet med kontrolgruppen som helhed.

4. Resultater

I tabel 3 findes et overblik over præpositionsproduktionen for de tre grupper. Af tabellen fremgår det, at gruppen af IMIA producerede 76 præpositioner, hvoraf 19 (svarende til 25 %) blev klassificeret som grammatiske, og 57 (svarende til 75 %) som leksikalske. Gruppen af IMFA producerede 452 præpositioner, hvoraf 276 (svarende til 61 %) blev klassificeret som grammatiske, og 176 (svarende til 39 %) som leksikalske. Kontrolgruppen producerede 693 præpositioner, hvoraf 338 (svarende til 49 %) blev klassificeret som grammatiske, og 355 (svarende til 51 %) som leksikalske.

Gruppe	Grammatiske præpositioner		Leksikalske præpositioner		Præpositioner samlet	P-værdi
	Antal	Andel (%)	Antal	Andel (%)	Antal	Fishers eksakt
IMIA	19	25	57	75	76	0,0001
IMFA	276	61	176	39	452	0,00004836
IHKT	338	49	355	51	693	

Tabel 3: Oversigt over præpositionsproduktionen for grupperne

4.1. Testning af hypoteser

For at teste H1 om, at ikke-flydende afatisk tale har en formindsket andel af grammatiske præpositioner sammenlignet med ikke-afatisk, udførte vi Fishers eksakte test. Resultatet viste en signifikant forskel ($p = 0,0001$), og dermed bekræftes H1.

For at teste H2 om, at flydende afasi har en formindsket andel af leksikalske præpositioner sammenlignet med ikke-afatisk tale, udførte vi også her Fishers eksakte test. Resultatet viste en signifikant forskel ($p = 0,00004836$), og dermed bekræftes H2.

I ovenstående beregninger er samtlige præpositioner, som ikke kunne klassificeres, ekskluderet. En del af disse (fx præpositioner i idiomer eller faste forbindelser) er jf. afsnit 3.3 ekskluderet, fordi de ikke kan analyseres uafhængigt af den større helhed, de er en del af, eller fordi de ikke kan klassificeres (fx fordi de indgår i en uafsluttet ytring). For gruppen af IMIA gælder dette tre præpositioner, og for gruppen af IMFA er tallet 21. Gennem Fishers eksakte test undersøgte vi, om forskellene stadig var signifikante, hvis disse ekskluderede præpositioner blev inkluderet og klassificeret imod hypotesernes forventning – dvs. at de i testningen af H1 blev regnet som grammatiske, mens de blev regnet som leksikalske i testningen af H2. Resultaterne af testene viste fortsat, at hypoteserne kunne bekræftes, idet der blev fundet signifikante forskelle for både gruppen af IMIA ($p = 0,0005$) og gruppen af IMFA ($p = 0,0015$).

4.2. Analyser på individniveau

Forskellene i præpositionsproduktionen, der bekræftede H1 og H2, var signifikante på gruppeniveau, men vi ønskede at teste, om det også gjaldt på individniveau. Vi udførte derfor Fishers eksakte tests for hver enkelt deltager i grupperne af IMIA og IMFA, idet vi sammenlignede med resultaterne for gruppen af kontroltalere som helhed. Resultaterne ses i

tabel 4, hvor P-værdien angiver eventuelle signifikante forskelle i præpositionsproduktionen for hver enkelt taler i grupperne af IMIA og IMFA sammenlignet med kontroltalerne samlet.

Gruppe/ taler	Antal grammatisk præpositioner	Antal leksikalske præpositioner	Samlet antal præpositioner	P-værdi
IMIA	19	57	76	<u>0,0001</u>
1	6	5	11	0,7682
2	0	1	1	1,00
3	3	12	15	<u>0,0351</u>
4	1	5	6	0,218
5	0	3	3	0,2495
6	9	21	30	0,0605
7	0	0	0	
8	0	4	4	0,1246
9	0	2	2	0,4997
10	0	4	4	0,1246
IMFA	276	176	452	<u>0,00004836</u>
1	11	5	16	0,1337
2	106	57	163	<u>0,0002</u>
3	22	7	29	<u>0,0043</u>
4	33	27	60	0,4196
5	14	22	36	0,3052
6	32	16	48	<u>0,0172</u>
7	3	2	5	0,6797
8	23	23	46	0,8803
9	23	4	27	<u>0,0002</u>
10	9	13	22	0,521

Tabel 4: Overblik over præpositionsproduktion, inkl. p-værdier udregnet ved Fishers eksakte tests (signifikante forskelle er markeret ved understregning)

Af tabel 4 fremgår det, at kun én taler (taler 3) i gruppen af IMIA producerede en signifikant lavere andel grammatiske præpositioner end kontrolgruppen. Det kan virke overraskende, idet forskellen var signifikant på gruppeniveau. Årsagen til dette må være det relativt lave totale antal præpositioner, som deltagerne hver især producerede. Taler 6 producerede flest præpositioner med 30 i alt, hvoraf ni blev klassificeret som gram-

matiske og 21 som leksikalske, og taler 2 og 7 producerede færrest med hhv. én og nul leksikalske.

Ud over taler 2 og 7 producerede fire deltagere i gruppen af IMIA (taler 5, 8, 9 og 10) ingen grammatiske præpositioner. Selvom Fishers eksakte tests ikke viste en signifikant lavere andel producerede grammatisk præpositioner end kontrolgruppen for disse talere enkeltvis, har deres manglende produktion af grammatisk præpositioner givet udslag på gruppeniveau.

For gruppen af IMFA fremgår det af tabel 4, at fire ud af ti talere producerede en signifikant lavere andel leksikalske præpositioner end kontrolgruppen.

Deltageren med flest præpositioner i gruppen af IMFA er taler 2, som samlet producerede 163 præpositioner. For de resterende deltagere ligger antallet på mellem fem og 60.

Taler 7 adskiller sig fra resten af gruppen af IMFA ved at producere færrest præpositioner, nemlig fem. Det kan skyldes, at han generelt har udfordringer med præpositioner – fx hvis hans afasisyndrom har haft mere alvorlige konsekvenser for hans sprog – sammenlignet med de andre i gruppen.

5. Diskussion

Som omtalt i afsnit 4.1 blev H1 og H2 bekræftet: Ikke-flydende afatisk tale indeholder en signifikant lavere andel grammatisk præpositioner sammenlignet med ikke-afatisk tale, og flydende afatisk tale indeholder en signifikant lavere andel leksikalske præpositioner sammenlignet med ikke-afatisk tale. Selv når præpositioner, der ikke umiddelbart kunne klassificeres som grammatisk eller leksikalske, blev regnet *imod* hypotesernes forventninger, blev hypoteserne fortsat bekræftet.

Disse resultater understøtter, at præpositioner i engelsk udgør en heterogen ordklasse, og de stemmer overens med resultaterne af de tilsvarende undersøgelser af præpositioner i dansk (Messerschmidt et al. 2018), tysk (Friederici 1982), hollandsk (Bennis et al. 1983; Bastiaanse og Bennis 2018) og spansk (Martínez-Ferreiro et al. 2019), der blev omtalt i afsnit 1. Mere generelt understøtter resultaterne ProGram-teorien, som præpositionsklassifikationen er baseret på.

I det følgende diskuterer vi først mulige årsager til de ovenfor dokumenterede præpositionsproduktionsmønstre, idet vi skelner mellem årsager til mønstrene i gruppen med ikke-flydende afasi (afsnit 5.1) og årsager til

mønstrene i gruppen med flydende afasi (afsnit 5.2). Derefter diskuterer vi analyserne af resultaterne på individniveau (afsnit 5.3).

5.1. Årsager til produktionsmønstre ved ikke-flydende afasi

Gruppen af IMIA producerede som nævnt en signifikant lavere andel grammatiske præpositioner end kontrolgruppen. I Boye et al. (2023) fremsætter forfatterne to (gensidigt forenelige) hypoteser om mekanismen bag det tilsyneladende besvær med grammatiske elementer – den agrammatisme – der er forbundet med ikke-flydende afasi. Hypoteserne er udledt af ProGram-teoriens påstand om, hvad der udgør grammatiske elementers indbyggede egenskaber.

Den første hypotese relaterer sig til grammatiske elementers diskursivt sekundære status. Hypotesen er, at agrammatisme er et resultat af en kompensation for en ressourcereduktion (fx en nedsat arbejdshukommelse), hvor diskursivt primære – dvs. leksikalske – elementer prioriteres over diskursivt sekundære – dvs. grammatiske elementer og nogle leksikalske. Dermed kan årsagen til produktionsmønstret hos gruppen af IMIA forklares ved, at grammatiske præpositioner lettere kan udelades i kraft af deres status som diskursivt sekundære.

Den anden hypotese i Boye et al. (2023) relaterer sig til grammatiske elementers dependens og forklarer årsagen til agrammatisme ved en forringet evne til tegnkombination. Eftersom grammatiske elementer er afhængige af (kombination med) værtsudtryk, påvirkes produktionen af disse direkte af en nedsat kombinationsevne, hvilket resulterer i udeladelser og substitutioner.

Disse to hypoteser er gensidigt forenelige, og ifølge Boye et al. (2023) kan ingen af dem stå alene. Den sidste hypotese har dog mindre for sig, når det gælder præpositioner, for også leksikalske præpositioner udviser dependens, for så vidt som de er afhængige af kombination med deres styrelse.

5.2. Årsager til produktionsmønstre ved flydende afasi

Gruppen af IMFA producerede som nævnt en signifikant lavere andel leksikalske præpositioner end kontrolgruppen. ProGram-teorien tilbyder ingen forklaring på dette forhold, men den oplagte årsag er, at individer med flydende afasi har en reduceret evne til at processere leksikalsk information (potentielt primær information). Denne forklaring fremsættes bl.a. i

Bennis et al. (1983: 20) og Bastiaanse og Bennis (2018: 3). Friederici (1982) understreger i samklang hermed, at individer med flydende afasi har bevaret deres grammatiske viden, men at udfordringerne opstår i udvælgelsen af ord, efter at den syntaktiske kategori er på plads (Friederici 1982: 257).

Hvis årsagen til produktionsmønstret for gruppen af IMFA skyldes udfordringer med ordudvælgelse, er det bemærkelsesværdigt, at grammatiske elementer ikke påvirkes i samme grad som leksikalske. Eftersom grammatiske elementer også findes på ordniveau, ville man forvente, at processeringen af disse også i nogen grad blev påvirket. Hvorfor dette ikke er tilfældet, berøres ikke i de ovennævnte undersøgelser, og det forekommer på denne baggrund relevant, at det i fremtidige undersøgelser udforskes, hvorfor leksikalske, potentielt primære, elementer i højere grad end grammatiske påvirkes hos gruppen af IMFA. Indtil dette er udforsket yderligere, må årsagen til produktionsmønstret i gruppen af IMFA forventes at tilskrives et deficit, der hovedsageligt påvirker potentielt diskursivt primære elementer.

5.3. Analyser på individniveau

Analyserne af deltagerne på individniveau i afsnit 4.3 viste, at de forskelle i præpositionsproduktionen, som havde givet udslag i form af signifikante forskelle på gruppeniveau, ikke altid var signifikante, når analyserne blev foretaget på individniveau for grupperne af IMIA og IMFA sammenlignet med kontrolgruppen som helhed.

Kun én taler i gruppen af IMIA producerede en signifikant lavere andel grammatiske præpositioner end kontrolgruppen, og for gruppen af IMFA producerede fire talere en signifikant lavere andel leksikalske præpositioner end kontrolgruppen. Disse resultater kan forklares gennem de relativt få absolutte forekomster af præpositioner, som først gav udslag i signifikante forskelle på gruppeniveau. Det skal i denne forbindelse understreges, at der også i andre afasiologiske undersøgelser er fundet diskrepanser mellem analyserne på gruppeniveau og analyserne på individniveau (se fx præpositionsundersøgelsen i Martínez-Ferreiro et al. 2019: 508).

6. Sammenfatning

Den ovenfor afrapporterede undersøgelse udforskede præpositioner i engelsk som potentielt heterogen ordklasse med afsæt i den funktionelle og brugsbaserede ProGram-teori om sondringen mellem grammatiske og leksikalske elementer. Ved hjælp af ProGram-teoriens modifikationskri-

terium klassificerede vi præpositioner eller præpositionelle betydningsvarianter som grammatiske eller leksikalske (eller uklassificerbare) i tre sæt data: tale eliciteret fra IMIA, tale eliciteret fra IMFA og tale eliciteret fra ikke-hjerneskedede kontrolpersoner (IHKT). I overensstemmelse med vores hypoteser fandt vi, at gruppen af IMIA producerede en signifikant formindsket andel af præpositioner klassificeret som grammatiske sammenlignet med kontrolgruppen, mens gruppen af IMFA producerede en signifikant formindsket andel af præpositioner klassificeret som leksikalske sammenlignet med kontrolgruppen. Disse resultater var stadig signifikante, når de uklassificerbare præpositioner blev talt med imod hypoteserne.

De signifikante forskelle på gruppeniveau kunne imidlertid ikke altid genfindes på individniveau. Kun én taler i gruppen af IMIA producerede en signifikant lavere andel grammatiske præpositioner end kontrolgruppen, og kun fire talere i gruppen af IMFA producerede en signifikant lavere andel leksikalske præpositioner end kontrolgruppen. Årsagen til disse resultater må tilskrives det relativt lave antal absolutte præpositionsforekomster. Fremtidige undersøgelser må derfor tilstræbe et endnu større datasæt end det, der indgik i denne undersøgelse.

De hypotesebekræftende resultater afspejler resultaterne for præpositionsproduktionen i både dansk, tysk, hollandsk og spansk. Således er det ikke enkeltstående for præpositioner i engelsk, at der kan skelnes mellem grammatiske og leksikalske varianter, eller at sondringen er signifikant for beskrivelsen af ikke-flydende og flydende afasi.

I overensstemmelse med Boye et al. (2023) har vi foreslået, at det tilsyneladende besvær med grammatiske elementer hos IMIA kan forklares 1) som resultatet af en kompensation for en ressourcereduktion, hvor diskursivt primære elementer prioriteres højere end sekundære, og eller 2) som resultatet af en nedsat kombinationsevne, der særligt påvirker produktionen af grammatiske elementer, fordi disse inhærent er afhængige af kombination med et værtselement, i forhold til hvilket de er sekundære.

I overensstemmelse med tidligere litteratur har vi foreslået, at det tilsyneladende besvær med leksikalske elementer hos IMFA skyldes en nedsat evne til at tilgå leksikalsk information.

Et interessant fund var, at det tidsangivende *for* ikke lod sig modificere og dermed ikke blev klassificeret som leksikalsk. Dette strider imod bl.a. Messerschmidt et al. (2018), Rauh (1993) og Rooryck (1996), der alle forbinder lokations- og tidsangivende præposition(svariant)er med leksikalsk status. Dette fund understreger nødvendigheden af at inddrage teoretisk

forankrede diagnostiske kriterier i klassifikationen af grammatiske og leksikalske elementer frem for udelukkende at lade klassifikationer bygge på idiosynkratiske og teoretisk uforankrede kriterier.

Om forfatterne

Kasper Boye, ph.d., lektor i lingvistik, Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet.

Naja Bau, cand.mag. i lingvistik fra Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet.

Litteratur

- Basso, A. (2003): *Aphasia and its therapy*. Oxford: Oxford University Press.
- Bastiaanse, R. & H. Bennis (2018): Productie en begrip van voorzetsels bij sprekers met agrammatische en vloeiende afasie. *Nederlandse Taalkunde* 23(1), 3-22.
- Bennis, H., R. Prins & J. Vermeulen (1983): Lexical-semantic versus syntactic disorders in aphasia: the processing of prepositions. *Publikaties van het Instituut voor Algemene Taalwetenschap* 40. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Bordet, L. & D. James (2010): Are English prepositions lexical or grammatical morphemes? *Cercles, Occasional Papers*, 1-26.
- Boye, K. & P. Harder (2012): A usage-based theory of grammatical status and grammaticalization. *Language* 88(1), 1-44.
- Boye, K. & R. Bastiaanse (2018): Grammatical versus lexical words in theory and aphasia: Integrating linguistics and neurolinguistics. *Glossa: a journal of general linguistics*, 3(1), 29.
- Boye, K., R. Bastiaanse, P. Harder & S. Martínez-Ferreiro (2023): Agrammatism in a usage-based theory of grammatical status: Impaired combinatorics, compensatory prioritization, or both? *Journal of Neurolinguistics* 65, 101-108.
- Dubois, J., M. Giacomo, L. Guespin, C. Marcellesi, J.-B. Marcellesi & J.-P. Mével (1973): *Dictionnaire de Linguistique*. Paris, Larousse.
- Essberger, J. (2012): English prepositions list. *EnglishClub.com* 23 (tilgæet 12/4-2022).
- Friederici, A.D. (1982): Syntactic and semantic processes in aphasic deficits: The availability of prepositions. *Brain and Language* 15(2), 249-258.
- Harley, H. (2006): *English words: A linguistic introduction*. New York: John Wiley & Sons.

- Jackendoff, R. (1973): The base rules for prepositional phrases. I: *A Festschrift for Morris Halle*. S.R. Anderson & P. Kiparsky (red.). New York: Holt, Rinehart & Winston, 345-356.
- Kean, M.-L. (1979): Agrammatism: A phonological deficit? *Cognition* 7, 69-83.
- Leikin, M. (2002): Locative prepositions in language acquisition and aphasia. I: *Prepositions in their syntactic, semantic, and pragmatic context*. S. Feigenbaum & Dennis K. (red.). Amsterdam: John Benjamins, 283-297.
- Littlefield, H. (2005): Lexical and functional prepositions in acquisition: Evidence for a hybrid category. *Boston University Conference on Language Development 29*, Online Proceedings Supplement.
- MacWhinney, B. (2022): Tools for Analyzing Talk. Part 2: The CLAN Program. The CHILDES Project. *The CHILDES Project: Tools for analyzing talk. Third Edition*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- MacWhinney, B., D. Fromm, M. Forbes & A. Holland (2011): Aphasia-Bank: Methods for studying discourse. *Aphasiology* 25, 1286-1307.
- Mardale, A. (2011): Prepositions as a semilexical category. *Bucharest Working Papers in Linguistics* 2, 57-73.
- Martínez-Ferreiro, S., B. Ishkhanyan, V. Rosell-Clarí & Kasper Boye (2019): Prepositions and pronouns in connected discourse of individuals with aphasia. *Clinical Linguistics & Phonetics* 33(6), 497-517.
- Messerschmidt, M., K. Boye, M.M. Overmark, S.T. Kristensen & P. Harder (2018): Sondringen mellem grammatiske og leksikalske præpositioner. *Ny forskning i grammatik* 25, 89-106.
- Mounin, G. (1974): *Dictionnaire de la linguistique*. Coll. Quadrige, Paris: Presses Universitaires de France.
- Rauh, G. (1993): On the grammar of lexical and non-lexical prepositions in English. I: *The semantics of prepositions*. C. Zelinsky-Wibbelt (red.). Berlin, Boston: de Gruyter Mouton, 99-150.
- Rooryck, J. (1996): Prepositions and minimalist case marking. I: *Studies in comparative Germanic syntax*, vol. 1. H. Thráinsson, S.D. Epstein & S. Peter (red.). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 226-256.

Appendiks: Demografiske deltagerdata

Gruppe/deltager	Køn	Alder (år)	Afasisyndrom	Antal uddannelsesår
IMIA		61,2 (gns.)		13,5 (gns.)
1	M	47,3	Brocas	16
2	M	55,2	Brocas	14
3	M	64,5	Brocas	17
4	M	65,4	Brocas	12
5	M	68,1	Transkortikal motorisk	12
6	F	53,1	Transkortikal motorisk	14
7	F	53,9	Brocas	12
8	F	62,7	Brocas	14
9	F	65,5	Brocas	12
10	F	76,5	Brocas	12
IMFA		61,5 (gns.)		16 (gns.)
1	M	47,1	Wernickes	18
2	M	58,1	Wernickes	17
3	M	60,8	Wernickes	16
4	M	68,3	Wernickes	16
5	M	67	Wernickes	12
6	F	46,8	Wernickes	19
7	F	57,6	Transkortikal sensorisk	16
8	F	63,5	Transkortikal sensorisk	16
9	F	69,9	Wernickes	18
10	F	75,6	Wernickes	12
IHKT		61,2 (gns.)		16 (gns.)
1	M	45,5	–	16
2	M	57,5	–	14
3	M	60,7	–	16
4	M	65	–	16
5	M	67,2	–	13
6	F	52	–	16
7	F	55,4	–	14
8	F	64,4	–	13
9	F	67,5	–	25
10	F	75	–	16

Sætningskompleksitet, frekvens og acceptabilitet

Ken Ramshøj Christensen &
Anne Mette Nyvad

Abstract

Frequency undoubtedly plays a role in language learning and use. Functional approaches have argued that an individual speaker's random experience also determines their acceptability judgments. Formal approaches, on the other hand, have argued that acceptability is primarily determined by structural factors. We present the results from an investigation into the relationship between frequency, construction complexity, and acceptability in a series of different sentence types. We operationalized complexity as a product of embedding, adjunction, movement, number of moved constituents, and length of movement. The results show that acceptability and frequency are both negatively correlated with complexity and, we argue, that complexity predicts both, not vice versa.

Nøgleord

acceptabilitetsbedømmelse, syntaks, arbejdshukommelse, hyppighed

1. Indledning

Det er ukontroversielt at sprogindlæring og sprogbrug afhænger af frekvens. Hvor ofte vi udsættes for forskellige sproglige udtryk, ord og sætninger, spiller en rolle for hvor hurtigt vi lærer dem (hvis overhovedet), og om vi selv bruger dem. Det er dog stadig et stridsspørgsmål om sådanne ord- og konstruktionsfrekvenser er styrende for hvor let det er at processe (dvs. forarbejde og forstå) forskellige slags sætninger, og for hvor acceptable vi synes de er. En acceptabilitetsbedømmelse er en talers intuition (introspektion) om hvorvidt en sætning er grammatisk mulig eller ej, og i givet fald hvor acceptabel eller naturlig den er, fx på en skala fra 1 til 7

eller på en skala fra 'helt uacceptabel', over 'måske OK' til 'helt acceptabel' eller 'OK'. (En klart ugrammatisk sætning er som regel også helt uacceptabel, men grammatiske sætninger kan variere kraftigt i acceptabilitet, som vi vil se nedenfor). Sammen med naturligt forekomne eksempler er sådanne acceptabilitetsbedømmelser en af de primære datakilder indenfor moderne lingvistik (fx Fanselow m.fl. 2006, Francis 2021, Harley 2014: 10, Nyvad & Christensen 2023, Schütze 1996, Sprouse 2013, Togeby 2003: § 198, se også Myers 2017 for overblik og diskussion).

Det er velkendt at højfrekvente ord har tendens til at være kortere end lavfrekvente ord (jf. *Zipfs lov*, Zipf 1935), og de højfrekvente indholdsord genkendes og processeres hurtigere end de lavfrekvente, men det gælder ikke for funktionsord; her spiller frekvens ingen rolle (Bell m.fl. 2009). Nogle studier har også fundet en sammenhæng mellem acceptabilitet og sætnings-/konstruktionsfrekvens i skriftlige korpora (Bybee & Eddington 2006), mens andre studier har vist at der er stor variation i frekvens for sætninger med meget høj eller meget lav acceptabilitet (Featherston 2008, Kempen & Harbusch 2008, Bader & Häussler 2010). Så selvom der ser ud til at være en tendens til at konstruktionsfrekvens og acceptabilitet korrelerer positivt, er det bare ikke helt så enkelt.

Indenfor visse dele af funktionel grammatik er sproglige regler traditionelt blevet set som "emergente" og som et produkt af sprogbrugerens livslange analyse af sproglige input (Ellis 2002, Bybee & Hopper 2001, Bybee 2007)¹. Tomasello (2003: 99) formulerer det således: "Når folk gentagne gange bruger de samme, konkrete sproglige symboler til at danne ytringer til hinanden i 'lignende' situationer, kan der over tid opstå et mønster i sprogborgen, skematiseret mentalt i sprogbrugerne som en eller anden slags sproglig kategori eller konstruktion" (vores oversættelse). Det er det der også kaldes *entrenchment* (Engberg-Pedersen m.fl. 2005: 51–53, Jost & Christiansen 2016, Schmid 2016). Ideen er altså at de sætningstyper som folk finder mest acceptable, er dem de oftest hører eller har hørt. Den enkeltes grammatik afspejler således tilfældigheder og er derfor et unikt statistisk "ensemble" af sproglig erfaring der hele tiden lader sig påvirke af brug. Acceptabilitetsbedømmelser afspejler dermed de specifikke sproglige frekvenser i sprogbrugerens tilfældige erfaring og

---

1 Det er selvfølgelig sandsynligvis ikke alle funktionalister der mener at frekvens alene kan forklare acceptabilitet eller grammatiske regler, ligesom det ikke er alle formelle lingvister der mener at kompleksitet forklarer det hele, eller underkender frekvensens rolle. Som vi også argumenterer for her i artiklen, er billedet mere kompliceret.

er “ustabile” og “flydende” (Ellis 2002: 161–162). Men disse antagelser er ikke uproblematisk. For det første, som beskrevet ovenfor, er forholdet mellem acceptabilitet og frekvens ikke helt så enkelt. For det andet er der masser af eksperimentel evidens der viser at acceptabilitetsbedømmelser er ret stabile på tværs af forsøg og sprogbrugere (Christensen m.fl. 2013b, Sprouse & Almeida 2017, Nyvad m.fl. 2022).

En række studier har desuden påvist at grammatiske principper interagerer med og ofte annullerer frekvenseffekter, fx ved processering af lokale tvetydigheder eller valgmuligheder (Pickering m.fl. 2000, Bornkessel m.fl. 2002, White & Rawlins 2020). Studier af patienter med Brocas afasi viser at de har ekstra svært ved at forstå og producere sætninger med afledt (ikke-kanonisk) ordstilling, uafhængigt af frekvens og informationsstruktur (Bastiaanse m.fl. 2009). Det er med andre ord den øgede grammatiske kompleksitet der giver problemer, ikke den lave frekvens. Det understøttes også af at Brocas afasi bl.a. er karakteriseret ved fravær eller fejlbrug af verbale bøjningsendelser og grammatiske funktionsord, så som artikler, præpositioner, konjunktioner, etc. – de mest frekvente ord og morfemer (Damasio 1992, Caplan 2015, se også Boye m.fl. 2023).

Selvom sprogtilegnelse i en vis grad afhænger af frekvensen af forskellige ord og vendinger, er børns sprogproduktion kendetegnet ved en konsekvent afvigelse fra frekvensmønstre i det input de hører. De ignorerer diverse talefejl (der ellers forekommer ret hyppigt²) og rettelser (negativ evidens, der forekommer forholdsvist sjældent). De er kreative, og de overgeneraliserer og producerer strukturer eller konstruktioner der ikke findes i inputtet (Pinker 2004, Thornton & Crain 1994, Yang 2004). Allerede i den tidligste sprogproduktion viser børn en præference for strukturelt simple former med lavere frekvens fremfor strukturelt mere komplekse, men højfrekvente former (Anderssen & Westergaard 2010).

2. Komplexitet

Selvom frekvens åbenlyst er en vigtig faktor i sprogbrug såvel som sprog-

2 I et talesprogs-korpus med 5.000 ord (“a collection of spontaneous conversations between educated adult native speakers of British English”) fandt Garnham m.fl. (1982) ikke færre end 191 talefejl (fx substitution, anticipation, ombytning, udeladelse og sammenblanding af segmenter, stavelser eller ord). Ifølge Mehl m.fl. (2007) siger vi i gennemsnit ca. 16.000 ord i løbet af en dag på 17 timer. Hvis det er muligt at generalisere fra disse to studier, vil det svare til 611 fejl om dagen, 36 fejl i timen eller ca. en fejl hvert halve minut. Det er dog nok lidt i overkanten. Om det så ‘kun’ er 1-2 fejl for hvert 1.000 ord, svarende til 7-22 fejl om dagen, som Pincott (2012) hævder, er det stadigvæk ret hyppigt.

forståelse, så forudsiger frekvens ikke rigtigt hvad børn der er ved at lære sprog, og folk der har afasi som følge af en hjerneskade, rent faktisk siger og *ikke* siger. Ud fra den betragtning at kompleksitet ser ud til at spille en vigtigere rolle, forventer vi også at kompleksitet har større betydning end frekvens har, i taleres sproglige acceptabilitetsbedømmelser.

Vi vil her diskutere nogle få af resultaterne fra en større undersøgelse (Christensen & Nyvad 2023) og fokusere på forholdet mellem **konstruktionsfrekvens**, **kompleksitet** og **acceptabilitet**. Vi har operationaliseret kompleksitet som summen af de fem nedenstående faktorer:

Faktor 1: Indlejring. Når en sætnings indlejres i en anden, øger det naturligvis mængden af syntaktisk struktur (Chomsky 2001), hvilket kræver mere forarbejdning, specielt indlejrede finite sætninger (Hawkins 1994, 2004, Pallier m.fl. 2011). Folk med Brocas afasi har særligt svært ved at producere indlejrede sætninger generelt, specielt indlejrede finite sætninger (Friedmann 2001).

Faktor 2: Adjunktion eller modifikation. Når en frase, fx en nominalfrase (NP) modificeres af en anden, fx en adjektivfrase (AdjP), øges antallet af fraser (kaldet XPer) med 1 ud over de to der indgår i modifikationen: [_{NP} [_{AdjP} *elektrisk*] [_{NP} *guitar*]]. Denne forøgelse af XPer forøger den syntaktiske kompleksitet, hvilket kræver mere arbejdshukommelse, hvilket også forklarer hvorfor folk med Brocas afasi har tendens til at undgå adjunktion (Lee & Thompson 2011, Meltzer-Asscher & Thompson 2014). Fremflytning af eller fra et adverbialt led (dvs. fra en adjungeret position) er syntaktisk særligt problematisk (jf. *the Empty Category Principle (ECP)*, Haegeman 1994: 442, og *the Condition on Extraction Domain (CED)*, Huang 1982: 505), og studier har også vist at det som regel fører til reduceret acceptabilitet (Nyvad m.fl. 2022).

Faktor 3: Afstand. Flytning, navnlig ekstraktion fra en indlejret sætning (dvs. 'sætningsknuder'), koster i form af arbejdshukommelse (jf. problemerne med afledte sætninger hos folk med Brocas afasi, se ovenfor). En sådan lang flytning kræver at man holder det fremflyttede led i arbejdshukommelsen indtil det kan blive 'integreret' i basispositionen hvor dets semantiske rolle og syntaktiske funktion kan blive afklaret. Afledte (dvs. ikke-kanoniske) sætninger har som regel lavere acceptabilitet, og jo længere afstanden er mellem udgangspunkt (basisposition) og endestation (fx forfeltet), jo værre (Clifton & Frazier 1989). (På engelsk kaldes det flyttede element *the filler* og den tomme plads i udgangspunktet *the gap*.) Vi følger Hawkins (1999: 248–249, se også Christensen m.fl. 2013a) og beregner

afstanden som antallet af XPer mellem udgangspunkt og endestation, og vi medregner kun dem der er 'synlige', dvs. dem der faktisk kan ses eller høres (og ikke dem der teoretisk også må være der, såsom underforståede subjekter eller dem der kun indeholder spør efter flytning) (jf. *Path* hos Collins 1994: 56; jf. også princippet *Economy of Derivation*, der siger at den syntaktiske struktur skal holdes så simpel som mulig, og flytninger så korte som muligt, Chomsky 1995: 91).

Faktor 4: Fillers. Antallet af led der flyttes (*fillers*) er også vigtigt. Presset på arbejdshukommelsen stiger med antallet af fremflyttede led, uafhængigt af hvor langt de flytter (afstand). Hvis to led hver flytter, fx det ene to og det andet tre skridt, giver det en samlet afstand på 7, det samme som hvis et enkelt led flytter syv skridt, men det er mere krævende at holde styr på to led der flytter, end kun ét (jf. *Hvorfor₁ spurgte du -₁ hvor₂ de kommer fra -₂?* vs. *Hvorfor₁ sagde du -₁ de kommer fra Fyn?*).

Faktor 5: Udflytning. Udover prisen for selve flytningen (afstanden og antallet af fillers), koster ekstraktion, dvs. flytning ud af en indlejret sætning, specielt mange resurser. Selve ekstraktionen koster ekstra (Christensen m.fl. 2013a, 2013b, Nyvad m.fl. 2022). (Jf. også *the Phase Impenetrability Condition*, Chomsky 2001: 13, der kræver at ekstraktion fra finite sætninger "mellemlander" ved venstrekanten af den indlejrede sætning.)

Det overordnede forskningsspørgsmål var om der er en sammenhæng mellem acceptabilitet, kompleksitet og frekvens. Mere specifikt forventede vi at finde en negativ korrelation mellem acceptabilitet og kompleksitet (acceptabiliteten falder når kompleksiteten stiger). Selvom vi også forventede en vis sammenhæng mellem konstruktionsfrekvens og acceptabilitet, forventede vi dog at konstruktionsfrekvensen omvendt ville følge af kompleksiteten (frekvensen falder når kompleksiteten stiger), hvilket så igen ville forklare sammenhængen mellem frekvens og acceptabilitet.

3. En undersøgelse af konstruktionsfrekvens, kompleksitet og acceptabilitet

3.1 Stimuli

I vores undersøgelse havde vi sætninger med stigende kompleksitet, både simple sætninger (A) og en række komplekse sætninger: sætninger med hhv. en komplementsætning (B), en adverbial sætning (C) og en relativ ledsætning (D), alle $\pm$ objektsekstraktion [$\pm$ Eks] (type 1 vs. 2). Der var desuden to slags kontrolsætninger (*fillers*), grammatiske og ugrammatiske

(hhv. E1 og E2). Alle sætningerne blev så vidt muligt konstrueret ud fra det samme leksikalske materiale kontrolleret for leksikalisk frekvens i Korpus-DK, fra lav til høj frekvens, og kontrolleret for koherens.

(1) **Kontekst:** *Peter påstår at han er sur på alt og alle. Selv hunden og katten synes han også er sygt irriterende.*

A1.	Men han elsker jo alligevel hunden.	Simpel
A2.	Men <u>hunden</u> elsker han jo alligevel __.	[+Eks]
B1.	Men jeg mener jo alligevel [at han elsker hunden].	Kompl.
B2.	Men <u>hunden</u> mener jeg jo alligevel [at han elsker __].	[+Eks]
C1.	Men han elsker jo alligevel hunden [uden at ville passe den].	Adverbiel
C2.	Men <u>hunden</u> ₁ elsker han jo alligevel __ ₁ [<u>OP</u> ₂ uden at ville passe __ ₂].	[+Eks]
D1.	Men han elsker jo alligevel alle [<u>OP</u> der __ vil passe hunden].	Relativ
D2.	Men <u>hunden</u> ₁ elsker han jo alligevel alle [<u>OP</u> ₂ der __ ₂ vil passe __ ₁].	[+Eks]

Typerne (C)-(D) gjorde det muligt at undersøge konstruktionsfrekvens, kompleksitet og acceptabilitet hvor den ene eller den anden faktor var i bund. Adverbielle ledsætninger er ret almindelige (C1).³ Sætninger som (C2), som vi vil kalde for 'snyltehuller' (engelsk *parasitic gaps*), er grammatiske og meget komplekse, men selvom de er meget sjældne eller ikke-eksisterende i korpora, er de alligevel acceptable (Engdahl 1983, Culicover & Postal 2001). I (C2) er der et underforstået element (en såkaldt 'tom operator', OP), her er det objektet, der er fremflyttet, og derfor er der en tom plads, et 'hul', i objektpositionen. Dette 'hul' er kun muligt hvis der også er et 'hul' efter en fremflytning i matrixsætningen, og derfor 'snylter' det ene 'hul' (__₂) på det andet (__₁), jf. **Men jeg elsker jo alligevel hunden uden at ville passe __.*

Ligesom adverbielle ledsætninger, er relativsætninger (D1) komplekse (endda mere komplekse), og tillader ekstraktion (D2) (Müller & Eggers

3 I C1 er *uden at ville passe dem* en infinitivsætning, eller 'infiniit ledsætning', med et underforstået subjekt, jf. Mikkelsen (1911: 567) og Kristensen (2015). Det svarer til en "skjult sætning" hos Diderichsens (1946: 56). Den samme analyse findes også i traditionel engelsk grammatik (Greenbaum 1996: 328) og er standard i generativ grammatik, hvor dette subjekt analyseres som et lydøst pronomen *PRO* (Haegeman 1994: 257, Poole 2011: 96).

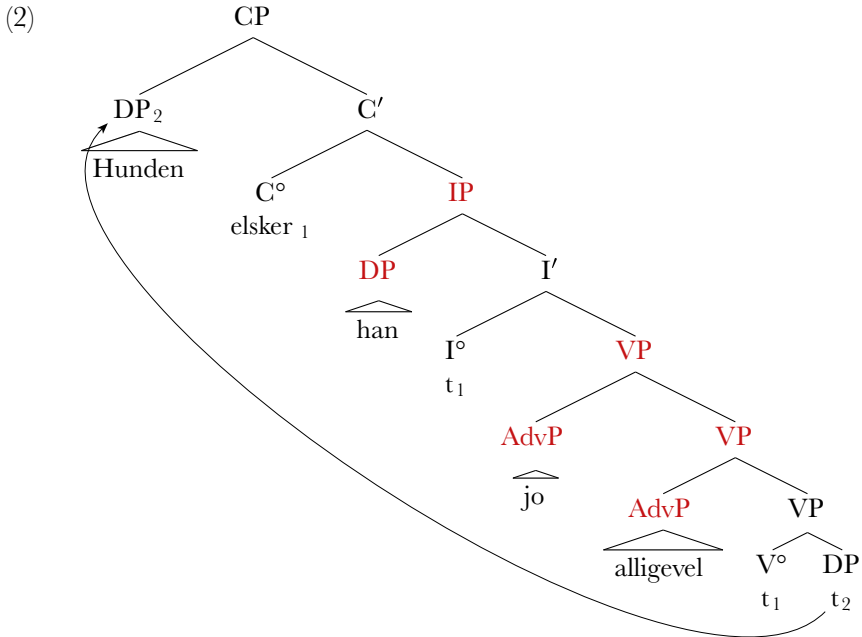
2022). Ekstraktion fra relativsætninger er dog ikke-eksisterende i vores korpusdata (jf. Tabel 1), og acceptabiliteten spænder fra lav til middel (Christensen & Nyvad 2014).

	A1	A2	B1	B2	C1	C2	D1	D2
Indlejring	0	0	1	1	1	1	1	1
Adjunktion	0	0	0	0	1	1	1	1
Udflytning	0	0	0	1	0	0	0	1
Fillers	1	1	1	1	1	2	2	2
Afstand	(0) -1,0	(6) 0,4	(0) -1,0	(10) 1,3	(0) -1,0	(8) 0,9	(0) -1,0	(10) 1,3
Kompleksitet	0,0	1,4	1,0	4,3	2,0	4,9	3,0	6,3
Frekvens	(1165) 3,1	(120) 2,1	(98) 2,0	(2) 0,3	(157) 2,2	(0) 0,0	(20) 1,3	(0) 0,0

Tabel 1: Oversigt over hvordan kompleksitet beregnes ud fra de fem faktorer for hver af de otte konstruktionstyper. Afstand er z-transformeret (antallet af XPer er angivet i parentes). Kompleksitet er summen af indlejring, adjunktion, udflytning, fillers og (z-transformeret) afstand. Frekvens er $\log(10)$ -transformeret (faktiske værdier i parentes; nulfrekvensen blev sat til 1 ved $\log_{10}$ -transformation, fordi $\log_{10}$ af 0 giver minus uendelig).

Afstand i Tabel 1 beregnes som antallet af leksikaliserede XPer mellem flyttede led og deres basispositioner. For at undgå at afstandsfaktoren totalt styrer og forvrænger billedet (fx B2, der har en lang flytning fra en komplementsætning), har vi z-transformeret værdierne så de er normalfordelt. Det gør at effekten af en flytning og dens afstand er noget mindre og derfor kun toner den overordnede kompleksitet, og at prisen for flytningen af hovedsætningens subjekt til forfelt (dvs. *filler*-effekten i A1, B1, C1 og D1) næsten annulleres. Det præcise antal XPer i afstanden er angivet i parentes i Tabel 1, og eftersom de ikke er centrale (jf. z-transformationen) for diskussionen her, henviser vi til Christensen & Nyvad (2023) for yderligere detaljer. I (2) har vi givet et enkelt eksempel der viser hvordan afstand er beregnet for A2. Mellem det fremflyttede objekt [_{DP} *hunden*]₂ i CP-spec (forfeltet) og basispositionen (t₂ på objektspladsen) er der seks XPer med leksikalsk indhold, markeret med rødt. Fx er de øverste VPer leksikaliserede og tæller (er røde) fordi adverbialerne *jo* og *alligevel* også er det, mens den nederste VP, der kun indeholder spor efter flytninger, ikke tæller.

Vi fandt konstruktionsfrekvensen for hver konstruktion ved opslag i KorpusDK. Disse frekvenser er sandsynligvis ret konservative, da det ikke er muligt at søge efter sætningstyper i KorpusDK. Vi søgte på sætninger med pronominalt subjekt og objekt der indledes af en konjunktion som fx *og* eller *men* (alt efter konstruktionen), for at sikre at der var tale om den rette sætningstype.⁴ I Tabel 1 angives det præcise antal eksempler vi fandt, i parentes sammen med de $\log_{10}$ -transformerede værdier, der som standard bruges i analysen. Vi henviser igen til Christensen & Nyvad (2023) for yderligere detaljer om søgestrengene mm.

3.2 Metode

Stimulussættet bestod af 24 sæt (kontekster) af sætninger svarende til (1) (plus fillers). Sætningerne blev fordelt i et Latin-square-design og i randomiseret rækkefølge på 10 lister på Google Forms. Forsøgsdeltagerne, som

4 Fx for A1 brugte vi følgende søgestreng:

[word="men|og"] [word="jeg|du|han|hun|vi|i|de" & pos="PERS"] [pos="V"] [pos="V"]
 [word="mig|dig|ham|hende|os|jer|dem" & pos="PERS"]

For A2 brugte vi:

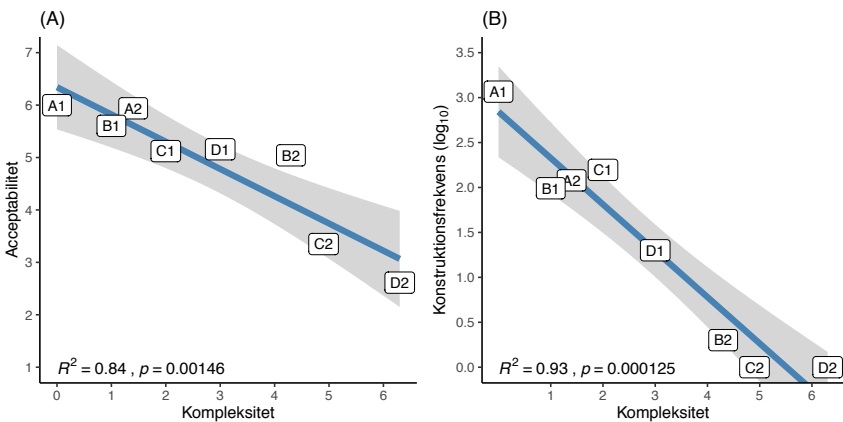
[word="men|og"] [word="mig|dig|ham|hende|os|jer|dem" & pos="PERS"] [pos="V"]
 [word="jeg|du|han|hun|vi|i|de" & pos="PERS"] [pos="V"]

blev rekrutteret på sociale medier, skulle vurdere sætningerne på en skala fra 1 ("helt uacceptabelt") til 7 ("helt acceptabelt"). De blev bedt om at basere deres bedømmelser på deres egen intuition og om at se bort fra tegnsætning.

3.3 Resultater

Som vist i Figur 1 (A), er der en statistisk signifikant negativ korrelation mellem acceptabilitet og kompleksitet ($p < 0,002$). Med andre ord så falder acceptabiliteten lineært i takt med at kompleksiteten stiger. Der er tale om en ret stærk korrelation (Pearsons $R^2 = 0,84$) der viser at kompleksiteten redegør for 84 % af variationen i acceptabilitet. Som vist i Figur 1 (B), er der også en statistisk signifikant negativ korrelation mellem frekvens og kompleksitet ($p < 0,001$): Hyppigheden falder i takt med at kompleksiteten stiger, og denne korrelation er også meget stærk ($R^2 = 0,93$). 93 % af variationen i konstruktionsfrekvenserne i vores data kan beskrives som en funktion af sætningskompleksiteten.

Der var også en signifikant og stærk positiv korrelation mellem acceptabilitet og konstruktionsfrekvens ($R^2 = 0,70$, $p < 0,01$): Jo højere konstruktionsfrekvensen er, jo mere acceptabel er sætningen.

Figur 1: (A) Gennemsnitsacceptabilitet som funktion af sætningskompleksitet. (B) $\log_{10}$ -transformeret frekvens i KorpusDK som funktion af sætningskompleksitet. Grå skravering angiver 95 % konfidensinterval.

4. Diskussion

Indenfor visse grene af funktionel grammatik antages det ofte at en sætnings (eller konstruktions) acceptabilitet er et produkt af dens frekvens, altså hvor hyppig den er, og dermed er grammatikken også i vid udstrækning

et produkt af frekvens (Bybee & Hopper 2001). Fra formel grammatisk side argumenteres der ofte for at en sætnings frekvens primært er et produkt af sætningens strukturelle kompleksitet. I vores forsøg har vi undersøgt forholdet mellem kompleksitet (defineret som summen af indlejring, adjunktion, udflytning, fillers og afstand), acceptabilitet (på en skala fra 1 til 7) og frekvens ($\log_{10}$ -transformeret antal af forekomster i KorpusDK).

Resultaterne viser som forventet at der er en positiv korrelation mellem kompleksitet og acceptabilitet. Jo mere strukturelt kompleks en sætning er, jo sværere er den at processere, og derfor falder acceptabiliteten også i takt med at kompleksiteten går op. Det passer fint med resultaterne fra en lang række andre undersøgelser (fx Christensen m.fl. 2013a, 2013b, Nyvad m.fl. 2014, 2022). Der er også en positiv korrelation mellem kompleksitet og konstruktionsfrekvens. Jo mere strukturelt kompleks en sætning er, jo sværere er den at processere og producere, og derfor falder frekvensen i takt med at kompleksiteten går op. Det passer også meget godt med andre undersøgelser (se introduktionen). Vi foretrækker det strukturelt simple frem for det mere komplekse. Høj kompleksitet gør at vi er mindre tilbøjelige til at bruge den pågældende sætning eller konstruktion, og det fører til lavere frekvens (Hawkins 1994, 2004, Newmeyer 2005).

Bemærk at korrelationerne mellem kompleksitet og acceptabilitet ($R^2 = 0,84$) og mellem kompleksitet og frekvens ($R^2 = 0,93$) er væsentlig større end korrelationen mellem frekvens og acceptabilitet ($R^2 = 0,70$). Kompleksitet forklarer fx 14 % mere af variation i acceptabilitet end frekvens gør. De stærke negative korrelationer mellem kompleksitet på den ene side og acceptabilitet og konstruktionsfrekvens på den anden gør desuden at det ikke er særligt overraskende at resultaterne også viser at der er en stærk positiv korrelation mellem acceptabilitet og konstruktionsfrekvens. De to falder jo begge to netop lineært i takt med at kompleksiteten stiger. Det er således mere sandsynligt at det er kompleksiteten der forklarer begge effekter.

Vi har som beskrevet, operationaliseret kompleksitet som summen af de fem faktorer, indlejring, adjunktion, udflytning, fillers og (z-transformeret) afstand, men det er sandsynligvis ikke hele historien. Ud over disse fem faktorer, er der mange andre faktorer der kan bidrage til kompleksitet, fx konstituens, argumentstruktur (valens og transitivitet), semantik, pragmatik (såsom relevans og kontekst), tempus og finithed, etc. (Det er højst sandsynligt at i hvert fald nogle af dem nok ville kunne forklare en

del af det der ikke redegøres for med vores kompleksitetsfaktorer.) Det er desuden også muligt at vores faktorer ikke blot er additive, men måske i stedet interagerer så den samlede effekt af (nogle af) disse interaktioner er mere (eller mindre) end blot summen af effekter. Det er også muligt at afstand kan beregnes på en anden måde (end antal XPer og/eller z-transformation) der muligvis ville give et mere præcist mål for effekten af en flytning. I så fald kunne man forestille sig en endnu stærkere korrelation, en der ville forklare mere end de hhv. 84 % og 93 % (værdier der dog må siges at være ret høje i forvejen). Det er også både muligt og sandsynligt at de resterende 7-16 % af acceptabiliteten forklares af noget helt andet som vi ikke har kontrolleret for i vores undersøgelse.

5. Konklusion

Man kunne være fræk og spørge: Hvad skal vi dog med al den grammatisk struktur når vi nu har noget der hedder frekvens? Det korte (frække) svar er at det jo netop er frekvensen der skal forklares, ikke omvendt. Som vi har vist, er det muligt at forklare forskellige sætningstypers acceptabilitet og deres relative frekvenser i KorpusDK vha. kompleksitet, defineret ud fra syntaktiske faktorer og arbejdshukommelse. Vores resultater er således fint kompatible med en formel grammatisk tilgang til sprogbrug og sprogforarbejdning, men ikke særligt godt med en frekvensbaseret tilgang til samme.

Om forfatterne

Anne Mette Nyvad, ph.d., lektor, Institut for Kommunikation og Kultur, Afdeling for Engelsk, Aarhus Universitet.

Ken Ramshøj Christensen, ph.d., lektor, Institut for Kommunikation og Kultur, Afdeling for Engelsk, Aarhus Universitet.

Litteratur

- Anderssen, M. & M. Westergaard (2010): Frequency and economy in the acquisition of variable word order. *Lingua* 120, 2569–2588. doi:10.1016/j.lingua.2010.06.006.
- Bader, M. & J. Häußler (2010): Toward a model of grammaticality judgments. *Journal of Linguistics* 46, 273–330. doi:10.1017/S0022226709990260.

- Bastiaanse, R., G. Bouma & W. Post (2009): Linguistic complexity and frequency in agrammatic speech production. *Brain and Language* 109, 18–28. doi:10.1016/j.bandl.2008.12.004.
- Bell, A. m.fl. (2009): Predictability effects on durations of content and function words in conversational English. *Journal of Memory and Language* 60, 92–111. doi:10.1016/j.jml.2008.06.003.
- Bornkessel, I., M. Schlesewsky & A.D. Friederici (2002): Grammar overrides frequency: Evidence from the online processing of flexible word order. *Cognition* 85, B21–B30. doi:10.1016/S0010-0277(02)00076-8.
- Boye, K. m.fl. (2023): Agrammatism in a usage-based theory of grammatical status: Impaired combinatorics, compensatory prioritization, or both? *Journal of Neurolinguistics* 65, 101108. doi:10.1016/j.jneuroling.2022.101108.
- Bybee, J. (2007): *Frequency of Use and the Organization of Language*. New York: Oxford University Press. doi:10.1093/acprof:oso/9780195301571.001.0001.
- Bybee, J.L. & D. Eddington (2006): A Usage-based Approach to Spanish Verbs of “Becoming”. *Language* 82, 323–355. doi:10.1353/lan.2006.0081.
- Bybee, J.L. & P.J. Hopper (red.). (2001): *Frequency and the Emergence of Linguistic Structure*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. doi:10.1075/tsl.45.
- Caplan, D. (2015): Aphasia. I: *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. J.D. Wright (red.). Oxford: Elsevier, 818–821. doi:10.1016/B978-0-08-097086-8.54001-X.
- Chomsky, N. (1995): *The Minimalist Program*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Chomsky, N. (2001): Derivation by phase. I: *Ken Hale: A Life in Language*. M.J. Kenstowicz (red.). Cambridge, MA: MIT Press, 1–52.
- Christensen, K.R., J. Kizach & A.M. Nyvad (2013a): Escape from the Island: Grammaticality and (Reduced) Acceptability of *wh*-island Violations in Danish. *Journal of Psycholinguistic Research* 42, 51–70. doi:10.1007/s10936-012-9210-x.
- Christensen, K.R., J. Kizach & A.M. Nyvad. (2013b): The processing of syntactic islands – An fMRI study. *Journal of Neurolinguistics* 26, 239–251. doi:10.1016/j.jneuroling.2012.08.002.
- Christensen, K.R. & A.M. Nyvad (2014): On the nature of escapable relative islands. *Nordic Journal of Linguistics* 37, 29–45. doi:10.1017/S0332586514000055.

- Christensen, K.R. & A.M. Nyvad (2023): Frequency, animacy, structural complexity, and acceptability. Ms. indsendt til bedømmelse.
- Clifton, C. & L. Frazier (1989): Comprehending Sentences with Long-Distance Dependencies. I: *Linguistic Structure in Language Processing*. G.N. Carlson & M.K. Tanenhaus (red.). Dordrecht: Springer Netherlands. Bind 7, 273–317. doi:10.1007/978-94-009-2729-2_8.
- Collins, C. (1994): Economy of Derivation and the Generalized Proper Binding Condition. *Linguistic Inquiry* 25, 45–61.
- Culicover, P.W. & P.M. Postal (red.) (2001): *Parasitic gaps*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Damasio, A.R. 1992. Aphasia. *The New England Journal of Medicine* 236, 531–539. doi:10.1056/NEJM199202203260806.
- Diderichsen, P. (1946): *Elementær dansk Grammatik*. København: Gyldendal.
- Ellis, N.C. 2002. Frequency effects in language processing. *Studies in second language acquisition* 24, 143–188. doi:10.1017/S0272263102002024.
- Engberg-Pedersen, E. m.fl. (2005): *Dansk funktionel lingvistik: en helhedsforståelse af forholdet mellem sprogstruktur, sprogbrug og kognition*. Københavns & Roskilde: Københavns Universitet, Handelshøjskolen i København, Roskilde Universitetscenter. <https://lingvistikredsen.ku.dk/pdf/df/DFL-bog.pdf>.
- Engdahl, E. (1983): Parasitic gaps. *Linguistics and Philosophy* 6, 5–34. doi:10.1007/BF00868088.
- Fanselow, G. m.fl. (red.) (2006): *Gradience in Grammar: Generative perspectives*. Oxford University Press. doi:10.1093/acprof:oso/9780199274796.001.0001.
- Featherston, S. (2008): The Decathlon Model of Empirical Syntax. I: *Linguistic Evidence: Empirical, Theoretical and Computational Perspectives*. S. Kepsers & M. Reis (red.). Berlin: De Gruyter Mouton, 187–208. doi:10.1515/9783110197549.187.
- Francis, E. (2021): *Gradient acceptability and linguistic theory*. New York: Oxford University Press. doi:10.1093/oso/9780192898944.001.0001.
- Friedmann, N. (2001): Agrammatism and the psychological reality of the syntactic tree. *Journal of Psycholinguistic Research* 30, 71–90. doi:10.1023/A:1005256224207.
- Garnham, A. m.fl. (1982): Slips of the tongue in the London-Lund corpus of spontaneous conversation. I: *Slips of the Tongue and Language Production*. A. Cutler (red.). Berlin: De Gruyter Mouton, 251–264. doi:10.1515/9783110828306.251.

- Greenbaum, S. (1996): *The Oxford English grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Haegeman, L. (1994): *Introduction to government and binding theory*. 2. udg. Oxford: Blackwell.
- Harley, T.A. (2014): *The psychology of language: from data to theory*. 4. udg. Hove: Psychology Press.
- Hawkins, J.A. (1994): *A performance theory of order and constituency*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hawkins, J.A. (1999): Processing complexity and filler-gap dependencies across grammars. *Language*. Linguistic Society of America 75, 244–285. doi:10.2307/417261.
- Hawkins, J.A. (2004): *Efficiency and complexity in grammars*. Oxford: Oxford University Press.
- Huang, C.-T.J. (1982): *Logical Relations in Chinese and the Theory of Grammar*. Cambridge, MA: MIT PhD dissertation. http://pubman.mpdl.mpg.de/pubman/item/escidoc:403106:7/component/escidoc:403105/chinese_huang1982_o.pdf.
- Jost, E. & M.H. Christiansen (2016): Statistical Learning as a Domain-General Mechanism of Entrenchment. I: *Entrenchment and the Psychology of Language Learning*. H.-J. Schmid (red.). Berlin: De Gruyter Mouton, 227–244. DOI: 10.1515/9783110341423-011.
- Kempen, G. & K. Harbusch. (2008): The Relationship between Grammaticality Ratings and Corpus Frequencies: A Case Study into Word Order Variability in the Midfield of German Clauses. I: *Linguistic Evidence: Empirical, Theoretical and Computational Perspectives*. S. Kepser & M. Reis (red.). Berlin: De Gruyter Mouton, 329–350. doi:10.1515/9783110197549.329.
- Kristensen, S.A. (2015): Infinitte ledsætninger. I: *15. Møde om udforskningen af dansk sprog* (MUDS 15). Y. Hansen, Inger Schoonderbeek & T.T. Hougaard (red.). Aarhus: Institut for Kommunikation og Kultur, Aarhus Universitet, 197–216. https://projekter.au.dk/fileadmin/projekter/Muds.dk/rapporter/MUDS_15.pdf.
- Lee, J. & C.K. Thompson. (2011): Real-time production of arguments and adjuncts in normal and agrammatic speakers. *Language and Cognitive Processes* 26, 985–1021. doi:10.1080/01690965.2010.496237.
- Mehl, M.R. m.fl. (2007): Are Women Really More Talkative Than Men? *Science* 317, 82–82. doi:10.1126/science.1139940.

- Meltzer-Asscher, A. & C.K. Thompson (2014): The forgotten grammatical category: Adjective use in agrammatic aphasia. *Journal of Neurolinguistics* 30, 48–68. doi:10.1016/j.jneuroling.2014.04.001.
- Mikkelsen, K. (1911): *Dansk ordføjningslære med sproghistoriske tillæg. Håndbog for viderekomne og lærere*. København: Lehman & Stages Forlag.
- Myers, J. (2017): Acceptability Judgments. *Oxford Research Encyclopedia of Linguistics*. doi:10.1093/acrefore/9780199384655.013.333.
- Müller, C. & C.U. Eggers (2022): Island Extractions in the Wild: A Corpus Study of Adjunct and Relative Clause Islands in Danish and English. *Languages* 7. 125. doi:10.3390/languages7020125.
- Newmeyer, F.J. (2005): *Possible and probable languages: a generative perspective on linguistic typology*. New York: Oxford University Press.
- Nyvad, A.M. & K.R. Christensen (red.). (2023): *Recent Advances in Research on Island Phenomena*. Basel: MDPI. doi:10.3390/books978-3-0365-6317-6.
- Nyvad, A.M., J. Kizach & K.R. Christensen (2014): (Non-)Arguments in Long-Distance Extractions. *Journal of Psycholinguistic Research* 44, 1–13. doi:10.1007/s10936-014-9300-z.
- Nyvad, A.M., C. Müller & K.R. Christensen (2022): Too True to Be Good? The Non-Uniformity of Extraction from Adjunct Clauses in English. *Languages* 7. 244. doi:10.3390/languages7040244.
- Pallier, C., A.-D. Devauchelle & S. Dehaene (2011): Cortical representation of the constituent structure of sentences. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 108, 2522–2527. doi:10.1073/pnas.1018711108.
- Pickering, M.J., M.J. Traxler & M.W. Crocker (2000): Ambiguity Resolution in Sentence Processing: Evidence against Frequency-Based Accounts. *Journal of Memory and Language* 43, 447–475. doi:10.1006/jmla.2000.2708.
- Pincott, J.E. (2012): Slips of the Tongue. *Psychology Today*. <https://www.psychologytoday.com/intl/articles/201203/slips-the-tongue>. (17 marts, 2023).
- Pinker, S. (2004): Clarifying the logical problem of language acquisition. *Journal of Child Language* 31, 949–953. doi:10.1017/S0305000904006439.
- Poole, G. (2011): *Syntactic theory*. 2. udg. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Schmid, H.-J. (2016): 1. A Framework for Understanding Linguistic Entrenchment and Its Psychological Foundations. I: *Entrenchment and the Psychology of Language Learning*. H.-J. Schmid (red.). Berlin: De Gruyter Mouton, 9–36. doi:10.1515/9783110341423-002.

- Schmid, H.-J. (2016): A Framework for Understanding Linguistic Entrenchment and Its Psychological Foundations: *1. A Framework for Understanding Linguistic Entrenchment and Its Psychological Foundations*, 9–36. De Gruyter Mouton. DOI: 10.1515/9783110341423-002.
- Schütze, C.T. 1996. *The empirical base of linguistics: Grammaticality judgments and linguistic methodology*. Chicago: University of Chicago Press.
- Sprouse, J. (2013): Acceptability Judgments. Oxford University Press. doi:10.1093/obo/9780199772810-0097.
- Sprouse, J. & D. Almeida (2017): Setting the empirical record straight: Acceptability judgments appear to be reliable, robust, and replicable. *Behavioral and Brain Sciences* 40. e311. doi:10.1017/S0140525X17000590.
- Thornton, R. & S. Crain (1994): Successful Cyclic Movement. *Language Acquisition Studies in Generative Grammar*. T. Hoekstra & B.D. Schwartz (red.). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 215–252. doi:10.1075/lald.8.11tho.
- Togeb, O. (2003): *Fungerer denne sætning?: funktionel dansk sproglære*. København: Gad.
- Tomasello, M. (2003): *Constructing a language: a usage-based theory of language acquisition*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- White, A.S. & K. Rawlins (2020): Frequency, acceptability, and selection: A case study of clause-embedding. *Glossa: a journal of general linguistics* 5. 105. doi:10.5334/gjgl.1001.
- Yang, C.D. (2004): Universal Grammar, statistics or both? *Trends in Cognitive Sciences* 8, 451–456. doi:10.1016/j.tics.2004.08.006.
- Zipf, G.K. (1935): *The psycho-biology of language: An introduction to dynamic philology*. Boston: Houghton Mifflin Company.

Komplementsætninger med V2-ledstilling i wangeroogefrisisk

Sune Gregersen

Abstract

The topic of this paper is word order in complement clauses in Wangerooge Frisian, a now extinct language of Northern Germany. Like many other Germanic languages, Wangerooge Frisian had an alternation between verb-second (V2) and verb-late word order in subordinate clauses. The paper investigates the use of V2 and verb-late in complement clauses with *dat* 'that' in the Ehrentraut corpus from the middle of the 19th century. Inspired by the analysis of Danish in Hansen & Heltoft (2011), it is suggested that V2 in Wangerooge Frisian was limited to complement clauses with "constative potential", while verb-late could occur in all complement clauses.

Nøgleord

frisisk, ledsætninger, ordstilling, V2, konstatering

1. Indledning¹

Ledstilling i ledsætninger er et flittigt diskuteret emne i litteraturen om dansk og andre germanske sprog. I de fleste germanske sprog findes der variation mellem to ledstillingsmønstre, et med det finitte verbum på andenpladsen og et med det finitte verbum senere i sætningen. I denne artikel ser jeg nærmere på ledstilling i ledsætninger i et germansk sprog hvis syntaks hidtil har været stort set ubeskrevet. Det drejer sig om komplementsætninger med *dat* 'at' i wangeroogefrisisk, et frisisk sprog som tidligere blev talt på den tyske vadehavso Wangerooge. Sproget uddøde i begyndelsen af det 20. årh., men takket være omfattende optegnelser fra det 19. årh. er det i dag muligt at undersøge sprogets grammatik med korpuslingvistiske metoder.

---

¹ Tak til Carlsbergfondet, som har gjort det muligt at foretage det arbejde der fremlægges i denne artikel.

Ledsætninger i wangeroogefrisisk optræder med to ledstillingsmønstre, som jeg her vil kalde 'V2' og 'V-sent'. I en ledsætning med V2 står det finitte verbum, i (1) *wul* 'vil', på andenpladsen i sætningen:²

- (1) nu qua hi jen sin wüüf, [dat hi **wul**
 nu siger.3SG han mod hans kone at han vil.3SG

 him úpmacki]
 ham begive.INF1
 'Nu siger han til sin kone at han vil begive sig afsted' [Eh3 449.81]

I en ledsætning med V-sent står det finitte verbum, i (2) *weil* 'ville', efter de fleste argumenter og adjunkter (jf. nedenfor) og evt. infinitter:

- (2) iik häb mi dait farflócket [dat iik dait nich
 jeg har.1SG mig det lovet at jeg det ikke

 doo **weil**
 gøre.INF1 ville.1SG
 'Jeg lovede mig selv at jeg ikke ville gøre det' [Eh1 61]

Man støder hyppigt på begge mønstre når man læser i de overleverede tekster, så et oplagt spørgsmål er hvornår det ene eller det andet mønster bruges. En række ledsætningstyper ser ud til kun at optræde med V-sent i materialet, men som (1) og (2) viser, finder vi begge mønstre i komplement-sætninger med *dat*. Det er den alternation der er emnet for den her artikel.

Artiklen er struktureret således: I afsnit 2 redegør jeg mere udførligt for wangeroogefrisisk og forskellen mellem V2 og V-sent, hvorefter afsnit 3 giver et kort overblik over paralleller i vestfrisisk og andre germanske sprog. I afsnit 4 redegør jeg for undersøgelsens metode og analysekategorier, hvorefter afsnit 5 præsenterer resultaterne. Med inspiration fra GDS (Hansen & Heltoft 2011) foreslås det at V2-mønstret er begrænset til komplementsætninger med "konstativt potentiale". Afsnit 6 sammenfatter artiklen.

2 Kantede parenteser i eksemplerne angiver ledsætninger. Glosseringen følger Leipzig-reglerne (Comrie mfl. 2015) og bruger følgende forkortelser: DEF = definit; INDF = indefinit; INF1 = infinitiv 1 (bruges efter hjælpeverber); INF2 = infinitiv 2 (bruges i andre tilfælde); N = neutrum; PL = pluralis; SG = singularis.

2. Ledsætninger i wangeroogefrisisk

2.1. *Hvad er wangeroogefrisisk?*

Wangeroogefrisisk er et nu uddødt sprog som blev talt på vadehavssøen Wangerooge. Det hører til den frisiske gren af den germanske sprogfamilie og beskrives i litteraturen oftest som en østfrisisk dialekt ved siden af saterfrisisk, der i dag tales af nogle hundrede mennesker i Saterland i Niedersachsen, og en række sparsomt overleverede dialekter som menes at være uddøde før 1800. De to andre frisiske hovedsprog er vestfrisisk, som tales i Fryslân i Nederlandene, og nordfrisisk, som tales i det nordvestlige Slesvig-Holsten og på Helgoland.³

Wangeroogefrisisk har en dramatisk historie, som jeg af pladshensyn kun vil skitsere ganske kort; se Versloot (1996: li-xcv; 2001) og Gregersen (2023: 1-5) for yderligere oplysninger. Sproget blev talt i det lille fiskersamfund på Wangerooge og havde i begyndelsen af det 19. årh. omk. 200 talere. Efter en stormflod nytårsaften 1854-55 bosatte de fleste af disse sig på fastlandet, hvilket ledte til et næsten fuldstændigt brud i transmissionen af sproget – de næste generationer voksede op med tysk som modersmål. Omk. 1900 fandt sprogforskeren Th. Siebs 36 talere, hvoraf nogle dog bedømmes som ”nicht mehr ganz rein sprechend” (Siebs 1923: 238) og nok må betragtes som *semi-speakers*. De sidste to talere siges at være døde i 1950, men det er uklart i hvor høj grad disse faktisk beherskede sproget (Versloot 1996: liv).

Heldigvis for eftertiden er sproget veldokumenteret, og kilderne er generelt af meget høj kvalitet. Dette kan vi især takke to personer for, optegneren H.G. Ehrentraut (1798-1866) og hans hovedmeddeler Anna Metta Claßen (1774-1846). Ehrentraut var uddannet jurist, men udviklede tidlig en stærk interesse for frisisk sprog og historie. Han udførte i perioden 1837-41 ad flere omgange feltarbejde på Wangerooge og udviklede sin egen ortografi til at optegne sproget. Foruden ordstof og paradigmer optegnede han en stor mængde løbende tekst, bl.a. eventyr og beskrivelser af skik og brug på øen. En del af materialet offentliggjorde han selv i *Friesisches Archiv* (1849-54), mens resten er udgivet af Versloot (1996). Udover Ehrentrauts materiale findes der en række kortere tekster og lydoptagelser fra 1920’erne med nogle af de sidste talere. Ehrentrauts materiale er dog langt det mest omfangsrige, og da det desuden

3 Nielsen & Larsen (2009) giver en kort introduktion til frisisk; mere information kan findes i *Handbuch des Friesischen* (Munske 2001) eller i oversigtsartiklen af Winter (2022).

repræsenterer et noget tidligere sprogstadie, har jeg kun inkluderet dette materiale i undersøgelsen.⁴

Som Versloot (2001: 424) skriver, udgør Ehrentrauts materiale ”eine reichhaltige Grundlage für das Studium der Syntax”, men der er hidtil næsten udelukkende forsket i wangerooefrisisk morfologi (fx Versloot 2002; Hoekstra 2008) og (historisk) fonologi (fx Hoekstra 1998; Stiles 2008); det eneste syntaktiske studie jeg kender til, er Hoekstra 2023 om kopulaverbet *heit* ’hedde, være’. Undersøgelsen af *dat*-sætninger er et led i et igangværende projekt om wangerooefrisisk (se Gregersen 2023) og udgør selvfølgelig kun en lille del af sprogets grammatik. Der er dog tale om et syntaktisk emne som jeg også håber er interessant for ikke-frisister, jf. diskussionerne om V2 og V-sent i andre germanske sprog.

2.2. Ledstillingsmønstre og ledsætningstyper

Som nævnt i indledningen finder vi i wangerooefrisiske ledsætninger to ledstillingsmønstre, V2 og V-sent. I V2-sætninger står det finitte verbum (V_{fin}) på andenpladsen, mens der på førstepladsen (forfeltet) står ét andet sætningsled, ofte men ikke nødvendigvis subjektet; se tabel 1.⁵ I sætninger med V-sent står det finitte verbum efter argumenter og adjunkter (centralfeltet) og evt. infinitter (V_{infin}); i denne sætningstype er subjektet næsten uden undtagelse første led i sætningen, som i eksemplet i tabel 2.⁶ Endelig har begge ledstillingsmønstre en plads til sidst hvor visse led kan placeres (slutfeltet). Det drejer sig primært om retningsadverbialer, præpositionsfraser og ledsætninger, uanset om disse er adjunkter eller argumenter.

4 Der henvises med signaturerne Eh1 (Ehrentraut 1849), Eh2 (Ehrentraut 1854) og Eh3 (Versloot 1996), ved de to første med sidetal, ved Eh3 med håndskriftnummer og sidetal. En digital version af Eh3 er venligst stillet til rådighed af Arjen Versloot. Teksterne i Eh1 og Eh2 har jeg selv gentranskriberet med Versloots ortografi, som bruger færre diakritika end Ehrentrauts. Accent/apostrof i flerstavellesord angiver tryk.

5 Terminologien er inspireret af dansk tradition, men skemaerne adskiller sig selvfølgelig fra dem man kan opstille for dansk. Det jeg her kalder forfelt, centralfelt og slutfelt, svarer stort set til den tyske traditions Vorfeld, Mittelfeld og Nachfeld (se fx Hoberg 1997).

6 Den vigtigste undtagelse er pronominaler objekter, som kan stå forrest i centralfeltet: *hii is nich wart dat him de iird drächt* [Eh3 446.232] ’han er ikke værd at jorden bærer ham’ (ordret ’... at ham jorden bærer’).

Tabel 1 : Skema for dat-sætning med V2

K	Forfelt	V _{fin}	Centralfelt	V _{infin}	Slutfelt
<i>dat</i>	<i>hii</i>	<i>sil</i>	<i>siin maam deer s'laang</i>	<i>hool</i>	<i>in 't snacken</i>
at	han	skal	hans mor der så længe	holde	i snak

Tabel 2: Skema for dat-sætning med V-sent

K	Centralfelt	V _{infin}	V _{fin}	Slutfelt
<i>dat</i>	<i>wii</i>	<i>erleizd</i>	<i>wiurden</i>	<i>fon de Frantsóoz</i>
at	vi	forløst	blev	fra fransken

De to mønstre fordeler sig således at fremsættende helsætninger og komplementsætninger uden indleder har V2, mens de fleste andre ledsætninger har V-sent. Ledsætninger med V-sent omfatter relativsætninger, de fleste adverbialsætninger og komplementsætninger indledt med *wut* 'om' eller *hw*-ord (fx *weer* 'hvor', *huu* 'hvordan'). (3) viser et eksempel på en komplementsætning med *wut* 'om':

- (3) iik wul him fraig, [wut hii mit gung **wul**
 jeg vil.1SG ham spørge.INF1 om han med gå.INF1 vil.3SG
 'Jeg vil spørge ham om han vil gå med' [Eh1 109]

Ledsætninger med *dat* kan som sagt både have V2 og V-sent. Dette gælder både når der er tale om komplementsætninger, som i (1) og (2) ovenfor, og når *dat* indleder adverbialsætninger. Jeg har indtil videre identificeret fire adverbielle funktioner i *dat*-sætningerne i materialet, nemlig hensigt ('for at'), følge ('så'), årsag ('fordi') og forklaring ('siden'); se Gregersen (2023: 93-95) for eksempler. Følgesætninger optræder omtrent lige hyppigt med V-sent og V2, mens de andre typer overvejende har V-sent. Ledstillingsforholdene i disse sætningstyper bør selvfølgelig undersøges nærmere, men jeg har indtil nu kun undersøgt *dat*-sætninger med komplementfunktion. Jeg har heller ikke endnu undersøgt komplementsætninger uden indleder systematisk, men disse lader til kun at forekomme efter ytrings- og meningsprædikater og har som nævnt altid V2. Denne situation har, som omtalt i næste afsnit, en nær parallel i vestfrisisk.

3. V2 og V-sent i andre germanske sprog

I de fleste germanske sprog står det finitte verbum på andenpladsen i fremsættende helsætninger, mens der i ledsætninger findes forskellige mønstre,

svarende til den wangerooefrisiske situation. Alternationen mellem V2 og V-sent (eller V3) har været genstand for en del diskussion og mange undersøgelser, i hvert fald for nogle af sprogene. En oversigt over relevant litteratur fra den generative tradition gives hos Heycock (2017); en diskussion af nogle centrale værker om skandinavisk kan findes hos Gregersen (2019: 86-93).

Forekomsten af V2-ledsætninger er ikke den samme i forskellige sprog og dialekter. Således lader fænomenet til at være mere udbredt i de frisiske og skandinaviske sprog end det er i fx tysk og nederlandsk. I litteraturen om skandinavisk har man diskuteret om der kan identificeres én overordnet funktion for V2 i ledsætninger, og hvad denne funktion i givet fald er. Det er bl.a. blevet foreslået at indlejret V2 har at gøre med konstatering eller assertion (fx GDS; Julien 2009, 2015), forgrundsinformation (fx Christensen mfl. 2020 om dansk) og ny information (Caplan & Djärv 2019 om svensk).

I forhold til de frisiske sprog er litteraturen noget mere sparsom. De tre grundigste behandlinger af indlejret V2 i vestfrisisk jeg har kunnet finde (van der Meer 1988; de Haan 2001; Hoekstra 2020), nævner alle muligheden for V2 i komplement- og følgesætninger med *dat* og i årssagssætninger med *omdat/om't* 'fordi'.⁷ I alle tre kontekster er V-sent dog også muligt, som angivet med tuborgklammer i (4) (eks. fra van der Meer 1988: 303):

- (4) Pyt sei [dat hy {hie} my sjoen {hie}]
 P. sagde.3SG at han havde.3SG mig set havde.3SG
 'Pyt sagde at han havde set mig'

Både de Haan og Hoekstra skriver at komplementsætninger med V2 kun er muligt efter ytrings- og meningsprædikater (samt "ytringssubstantiver" som *boadskip* 'besked'), og Hoekstra foreslår endda at *dat* kan analyseres som en "marker of indirect speech".⁸ Så vidt jeg kan se, gives der dog ingen forslag

7 V2-ledsætninger i vestfrisisk er tidligere beskrevet af Sytstra & Hof (1925: 172, 174) og Overdiep (1932). Der lader ikke til at være nogen relevante studier af nordfrisisk, men Jarich Hoekstra (pers. komm. 31. jan. 2023) har meddelt mig eksempler på indlejret V2 fra to af de nordfrisiske hoveddialekter (fering-öomrang og sölrang).

8 Denne karakteristik er dog ikke ganske rammende, da *dat* også indleder komplementsætninger der ikke gengiver ytringer (se fx de Haan 2001: 10). Desuden optræder ytringsprædikater – som Hoekstra selv nævner – meget hyppigt med komplementen uden *dat* (fx *Pyt sei hy hie my sjoen*; van der Meer 1988: 304).

til hvorfor man nogle gange bruger V2 og nogle gange V-sent, altså hvad den funktionelle forskel er. Dette finder vi til gengæld hos van der Meer, som mener at V2-komplementer (både med og uden *dat*) repræsenterer en mellemting mellem direkte og indirekte tale og er ”separate expressions” (van der Meer 1988: 311), mens V-sent-sætninger ikke kan være selvstændige ytringer. V2 siges også at have betydningen ”declarative sentence” (ibid.), og van der Meers forslag minder dermed om ”assertionshypotesen” om V2 i skandinavisk. Jeg vender tilbage til spørgsmålet om V2-mønstrets betydning i diskussionen af det wangeroogefrisiske materiale nedenfor.

Om de forskellige typer af komplementsætninger i vestfrisisk skriver Hoekstra (2020) at mønstret *dat* + V2 er sjældent, og at det er mere almindeligt at bruge *dat*-sætninger med V-sent eller V2-sætninger uden *dat*. Der gives dog ingen kvantitativ evidens for dette, og alle de tre omtalte artikler om vestfrisisk betjener sig primært af konstruerede eksempler med grammatikalitetsvurderinger. I modsætning hertil er min undersøgelse af wangeroogefrisisk nødvendigvis korpusbaseret, og fordi sproget er uddødt, er der ingen sprogbrugere at spørge om et givet mønster var grammatisk eller ej. Dette skal selvfølgelig holdes in mente, både i forhold til denne undersøgelse og en eventuel senere sammenligning af de to sprog.

4. Metode og analysekategorier

Undersøgelsen tager som nævnt udgangspunkt i materialet i Ehrentraut (1849, 1854) og Versloot (1996), tilsammen godt 95.000 ord. Alle *dat*-sætninger blev exciperet med AntConc (Anthony 2022), hvor jeg søgte efter strengene *dat*, *dátte* og *dátthu*.⁹ Konkordanserne blev herefter tjekket manuelt for at finde alle komplementsætninger; andre funktioner af *dat* (hensigt osv.) blev også markeret mhp. fremtidige undersøgelser. I en række tilfælde var det uklart om en *dat*-sætning er komplement- eller adverbialsætning. Det gælder bl.a. eksempler som (5), hvor jeg ikke mener man kan afgøre om *dat*-sætningen er en årsagssætning eller komplement til det refleksive verbum *farschréck* ’blive forskrækket’:

- (5)   daa   farschrécket   yaa   yam,   [dat   hii   saa   hooch   **is**]
       så   forskrækker.PL   de   dem   ?   han   så   høj   er.3SG
       ’Så bliver de forskrækkede over at han er så høj’ eller ’... fordi han er så høj’ [Eh3 449.227]

9 Formerne *dátte* og *dátthu* repræsenterer *dat* med hhv. enklitisk definit artikel (= *dat de*) og 2SG-pronomen (= *dat duu*). Der er ikke fundet andre enklitiske former i materialet.

Eftersom der viste sig at være rigeligt med utvetydige komplementsætninger (i alt 381), har jeg ikke inkluderet de uklare eksempler i det følgende.

Dat-sætningerne blev analyseret i forhold til tre parametre: ledstilling (V2 vs. V-sent), ledfunktion (objekt, subjekt osv.), og for objektsætningerne typen af komplementtagende prædikat (KTP). Til det sidste har jeg med enkelte afvigelser taget udgangspunkt i Noonans (2007: 120-145) typologi over KTP'er, som dog skelner mellem flere typer end man behøver for wangeroogefrisisk; tabel 3 giver kun dem der er relevante for min undersøgelse.

Tabel 3: Komplementtagende prædikattyper i wangeroogefrisisk

Type	Eksempler
Ytring	<i>qudder</i> 'sige', <i>swäär</i> 'sværge'
Mening (<i>propositional attitude</i>)	<i>leiv</i> 'tro', <i>mein</i> 'tro'
Faktiv (kommentativ)	<i>klágii</i> 'beklage sig', <i>frau</i> 'glæde sig'
Viden	<i>kan</i> '(gen)kende', <i>witte</i> 'vide'
Frygt	<i>büsa</i> 'ærg', 'ængstes', <i>groot</i> 'frygte'
Perception	<i>heer</i> 'høre', <i>sjo</i> 'se'
Desiderativ	<i>hóppü</i> 'håbe', <i>wul</i> 'ville (ønske)'
Manipulativ	<i>nøog</i> 'indbyde', <i>uuréed</i> 'overtale'
Udførelse (<i>achievement</i>)	<i>tüümü</i> 'næne', <i>tóolauk</i> 'sørge for'

I danske ledsætninger er forskellen mellem V2 og V3 ofte ikke synlig, nemlig når subjektet står først i sætningen og pladsen lille a ikke er udfyldt.¹⁰ I wangeroogefrisisk er forskellen mellem V2 og V-sent derimod stort set altid realiseret. Den vigtigste undtagelse er sætninger med en simpel verbalform og uden nogen objekter eller adjunkter i centralfeltet. Her kan man ikke se om pladsen V_{fin} befinder sig før eller efter centralfelt + V_{infin} , jf. (6):

- (6) iik weil [dát=tuu **weerst** [deer de héeriing
jeg ville.1SG at=du var.2SG hvor DEF sild

10 Sml. Jensen (2011: 129), der anslår at ca. 75% af ledsætninger i uformelt talesprog ikke viser forskellen mellem V2 og V3, eller Gregersen (2019: 69), der fandt forskellen realiseret i 225 ud af 421 *fordi*-sætninger.

fingen weert!]]

fanget bliver.pl.

'Jeg ville ønske at du var der hvor sildene fanges!' [Eh1 348]

I optællingen nedenfor er sådanne sætninger inkluderet under 'n/a'.

5. Ledstilling i *dat*-sætninger

5.1. Fordelingen af V2 og V-sent

I tabel 4 gives en oversigt over ledstillingsmønstre efter *dat*-sætningens ledfunktion i oversættelsen. Som det ses, er V-sent det hyppigste mønster i materialet (261/381 = ca. 68,5%), mens der er 101 *dat*-sætninger med V2 (ca. 26,5%). I 19 tilfælde kunne ledstillingen ikke afgøres. Næsten alle V2-sætningerne har objektfunktion, men V2 er også frekvent i komplementer til substantiver. I et par tilfælde var ledfunktionen uklar; dem kommer jeg af pladshensyn ikke nærmere ind på her.

Tabel 4: Ledstilling i *dat*-sætninger efter ledfunktion

Ledfunktion	V2	V-sent	n/a	I alt
Objekt	88	192	18	298
Subjekt	2	24	1	27
Styrelse til præp.	–	15	–	15
Kompl. til adj.	–	20	–	20
Kompl. til subst.	10	8	–	18
Uklar	1	2	–	3
I alt	101	261	19	381

To *dat*-sætninger med V2 har jeg analyseret som subjektsætninger. Den ene [Eh3 446.102, l. 18-19] forekommer dog i en oversættelse fra oldfrisisk som ved et nærmere eftersyn har vist sig at være meget tro mod forlægget *ift. ledstilling*.¹¹ Den anden er subjekt til verbet *staun* 'stå' i betydningen 'være skrevet':

¹¹ Den oldfrisiske original findes i Wiarda (1805: 1). Eh3 indeholder enkelte andre oversættelser fra oldfrisisk. Disse bør nok udelades af fremtidige syntaktiske studier, men det ville være interessant at undersøge hvor tæt de følger de oldfrisiske originaler, og hvordan de adskiller sig fra "autentiske" wangeroogefrisiske tekster.

- (7) 'n breif, deer stont oon, [dat yu **is** good tofridder]
 INDF brev der står.3SG i at hun er.3SG godt tilfreds
 '[han får] et brev, deri står der at hun er godt tilfreds' [Eh3 449.75]

Subjektsætninger med V2 må altså siges at være et marginalt fænomen. Anderledes forholder det sig med objektsætninger med V2. I tabel 5 har jeg inddelt de 298 objektsætninger i materialet efter typen af KTP. Der viser sig et relativt klart mønster, nemlig at ytringskomplementer typisk har V2; størstedelen af disse er med KTP'et *quidder* 'sige', jf. tabel 6 nedenfor. De fleste andre KTP-typer tager primært eller udelukkende komplement med V-sent.

Tabel 5: Ledstilling i objektsætninger efter KTP-type

Type	V2	V-sent	n/a	I alt
Ytring	72	38	4	114
Mening	6	21	2	29
Faktiv	1	9	–	10
Viden	1	28	2	31
Frygt	–	3	–	3
Perception	3	40	4	47
Desiderativ	–	25	6	31
Manipulativ	5	7	–	12
Udførelse	–	21	–	21
I alt	88	192	18	298

V2 er altså særlig hyppigt i gengivelser af ytringer, og i denne henseende minder wangerooegefrisisk om søstersproget vestfrisisk, jf. afsnit 3. Tendensen bliver tydeligere hvis man ser nærmere på de øvrige typer i tabel 5. En række V2-ledsætninger som jeg med Noonans typologi ikke har klassificeret som ytringskomplementer, gengiver nemlig også ytringer, fx efter det manipulative KTP *queel* 'plage' i (8); se også (10) og (11) nedenfor.

- (8) un yuu queelt him, [dat yaa **wult** doch ins
 og hun plager.3SG ham at de vil.PL da blot

a'inmool	weg	naa	siin	foo,r]
engang	hen	til	hans	far

'og hun plager ham om at de skal da også engang besøge hans far' [Eh3 449.225]

Det er dog ikke alle KTP'erne i materialet der uden videre lader sig analysere som ytringsprædikater, jf. fx (9) nedenfor. Samtidig er der også mange ytringskomplemente i materialet som har V-sent (38/114, altså en tredjedel), så V2 er ikke obligatorisk i gengivelser af ytringer. I det følgende gør jeg med inspiration fra GDS et forsøg på at forklare fordelingen af V2 og V-sent.

5.2. V2 og konstativt potentiale

Med udgangspunkt i GDS' analyse af dansk vil jeg foreslå at V2 i komplementsætninger i wangeroogefrisisk var begrænset til konstante kontekster. I GDS (se især kap. XVIII, § 2) foreslås det at forskellen mellem V2 og V3 i dansk kan sammenlignes med andre sprogs modussystemer, hvor V2 omtrent svarer til indikativ, V3 til konjunktiv (om modus i komplementsætninger se også Noonan 2007: 102-11). I helsætninger udtrykker V2 at der er tale om en konstativ sproghandling, mens mønstret i ledsætninger har "konstativt potentiale" og kun kan optræde efter KTP'er hvis betydning er forenelig med dette.¹² V3 er i ledsætninger derimod neutralt og foreneligt med alle typer af KTP'er.

Fordelingen af V2 og V-sent i wangeroogefrisisk ser ud til at følge principper meget lig dem GDS foreslår for dansk V2 og V3. Analysen forudsiger at V2 kun kan forekomme i komplementsætninger der repræsenterer potentielle konstateringer, mens V-sent ikke er underlagt en sådan begrænsning. Dermed forventes V-sent at være muligt i alle sammenhænge (jf. tabel 5), mens der er kontekster hvor V2 ikke bør optræde; jeg vender tilbage til disse nedenfor. I tabel 6 har jeg givet en oversigt over de KTP'er som optræder med V2-komplement i materialet.¹³

12 Mao. er V2-ledsætninger iflg. GDS ikke selvstændige sproghandlinger, hvilket adskiller analysen fra van der Meers (1988) og de Haans (2001) forslag om vestfrisisk V2. En analyse meget lig GDS' foreslås i øvrigt af Julien (2015), som karakteriserer skandinaviske V2-ledsætninger som "speech act potentials", repræsentationer af mulige sproghandlinger. Det ville være interessant med en nærmere sammenligning af GDS' og Juliens forslag, der har baggrund i forskellige lingvistiske traditioner, men det må blive ved en anden lejlighed.

13 De komplementtagende substantiver som optræder med V2, er *breif* 'brev' (5), *mood* 'vane' (1), *órder* 'ordre' (2), *stávét* 'bud' (1) og *úrteel* 'dom' (1).

Tabel 6: KTP'er med V2-komplement (antal belæg i parentes)

Type	KTP'er
Ytring	<i>ánfider</i> 'spørge om' (2), <i>ánlang</i> 'informere' (1), <i>ánreik</i> 'angive' (1), <i>bioo d</i> 'byde, sende bud' (2), <i>farsprick</i> 'love' (1), <i>fartá'ál</i> 'fortælle' (1), <i>quidder</i> 'sige' (55), <i>raup</i> 'råbe' (2), <i>sain</i> 'sende (besked)' (1), <i>schriiv</i> 'skrive' (5), <i>útgung</i> 'bekendtgøre' (1)
Mening	<i>dreim</i> 'drømme' (1), <i>in sin krüig</i> 'få i sinde' (1), <i>mein</i> 'tro' (3), <i>thank</i> 'tænke' (1)
Faktiv	<i>klágü</i> 'beklage sig' (1)
Viden	<i>witte</i> 'vide' (1)
Perception	<i>heer</i> 'høre' (2), <i>sjo</i> 'se' (1)
Manipulativ	<i>bid</i> 'bede' (2), <i>nøog</i> 'invitere' (1), <i>queel</i> 'plage' (1), <i>unnerrücht</i> 'instruere' (1)

Som tabel 6 viser, er verbet *quidder* 'sige' klart det mest frekvente, men der er også mange andre KTP'er med V2-komplement. Her vil jeg blot give et enkelt eksempel som ikke involverer et ytringsverb, og som samtidig illustrerer at et V2-komplement ikke er en selvstændig sproghandling hvis indhold taleren selv behøver stå inde for. Eksemplet i (9), med perceptionsverbet *sjo* 'se' (supinum *bla'uket*), er fra en beskrivelse af overtro på øen og refererer hvad nogle øboer fortalte at de havde set. Der er altså tale om en gengivelse af nogle andres konstatering, og der er ikke noget i konteksten der tyder på at meddelelsen selv også hæfter for indholdet af *dat*-sætningen:

- (9) un éeniig que'iden uk, [yaa ha'iden bla'uket
og nogle sagde.PL også de havde.PL set
- [dat de dóo_ϕ THbaruuch **haid** far der durn stúinen]]
at DEF ligbåre havde.3SG for DEF dør stået
- 'Og nogle sagde også de havde set at ligbåren havde stået uden for døren' [Eh2 16-17]

I en række tilfælde forventer vi derimod ikke at finde V2 i komplementet. GDS (s. 1684-86) diskuterer fire kontekster hvor V2 normalt er udelukket på dansk fordi de ikke har konstativt potentiale: faktive prædikater (*bebrejde*, *beklage* etc.), kontrafaktiske kontekster, i forbindelse med "benægtelse af andres assertioner" (*afvise*, *bestride* etc.) og ved kausative prædikater (fx *forhindre*, *sørge for*); de sidste svarer omtrent til Noonans manipulativer (se Noonan 2007: 136). Visse af disse prædikater kan dog godt optræde med V2, men iflg. GDS kun når de har kommunikativ betydning, altså fungerer som ytringsprædikater.

I det omfang de relevante kontekster findes i det wangeroogefrisiske materiale, lader de til at følge disse forudsigelser. Faktive og manipulative KTP'er har med få undtagelser (se tabel 6) gennemgående V-sent. Alle disse har kommunikativ betydning og kan også analyseres som ytrings-KTP'er. Et eksempel med det manipulative KTP *queel* 'plage' blev givet i (8) ovenfor. Her vil jeg blot give to eksempler med faktive KTP'er, (10) med V2-komplement og (11) med V-sent:

- (10) daa klágiit yaa him dait, [dat yaa **we'itert** nich,
 så beklager.PL de ham det at de ved.PL ikke
- [weer yaa naa huus too fiin kant]]
 hvor de til hus til finde.INF1 kan.PL
 'Så beklager de sig til ham over at de ikke ved hvordan de skal finde hjem' [Eh3 449.220]

- (11) nuu libet yaa gans fargno'ogt un fraut yam
 nu lever.PL de meget fornøjet og glæder.PL dem
- [dat yaa yar been hiilen **hābt**
 at de deres barn holdt har.PL
 'Nu lever de lykkeligt og glæder sig over at de har beholdt deres barn' [Eh3 449.193]

Ift. GDS' type "benægtelse af andres assertioner" viser materialet sig at være for begrænset. Der er ingen eksempler med verber som *afvise* eller *benægte*, og jeg har kun fundet fire med et "normalt" ytringsverbum og negation. Disse har alle V-sent-komplement, som i (12), så om ikke andet taler de ikke imod analysen.

- (12) man wii súllen 't jaa nich quider, [dat yuu
 men vi skal.PL det jo ikke sige.INF1 at hun
- 't **weer**
 det var.3SG
 'Men vi skal jo altså ikke sige at det var hende' [Eh3 449.172]

Et enkelt KTP optræder i materialet gennemgående med kontrafaktisk betydning, nemlig *mein* 'tro'. Der er tre eksempler med V2-komplement og ni med V-sent, som i (13):

- (13) ik   mend,   [dat   du   al   lǎngst   doo_cd   **werst**]
 jeg   troede.1SG   at   du   allerede   for.lǎngst   død   var.2SG
 'Jeg troede at du allerede for lǎngst var død' [Eh3 449.50]

De tre belæg med *mein* + V2 synes ved første øjekast at tale imod analysen, men ved nærmere eftersyn synes disse også at opfylde kriteriet om konstativt potentiale; jeg vil diskutere to af dem. (14) er fra en dialog hvor *mein* i konteksten lader til at være brugt kommunikativt – betydningen kan måske parafraseres 'give udtryk for det (fejlagtige) synspunkt' (sml. det danske eksempel med *tro* der omtales i GDS, s. 1686-87):

- (14) daa   meint   yaa,   [dat   hii   **licht**   deer   noch   mit
 så   tror.PL   de   at   han   ligger.3SG   der   stadig   med

 siin   lóo_cding]
 hans   ladning
 'Så tror de at han ligger stadig der med sin ladning' [Eh2 15]

Et andet eksempel ses i (15), fra en beskrivelse af sælfangstteknikker. Her er der ingen tvivl om at komplementet er kontrafaktisk – fiskerne er ikke sæler – og der kan dårlig være tale om kommunikativ brug af *mein*. På den anden side repræsenterer komplementsætningen et referat af hvad sælerne konstaterer i situationen og kan vel betragtes som en form for indre monolog. Det er, så vidt jeg kan se, det der gør V2-mønstret muligt her:

- (15) daa   gúnget   yaa   up   't   liif   lidzen [...]   [dat   daa   síiliichs
 da   går.PL   de   på   DEF.N   krop   ligge.INF2   så   DEF.PL   sæler

 mein   silt   [dat   dait   **sint**   uk   síiliichs]]
 tro.INF1   skal.PL   at   det   er.PL   også   sæler
 [Hvordan fiskerne lokker sæler til sig:] 'Så lægger de sig på maven [og bevæger hovedet og benene op og ned] så sælerne skal tro at det er også sæler' [Eh2 35]

Med andre ord ser de potentielle faktive, manipulative og kontrafaktiske modeksempler også ud til at opfylde kriteriet om konstativt potentiale, og en analyse som oprindeligt er foreslået for ledstillingen i moderne dansk, har også vist sig brugbar for beskrivelsen af wangeroogefrisisk.

6. Afslutning

I denne artikel har jeg undersøgt ledstillingen i komplementsætninger i wangeroogefrisisk. Det blev vist at sproget ligesom bl.a. skandinavisk og vestfrisisk tillader V2-ledstilling i ledsætninger under bestemte forudsætninger. I Ehrentraut-korpusset fandt jeg bl.a. V2 i komplement- og følgesætninger med *dat*. Jeg undersøgte derefter fordelingen af V2 og V-sent i komplementsætningerne, som viste sig at være meget lig den situation der er beskrevet for søstersproget vestfrisisk, idet de fleste tilfælde af *dat* + V2 forekommer efter yringsprædikater. V2 optræder dog også i visse andre tilfælde, og jeg har foreslået at fordelingen af de to mønstre minder om den GDS foreslår for V2 og V3 i dansk: V2 er muligt i komplementer med konstativt potentiale, mens V-sent kan forekomme i alle kontekster.

Wangeroogefrisisk synes på enkelte punkter at adskille sig fra søstersproget vestfrisisk. Som nævnt i afsnit 3 hævder Hoekstra (2020) at vestfrisisk foretrækker *dat*-sætninger med V-sent eller komplementer uden *dat*, mens *dat*-sætninger med V2 er sjældne. I det wangeroogefrisiske materiale er *dat*-komplementer med V2 derimod ganske frekvente, efter yringsprædikater endda hyppigere end V-sent. Om der er en reel forskel på de to sprog, vil dog kræve en nærmere undersøgelse, ligesom komplementsætninger uden *dat* også bør undersøges systematisk. Et andet ubesvaret spørgsmål drejer sig om forholdet mellem komplement- og adverbialsætninger med *dat*. Som nævnt i afsnit 4 findes der sætninger i materialet som er tvetydige mellem forskellige funktioner. Det er muligt at disse repræsenterer brobygningskontekster som kan give os fingerpeg om *dats* historiske udvikling. Disse agter jeg også at se nærmere på i en senere undersøgelse.

Om forfatteren

Sune Gregersen, ph.d., postdoc ved Institut für Skandinavistik, Frisistik und Allgemeine Sprachwissenschaft (ISFAS), Christian-Albrechts-Universität zu Kiel.

Litteratur

- Anthony, L. (2022): AntConc, v. 4.1.4. <https://www.laurenceanthony.net> (28. mar. 2023).
- Caplan, S. & K. Djärv (2019): What usage can tell us about grammar: Embedded verb second in Scandinavian. *Glossa* 4(1), 101. doi:10.5334/gigl.867

- Christensen, M.H., T.K. Christensen & T.J. Jensen (2020): Foregrounding of subordinate clauses by word order: Psycholinguistic evidence of the function of V>Adv (V2) word order in Danish. *Linguistics* 58(1), 245-273. doi:10.1515/ling-2019-0040
- Comrie, B., M. Haspelmath & B. Bickel (2008): The Leipzig Glossing Rules. <https://www.eva.mpg.de/lingua/resources/glossing-rules.php> (28. mar. 2023).
- de Haan, G.J. (2001): More is going on upstairs than downstairs: Embedded root phenomena in West Frisian. *Journal of Comparative Germanic Linguistics* 4(1), 3-38. doi:10.1023/A:1012224020604
- Ehrentraut, H.G. (1849): Mittheilungen aus der Sprache der Wangeroger. *Friesisches Archiv* 1, 3-109, 338-416.
- Ehrentraut, H.G. (1854): Mittheilungen aus der Sprache der Wangeroger. *Friesisches Archiv* 2, 1-84.
- GDS = E. Hansen & L. Heltoft (2011): *Grammatik over det Danske Sprog*. København: DSL.
- Gregersen, S. (2019): Årsagssætninger med *fordi* i (formelt) dansk talesprog. *NyS* 57, 81-112. doi:10.7146/nys.v1i57.117119
- Gregersen, S. (2023): A syntactic sketch of Wangerooge Frisian. Unpubl. ms. doi:10.5281/zenodo.7775494
- Heycock, C. (2017): Embedded root phenomena. I: *The Wiley Blackwell Companion to Syntax*, 2. udg. M. Everaert & H.C. van Riemsdijk (red.). Hoboken: Wiley, 174-209. doi:10.1002/9781118358733.wbsyn-com068
- Hoberg, U. (1997): Die Linearstruktur des Satzes. I: *Grammatik der deutschen Sprache*, bd. 2. G. Zifonun, L. Hoffmann & B. Strecker (red.). Berlin: Walter de Gruyter, 1495-1680. doi:10.1515/9783110872163.1495
- Hoekstra, E. (2020): Embedded Verb-Second with and without complementiser. I: *Taalportaal*. <https://taalportaal.org/taalportaal/topic/pid/topic-14111205513444525> (28. mar. 2023).
- Hoekstra, J. (1998): R-ynfoeging yn it Wangereagersk. *Us Wurk* 47, 25-48.
- Hoekstra, J. (2008): Suppleesje by tiidwurden yn it Eastfrysk: Sealtersk *sjo - saach - blouked*, Wangereagersk *sjo - blauket - blauket* ('sjen'). *Us Wurk* 57, 120-140.
- Hoekstra, J. (2023): From naming verb to copula: The case of Wangerooge Frisian *heit*. *Journal of Germanic Linguistics* 35(2), 97-147. doi:10.1017/S1470542722000113.

- Jensen, T.J. (2011): Ordstilling i ledsætninger i moderne dansk talesprog. *Ny forskning i grammatik* 18, 123-150. doi:10.7146/nfg.v19i18.23671
- Julien, M. (2009): Embedded clauses with main clause word order in Mainland Scandinavian. Upubl. ms. <https://ling.auf.net/lingbuzz/000475>
- Julien, M. (2015): The force of V2 revisited. *Journal of Comparative Germanic Linguistics* 18, 139-181. doi:10.1007/s10828-015-9073-2
- Munske, H.H., red. (2001): *Handbuch des Friesischen*. Tübingen: Niemeyer. doi:10.1515/9783110946925
- Nielsen, H.F. & N.-E. Larsen (2009): Frisisk. <https://denstoredanske.lex.dk/frisisk> (28. mar. 2023).
- Noonan, M. (2007): Complementation. I: *Language typology and syntactic description*, 2. udg., bd. 2. T. Shopen (red.). Cambridge: Cambridge UP, 52-150. doi:10.1017/CBO9780511619434.002
- Overdiep, G.S. (1932): Syntaxis en dialectstudie II. *Onze Taaltuin* 1(2), 46-52.
- Stiles, P.V. (2008): A note on the development of Old Wangeroogic *e and *o in open syllables. *Us Wurk* 57, 176-194.
- Sytstra, O.H. & J.J. Hof (1925): *Nieuwe Friesche spraakkunst*. Ljouwert: van der Velde.
- van der Meer, G. (1988): Reported speech and the position of the finite verb (some facts from West Frisian). *Leuvense Bijdragen* 77, 301-324.
- Versloot, A., udg. (1996): „Mittheilungen aus der Sprache der Wangeroger“: *De ne-ilittenskip fan H.G. Ehrentraut oangeande it Eastfryske dialekt fan it eilân Wangeroach út it argyf fan it Mariengymnasium yn Jever*. Ljouwert: Fryske Akademy.
- Versloot, A. (2001): Das Wangeroogische. I: Munske (2001), 423-429. doi:10.1515/9783110946925.423
- Versloot, A. (2002): Die wangeroogischen Diminutivendungen -uuk und -iik. *Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik* 56(1), 223-231. doi:10.1163/18756719-056-01-90000016
- Wiarda, T.D. (1805): *Asega-Buch, ein alt-friesisches Gesetzbuch der Rüstringer*. Berlin: Nicolai. <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb10510717> (28. mar. 2023).
- Winter, C. (2022): Frisian. I: *Oxford research encyclopedia of linguistics*. doi:10.1093/acrefore/9780199384655.013.938

Ubøjede adverbialer uden og med *-t* og historien bag

Eva Skafte Jensen & Jørgen Schack

Abstract

In Modern Standard Danish, adverbials regularly occur with and without a *-t*, apparently with no semantic difference. On the expression side, the forms ending in *-t* and the forms without *-t* are identical to adjectival forms in the neuter and in the common gender, respectively. Therefore, the forms have been analyzed as adverbials derived from adjectives as well as adjectives used as adverbials. The main claim in this paper is that the forms are, indeed, adverbials, and that the two forms represent diachronically motivated variants; the forms without *-t* represent earlier language structures than forms ending in *-t*.

Nøgleord

adverbialer, adjektiver, prædikativer, ubøjede former, dansk

1. Indledning

Visse adverbialer i dansk forekommer både uden og med *-t* til sidst, tilsyneladende uden betydningsforskel. Det drejer sig for eksempel om gradadverbialer der ender på *-ig* og *-lig*, jf. (1).

(1) en **særlig(t)** interessant problemstilling

I denne artikel undersøger vi hvordan denne situation er opstået. Former uden *-t* repræsenterer en sprogtilstand der rækker langt bagud i tid, mens former med *-t* repræsenterer yngre sprogtilstande.

Ræsonnementet i artiklen er blandt andet baseret på korpusundersøgelser. Vi gør brug af to primære korpuser og et supplerende korpus, alle skriftsproglige. Det ene primære korpus indeholder ca. 2,75 mio. ord og består af skønlitterære tekster og breve fra hele 1800-tallet. I forbindelse med visse søgninger har vi for at få tilstrækkelig volumen

suppleret med søgninger i et korpus som indeholder 275 romaner (ca. 19,3 mio. ord) fra det moderne gennembrud, dvs. perioden 1870-1900. Dette korpus er venligt stillet til rådighed af Jens Bjerring-Hansen og Philip Diderichsen fra Københavns Universitet. Det andet primære korpus er et nutidskorpus på ca. 57,5 mio. løbende ord. Det indeholder tekster fra landsdækkende og regionale aviser fra 2017. Desuden har vi konsulteret samtidsgrammatikker fra de sidste 150 år samt ordbøger, jf. litteraturlisten.

Artiklen indgår i et projekt om grammatiske ændringer i 1800-tallet som har sat spor i moderne grammatik. Derfor ligger hovedvægten af det historiske ræsonnement på det pågældende århundrede, en omstændighed der har indflydelse på sammensætningen af vores korpuser.

2. Hvordan genkender man et adverbial når man ser et?

Hovedpåstanden i denne artikel er at de to adverbialformer i (1) hver repræsenterer en ubøjet form, og at former uden *-t* afspejler ældre sprogtilstande end former med *-t*. For at en ordform kan tælle som bøjningsform, er den nødt til at være udtryk for et valg i en bøjningskategori; dette uddybes i afsnit 4.

I vores 1800-talskorpuser finder man mange adverbialer uden *-t* og ikke så mange med *-t* (dette uddybes i afsnit 5). Man kan dog ikke bare gå ud fra at *-t*-løse former som dem i (2) - (5) nedenfor er adverbialer.

- (2) Silvius trak **forsigtig** sit Værktøj til sig (P. M. Møller, ca. 1824 [1843])
- (3) Kammerfruen ... nærmer sig **frygtsom** med Tørklædet (Heiberg 1812)
- (4) jeg [fortalte] den til min Elskede, som **tankefuld** lyttede dertil (Bergsøe 1877)
- (5) Manuel gik **rastløs** op og ned ad Gulvet (Wied 1899)

I de givne tilfælde kunne der i stedet være tale om frie prædikativer hvis form blev styret af et nominal i sætningen: I (2) kunne *forsigtig* betegne en karakterstik ved Silvius, snarere end hvordan handlingen at trække sit værktøj til sig foregik; kun i sidstnævnte tilfælde ville der være tale om en adverbial funktion. Lignende analyser ville man kunne foretage for *frygtsom*, *tankefuld* og *rastløs* i (3), (4) og (5).

Både former uden og med *-t* falder formmæssigt sammen med kongruensbøjede nominalformer. Former uden *-t* med kongruensbøjede adjektivformer i fælleskøn singularis (jf. (2) - (5) ovenfor), former med *-t* med kongruensbøjede adjektiver i intetkøn singularis. I (6) kunne *dødt* og *villieløst* både analyseres som adverbialer der betegnede hvordan skibet drev afsted, og som adnominale former der kongruerede med *det røgsorte Skib* i neutrum singularis.

- (6) uden Styr og uden Styrrer drev nu det røgsorte Skib, **dødt** og **villieløst** (Jacobsen 1880)

For at underbygge påstanden om at der findes adverbialer hhv. uden og med *-t* i ældre tider, fx i 1800-tallet, har vi derfor undersøgt om der var tilfælde hvor en tilsyneladende adverbialform umuligt kunne være styret af et nominal i sætningen; dermed ville det være tydeligt at den pågældende form faktisk var et adverbial. De relevante kontekster er for de *-t*-løse formers vedkommende sådanne hvor et nominal er i intetkøn eller pluralis, jf. (7) - (8). For *-t*-formernes vedkommende er de relevante kontekster sådanne hvor et nominal står i fælleskøn eller pluralis, jf. (9) - (10).

- (7) Vandet randt **hastig** (Goldschmidt 1853-1857)
 (8) et Par af dens Kammerater udførte denne Forsvindingskunst lige-saa **behændig** (Gjellerup 1896)
 (9) Niels stod rolig og stirred **sorgfuldt** efter den strandlangs drivende Røg (Jacobsen 1880)
 (10) medens Karlene rede Heste tilvands i Kjøret tætved, eller de hjemvendende Markarbeidere **langsomt** og trætte kom forbi (Goldschmidt 1853-1857)

På baggrund af eksemplerne kan det konkluderes at man ganske rigtigt havde adverbialer hhv. uden og med *-t* i ældre tider, fx i 1800-tallet. I vores 1800-talskorpus er der dog rigtig mange tilfælde hvor det kan være uklart – måske umuligt at afgøre med sikkerhed – om en adverbialanalyse eller en analyse som frit prædikativ er mest rimelig, jf. (2) - (6).

Det ser dog ud til at der i 1800-tallet er en (begyndende) tendens til at mulige adverbialkandidater får tilføjet *-t* når det er overvejende sandsynligt at en given ordform udfylder en adverbial funktion. Dette er vi kommet frem til gennem undersøgelser af det supplerende korpus, der som nævnt ovenfor dækker det moderne gennembrud (1870-1900). Vi har søgt på

ca. 40 eksempler af typen "... sagde/svarede NN + en form uden eller med *-t*", fx "Aa – en fire - fem Aar" – sagde Georg klangløst" (Madsen 1894). Meget tyder på at valget mellem former uden og med *-t* i denne type kontekster langtfra er tilfældigt. I de tilfælde hvor formen på grund af sin betydning må være knyttet til det anførende verbum snarere end til det nominal der betegner den talende, bruges typisk former med *-t*; i nogle tilfælde er formerne uden *-t* enerådende, jf. oversigt i tabel 1.

Tabel 1. Eksempler hvor en adnominal tolkning er vanskelig

sagde/svarede NN uden/ med <i>-t</i>	Moderne gennembrud	Hvilken form er hyppigst?
tør	0	
tørt	37	med <i>-t</i>
– Gottliebsen er desuden gift, sagde Albrecht tørt (Schandorph 1878)		
tonløs	0	
tonløst	23	med <i>-t</i>
"Man takker ved at tie," sagde hun tonløst (Michaëlis 1892)		

Til sammenligning viser oversigten i tabel 2 at i de tilfælde hvor formen både kan være betydningsmæssigt knyttet til det anførende verbum og til det nominal der betegner den talende, har vi ofte former uden *-t*. Forskellen mellem former uden og med *-t* er ikke i alle tilfælde statistisk signifikant, men tendensen til at der i sådanne tilfælde oftere bruges former uden *-t*, er tydelig.

Tabel 2. Eksempler hvor både en adnominal og en adverbial tolkning er mulig

sagde/svarede NN uden/ med <i>-t</i>	Moderne gennembrud	Hvilken form er hyppigst?
forlegen	26	uden <i>-t</i>
forlegent	7	
"Ja Mo'er," sagde Margrete forlegen (Claussen 1894)		
ligegyldig	23	uden <i>-t</i>
ligegyldigt	11	
"Som Du vil," svarede Otto ligegyldig (Brosbøll 1896)		

Meget tyder altså på at den tids forfattere ofte har truffet et motiveret valg hvad angår brugen af former uden og med *-t*.

3. Bøjningsformer, afledningsformer eller ...?

At adverbialer kan forekomme både uden og med *-t*, er ikke gået upåagtet hen. I litteraturen finder man lidt forskellige måder at behandle fænomenet på. De pågældende adverbialer har affinitet til adjektiver, og et springende punkt er om adverbialer uden og med *-t* er adjektiviske bøjningsformer, afledningsformer eller måske noget helt tredje.

I én tilgang anser man de pågældende ordformer for adjektiver der bruges adverbialt. Formerne uden *-t* kaldes da for fælleskønsformer, og formerne med *-t* for intetkønsformer. Denne tilgang ser man for eksempel hos Mikkelsen (1911: 467-470), der behandler problemstillingen under overskriften ”Hvad der bruges som biord”. Ifølge Mikkelsen bruges de såkaldte ”fælleskønsformer” (dvs. former uden *-t*) især når de fungerer som gradsadverbialer, og når de ender på *-(l)ig*. I øvrigt bruges ”intetkønsformer” (dvs. *-t*-former) når det formmæssigt er muligt.¹ For Mikkelsen er altså både formerne uden og med *-t* bøjningsformer af adjektivet. Dermed er han tro mod sin teoretiske grundindstilling: Der er tale om en ordform der *er* noget, men *kan bruges* som noget andet.

Også Diderichsen (1946: 48) repræsenterer en sådan tankegang når han skriver: ”Som Adverbial staar Adjektivet normalt i Neutrumsformen ... ; dog udelades *-t* ved visse adjektiver”.

Et alternativ til den tilgang man ser hos Mikkelsen og Diderichsen, består i ikke at tage eksplicit stilling til om adverbialformerne er genusformer. Wiwel (1901: 118-119) skriver for eksempel om ”uegentligt adjektiv”:

Således kan et adjektiv kaldes, når det ikke hører til et substantiv ... : ... Adjektivet hører til et verbum eller et adjektiv, ja til ord af endnu lavere rang (småord ...), f. eks. ”börnene svarede *muntert*” ... , ”börnene ser *godt* ud” ... ; ”börnene var *svært* (eller: *rigtig*) glade” ... Som det ses, har adjektivet i de fleste af disse eksempler endelsen *-t*; men ofte bruges grundformen ... Grænserne for grundform og *-t*-form i denne brug er meget vanskelige at drage.

Som det fremgår, omtaler Wiwel de to former som henholdsvis grundform og *-t*-form uden direkte at kalde dem fx bøjningsformer. En tilsva-

1 En række adjektiver, fx *elegant*, *ens*, *himmelsk* og *sagte*, bøjes ikke i genus.

rende tilgang ser man hos Erik Hansen, som i *Rigtigt dansk* (1993: 41-48)² behandler fænomenet i kapitlet ”Biords-*t*”, i hvilket han skriver: ”Normalt er det tillægsordenes *t*-form der bruges som biled (biord)”. I sin oversigt over behandlingen af emnet nævner Henrik Galberg Jacobsen (2010: 56) ”-*t* på adjektiver på *-lig* når de bruges adverbialt”. Der er altså i disse fremstillinger enighed om at de former der ligger til grund for de aktuelle adverbialer, er adjektiver, og også at disse er karakteristiske ved i nogle tilfælde at forekomme uden *-t*, i andre med; til forskel fra Mikkelsen og Diderichsen afholder man sig fra direkte at sige at de forskellige former (uden/med *-t*) er bøjningsformer - eller noget andet, fx afledningsformer.

Anderledes forholder det sig med Skautrup, der i sin sproghistorie konsekvent behandler fænomenet i afsnittene om afledning (1947: 91-92, 239-240, 383-384; 1953: 373-374), og som ikke afholder sig fra eksplicite karakteristikker som den følgende: ”Som i nydansk ... dannes af adjektiver afledninger på *-t* (altså lig neutrumsformen) med adverbial funktion” (1947: 91). Når Skautrup anser adverbialformerne (både dem uden og dem med *-t*) for afledninger, kan det skyldes at han går historisk til værks. I sin sproghistorie gør han rede for de forskellige produktive afledningsmuligheder man finder gennem historien. I den proces glider både formerne uden og med *-t* ind i rækken af mulige adverbialdannelser, som i historiens løb omfatter i hvert fald yderligere to dannelsesstyper, nemlig dannelser med *-e* (fx *listige*, *åbenbare*) og dannelser med *-en* (fx *hastigen*, *ydmygligen*). For Skautrup (1953: 373) kan ordformen *vanskelig* lige så vel som ordformen *vanskeligen* udgøre et adverbium. I afsnit 5 ser vi nærmere på det historiske. På moderne synkront grundlag ræsonnerer Lars Brink (2018) sig frem til at formerne med *-t* må være afledninger.

En særstilling i forhold til spørgsmålet om om fx *-t*-formerne er udtryk for bøjning eller ej, indtager Aage Hansen, som i *Moderne Dansk II* (1967: 382) skriver:

Adverbialsystemet er altså en bøjning der sætter adjektivet i stand til at gå ind i adverbets funktion. Formsystemet består af en form med *t* som modsættes adjektivets genus- og talformer. Den falder lydligt sammen med adjektivets neutrumsform, hvorfor man også kunne sige at adverbialfunktionen er en særlig funktion som neutrumsformen har.

---

2 Uændret fra 1. udg. 1988: 45-53.

”Adverbialsystemet” omtales som et af de morfologiske systemer Hansen identificerer som relevante for adjektiverne (Hansen 1967: 327-392). Det sidestilles med følgende andre morfologiske systemer: ”komparationssystemet”, ”determinationssystemet” og ”kongruenssystemerne” (sidstnævnte med undersystemerne ”genussystemet” og ”numerussystemet”). Den bøjning Hansen omtaler under ”adverbialsystemet”, skal altså ikke forstås som den type bøjning man finder under kongruenssystemerne; kongruenssystemerne, inkl. bøjningen i fælleskøn og intetkøn, er netop noget andet, og noget som behandles særskilt et andet sted i fremstillingen. Hansens bøjningsanalyse i ”adverbialsystemet” finder sted på et andet niveau end det niveau hvor man analyserer adjektivformer i køn og numerus. Interessant nok peger dette fremad mod den analyse vi lægger frem i afsnit 4.

4. Adverbialformer og adjektivformer

De adverbialformer denne artikel handler om, har alle affinitet til adjektiver. Hovedpåstanden er som sagt at der i de pågældende tilfælde er tale om ubøjede adverbialformer. Såvel former uden som med *-t* falder dog formmæssigt sammen med en bøjet adjektivform (jf. afsnit 2). Det er derfor naturligt at overveje forholdet mellem ubøjet adverbialform og bøjet adjektivform.

4.1. Førsteordensnul og andetordensnul

Til det har vi fundet inspiration i Nielsens (2014, 2016) analyser af forholdet mellem supinum og perfektum participium i dansk. Både når det angår adverbialform/adjektivform og supinum/perfektum participium, er der tale om en ubøjet form som formmæssigt falder sammen med en bøjet form. Dermed er der tydelige paralleller mellem de to analysegenstande.

I Nielsens analyser spiller såkaldte *nuller* en vigtig rolle. I sprogvidenskab er det almindeligt at tale om nul som ’fraværet af noget’. Nielsen skriver (2014: 187):

Inden for en tegnbaseret sprogteori kan nul-tegnet defineres som ’betydningsbærende fravær’... Nultegnet er altså en tegnfunktion hvor et indholdselement er associeret med et fravær af et udtrykselement. Fraværet af et udtrykselement skal forstås sådan at ’ingenting’ må stå i modsætning til et bestemt muligt udtryk med et bestemt tilhørende indhold.

Et eksempel kunne være fraværet af *genus-t* i adjektiver i ubestemt form singularis. Når der ikke er et *-t* i tilknytning til ordet *gul*, tolkes det som fraværet af intetkøn, ergo fælleskøn, jf. (11) - (12).

- (11) gul-Ø fælleskøn
 (12) gul-t intetkøn

Eksemplet med *gul-Ø* overfor *gul-t* er forholdsvis let at forstå. Det er et eksempel på et såkaldt *morfemisk nul*. Et morfemisk nul (også kaldet et førsteordensnul) karakteriseres af Nielsen (2014: 187-188, fremhævelse if. forlæg) således:

Et morfemisk nul kan beskrives som det ene udtryksmedlem i en tegnopposition defineret gennem en relation mellem (a) en indholdsdifferentiering og (b) fravær vs. tilstedeværelse af et **morfemudtryk**.

Men man kan også finde nuller på andre niveauer. For os er det især de såkaldte *supermorfemiske* nuller (også kaldet andetordensnuller) der er relevante.³ Om disse skriver Nielsen (2014: 188, fremhævelse if. forlæg):

Et supermorfemisk nul kan beskrives som det ene udtryksmedlem i en tegnopposition defineret gennem en relation mellem (a) en indholdsdifferentiering og (b) fravær vs. tilstedeværelse af **et valg i et sæt af morfemer** med hver deres udtryk og indhold.

I det følgende viser vi først hvordan nuller på forskellige niveauer er relevante i analysen af supinum hhv. perfektum participium; her følger vi Nielsen (2014) tæt. I afsnit 4.3. viser vi derpå hvordan en lignende analyse er oplagt for ubøjede adverbialer (uden og med *-t*) hhv. adjektiver.

4.2. Analysen af perfektum participium og supinum

For perfektum participiums vedkommende må der vælges form med hensyn til to indholdskategorier, nemlig numerus og bestemthed. Indenfor

3 Nielsen opererer desuden med nulteordensnuller, også kaldet allomorfe nuller. Disse kan man fx finde i danske pluralisformer af substantiver som *fisk*, *lig*, *mus* og *vrag* (Nielsen 2016: 218).

hver af disse vælges der mellem et positivt udtryk (i begge tilfælde skrevet *-e*) og en nul-form (noteret med *-Ø*).

Numerus

- (13) stegt-Ø singularis (ubestemt)
 (14) stegt-e pluralis (bestemt og ubestemt)

Bestemthed

- (15) stegt-Ø ubestemt (singularis)
 (16) stegt-e bestemt (singularis og pluralis)

Participiumsformerne kongruerer med et nominal. I (17) kongruerer formen *stegte* med *den* med hensyn til bestemthed (bestemt form). I (18) kongruerer formen *stegte* med *pølserne* med hensyn til numerus (pluralis). I (18) fungerer *stegte* som prædikativ, og formen tilskriver (som de prototypiske adjektiver) en karakteristik ved pølserne: De er af den stegte slags, ikke for eksempel den kogte eller grillede slags.

- (17) den stegte pølse
 (18) pølserne er stegte

Supinum indgår ikke i nominalsystemerne, men fungerer i stedet som komponent i en række verbalkonstruktioner (se oversigt hos Nielsen 2014: 178-179). At supinum ikke indgår i nominalsystemerne, viser sig blandt andet ved at ordformen ikke kongruensbøjes med et nominal. I (19) er der ikke kongruens mellem *pølserne* (pluralis) og *stegt* (supinum).

- (19) pølserne er stegt

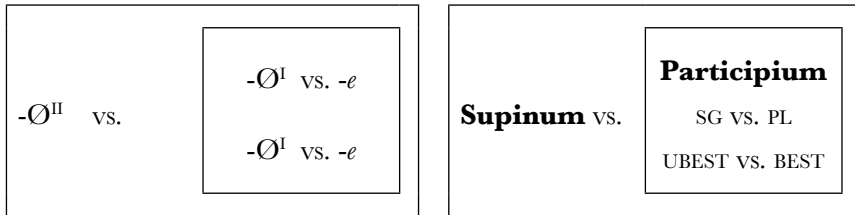
I stedet betegner de to ord *er* og *stegt* tilsammen en retrospektiv verbalhandling, en handling hvor pølserne er blevet stegt.

I visse tilfælde kan man ikke se på en form om den er en participiumsform eller en supinum. I (20) kan det ikke afgøres om *stegt* skal analyseres som en participialform med et morfemisk *-Ø* der bærer betydningen singularis (*stegt-Ø*) i opposition til et pluralis-*e* (*stegt-e*), jf. (20a), eller om der er tale om en supinum, jf. (20b). I sidstnævnte fald er der ikke noget morfemisk *-Ø* i halen på *stegt*; det noteres derfor slet og ret *stegt*.

- (20) pølsen er stegt
 (20a) pølsen er stegt-Ø (singularis)
 (20b) pølsen er stegt (supinum)

I brugen af den ubøjede supinum (in casu (20b) *stegt*) fravælges samtidig de morfemiske valg (numerus, bestemthed) der hører participiumsformerne til. Dette illustreres af Nielsen (2014: 190) i en figur, som her vises som figur 1.

Figur 1. Førsteordensnul og andenordensnul ved supinum og participium

Den store boks til venstre viser udtryksmulighederne, den store til højre viser de indholdskategorier som udtryksmulighederne knytter sig til. Notationen -Ø^I betyder førsteordensnul (dvs. det morfemiske nul, jf. singularis ubestemt *stegt-Ø*). Notationen -Ø^{II} betyder andenordensnul (jf. supinum *stegt*). Andenordensnullet angiver at de muligheder der er til stede for participialformerne, netop *ikke* er en mulighed for supinum. Andenordensnullet angiver fravær af ”et valg i et sæt af morfemer”, jf. Nielsen 2014: 188, som citeret ovenfor.

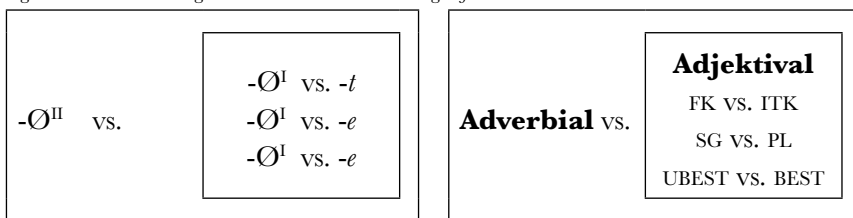
4.3. De adverbialle former som udtryk for andetordensnul

Det viser sig at man kan lave en tilsvarende analyse der gælder adverbialer (både uden og med *-t*) på den ene side og adjektiver, hvor former uden og med *-t* netop afspejler et bøjningsvalg, på den anden. Denne analyse ligner i påfaldende grad den analyse som Aage Hansen citeres for i afsnit 3.

Velkendt er det morfemiske valg mellem -Ø (fælleskøn) og *-t* (intetkøn) i adjektiver (jf. *gul-Ø*, *gul-t* i (11) - (12)). Et sådant valg er ikke til stede ved de adverbialformer der er emnet for denne artikel, uanset om de slutter på *-t* eller ej. En adverbialform der slutter på *-t*, kan ikke segmenteres i to dele (*ordstamme + morfemisk *-t*). Den står ikke i indholdsmæssig opposition til en form uden *-t*. Tilsvarende kan en adverbialform uden *-t* heller ikke segmenteres i to dele (*ordstamme + fx morfemisk -Ø), for den står ikke i

indholdsmæssig opposition til en form med *-t* eller med noget andet. Dermed er der ikke en bøjningsforskel på adverbialformer uden og med *-t*. I denne henseende er problemstillingen med (ubøjet) adverbial hhv. (bøjet) adjektiv parallel med problemstillingen vedr. (ubøjet) supinum hhv. (bøjet) participiumsform. Dette prøver vi at skildre i figur 2.

Figur 2. Førsteordensnul og andenordensnul ved adverbial og adjektiv

I adjektivboksen længst til højre ser man at der må vælges mellem forskellige indholdskategorier. For adjektiver er indholdskategorierne genus, numerus og bestemthed. Med hensyn til genus skal der vælges mellem en $\emptyset$ -form (fælleskøn) og en *-t*-form (intetkøn). Det er disse to som formmæssigt falder sammen med de to adverbialformer, en uden og en med *-t*.

Forskellen på de aktuelle adverbialformer og adjektivformer kan altså skildres som en forskel mellem et supermorfemisk nul (adverbialerne) og en adjektivform, ved hvilken der vælges mellem sæt af morfemer.

En vigtig forskel på figur 1 og figur 2 er at der i figur 1 kun skildres én supinumform, mens figur 2 både gælder den ene ubøjede adverbialform (den gamle uden *-t*) og den anden (den yngre med *-t*). Når man som moderne sprogbruger skal skrive en adverbialform, er man nødt til at vælge den ene eller den anden, og fordi der er to former at vælge mellem, kan man opleve sig tilskyndet til at overveje om der er en betydningsmæssig forskel på de to. Men det er der ikke. At der findes en (ubøjet) adverbialform uden såvel som en (ubøjet) adverbialform med *-t*, skyldes en delvis fornyelse i inventaret af adverbialformer der ikke i sig selv reflekterer betydningsforskelle.

Ligesom i analysen af perfektum participium og supinum kan man støde på tilfælde hvor kun én analyse kan komme på tale. Ovenfor pegede *pølserne er stegte* og *pølserne er stegt* hver især entydigt på én analyse, for den relevante form i de to eksempler kunne enten kun netop være en kongruensbøjet form (jf. (18)) eller en ikke-kongruensbøjet form (ergo en supinum), jf. (19). I lighed hermed kan de fremhævede former i (21) - (24) kun

analyseres som adverbialer, for de er ikke kongruensbøjet med et nominal i sætningen, se også eksemplerne (7) - (10) ovenfor.

- (21) han gaaer **langsomt** hen til Bordet (Oehlenschläger 1805)
- (22) De dybe Psalmetoner rungede **mægtigt** og **høitideligt** (Inge-mann 1826)
- (23) Der begyndte ganske **langsom** ligesom at vikle sig et Nøgle Garn op i mit Hoved (Drachmann 1876)
- (24) **Heldig** iværksatte vi vort Tilbagetog gennem den mørke Have (Bergsøe 1869)

Men i et eksempel som (25) kan det ikke afgøres om formen *modløs* er et *-t*-løst adverbial eller et frit prædikativ til subjektet *Alvilda*. Også på dette punkt ligner adverbial-/adjektivanalyse participium-/supinumanalysen i afsnit 4.2.

- (25) **Modløs** og mat slap Alvilda hans Haand (Schandorph 1878)

Både adverbialformer uden og med *-t* hører til i venstre side af boksen (/boksene) i figur 2. Uanset om adverbialformerne forekommer uden eller med *-t*, er de eksponenter for andenordensnul. Ved dem er de bøjningsmuligheder man finder i højre side af boksen (/boksene), nemlig genus, numerus og bestemthed, ikke relevante. Både i (21) og (23) er den valgte form (hhv. *langsomt* og *langsom*) en ubøjet adverbialform. At der i moderne tid eksisterer både en adverbialform uden *-t* og en med *-t*, og at disse på udtrykssiden falder sammen med adjektivernes genusbøjede former, nemlig fælleskøn og intetkøn, er en historisk tilfældighed.

5. Adverbialformer i nyere og ældre tid

5.1. Tidligere redegørelser og observationer

Vi vender nu tilbage til det historiske forløb der er gået forud for denne situation. Redegørelsen i dette afsnit er især baseret på fremstillinger hos Falk & Torp (1900: 110-113), Skautrup (1947: 91-92, 239-240, 383-384; 1953: 373-374), Ruus (2019: 88-89) og Jacobsen (2019: 109-110). Derudover inddrages historiske observationer fra andre fremstillinger (især Jessen 1868, Mikkelsen 1911, Diderichsen 1946), og vi har desuden slået efter i historiske ordbøger (først og fremmest Ordbog over det Danske Sprog og Kalkars Ordbog) og i samtidsordbogen fra ca. 1700 (Moths ordbog).

I afsnit 3 nævnte vi at især⁴ fire typer adverbialformer er relevante for denne artikels problemstilling, nemlig sådanne der slutter på *-e*, på *-en*, på ingenting⁵ og på *-t*. Alle fire typer kan observeres så tidligt som ældre nydansk (1500-1700); *-t*-formerne endda endnu tidligere. De to førstnævnte former (den på *-e* og den på *-en*) er især almindelige i tiden 1500-1750, jf. (26) - (27).

(26) **alfvuerlige** oc **streng**e han da bød (Rævebog 1555)

(27) krîg begyndes **letteligen**, men endes **besværligen** (Moth ca. 1700)

Former med *-e* og *-en* er ikke længere produktive; allerede i midten af 1800-tallet skriver Jessen (1868: 33) at de i hans samtid er forældede ”ved ord på *-ig*, *-lig*”. De overlever i enkelte leksikaliserede adverbialer som *grumme* hhv. *retteligen*, og de har typisk arkaiske eller dialektale konnotationer. Formerne uden noget til slut kan også observeres så tidligt som i ældre nydansk, jf. (28) - (29).

(28) steeg dem at de bliffue **smuck** brune (Kogebog 1616)

(29) det var meget **tâbelig** sagt (Moth ca. 1700)

Om denne type skriver Skautrup (1953: 373) blandt andet: ”Biehl anvender formen *stærk* som adv.: *Hendes Tilstand rører mig saa stærk*; Baden har 1766 *langsom* og *umiddelbar* som adv.”.⁶

Skønt alle fire typer kan observeres meget tidligt i dansk, er de ikke alle lige udbredte gennem historien, og nogle af typerne associeres i højere grad med bestemte perioder end andre. Rent formelt kan man for eksempel finde *-t*-adverbialer helt tilbage i yngre middeldansk (1350-1500); Skautrup nævner eksempler som *brat* og *snart*, som er adverbialformer dannet af adjektiverne *bråd*⁷ og *snar* (1947: 91). Men det er først omkring 1800 og tiden derefter at *-t*-adverbialerne for alvor vinder frem, og holder

4 Der findes også andre adverbialformer, fx nogle der slutter på *-s* som *udvortes*, *fordums*; disse spiller dog ingen rolle for problemstillingen i denne artikel.

5 Netop ikke på nul (noteret -Ø), for et nul i sprogvidenskabelig forstand står i modsætning til en positivt udtrykt endelse, jf. afsnit 4. Pointen med formerne uden *-e*, *-en* og *-t* (fx *særlig* i (1)) er at de netop ikke har noget i enden.

6 Biehl levede 1731-1788.

7 Opslagsformen i Ordbog over det danske Sprog staves med *-a-*: *brad*.

man sig til tiden 1800-2000, er det tydeligt at *-t*-formerne i denne periode breder sig kraftigt og i samtiden opfattes som novationer. Det gælder især dem der ender på *-(l)ig*. For eksempel skriver Mikkelsen (1911: 469): ”ved begyndelsen af det 19. årh. brugtes i reglen ikke intetkönsformen, når tillægsord på *ig* og *lig* anvendtes som biord ...; men denne brug er efterhånden trængt stærkt frem”, og han tilføjer ”når ordene brugtes som mådesbiord”. Dette ser vi nærmere på i næste afsnit 5.2. Se også Diderichsen 1946: 48. I Schack & Jensen (under udg.) har vi lavet en tidslinje der illustrerer udviklingsforløbet skematisk.

5.2. *Former og funktioner*

Indtil videre har fremstillingen først og fremmest handlet om adverbialernes former, og bortset fra antydningssvis har vi set bort fra det adjektivmateriale som ligger til grund for disse former. Nogle adjektiver er i sig selv afledte med endelser som *-bar*, *-fuld*, *-(l)ig*, *-løs*, *-som*; andre er simpleksadjektiver uden afledningsendelse, jf. *stærk* i Biehlcitater og *smuk* i (28).⁸

Når man følger udviklings- og udbredelseshistorierne for adverbialformerne, er det dog tydeligt at adjektivmaterialet også spiller en rolle. Adverbialer på *-som* opfører sig ikke i alle henseender som adverbialer på *-løs*, og sådan er det hele vejen. Adverbialer der ender på *-vis*, har oven i købet en helt egen historie, idét de faktisk er begyndt som adverbialer og først med tiden har kunnet bruges som adjektiver, jf. Karker 1973; Jacobsen 2010: 56. Former på *-(l)ig* har mødt særlig bevågenhed i udforsknings- og normeringshistorien, noget som allerede har sat spor i fremstillingen ovenfor.

En anden omstændighed som vi indtil videre har set bort fra, er at adverbialer har adskillige distinkte funktioner. Vi skelner i denne artikel mellem mådesadverbialer, tidsadverbialer, holdningsadverbialer og gradsadverbialer. Denne firdeling afspejler dels de inddelinger man finder hos Hansen & Heltoft (2011: 1018 ff.) og Heltoft mfl. (2020: 10, 12-13), dels den rådgivning man finder i retskrivningsreglerne § 36-39 i Retskrivningsordbogen. Også hvad angår funktion, opfører adverbialformerne sig ikke helt ens, hverken i ældre eller nyere tid.

8 Adverbialer som har affinitet til simpleksadjektiver, er svære at søge efter, for de har ikke et formelt særkende der kan lægges ind i en søgestreng. De forekommer dog regelmæssigt, fx har Ordbog over det danske sprog adskillige eksempler på *streng* brugt adverbielt, fx *streng katolsk*, *streng videnskabelig*.

Sådanne omstændigheder kan besværliggøre en udtømmende redegørelse for udviklingen de seneste 200 år. Hittidige redegørelser, som dem der er refereret i denne artikel, peger på en historisk udvikling hvor former uden *-t* suppleres og med tiden afløses af former med *-t*, og for at se om dette holder stik empirisk, har vi foretaget en række undersøgelser i vores to primære korpusser. Eftersom især former der ender på *-(l)ig*, har været i grammatikkernes søgelys de sidste godt 100 år, har vi gjort netop disse former til undersøgelsesgenstand. I Schack & Jensen (under udg.), hvor disse undersøgelser er et af hovedemnerne, kan man læse en detaljeret redegørelse for undersøgelsesdesignet og se yderligere eksempler på adverbialer uden og med *-t* før og nu. I undersøgelserne differentierer vi mellem de fire ovenfor nævnte adverbialfunktioner. En sammenfattende oversigt vises i tabel 3.

Tabel 3. Former uden og med *-t* før og nu

	1800-tallet		2000-tallet (2017)	
	uden <i>-t</i>	med <i>-t</i>	uden <i>-t</i>	med <i>-t</i>
Mådesadv. fx <i>hastig(t)</i> , <i>grundig(t)</i>	X	(X)	-	X
Tidsadv. fx <i>daglig(t)</i> , <i>ugentlig(t)</i>	X	(X)	(-)	X
Holdningsadv. fx <i>rolig(t)</i> , <i>dårlig(t)</i>	?	?	(-)	X
Gradsadv. fx <i>rigtig(t)</i> , <i>uendelig(t)</i>	X	(X)	X*	X*
X = forekommer som hovedregel signifikant hyppigst; (X) = forekommer, men former uden <i>-t</i> er som hovedregel signifikant hyppigst; X* = hyppigheden af former uden og med <i>-t</i> er knyttet til de enkelte leksemer; - = forekommer ikke; (-) = enkelte forekomster; ? = materialet for spinkelt til en vurdering.				

Oversigten i tabel 3 bekræfter at de *-t*-løse former er hyppige i 1800-tallet, langt mindre hyppige i moderne dansk anno 2017. Oversigten viser også at der i et vist omfang er forskelle på hvordan *-t*-former og *-t*-løse former bruges før og nu. I 1800-tallet var det for eksempel mere almindeligt at mådesadverbialer forekom uden⁹ *-t* end med; i 2017 bruges omvendt kun *-t*-former i denne funktion. I funktion som tidsadverbialer var der i 1800-tallet en stærk præference for *-t*-løse former, som i 2017 er afløst af en lige så stærk præference for former med *-t*. Ved holdningsadver-

9 Fx *det maa overvejes meget grundig* (Schandorph 1878). *Hun indovede Stykket omhyggelig* (Gjellerup 1896).

bialerne er materialet fra 1800-tallet for spinkelt til at vi kan konkludere noget, men i nutiden (2017) er der en tydelig præference for *-t*-former. Ved gradsadverbialer var former uden *-t* næsten enerådende i 1800-tallet; i 2017 bruges både former uden og med *-t*. Præferencen for former uden og med *-t* synes her at være knyttet til de enkelte leksemer, fx *alvorlig syg* (11 forekomster) : *alvorlig sygt* (208 forekomster); *rigtig god/godt/gode* (3251 forekomster) : *rigtigt god/godt/gode* (475 forekomster).

6. Afsluttende bemærkninger

I denne artikel har vi argumenteret for at såvel adverbialformer uden som med *-t* er ubøjede adverbialformer, og at de bedst analyseres som historisk betingede varianter uden umiddelbare betydningsforskelle.

Adverbialformerne uden og med *-t* ligner udtryksmæssigt genusbøjede adjektivformer, og i artiklen har vi derfor undervejs inddraget analyser af adjektiver. Dels har vi vist hvornår man kan udskille adverbialformer fra adjektivformer, og hvornår man ikke kan, dels har vi ved at inddrage Peter Juul Niensens arbejde med at nuancere sprogvidenskabelige nuller (i fx førsteordensnuller og andenordensnuller) vist hvordan adverbialformer (uden og med *-t*) og adjektivformer (uden og med *-t*) hører til forskellige steder i den sprogvidenskabelige analyse.

Vi har også gjort rede for problemstillingens videnskabshistoriske forhold, og vi har fremlagt undersøgelser af de empiriske forhold. Begge dele peger på at adverbialformer uden *-t* repræsenterer ældre brug end former med *-t*.

Om forfatterne

Eva Skaft Jensen, dr.phil., seniorforsker, Dansk Sprognævn.

Jørgen Schack, cand.mag., seniorforsker, Dansk Sprognævn.

Litteratur

Brink, L. (2018): Adjektiv eller adverbium? *Nordiske Studier i Leksikografi* 14, 56–62.

Diderichsen, P. (1946): *Elementær Dansk Grammatik*. København: Gyldendal.

Falk, H. & A. Torp (1900): *Dansk-norskens syntax i historisk fremstilling*. Kristiania: Aschehoug & Co.

Hansen, E. (1993): *Rigtigt dansk*. 2. udg. København: Hans Reitzels Forlag.

Hansen, Aa. (1967): *Moderne Dansk. Bind II*. København: Grafisk Forlag/ Det danske Sprog- og Litteraturselskab.

- Hansen, E. & L. Heltoft (2011): *Grammatik over det Danske Sprog*. København & Odense: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab & Syddansk Universitetsforlag.
- Heltoft, L., E.S. Jensen, I.E. Mørch & J. Schack (2020): *Grammatiske termer. Dansk Sprognævns skrifter 50*. Dansk Sprognævn: Bogense.
- Jacobsen, H.G. (2010): *Ret og skrift. Officiel dansk retskrivning 1739-2005*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Jacobsen, H.G. (2019): Yngre nydansk. I: *Dansk Sproghistorie. Bind 3. Bøjning og bygning*. København & Århus: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab/Aarhus Universitetsforlag, 93-111.
- Jessen, E. (1868): *Dansk Sproglære*. København: Gyldendalske Boghandel. *Kalkars Ordbog*, kalkarsordbog.dk.
- Karker, A. (1973): Delvis godkendt. *Nyt fra Sprognævnet*, maj 1973, 1-3.
- Mikkelsen, K. (1911): *Dansk ordføjningslære med sproghistoriske tillæg*. København: Lehmann & Stages Forlag. *Moths ordbog*, mothsordbog.dk.
- Nielsen, P.J. (2014): Supinum versus perfektum participium i dansk. Indholdsdifferentiering, mulige bøjningsvalg og andenordensnul. I: *Ny forskning i grammatik* 21. M. Birkelund, S.S. Fernández, H. Jørgensen, A. Kratschmer & H. Nölke (red.). Odense: Syddansk Universitetsforlag, 177-192. doi: <https://doi.org/10.7146/nfg.v22i21.23569>
- Nielsen, P.J. (2016): *Functional Structure in Morphology and the Case of Nonfinite Verbs. Theoretical Issues and the Description of the Danish Verb System*. Leiden & Boston: Brill.
- Retskrivningsordbogen* 1986-2012. Udgivet af Dansk Sprognævn. *Ordbog over det Danske Sprog*, ordnet.dk.
- Ruus, H. (2019): Ældre nydansk. I: *Dansk Sproghistorie. Bind 3. Bøjning og bygning*. København og Århus: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab/Aarhus Universitetsforlag, 73-92.
- Schack, J. & E.S. Jensen (under udg.): Uden og med *-t*. Adverbialer dannet af adjektiver på *-ig* og *-lig*. I: Schoonderbeek mfl. (red.). *19. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog (MUDS)*.
- Skautrup, P. (1947): *Det danske sprogs historie. Bind 2*. København: Gyldendal.
- Skautrup, P. (1953): *Det danske sprogs historie. Bind 3*. København: Gyldendal.
- Wiwel, H.G. (1901): *Synspunkter for dansk sproglære*. København: Det Nordiske Forlag.

Om unge der har skulle bøje modalverber, men ikke har turde, ikke har kunne eller ikke har ville

Line Burholt Kristensen, Jørgen Schack
& Katrine Falcon Søby

Abstract

For Danish modal verbs, the standard suffix for supine is *-et*, but *infinitivus pro participio* with the non-standard suffix *-e* also occurs in writing. Here we explore the distribution of the two forms for six Danish modal verbs: *kunne(t)*, *ville(t)*, *skulle(t)*, *måtte(t)*, *burde(t)* and *turde(t)*. The first part of our study explores the distribution in 73 high school essays. The second part reports the results of a gap-fill task where a different group of high school students (N = 220) inserted inflected modal verbs. The third part is a corpus study of both contemporary written Danish and 19th century Danish.

Our study shows that both high school students and contemporary texts from the corpus use the non-standard *-e*, and that there are considerable differences between the six modal verbs.

Nøgleord

modalverber, infinitiv, supinum, korpuslingvistik, grammatikafvigelser

1. Indledning

Et karakteristisk træk ved danske modalverber er deres særlige bøjningsmønstre. Fx bruges samme form i infinitiv og præterium (jf. Tabel 1).

Infinitiv	kunne	skulle	måtte	burde	ville
Præsens	kan	skal	må	bør	vil
Præteritum	kunne	skulle	måtte	burde	ville
Supinum	kunnet	skullet	måttet	burdet	villet

Tabel 1 Modalverbernes bøjning if. Hansen & Heltoft (2011:775, §14.1)

I skrift kan modalverbernes bøjning dog adskille sig fra standardmønsteret i Tabel 1. I (1) er infinitivformen (*kunne*) brugt i et tilfælde hvor skriftsprogsnormen foreskriver supinumformen (*kunnet*) if. Tabel 1.

- (1) hun har kunne opdigte hele den historie

Fænomenet i (1), hvor et modalverbum bøjes med *-e* i stedet for *-et* ifm. en form af hjælpeverbet *have*, kalder vi i denne artikel for *-e for -et* eller *infinitiv for supinum*. I artiklen undersøger vi hvor hyppigt infinitiv for supinum bruges i forskellige skriftlige kilder og under hvilke omstændigheder. Udbredelsen er hidtil ikke systematisk beskrevet for skriftligt dansk, men et lignende fænomen (*infinitivus pro participio*) kendes fra vestgermanske sprog.

2. Baggrund

2.1. *Infinitivus pro participio i vestgermanske sprog*

På tysk bruges betegnelserne *infinitivus pro participio* (IPP) og *Ersatzinfinitiv* (Schmid 2005), og her er IPP i visse kontekster det normerede valg. IPP er ikke grammatisk når modalverbet følges af et nominalt komplement som *das* i (2), men ved verbale komplementer som *lesen* i (3) er det IPP der er den grammatiske form af modalverbet.

- (2) Ich habe das immer **gewollt/*wollen**
 Jeg har det altid villet/*ville
 'Det har jeg altid villet'
- (3) Peter hat das Buch lesen ***gekonnt/können**
 Peter har bogen læse *kunnet/kunne
 'Peter har kunnet læse bogen'

Foruden i tysk er IPP attesteret i schweizertysk, nederlandsk, vestflamsk og afrikaans (men ikke i frisisk, plattysk og jiddish, jf. Vikner 2001:77). IPP

bruges især ved modalverber, men kan også forekomme ved andre såkaldte *restructuring verbs*, bl.a. kausativer, perceptionsverber, raising-verber og durativer (Schmid 2005).

2.2. *Infinitiv for supinum på dansk*

Mortelmans, Boye & van der Auwera (2009) nævner, uden nærmere dokumentation, at IPP ved modalverber er hyppig i skriftligt dansk i sætninger af typen *Han har kunne svømme*. Omvendt skriver Vikner (2001: 77) at IPP ikke forekommer i dansk eller i andre VO-sprog. Konstruktionen med infinitiv for supinum nævnes heller ikke i Brandts (1999) omfattende monografi om danske modalverber, hvor der er ca. 1000 forekomster af supinum i et datamateriale bestående af lovttekster (1 mio. ord) og tekster fra perioden 1987-1990 (4 mio.). Brandt nævner dog at han er usikker på om alle modalverber bøjes efter samme mønster:

“Since the form *burdet* is extremely rare and very stilted, the status of past perfects of BURDE is not absolutely certain; but in the absence of clear evidence to the contrary it seems reasonable to assume that this modal follows the main rule.”
(Brandt 1999: 175)

Selvom omtalen af infinitiv for supinum i skriftlig dansk er sparsom, kendes variation i bøjningen af modalverber fra danske dialekter og fra ældre dansk. Pedersen (2019: 326) nævner følgende fire varianter af konstruktioner med *have* som styrende verbum:

- (4a) Jeg har aldrig **kunnet glemme** det
- (4b) Jeg har aldrig **kunnet glem**t det
- (4c) Jeg har aldrig **kunne glemme** det
- (4d) Jeg har aldrig **kunne glem**t det

(4a) er den rigsdanske variant. (4b) med dobbelt participium kendes fra bl.a. Sønderjylland, Falster og Bornholm. (4d) med infinitiv af modalverbet og participium af verbalkomplementet kendes bl.a. fra Sjælland, Sønderjylland og Falster. Om (4c), varianten med dobbelt infinitiv, skriver Pedersen (2019) at kongruensen mellem de to styrede verber formentlig er dannet ved attraktion (Pedersen 2019: 326), dvs. at der er opstået alternativ kongruens ved led der står nær hinanden. Hun nævner også at (4c)

ikke entydigt kan attesteres i danske dialekter da der er lydligt sammenfald med (4a).

Pedersen (2019) viser at variation i bøjning af modalverber ikke er uhørt i dansk talesprog. En systematisk undersøgelse af formerne i skrift som vores kan belyse udbredelsen af variant (4c). Varianter af typen (4b) og (4d) er mindre udbredte i det skriftsproglige materiale vi har undersøgt (se dog 3.3.2). I vores undersøgelse fokuserer vi på modalverberne *burde*, *kunne*, *måtte*, *skulle*, *turde* og *ville*. Ifølge Hansen og Heltoft (2011: 815, § 26) er modalverber kendetegnet ved at de

- ”1. morfologisk skelner en præsensform på -0 fra en ikke-præsensform (...), men ikke bøjes i modus, i den betydning at det ikke har imperativ
2. styrer et efterfølgende infinitiv i form af en verbal infinitiv (0-form)
3. har operatorsyntaks, dvs. ingen indflydelse har på sætningens valensled, og
4. indgår i organiseringen af det semantiske felt mulighed – nødvendighed.”

De prototypiske modalverber *kunne*, *måtte*, *skulle* og *burde* opfylder alle fire kriterier, mens *ville* og *turde* kun delvist opfylder kriterierne (jf. Hansen & Heltoft 2011:815). Hansen & Heltoft nævner også at *behøve* kan regnes for et modalverbum, men at det har bevaret megen fuldverbumsmorfologi.

3. Vores undersøgelse af danske modalverbers bøjning

Formålet med vores undersøgelse er at besvare hvor hyppigt infinitiv for supinum (-e for -et) af de seks danske modalverber bruges på skrift, og at undersøge hvad der betinger brugen.

Undersøgelsen har tre dele. Første del undersøger hvordan en gruppe af danske gymnasieelever bøjer modalverber i fri tekst (afsnit 3.1). I fri tekst er der imidlertid relativt få forekomster af konstruktionen med *have* og modalverbum. Derfor undersøger vi i anden del af undersøgelsen hvordan en anden gruppe af danske gymnasieelever bøjer modalverber i en målrettet indsætningsopgave (afsnit 3.2). Tredje del af undersøgelsen (afsnit 3.3) undersøger om infinitiv for supinum også produceres af andre grupper end gymnasieelever. Det undersøges gennem korpussøgninger

i KorpusDK (<http://ordnet.dk/korpusdk>), et korpus af avistekster fra 2017 og et korpus af skriftsprogligt dansk fra 1800-tallet.

3.1. Del 1: Modalverbets bøjning i danske gymnasiestile

3.1.1. Om de danske gymnasiestile

Datamaterialet består af 73 danske stile fra 3.g-elever indsamlet af Dansk Sprognævn ifm. afgangseksamen i 2016. Eleverne er fordelt på tre gymnasier fra Jylland, Fyn og Sjælland og består af en blanding af HTX (N =27), HHX (N=23) og STX (N=23). Datamaterialet er automatisk opmærket for ordklasse vha. en *Part of Speech*-tagger fra Center for Sprogteknologi (http://cst.dk/online/pos_tagger/). Taggeren opmærker perfektum participium og supinum som samme kategori (V_PARTC_PAST). Opmærkning af stilene viste at der i alt var 2959 forekomster af ikke-modalverber med dette tag (fx *foldet*, *refereret*, *været* osv.). Det er 22 forekomster per 1000 løbende ord i korpusset, så generelt bruger gymnasieeleverne hyppigt perfektum participium og supinum (når det drejer sig om ikke-modalverber).

3.1.2. Resultater for danske gymnasiestile

I stilene søgte vi efter formerne *burde(t)*, *kunne(t)*, *måtte(t)*, *skulle(t)*, *turde(t)* og *ville(t)*. Vi gennemgik manuelt resultatet for at udpege konstruktioner med hjælpeverbet *have*. Vi fandt blot 10 forekomster, og kun en af de 10 forekomster havde bøjningen *-et*:

- (5) Et er jo tanken om at det er noget der kan eller har **kunnet** ske for en selv som person.

Der er altså kun 1 ud af de 73 gymnasielever der bruger et modalverbum med fleksivet *-et*. Derudover fandt vi 9 forekomster, (6)-(13) med infinitiv for supinum (6 med *kunne*, 3 med *skulle*).

- (6) Et liv, hvor hun ikke har haft **kunne** tilfredsstille andre mennesker i tilstrækkeligt omfang og et liv, hvor hun ikke har følt, at hun har **kunne** opfylde hvad hun gerne ville...
- (7) ... et liv hun har **kunne** mærke inde i sig
- (8) ... hun har **kunne** opdigte hele den historie

- (9) Da flere tidligere kræftpatienter har **kunne** se deres forløb
- (10) ... fordi de ikke har haft overskud eller **kunne** klare det pres de fik påkrævet
- (11) ... en der har **skulle** tage en svær beslutning i sine unge dage
- (12) hvordan hun gennem hele sit liv har **skulle** lære at acceptere hendes store modermærke midt i hovedet
- (13) ... alle de kvinder, der har gået gennem en skilsmisse og har **skulle** prøve at være både mor og far

For at undersøge om brugen af infinitiv for supinum er særligt karakteristisk for modalverber, identificerede vi dernæst alle forekomster af infinitiv for supinum/perfektum participium med ikke-modalverber. For ikke-modalverber var der i alt kun 6 forekomster, alle vist herunder med forskellige hjælpeverber.

- (14) rigtige mænd som har **være** sendt på DR 1
- (15) Evnen til manipulation er **basere** på modtagerens evne til, at gennemskue om man prøver at manipulere dem
- (16) Fie Lauersen er en ung dansk pige der de seneste år er blevet **kende** for at blogge om hendes liv
- (17) Der er 2 grupper som der bliver **præsentere** på hver deres måde over for dette emne
- (18) Det er en pige som har **oprette** en profil
- (19) da denne besked ville have **være** et groft brud på tavshedspligten

For modalverberne er der 9 ud af 10 tilfælde hvor den ikke-normerede infinitivform bruges, men for ikke-modalverber er der kun 6 tilfælde. Det er et meget lille antal, i betragtning af hvor hyppige ikke-modalverber er i perfektum participium/supinum generelt i korpusset. Som nævnt viste

den automatiske opmærkning at der var 2959 forekomster af perfektum participium/supinum for ikke-modalverber i gymnasiestilene. Det viser at eleverne hyppigt bruger ikke-modalverber i perfektum participium og supinum, men for modalverberne er der kun 1 tilfælde hvor supinum-formen bruges. Brug af infinitiv i fritekst kan naturligvis skyldes en slåfejl – det gælder for modalverber såvel som for ikke-modalverber. Men det virker usandsynligt at samtlige 9 tilfælde af modalverber med *-e* for *-et* alene skulle skyldes slåfejl.

3.2. Del 2: Modalverbers bøjning i indsætningsopgave for gymnasieelever

Det er muligt at gymnasieeleverne i fritekst undgår at bruge konstruktionen med *have* og supinum af modalverbum, men udmærket er i stand til at bøje modalverber med *-et* hvis de skal. Det kan også tænkes at eleverne bruger supinumformen for nogle modalverber, men infinitivformen for andre. For at undersøge netop det lavede vi en ny undersøgelse med en indsætningsopgave.

3.2.1. Om indsætningsopgaven

Data fra indsætningsopgaven blev indsamlet af Katrine Falcon Søby i august 2019 på seks gymnasier (STX, HTX og HHX) i og omkring København og Roskilde. Der er intet overlap med de gymnasier der indgik i undersøgelsen i afsnit 3.1. Oprindeligt deltog 240 elever fra 10 forskellige klasser, men 20 deltagere blev ekskluderet da de var ordblinde og eller havde tilegnet sig dansk i en sen alder (> 6 år, Hyltenstam & Abrahamson 2003). I den endelige analyse indgik 220 deltagere (102 kvinder, 118 mænd) i alderen 17-20 år (gennemsnitligt 18,3 år, std. 0,7). De fleste deltagere var fra STX (N = 133), men der var også deltagere fra HHX (N = 46) og HTX (N = 41).

Deltagerne er de samme som i Søby, Ishkhanyan og Kristensen (2023). De løste først en læseopgave hvor de skulle markere sprogfejl i en tekst (jf. Søby, Ishkhanyan og Kristensen 2023). Infinitiv for supinum var ikke blandt disse sprogfejl. Efter læseopgaven gennemførte deltagerne en grammatikquiz med fem forskellige opgaver. Opgaven blev løst med papir og blyant/kuglepen. De første fire opgaver testede deltagerens kendskab til basal dansk grammatik (ordstilling, brug af *en/et*, adjektivs bøjning og brug af præsens/infinitiv). Den femte opgave er vist i Figur 1. Alle deltagere så sætningerne i den samme rækkefølge.

Indsæt den korrekte form af verbet i parentesen:

- 5.1 Hun har _____ ringe til ham mange gange. (at ville)
 5.2 Hun _____ i biografen på onsdag. (at skulle)
 5.3 Han har _____ låne en vens jakke. (at måtte)
 5.4 Hun har _____ tale spansk engang for længe siden. (at kunne)
 5.5 Hun har _____ gøre det længe. (at burde)
 5.6 Hun er mæt og _____ ikke spise mere kage nu. (at kunne)
 5.7 De har _____ gøre rent dagligt. (at skulle)
 5.8 Han har _____ springe i faldskærm i sin ungdom. (at turde)

Figur 1 Indsætningsopgave om modalverbers bøjning

Deltagerne skulle indsætte den korrekte form af modal verbet i parentes. I seks af sætningerne indgår modal verbet i en konstruktion med *har*. De normerede former er *villet*, *måttet*, *kunnet*, *burdet*, *skullet* og *turdet*. På den måde fik vi indblik i bøjningen af alle seks modalverber. I de to fyldsætninger (sætning 5.2 og 5.6) er præsensformen den korrekte form.

3.2.2. Resultater af indsætningsopgaven

Tabel 2 viser besvarelserne for indsætningsopgaven for de 220 gymnasieelever (ekskl. de to fyldsætninger). Som det fremgår af tabellen, bliver infinitivformen hyppigt brugt af gymnasieeleverne i stedet for supinum. For verberne *turde*, *burde*, *skulle* og *måtte* er infinitivformen langt hyppigere end supinum med en andel på 56 % til 76 %. Under en tredjedel af eleverne indsatte supinumformerne *turdet*, *burdet*, *skullet* og *måttet*. For modalverberne *kunne* og *ville* var det dog lidt over halvdelen der brugte supinum, så her var brugen af *har kunnet* (55 %) og *har villet* (52 %) lidt hyppigere end brugen af *har kunne* (43 %) og *har ville* (46 %). Men forskellen ligger kun på 4-7 procentpoint.

	infinitiv (-e)	supinum (-et)	andet	ikke udfyldt
<i>kunne</i>	43 %	55 %	1,5 %	0,5 %
<i>ville</i>	46 %	52 %	1,5 %	0,5 %
<i>måtte</i>	76 %	21 %	3 %	0 %
<i>skulle</i>	72 %	27 %	0,5 %	0,5 %
<i>burde</i>	64 %	21 %	9,5 %	5,5 %
<i>turde</i>	56 %	32 %	8,4 %	3,6 %

Tabel 2 Resultater fra indsætningsopgaven.

3.3. Del 3: Modalverbers bøjning i danske korpusser

De to første delundersøgelser viste at infinitiv for supinum er hyppigt blandt danske gymnasieelever. I den tredje delundersøgelse undersøger vi hvor udbredt konstruktionen er i tekster skrevet af ældre forfattere. I afsnit 3.3.1 undersøger vi forekomster af infinitiv for supinum i to korpusser med nudansk fra de sidste 30-40 år (KorpusDK og Avisssprog 2017). I afsnit 3.3.2 undersøger vi forekomster af infinitiv for supinum i danske tekster fra 1800-tallet.

I delundersøgelse 2 havde formerne *kunnet* og *villet* den højeste andel af supinum. I den tredje delundersøgelse undersøger vi om der også i tekster skrevet af ældre forfattere er forskelle mellem modalverberne, og om disse forskelle kan skyldes forskelle i modalverbernes frekvens. Modalverber med en høj brugsfrekvens kan tænkes at være mere indlejrede (*entrenched*) i sprogbrugernes mentale leksikon og af den årsag udvise større tendens til bevarelse af det fulde bøjningsparadigme end lavfrekvente modalverber. Endelig undersøger vi om brugen af infinitiv for supinum især forekommer når modalverbet har et verbalkomplement. If. Pedersen (2019) kan dobbelt infinitiv ved modalverber være dannet ved promiskuøs kongruens med verbalkomplementet. Hvis det er tilfældet, bør tendensen til infinitiv for supinum være mere udtalt før et verbalt end før et ikke-verbalt komplement, som det også ses ifm. IPP på tysk.

3.3.1. Søgning i KorpusDK og Avisssprog 2017

KorpusDK (ca. 56 mio. ord) består af danske tekster indsamlet omkring 1990 og 2000, bl.a. aviser, blade, skønlitteratur og tekster fra foreninger. For hvert af undersøgelsens seks modalverber opgjorde vi andelen af infinitiv for supinum, og vi sammenholdt disse tal med hvor hyppige verbalformerne er – også uden for konstruktionen med *have*. Vi skelnede også mellem om modalverbet havde et verbalkomplement (fx *har kunnet sige*) eller ej (fx *har kunnet fransk*).

Tabel 3 viser resultaterne af søgningen i KorpusDK. I Kolonne 2 og 3 er de rå frekvenser af modalverberne med hhv. *-e* og *-et*. Frekvenserne her er for alle modalverber der har fleksivet *-e* og *-et* uanset om de indgår i en konstruktion med *have* eller ej. Frekvensen dækker altså også over modalverber med *-e* når de er brugt som præteritum eller i forbindelser som *at kunne* og *vil kunne*. Verberne er rangeret oppefra og ned efter den samlede frekvens (samlet for *-e* og *-et*). *Kunne/kunnet* har således den højeste samlede frekvens (132075 forekomster) og *turde/turdet* har den laveste (2798 forekomster).

	<i>-e</i>	<i>-et</i>	<i>har/havde/have</i> [0-3] <i>-e</i>	<i>har/havde/have</i> [0-3] <i>-et</i>
<i>kunne(t)</i>	126463	5612	187 (4 %)	5053 (96 %)
<i>skulle(t)</i>	75240	378	39 (10 %)	351 (90 %)
<i>ville(t)</i>	71093	986	26 (3 %)	900 (97 %)
<i>måtte(t)</i>	25810	2220	179 (8 %)	1980 (92 %)
<i>burde(t)</i>	8258	6	1 (50 %)	1 (50 %)
<i>turde(t)</i>	2474	324	27 (8 %)	298 (92 %)

Tabel 3 Resultater af søgning i KorpusDK

Tabel 3 viser også hvor hyppigt de seks modalverber forekommer i hhv. infinitivform og supinumform i en konstruktion med *har/havde/have*. Til søgningen efter infinitivformen søgte vi på *har/havde/have* når det forekom for *kunne/skulle/ville/måtte/burde/turde* med 0-3 mellemliggende ord. Søgningen efter supinumformen var identisk, bortset fra at vi søgte på *kunnet/skullet/villet/måttet/burdet/turdet*. Ved at søge på 0-3 mellemliggende ord, kunne vi tage højde for sætningsadverbier og andre mellemliggende ord, og vi fik derfor også søgeresultater som *havde i det mindste kunnet* og *havde jeg heller ikke kunnet*. Efter søgningen gennemgik vi manuelt alle eksempler og frasorterede de tilfælde hvor *kunne/kunnet* ikke var styret af en form af verbet *have*. Fx frasorterede vi de to eksempler herunder.

- (20) Det havde været rart at kunne slutte
- (21) et anstændigt hus med 3-4 stuer, køkken, udhus og have i Skagen kunne købes for 2-300 rigsbankdaler

Kolonne 4 og 5 i Tabel 3 viser de absolutte tal for alle de forekomster hvor modalverbet er styret af en form af verbet *have*. Kolonnerne viser også fordelingen i procent på formen med *-e* og formen med *-et*. Tabellen viser at teksterne i KorpusDK (der fortrinsvis består af redigerede tekster) bruger den normerede supinumform i langt højere grad end de danske gymnasieelever. Men infinitiv for supinum forekommer også. For *burde* er der kun to eksempler på konstruktionen i hele korpusset, og det er derfor for usikkert at udtale sig om mønstre her. For de øvrige fem modalverber er der flere forekomster. Her ser vi samme mønster som hos gymnasieeleverne i delundersøgelse 2: *Kunne* og *ville* har den højeste andel af supinumformer (hhv. 96 % og 97 %). For *skulle*, *måtte* og *turde* er andelen af supinum mellem 90 % og 92 %.

Tilsyneladende er der ingen klar sammenhæng mellem frekvenstillene i kolonne 2 og 3 og fordelingen som den fremgår af kolonne 4 og 5. Forskellen på andelen af supinum for *kunne/ville* vs. *måtte/skulle/turde* kan ikke forklares med at *kunne/ville* er mere frekvente end *måtte/skulle/turde*. Hvis vi ser på samlet frekvens af formerne med *-e* og *-et*, er *kunne* og *skulle* mest frekvente (med *ville* på tredjepladsen). Det er de også hvis vi alene rangerer dem efter frekvens af formen med *-e*. Hvis vi i stedet rangerer dem efter frekvensen af formen med *-et*, er det heller ikke *villet* og *kunnet* der er mest frekvente. Det er *kunnet* og *måttet* (igen med *villet* på tredjepladsen). At *ville* og *kunne* har mere normeret brug af supinum, kan således ikke alene forklares med at formerne *villet* og *kunnet* er mere i brug end de øvrige supinumformerne og derfor holdes i live af sprogbrugerne.

Endelig opmærkede vi manuelt alle forekomster efter om modalverbet tog et verbalt komplement som *acceptere* i (22) eller ikke-verbalt komplement som *det* i (23).

(22) Netanyahu har kun villet acceptere ni procent

(23) som om hun selv havde villet det

I alt var der 8720 verbale mod 322 nonverbale komplement i de forekomster der indgår i Tabel 3. En optælling viste at 5 % af 8720 forekomster med verbalkomplement havde infinitiv for supinum, mens andelen for de 322 nonverbale komplement kun var 2 %. Forskellen er kun på 3 procentpoint, men den går i den forventede retning og kunne tyde på at modalverbet vil have tendens til promiskuøs kongruens med et efterfølgende verbalt komplement i stedet for at formen styres af *have*, mens brugen af supinum i højere grad fastholdes når komplementet ikke er verbalt.

Vi formodede at de fonologiske omgivelser kunne påvirke forekomster af infinitiv for supinum. Ved naboord hvor det ene slutter på *-t*, og det næste starter med *t*, vil man ikke i tale med almindelig distinkthedsgrad udtale de to lyde separat. Man kunne derfor ved modalverber være mere tilbøjelig til at udelade finalt *-t* før ord der starter med *t*. Derfor undersøgte vi om der er større tendens til infinitiv for det første ord efter modalverbet starter med *t* (fx *havde kunne tage*), men det var ikke tilfældet. Der var samme andel (5 %) af supinum for infinitiv uanset om det efterfølgende ord starter med *t* eller med et andet bogstav.

Da teksterne fra KorpusDK er indsamlet 20-30 år før gymnasiestilene,

supplerede vi søgningen i KorpusDK med en søgning i et nyere korpus med mere nutidige data. Avisssprog 2017 er et korpus på cirka samme størrelse (ca. 52,5 mio. ord), der udelukkende består af tekster fra landsdækkende og regionale aviser fra 2017. I denne korpussøgning søgte vi udelukkende på andelen af infinitiv for supinum. For at lette den efterfølgende manuelle sortering var vores søgning denne gang lidt snævrere. Vi søgte kun på *har/havde* (ikke *have*) før modalverbum og kun på 0-1 mellemliggende ord. Ved hjælp af manuel sortering inkluderede vi kun de forekomster hvor *har/havde* styrede modalverbet. Resultat er vist i Tabel 4.

Modalverbum	infinitiv (-e)	supinum (-et)
<i>har/havde kunne(t)</i>	133 (5 %)	2397 (95 %)
<i>har/havde skulle(t)</i>	49 (10 %)	454 (90 %)
<i>har/havde ville(t)</i>	4 (1 %)	351 (99 %)
<i>har/havde måtte(t)</i>	69 (7 %)	850 (93 %)
<i>har/havde burde(t)</i>	0	0
<i>har/havde turde(t)</i>	16 (12 %)	115 (88 %)

Tabel 4 Resultater af søgning i Avisssprog 2017

Andelen af infinitiv for supinum er en smule højere i Avisssprog 2017 (6 %) end i KorpusDK (5 %), men derudover udviser de mange af de samme tendenser. Konstruktionen med *har burde(t)* forekommer 0 gange i Avisssprog 2017 (og var også sjælden i KorpusDK). For de øvrige fem verber ses der både forekomster med infinitivformen og med supinum. Igen *har kunne* og *ville* en relativt høj andel af supinum (95 % for *kunnet* og 99 % for *villet*). For *måtte*, *skulle* og *turde* ligger andelen af supinum lidt lavere (mellem 88 % og 93 %).

3.3.2. Søgning i 1800-tals dansk

For at undersøge om infinitiv for supinum også forekommer i ældre tekster, søgte vi til slut i et korpus sammensat af breve og romaner fra 1800-tallet på ca. 2,75 mio. ord. Søgstringen var den samme som for Avisssprog 2017: *har/havde* før modalverbum i infinitiv- eller supinumform og med 0-1 mellemliggende ord. Igen frasorterede vi manuelt de eksempler der ikke var styret af *har/havde*. I korpuset med 1800-talstekster var der kun en enkelt forekomst af infinitiv for supinum, vist i (24). Den udgjorde 0,3 % af de i alt 384 forekomster.

- (24) og jeg maa takke min Gud jeg standsedes i Farten ellers havde jeg kunne være istand til at gaae til Bunds i Nordsøen (H.C. Andersen 1829)

I teksterne fra 1800-tallet udgør infinitiv for supinum altså en langt mindre andel end i 2017-teksterne.

Som nævnt i Pedersen (2019) kan der ikke blot være variation i hvordan modalverber bøjes i konstruktionen med *have*, men også i om verbalkomplementet bøjes i infinitiv eller supinum. I søgeresultaterne fra 1800-tallet ser vi i alt 7 forekomster af dobbelt supinum som *har villet havt* i (25). I dette korpus er dobbelt supinum altså langt mere hyppig end infinitiv for supinum.

- (25) Her maa være en Gjæk og Bedrager, som har villet havt ham til Bedste. (Ingemann 1826)

I de nyere korpuser er brugen af dobbelt supinum ikke nær så hyppig. I gymnasiestilene var der ingen forekomster, men i Avissprog 2017 er der i alt 27 forekomster af dobbelt supinum, bl.a. *har kunnet håndteret* i (26), og infinitiv for supinum er 10 gange hyppigere med 271 forekomster.

- (26) Det er vores indtryk, at forbundene har kunnet håndteret det, når kvinderne er blevet gravide. (Politiken 2017)

4. Diskussion

De tre undersøgelser dokumenterer at infinitiv for supinum er udbredt i dansk skriftsprog, til trods for at brugen falder udenfor standardnormen. Infinitiv for supinum var sandsynligvis sjælden i 1800-talstekster; i vores korpus fandt vi kun et enkelt eksempel svarende til 0,3 % af alle mulige forekomster. Her var dobbelt supinum en mere udbredt variant. Men i KorpusDK fra omkring 1990-2000 blev der brugt infinitiv i 5 % af de tilfælde hvor supinum er normeret for modalverbet, og i Avissprog 2017 var andelen 6 %. Den allerhyppigste brug af infinitiv for supinum ser vi hos danske gymnasieelever. I fritekst brugte de infinitiv for supinum i 9 ud af 10 forekomster, og i indsætningsopgaven foretrækker flertallet infinitiv for de fleste modalverber – hele 76 % af gymnasieeleverne foretrækker formen *har måtte*. Procentsatserne i korpuserne er betydelige, også når de sammenlignes med andre hyppige grammatikafvigelser. En anden hyppig

og iøjnefaldende grammatikafvigelse i gymnasiestilene er manglende eller overflødig præsens-r (*de køre, *de vil kører), men denne grammatikafvigelse forekommer kun for ca. 1 % af de verber i præsens og infinitiv der findes i stilene. En fejlandel på 90 % i gymnasiestilene og på 5-6 % i de øvrige korpuser er altså en betydelig andel og viser at brugen af infinitiv for supinum er meget konsistent.

Undersøgelserne viser også at der er systematiske forskelle mellem modalverberne. Modalverberne *kunne* og *ville* skiller sig ud fra de fire andre ved at have en højere andel af normeret supinumform i både KorpusDK og Avissprog (2017). Det samme ses i indsætningsopgaven: Lidt over halvdelen af eleverne bruger supinumformerne *kunnet* og *villet*, mens *måttet*, *skullet*, *burdet* og *turdet* kun bruges af under en tredjedel af eleverne. *Kunne* og *ville* er begge højfrekvente modalverber, og de kan derfor tænkes at være bedre indlejrede i sprogbrugernes mentale leksikon. Men forskellen ift. de andre modalverber kan ikke alene forklares med frekvensforskelle, for i KorpusDK er formen *måttet* mere end dobbelt så frekvent som *villet*.

4.1. Den sjældne har burdet

Brandt (1999: 175) kalder bøjningsformen *burdet* ”extremely rare and very stilted” og skriver at det er usikkert om den bøjes i supinum på samme måder som andre modalverber. Formerne *har burdet* og *har burde* ses da også kun i to forekomster i KorpusDK. I Avissprog (2017) er der nul forekomster. I indsætningsopgaven er der kun 21 % af gymnasieeleverne der skriver *burdet*, mens 64 % bruger infinitivformen *har burde*. Gymnasieelever synes meget usikre på bøjningen, og her er der både den højeste andel af elever der ikke besvarer opgaven (5,5 %), og den højeste andel af elever der skriver en helt anden ikke-normeret form (9,5 %). Disse øvrige ikke-normerede former er *har bør* (16 elever), *har burd* (2 elever), *har burdt* (1 elev), *har børre* (1 elev) eller *har bort* (1 elev). Vores undersøgelse bekræfter således Brandts (1999) observation af at formen *burdet* er meget sjælden. Her kan der være et link mellem den lave frekvens og den manglende brug af supinum. Idet gymnasieeleverne såvel som andre sprogbrugere sjældent støder på formen *har burdet* (og evt. også på andre former af *burde*) i tekster, kan de være usikre på bøjningen.

4.2. Infinitiv for supinum er særligt for modalverber

Delundersøgelse 1 viste at *infinitiv for supinum* især forekommer ved modalverber. For ikke-modalverber fandt vi blot 6 forekomster i gymnasiestile-

ne, og de udgjorde under 0,2 % af alle forekomster af supinum/perfek-tum participium i gymnasiestilene mod 90 % for modalverberne. Infinitiv for supinum synes altså at være særligt kendetegnende for modalverber og synes heller ikke på dansk at ramme andre typer af de såkaldte *restructuring verbs* (Schmid 2005). I forvejen defineres danske modalverber bl.a. ved at de har sammenfald mellem formerne infinitiv og præteritum, og at de typisk optræder uden foranstillet *at*. På baggrund af vores under-søgelse foreslår vi at tendens til infinitiv for supinum kan være endnu et definerende træk ved danske modalverber. Begyndende (ikke-etablerede) modalverber som *behøve* synes ikke at være ramt. I hvert fald ser vi ingen forekomster af typen *har behøve* i gymnasiestilene, KorpusDK og Avisssprog 2017.

If. Pedersen (2019) opstår infinitiv for supinum ved at modalverbetfølger det verbale komplements bøjning og mister styringen fra hjælpeverbet. Resultaterne fra KorpusDK støtter denne forklaring, idet andelen af normeret supinum er højere for non-verbale komplement end for verbale komplement. Tendens til promiskuøs kongruens kendes også fra andre dele af dansk grammatik, især ved adjektivets bøjning i konstruktioner som *Dem er jeg vilde med*, hvor adjektivets kongruerer med præpositionsobjektet *dem* i stedet for subjektet *jeg* (Christensen & Nyvad 2019, Christensen & Nyvad 2021, Poulsen & Engberg-Pedersen 2010).

4.3. Er supinum af modalverber på vej ud?

I undersøgelsen ser vi en øgning i brugen af infinitiv for supinum fra 5 % i det lidt ældre KorpusDK til 6 % i det senere indsamlede Avisssprog (2017). Denne svage øgning kunne indikere at der er en sprogforandring i gang hvor infinitiv for supinum bliver mere fremtrædende i dansk. Men øgningen kan også skyldes andre forhold, fx en forskellig sammensætning af de to korpusser. Gymnasieeleverne, som repræsenterer det yngste sprogrtrin i undersøgelsen, har en langt højere andel af supinum end de to korpusser både i fritekst og i indsætningsopgaven. I modsætning til KorpusDK og Avisssprog (2017) i delundersøgelse 3 er gymnasiedataene fra delundersøgelse 1 og delundersøgelse 2 ikke korrekturlæst, og de er forfattet af mere uerfarne sprogbrugere. Disse forhold kan bidrage til at andelen af supinum er højere i gymnasieelevernes data. Men der er andre data der tyder på at der er sprogforandring undervejs. I et nyt *apparent time*-studie med 103 deltagere (Christensen 2022) undersøgte BA-studerende Louise Volsgaard Christensen acceptabiliteten af

skrevne sætninger med infinitiv for supinum vs. supinum. Generelt blev sætninger med supinum vurderet som mere acceptable. Men undersøgelsen viste også at forskellen på de to sætningstyper var mindre for yngre sprogbrugere (18-30 år) end for ældre sprogbrugere (> 48 år). Denne acceptabilitetsundersøgelse indikerer en sprogforandring hvor infinitiv for supinum vinder frem. Alligevel er det ikke givet at de yngre sprogbrugere i undersøgelsen vil have samme syn på konstruktionen når de selv bliver ældre. Måske vil de med tiden udvikle en større forskel i acceptabilitet, ligesom gymnasieeleverne i vores delundersøgelse 2 og 3 også kan tænkes at ændre deres skriftlige produktionsmønstre senere i livet, så andelen af infinitiv for supinum reduceres.

5. Konklusion

Infinitiv for supinum af modalverber er en hyppig grammatikafvigelse i skriftligt dansk. Den var sjælden i 1800-talsdansk, men forekommer hyppigt i nudansk. Konstruktionen er særligt karakteristisk for modalverber, og der er kun få forekomster for ikke-modalverber. Tendensen til infinitiv for supinum er lidt mere udtalt når modalverbets komplement er verbalt.

Supinumformerne *kunnet* og *villet* skiller sig ud fra de øvrige modalverber ved gennemgående at være mere resistente over for infinitiv for supinum. Lidt under halvdelen af de adspurgte gymnasieelever foretrak infinitivformen i *har ville(t)* og *har kunne(t)*, mens mere end halvdelen foretrak infinitivformerne i *har skulle(t)/måtte(t)/burde(t)/turde(t)*.

Om forfatterne

Line Burholt Kristensen, ph.d., lektor i lingvistik, Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet.

Jørgen Schack, seniorforsker, Dansk Sprognævn.

Katrine Falcon Søby, ph.d.-studerende i lingvistik, Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet.

Litteratur

Brandt, S. (1999): *Modal Verbs in Danish*. Travaux Du Cercle Linguistique de Copenhague 30. København: C. A. Reitzel.

- Christensen, K. R., & A. M. Nyvad (2019): De her sætninger er jeg vilde med! Sproglig variation i prædikative adjektivers kongruensmønstre. I: *17. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. Y. Goldshtein, I. S. Hansen, & T. T. Hougaard (red.). Institut for Kommunikation og Kultur, Aarhus Universitet, 165-183.
- Christensen, K. R., & A. M. Nyvad (2021): Vi er (stadig) vild med den her sætning! I: *18. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. Y. Goldshtein, I. S. Hansen, & T. T. Hougaard (red.). Institut for Kommunikation og Kultur, Aarhus Universitet, 115-132.
- Christensen, L.V. (2022): *At have kunne, skulle, turde, burde, måtte, gide og ville. En acceptabilitetsundersøgelse af modalverber i infinitiv- eller supinumform i konstruktionen har/havde/have efterfulgt af verbum*. Ikke publiceret BA-projekt fra Lingvistik, Københavns Universitet.
- Hansen, E. & L. Heltoft (2011): *Grammatik over Det Danske Sprog*. Syddansk Universitetsforlag.
- Hyltenstam, K., and Abrahamsson, N. (2003) Maturational Constraints in SLA. I: *The Handbook of Second Language Acquisition*. C.J. Doughty & M. H. Long (red.). Oxford: Blackwell Publishing, 538-588.
- Mortelmans, T., K. Boye & J. Van Der Auwera (2009): Modals in the Germanic Languages. I: *Modals in the Languages of Europe: A Reference Work*. B. Hansen & F. de Haan (red.). New York: De Gruyter Mouton, 11-69.
- Pedersen, K. M. (2019): 12.6 Syntaks. I: *Dansk Sproghistorie. Bind 3: Bøjning og bygning*. Ebba Hjorth (red.) Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, 303-336
- Engberg-Pedersen, E. & M. Poulsen (2010): Alternative agreement controllers in Danish: Usage or structure. I: *Language Usage and Language Structure. Trends in linguistics: Studies and monographs*. Kasper Boye & Elisabeth Engberg-Pedersen (red.). Berlin/New York: De Gruyter Mouton. 205-235.
- Schmid, T. (2005): *Infinitival syntax: Infinitivus pro participio as a repair strategy*. John Benjamins Publishing Company.
- Søby, K. F., B. Ishkhanyan & L. B. Kristensen (2023) Not all grammar errors are equally noticed. Error detection of naturally occurring errors and implications for eye tracking models of everyday texts. *Frontiers in Psychology – Language Sciences 14:1124227*. 10.3389/fpsyg.2023.1124227.
- Vikner, S. (2001): *Verb Movement Variation in Germanic and Optimality Theory*. Habilitationsschrift. Universität Tübingen.

Komplekse prædikater vs. uafhængige leksikalske former. Typologiske forskelle mellem dansk og spansk

Henrik Høeg Müller

Abstract

The purpose of this paper is to explain why Danish uses complex predicates, CPs, to encode a certain semantic content that Spanish usually expresses through non-complex lexical units. CPs are defined as prosodic units formed by pseudo-incorporation, PI, of a stressed co-predicate, the non-verbal element, into an unstressed host predicate, the verb, as in *lyset* [[_{host predicate} *gik*] [_{co-predicate} *ud*]]_{complex predicate} ‘the light went out’, where *ud* is prosodically pseudo-incorporated into *gik*. This possibility of forming CPs through PI is highly productive in Danish and generally not available in Spanish. In order to explore this difference, the paper focusses on a subset of Danish PI-constructions, namely V+adverb/PP CPs (*gå til* ‘be destroyed’; *gå på pension* ‘retire’), and their translational counterparts in Spanish (*destruirse*; *retirarse*). Apart from the (un)availability of PI, the analysis suggests that what lies behind the difference between the two languages in terms of CP formation, is the systematic possibility of altering the valency frame of Danish verbs; an option which is limited in Spanish.

Nøgleord

adjekter, komplekse prædikater, pseudo-inkorporering, sprogtypologiske kontraster, valens

1. Indledning

Formålet med denne artikel er at vise, hvordan dansk og spansk adskiller sig fra hinanden mht. sprogenes kanoniske realisering af syntaktiske og leksikalske mønstre. Konkret tager artiklen udgangspunkt i det forhold, at dansk ofte anvender komplekse prædikater, dvs. en kombination af

et verbum og et co-prædikat (se fx Nedergaard Thomsen & Herslund 2002), til at udtrykke et givent semantisk indhold, som på spansk specificeres ved brug af simple, monomorfematiske verber (Morata & Müller 2022).

Nedenfor vises en række eksempler på komplekse prædikater, hvor et verbum pseudo-inkorporerer (se det følgende afsnit) et andet leksikalsk element, et co-prædikat, som kan være forskellige typer adverbier, (1a), PP'er, (1c), nøgne substantiver, (1d), og verbalformer, (1e-f). Uden at gå i detaljer med det nu kan vi her indledningsvis allerede konstatere, at spansk i flere tilfælde bruger et enkelt verbum til at udtrykke nogenlunde det samme semantiske indhold, som de danske flerordskonstruktioner.¹

(1a)	V + ADVretning:	<i>give</i> 'dar'	<i>give op</i> 'abandonar/rendirse'
		<i>gå</i> 'ir'	<i>gå ned</i> 'hundirse'
(1b)	V + ADVmåde:	<i>holde</i> 'sostener'	<i>holde fast</i> 'insistir/mantener'
		<i>sætte</i> 'poner'	<i>sætte sammen</i> 'juntar'
(1c)	V + PP:	<i>gå</i> 'ir'	<i>gå på pension</i> 'jubilarse'
		<i>synge</i> 'cantar'	<i>synge i kor</i> 'ser cantante de coro'
(1d)	V + NP:	<i>lese</i> 'leer'	<i>lese avis</i> 'leer el periódico'
		<i>vaske</i> 'lavar'	<i>vaske bil</i> 'lavar el coche'
(1e)	V + Vfinit	<i>ringe</i> 'llamar'	<i>ringe og beklage sig</i> 'llamar quejándose'
		<i>sidde</i> 'estar'	<i>sidde og sove</i> 'estar durmiendo'
(1f)	V + Vinfinit	<i>komme</i> 'venir'	<i>komme gående</i> 'venir andando'
		<i>blive</i> 'quedarse'	<i>blive siddende</i> 'quedarse (sentado)' ²

De forskellige typer kan man se mere udførligt beskrevet hos fx Herslund

1 Det er vigtigt at pointere, at der selvfølgelig ikke i alle tilfælde kun eksisterer én adækvat oversættelsesmulighed til spansk af de danske udtryk. Her er valgt den første mulighed, der præsenteres i Gyldendals røde ordbog dansk-spansk som dækkende for den relevante betydning af det danske komplekse prædikat. Oversættelser af hele sætninger er forfatterens forslag, og disse er desuden kontrolleret af en person med modersmålskompetence.

2 Parentesen rundt om *sentado* (particiumsform af *sentar* 'sidde') indikerer, at man formentlig ville undlade at oversætte Vinfinit og udelukkende ved brug af det refleksive verbum *quedarse* 'forblive' fokusere på, at subjektsreferenten fortsatte med at være på et sted, dvs. uden at angive måden. Eksemplerne i (1e) og (1f) kommenteres imidlertid ikke yderligere i artiklen, idet komplekse prædikater af V+V-typen og deres oversættelser til spansk på en række parametre adskiller sig væsentligt fra de øvrige typer, hvorfor det ville række for vidt at behandle dem her. De er således kun taget med i denne sammenhæng for at fuldstændiggøre det overordnede billede af mulighederne for at danne komplekse prædikater i dansk.

(2005). I denne artikel vil hovedfokus være på de komplekse prædikater, hvor co-prædikater udgøres af adverbier, (1ab), samt PP'er, (1c). På baggrund heraf vil der blive argumenteret for, at den udtryksmæssige forskel mellem dansk og spansk – og i et bredere perspektiv mellem de germanske og romanske sprog – ikke er tilfældig, men derimod kan forklares systematisk som en naturlig konsekvens af, at spanske verber generelt ikke tillader valensalternationer (se afsnit 3) og samtidig kun under ganske særlige omstændigheder er i stand til at pseudo-inkorporere øvrige sætningselementer i sig. Til argumentationen knytter sig også det forhold, at spansk ikke som dansk råder over et paradigme af retningsadverbialer (se afsnit 4).

I det følgende præsenteres således først PI, dernæst gennemgås afledt valens og argumentstruktur, og herefter diskuteres anvendelsen af retningsadverbialer kort. I artiklens sidste afsnit sammenkædes disse tre faktorer, og det påvises, hvordan de alle er forudsætninger for dannelsen af komplekse prædikater i dansk, og samtidig at de spiller en mindre (eller slet ingen) rolle i det spanske sprogsystem.

2. Pseudo-inkorporering

Modsat egentlig morfologisk inkorporering, hvor værtsprædikater, her i form af verber, og co-prædikater smelter sammen til en morfologisk sammenskrevet enhed, som i fx *ned-sænke* [ADV + V], *dato-mærke* [PP + V (mærke med dato)], *rod-behandle* [NP + V], er PI karakteriseret ved en række prosodiske, topologiske og morfologiske træk, der peger på en tæt relation mellem komponenterne dog uden, at co-prædikater absorberes morfologisk af værtsprædikater (se fx Dayal 2011 om PI).

Eksemplerne nedenfor i (2) og (3) illustrerer forskellen mellem gængs sætningstruktur, (2a) og (3a), og sætninger, der er bygget op om et komplekst prædikater, (2b) og (3b). Det komplekse prædikats struktur fremgår af notationen under pilene.

(2a) *Juan* |*går* |*i skole*
 'Juan va andando al colegio'

(2b) *Juan* |*går* |*i skole*
 'Juan es alumno'

Johan [[*går*]_{værtsprædikater} [*i skole*]_{co-prædikater}]]_{komplekst prædikater}

(3a) *Ana*   ^l*styrte*   ^l*ned fra Rundetårn.*
 ‘Ana bajó corriendo a toda prisa de la Torre Redonda’

(3b) *Ana*   _o*styrte*   ^l*ned fra Rundetårn.*
 ‘Ana se cayó de la Torre Redonda’

Ane [[^l*styrte*]_{værtsprædikat} [^l*ned*]_{co-prædikat}]]_{komplekst prædikat} fra Rundetårn

Uanset co-prædikats leksikalske udformning reduceres verbet trykmæssigt i det komplekse prædikat, således at der opstår et enhedstryk mellem værts- og co-prædikat. I (2b) og (3b) angiver notation ’₀’ svagtryk, mens ’^l’ signalerer hovedtryk.³ Jævnfør Herslund (2005: 89) indebærer tryktabet på verbet, at prædikatsdannelsen er ufærdig, dvs. der mangler noget for at gøre prædikatet komplet, nemlig et co-prædikat. Disse tryktabsforbindelser mellem verber og et andet element, også refereret til som enhedstryk og -accentuering, er velbeskrevne i den danske grammatiske litteratur, dog uden at man mig bekendt anvender betegnelsen PI om fænomenet (se fx Petersen 2010, Hansen & Heltoft 2011). Indførelsen af begrebet PI ekspliciterer således den erkendelse, at komplekse prædikater både kan etableres morfologisk, dvs. i en orddannelsesproces, og ved at værts- og co-prædikat fusionerer prosodisk og/eller semantisk, men fortsat optræder som uafhængige størrelser i en morfologisk forstand.⁴

Jævnfør Hansen & Heltoft (2011: 338) er enhedstryk direkte forbundet med topologien i den forstand, at det er et krav, at svagtrykskomponenten i det komplekse prædikat, dvs. verbet, optræder før co-prædikatet, der har fuldtryk. Ordstillingen er altså altid ₀X . . . ^lY.

Endelig gælder det, at når co-prædikatet er et substantiv og fungerer som komplement til en præposition eller verbet, som i (1c) og (1d), optræder det som oftest i nøgen form, dvs. uden elementer, der udtrykker nominale funktionelle kategorier, såsom kasus, bestemthed, possession etc.⁵

3 Der skelnes udelukkende mellem hovedtryk og svagtryk, hvilket betyder, at overvejelser vedr. eventuelt bitryk ikke indgår.

4 Bemærk også, at værts- og co-prædikat i fx engelske frasale verber af typen *break down* ‘bryde sammen’, *blow up* ‘eksplodere’ og *call off* ‘aflyse’ hverken fusionerer morfologisk eller prosodisk, men at der alligevel i betydningsmæssig forstand dannes et komplekst prædikat.

5 Det skal først og fremmest bemærkes, at kasus naturligvis ikke er relevant for dansk. Dernæst er det vigtigt at påpege, at præpositionskomplementer i visse tilfælde optræder i komplekse prædikater i determineret form, som det fx er tilfældet i (6) *ligge i seng-en*, forstået som ‘at være syg’.

Man kan sige, at co-prædiketet ikke har status af grammatisk argument, men derimod fungerer som en modifikator, der pseudo-inkorporeres i verbet. Det betyder konkret, at i (1d) modificerer de pseudo-inkorporerede substantiver *avis* og *bil* verberne *læse* og *vaske* ved at indsnævre deres denotation, således at V+NP-strukturen refererer til en undertype af den aktivitet, verberne oprindeligt betegner, dvs. ”avislæse” eller ”bilvaske”. De nøgne substantiver optræder således ikke referentielt, men tilskriver i stedet en egenskab til verbet og kommer derved til at fungere som en modifikator, der præciserer typen af begivenhed (se fx Dayal 2011).

De danske eksempler i (4) og (6) fremstiller nok engang, hvordan den prosodiske forskel mellem særtryk og enhedstryk korresponderer med en strukturel forskel mellem en almindelig prædikativ struktur og et komplekst prædiket med forskellige spanske oversættelser til følge. Herudover peger eksemplerne i (5) og (7) på det, måske indlysende, forhold, at der ikke nødvendigvis til det komplekse prædiket, som jo i nogle tilfælde kan have udviklet sig til en fast leksikalisering (Hansen & Heltoft 2011), svarer en almindelig meningsfyldt prædikativ struktur. Med andre ord giver fx *ligge i skilsmisse* med fuldtryk på verbet formentlige ikke ret meget mening.

(4) $\text{!gá } j \text{!skole} - \text{gá } j \text{!skole}$
 ‘andar al colegio – ser alumno’

(5) $\emptyset - \text{gá } p\acute{a} \text{!pension}$
 ‘Ø – jubilarse’

(6) $\text{!ligge } j \text{!sengen} - \text{!jigge } j \text{!sengen}$
 ‘estar en la cama – estar enfermo’

(7) $\emptyset - \text{!jigge } j \text{!skilsmisse}$
 ‘Ø – encontrarse en el proceso de divorcio/estar divorciándose’

Vender vi nu blikket mod de spanske oversættelser, kan vi først og fremmest som tidligere nævnt konstatere, at i mange tilfælde modsvarer de danske komplekse prædikater direkte betydningsmæssigt af ét enkelt spansk verbum, som det er tilfældet i (1a), (1b) og det første eksempel i (1c). For så vidt angår inkorporering af nøgne tællelige substantiver i singularis, som i (1d), er hovedreglen, at det ikke kan lade sig gøre i spansk. Undtaget herfra er dog såkaldte *have*-verber, der udtrykker possession eller en form

for erhvervelse og faktisk tillader, at nøgne tællelige singularis substantiver optræder i objektsposition, jf. *Juan tiene perro/ha comprado coche/está buscando piso* ‘Juan har hund/har købt bil/leder efter lejlighed’ (se fx Espinal & McNally 2011 og Espinal 2010 for spansk og katalansk).⁶

De komplekse V+PP prædikater ${}_o$ synge ${}_i$ |kor (sidste eksempel i (1c)), ${}_o$ gå ${}_i$ |skole (2b) og ${}_o$ ligge ${}_i$ |sengen (6) oversættes idiomatisk til spansk med *ser/estar* + subjektsprædikat og afspejler på den måde fint, at der i dansk netop er tale om komplekse prædikater, der enten udsiger noget om subjektsreferentens egenskaber (være korsanger/skoledreng) eller tilstand (være syg).

Når de danske eksempler, som i (2a) og (3a), ikke udgør komplekse prædikater, accentueres måden, hvorpå verbalhandlingen foregår. Det vil sige, at der i (2a) er fokus på, at subjektsreferenten går, i modsætning til fx at køre, i skole, og i (3a) på, at subjektsreferenten bevæger sig i løb ned fra Rundetårn. Helt i overensstemmelse med, hvad der kunne regnes for gængse udtryksmønstre på de romanske sprog, jf. fx Talmys (2000) distinktion mellem ”S(atelite)-framed (typisk germanske) og V(erb)-framed (typisk romanske) languages”, specificeres måden, verbalhandlingen udfoldes på, uden for sætningens kerne i de spanske oversættelser, her i form af gerundiumsyttagmerne *andando* ‘gående’ og *corriendo de toda prisa* ‘løbende i al hast’, mens hovedverbet leksikaliserer bevægelse alene, som i (2a), eller bevægelse og retning, som i (3a).⁷

Forskellen mellem det komplekse prædikat og den almindelige prædikative sætningsstruktur, og hvordan denne forskel afspejles i oversættelsen til spansk, illustreres yderligere i (8), som også peger på det indlysende forhold, at skriftsproget ikke fortæller, om der er tale om den ene eller den anden indholdsstruktur.

(8a) *Sidste år kørte vi til Madrid.*

‘El año pasado fuimos a Madrid (en coche).’

6 Ligesom det er tilfældet i en række sprog, tillader både dansk og spansk i vid udstrækning nøgne substantiver i pluralis og massesubstantiver at optræde som direkte objekt, jf. fx *vaske biler* ‘lavar coches’ og *sælge homing* ‘vender miel’.

7 Kort gengivet går Talmys (2000) distinktion ud på, at ”S-framed languages” som fx dansk tenderer mod at udtrykke retning i en såkaldt satellit, i (3a) retningsadverbiet/verbalpartiklen *ned*, mens retning i ”V-framed languages” som fx spansk normalt er indleksikaliseret i verbet. Det sidste viser sig i oversættelsen til spansk af (3a), hvor hovedverbet *bajar* ‘bevæge sig ned’ udtrykker bevægelse og retning. På den måde bliver det udslagsgivende for Talmys typologi over bevægelsesbegivenheder, hvordan retning udtrykkes i forskellige sprog.

- (8b) *Næste år flyver vi derned.*
 ‘El año que viene iremos allí en avión.’

Indholdsstrukturen i (8a) disambigueres først ved læsning af (8b), der afslører, at (8a) skal fortolkes som en struktur, hvor der lægges vægt på den måde, her i form af et transportmiddel, rejsen til Madrid foregik på. Det vil sige, at (8a) i sammenhæng med (8b) ikke kan læses som en struktur, hvor der ved tryktab på verbet (*kjøre til Madrid*) dannes et komplekst prædikat, der jo i stedet for at fremhæve Måde ville nedtone den og således ækvivalere semantisk med udtrykket *tage til Madrid*. Den indledende tvetydighed vises i oversættelsen ved parentesens omkring mådesudtrykket *en coche* ‘i bil’. Vi ser altså endnu engang, hvordan Måde i spansk, hvis den er relevant, udtrykkes i periferien af sætningen, forstået som uden for sætningens kerneverbal.

Om kontrasterne mellem dansk og spansk kan vi på ovenstående grundlag sammenfattende sige, at den vigtigste og altoverskyggende er, at spansk ikke råder over et prosodisk værktøj, der systematisk er i stand til at kode indholdsstrukturen på to forskellige måder. Det gælder altså, at spansk ikke som dansk ved trykreduktion på verbet og deraf følgende enhedstryk mellem verbet og et efterstillet led kan danne et komplekst prædikat. Det vil sige, at spansk ikke er i stand til via en prosodisk distinktion mellem enheds- og fællestryk at sondre mellem fx *gå i skole* (være en skoledreng) |*gå i skole* (bevæge sig hen til skolen ved at gå).

I den forbindelse er det desuden interessant at drage en parallel til forskelle i nominal orddannelse mellem dansk og spansk. Uden at der her skal gås i dybden med det perspektiv, er det velkendt, at et sprog som spansk kun i ringe grad benytter sig af nominalkomposition (Müller 2021b), mens fænomenet jo er stærkt udbredt på dansk og de øvrige germanske sprog. Samtidig kan man konstatere, at nominalkomposition i dansk jo netop er karakteriseret ved, at det substantiv, der udgør kernen i kompositummet, reduceres prosodisk og udtales med bitryk. Så også inden for det nominale område er tryktab altså en indikation på, at to (eller flere) elementer smelter sammen til en kompleks enhed, der ofte betyder andet og mere end, hvad der kan udledes rent kompositionelt fra de enkelte deles semantik.

I et bredere oversættelses- eller sammenligningsperspektiv betyder det, at hvor dansk både inden for det verbale og nominale område ved prosodi kombinerer elementer til større semantiske enheder, benytter spansk en

række specifikke leksemer, som ingen leksikalsk relation har til hinanden. Sagt på en anden måde afspejles de danske komplekse prædikaters vidt forskellige betydninger i leksikalsk variation i spansk (se også Morata & Müller 2022).

3. Afledt valens og argumentstruktur

Udover prosodiske forskelle adskiller dansk og spansk sig systematisk fra hinanden i forhold til deres muligheder for at lade det samme verbum indgå i forskellige syntaktiske konstruktioner, hvilket, som vi skal se, har en afgørende betydning for dannelsen af komplekse prædikater. Helt generelt er danske verber ofte fleksible i forhold til den argumentstruktur, de er i stand til at projicere, mens spanske verber i langt mindre grad tillader forskellige former for konstruktioner af det sammen verbum.

For at belyse denne forskel og dens relevans for komplekse prædikater introduceres kort Herslund og Sørensen (1993, 1994) samt Herslund (1997) valensgrammatiske teori med fokus på adjektet. I sin behandling af afledt valens og objektsprædikater, hovedsageligt i dansk og fransk, sonder Korzen (2002) med udgangspunkt i Herslund og Sørensen valensteori mellem grundstruktur og udvidet struktur, jf. eksemplerne i (9), som er fra Korzen (2002: 7) og udstyret med spanske oversættelser.

(9)	Grundstruktur: S + V	<i>Per sover.</i>
		‘Per duerme.’
	S + V + O	<i>Per spiser æblet.</i>
		‘Per come la manzana.’
	Udvidet struktur: S + V + A	<i>Jens er glad./Taburetten står under bordet.</i>
		‘Jens está feliz ./El taburete está debajo de la mesa .’
	S + V + O + A	<i>Jens gør sin kone glad./Jens har sat taburetten under boret.</i>
		‘Jens hace feliz a su esposa./Jens ha colocado el taburete bajo de la mesa .’

S=subjekt; V=verbal; O=objekt; **A**=adjekt

Som det fremgår af (9), består forskellen mellem de to typer af strukturer i, at der i den udvidede er føjet et adjekt (markeret med fed) til henholdsvis den intransitive og transitive version af grundstrukturen. Simplificeret fremstillet definerer Herslund og Sørensen adjektet som

det “tredje argument”, der ud over subjekt og objekt er impliceret af verbets leksikalske indhold, dvs. er en valensbundet størrelse. Ideen bag adjektet, der jf. teorien kan materialisere sig som subjekts- og objektsprædikat, indirekte objekt, præpositionsobjekt, verbalpartikler og bundne adverbialer, er, at disse i traditionel forstand temmelig forskellige ledfunktioner i virkeligheden er manifestationer af den samme grammatiske relation, nemlig A-relationen. Det vigtigste argument for denne antagelse er, at disse traditionelle ledfunktioner altid er i komplementær distribution. Det vil sige, at der aldrig i den samme sætning kan optræde fx et objektsprædikat sammen med et indirekte objekt eller et subjektsprædikat sammen med et præpositionsobjekt, da disse led er forskellige versioner af én og samme funktion. Så i lighed med, at der fx ikke kan optræde to realiseringer af subjektsfunktionen i samme sætning – fx som *proprium* og *kompletivsætning* – kan A-relationen heller ikke realiseres flere gange i samme sætning. Herudover viser Herslund og Sørensen, at adjektet, foruden sin prædikative relation med verbet, etablerer en sekundær prædikation med enten objektet eller det intransitive subjekt, dvs. sætningens fundamentale argument i henhold til Herslund & Sørensen (1993: 4). Det betyder fx, at PP’et *på pension* og adverbialet *væk* etablerer en sekundær prædikation med henholdsvis objektet *ham* og det intransitive subjekt *han* i sætningerne *hun sendte ham på pension/væk* og *han gik på pension/væk* på den måde at forstå, at referenten for det fundamentale argument placeres i forhold til referenten for adjektet. Endnu tydeligere bliver det i prædikatskonstruktioner som *de gjorde dem vrede* vs. *de er vrede*, hvor kongruensen med prædikativet ekspliciterer den sekundære prædikation (se også senere om telicitet).

Eksemplerne i (9) og deres oversættelser viser, at helt overordnet og som forventet ligner dansk og spansk hinanden mht. sætningsstruktur. Med små og i denne sammenhæng irrelevante variationer er begge sprog i stand til at danne de to versioner af både grundstrukturen og den udvidede struktur.

I stedet for som i (9) at anvende forskellige verber til at illustrere modellens fire strukturvarianter viser eksempler i (10) – (13), hvordan det samme danske verbum, her aktivitets verbet *spise* ‘comer’, kan konstrueres både intransitivt og transitivt, og med og uden adjekt, mens de spanske oversættelser af de udvidede strukturer ikke svarer syntaktisk til de danske.

- (10) S+V   *Ole spiser kl. 5.*   [grundstruktur]
 ‘Ole come a las 5.’
- ↓
- (11) S+V+**A**   *Ole spiser af æblet.*   [udvidet struktur]
 ‘Ole está comiendo la manzana.’
- (12) S+V+**O**   *Ole spiste æblet.*   [grundstruktur]
 ‘Ole comió la manzana.’
- ↓
- (13) S+V+**O**+**A**   *Ole spiste dem ud af huset.*   [udvidet struktur]
 ‘Ole se les comió todo lo que había en casa.’

S=subjekt; V=verbal; **O**=objekt; **A**=adjekt.

I (11) oversættes den danske antipassive konstruktion mest idiomatisk til en transitiv sætning med en verbalperifrase, *está comiendo* ‘er i gang med at spise’, der angiver progressivt aspekt.⁸ De vigtigste ændringer i den spanske oversættelse af (13) består i, at det direkte objekt, *dem*, gøres til indirekte objekt, *les*, og indholdet af adjektet, *ud af huset*, udtrykkes som et direkte objekt, *todo lo que había en casa* ‘alt hvad der var i hjemmet’. *Se* angiver her en såkaldt etisk dativ og er et frit led.

Den overordnede pointe med at introducere valensmodellen, og specielt adjektsrelationen, i (9) og diskutere (10) – (13) i det perspektiv er imidlertid at slå fast, at både dansk og spansk har muligheden for at danne grund- og udvidede strukturer, men mens det i dansk typisk forholder sig sådan, at det samme verbum tillader alle fire konstruktionsvarianter, kan det ikke lade sig gøre i spansk. Spanske verber er mere begrænsede mht. deres strukturpotentiale og opfører sig strukturmæssigt indbyrdes forskelligt, kunne man sige (Pedersen 2019). De kan altså i vidt omfang ikke bare underkastes en overordnet konstruktionsmodel og instantieres som forskellige syntaktiske varianter af det samme verbum.

8 Min spanske informant oplyser, at man ikke helt kan afvise, at en antipassiv struktur, i form af *come de la manzana* ‘han spiser af æblet’, også ville kunne anvendes, men at en sådan forekommer mindre naturlig. Dette harmonerer udmærket med det faktum, at spansk ikke som dansk har en systematisk mulighed for at danne antipassiv at transitivt verber (Müller & Morata 2021).

Denne forskel bliver endnu mere tydelig ved et bevægelsesverbum som *køre* ‘conducir’, jf. (14) – (17).⁹

(14)	S+V	<i>Ole kører langs kysten.</i>	[grundstruktur]
		‘Ole conduce a lo largo de la costa.’	
			↓
(15)	S+V+A	<i>Ole kører ud af garagen.</i>	[udvidet struktur]
		‘Ole sale del garaje (en coche).’	
(16)	S+V+O	<i>Ole kører bilen forsigtigt.</i>	[grundstruktur]
		‘Ole conduce el coche con cuidado.’	
			↓
(17)	S+V+O+A	<i>Ole kører varene til Spanien.</i>	[udvidet struktur]
		‘Ole transporta las mercancías a España (en coche).’	

Jævnfør eksemplerne er det tilsyneladende kun grundstrukturerne, som lader sig oversætte idiomatisk til spansk med verbet *conducir*, mens de udvidede strukturer med adjekt kræver anvendelse af andre verber. Man kan sige, at *conducir* ikke på samme måde som sin danske pendant *køre* rummer mulighed for at projicere A-relationen i sin argumentstruktur og på den måde etablere en sekundær prædikation mellem adjektet og enten det intransitive subjekt eller objektet i den transitive struktur (se tidligere kommentar).

Netop dannelsen af den sekundære prædikation er vigtig i denne sammenhæng, fordi den sekundære prædikation denoterer en tilstand, som udgør endepunktet for den begivenhed, der udtrykkes af hovedverbet, og derved er det den sekundære prædikation, der gør hele sætningen telisk (se også Hoekstra 1988 og Doetjes 1997 om ”resultative small clauses” (He shaved [his hair off], I want [him off my ship]), som er parallelle til sekundære prædikationer). I forhold til eksemplerne skal det kort fortalt forstås sådan, at kørebegivenheden afsluttes, når *Ole*, det intransitive subjekt i (15), befinder sig i en tilstand af at være ude af garagen, og varerne, referenten for objektet i (17), befinder sig i en tilstand af at være i Spanien.

9 Det er ikke altid helt let at skelne mellem aktivitets- og bevægelsesverber, idet sidstnævnte jo i sagens natur også indebærer en aktivitet. Man kan dog sige, at bevægelsesverber indebærer muligheden for translokation, dvs. at Figuren (i kognitive termer) bevæger sig eller bevæges fra et sted til et andet.

I nedenstående opstilling, hvor SP står for sekundær prædikation, vises disse konstruktionsmæssige forskelle i skabelonform (se også Müller 2021a for en lignende fremstilling).

- (18) **[Dansk]** **[Spansk]**
 V: køre/ ro/ flyve/ sejle/ cykle V: conducir/ remar/ volar/ navegar/ pedalear

Atelisk brug (grundstruktur)

S+V S+V

Telisk brug (udvidede strukturer)

Intransitiv Restringeret¹⁰

S_i+V+[_{sp} O_i+A]

Transitiv Ø

S+V+[_{sp} O+A]

Som det fremgår af skabelonen, er dansk og spansk nogenlunde ens for så vidt angår inventaret af bevægelsesverber, og i begge sprog lader disse verber sig uden problemer instantiere i en intransitiv atelisk grundstruktur (her ses der for nemheds skyld bort fra den transitive grundstruktur). Der, hvor sprogene adskiller sig fra hinanden, er således i muligheden, eller mangel på samme, for at danne de udvidede strukturer, der medfører, at adjektet danner en sekundær prædikation, og der samlet set opstår et telisk udtryk. Notationen viser blot, som tidligere angivet, at de to udvidede strukturer adskiller sig fra hinanden ved, at matrikssætningens subjekt også er subjekt i den sekundære prædikation ved den intransitive udvidede struktur, mens det er objektet i den transitive udvidede struktur.

Det er vigtigt at påpege, at der som sådan ikke er noget nyt i, at span-

10 Grunden til, at der her bruges betegnelsen ”restringeret” er, at det rent faktisk godt under visse omstændigheder kan lade sig gøre at anvende spanske bevægelsesverber af ovenstående type telisk. Jævnfør Pedersen (2010: 181) er det muligt, såfremt verbet i sin leksikalske grundbetydning involverer en forståelse af retningsbestemt bevægelse. For eksempel må udtryk som *volar a Madrid* ‘flyve til Madrid’ eller *navegar a América* ‘sejle til Amerika’ anses for helt gængse, mens **bailar al balcón* ‘danse ud på balkonen’ eller **pedalear a Noruega* ‘cykle til Norge’ jf. min spanske informant er mere end tvivlsomme. Under alle omstændigheder er potentialet for at danne teliske konstruktioner på baggrund af spanske bevægelsesverber begrænset, hvorimod det i dansk fremstår som en generaliseret mulighed ved alle bevægelsesverber.

ske, og generelt romanske, inergative aktivitetsverber, som *conducir*, *bailar*, *pedalear* etc., normalt ikke kan konstrueres inakkusativt og dermed telisk (se fx Aske 1989, Martínez Vázquez 2001, Morimoto 2007, Pedersen 2010), mens det er helt gængs ved de tilsvarende germanske (Levin & Rappaport Hovav 1995), men Herslund og Sørensens (ibid.) valensteori udgør en samlet tilgang til forståelsen af valensstrukturens betydning for sprogtypologi og ikke mindst afledt valens i form af adjektets mulighed for realisering som en række forskellige sproglige manifestationer af den samme relation.

4. Retningsadverbialer

Som nævnt indledningsvis vil der, når vi i næste afsnit når frem til en syntetisering af de væsentligste faktorer, der er blevet gennemgået indtil nu, være fokus på komplekse prædikater af typen V+adverbial og V+PP.

På den baggrund skal det fremhæves, at dansk adskiller sig fra spansk ved at råde over et paradigme af retningsadverbialer, som nedenfor fremstilles i overensstemmelse med Harder et al.'s (1996) tredelte, aspektuelt baserede sontring.

(19a)	<i>Han sejlede over-Ø til Amerika.</i>	[dynamisk]
	‘Navegó a América.’	
(19b)	<i>Han er over-e i Amerika.</i>	[statisk]
	‘Está en América.’	
(19c)	<i>Skibet sejlede op- og ned-ad kysten.</i>	[progressiv]
	‘El barco navegaba arriba y abajo de la costa.’	

Den dynamiske variant optræder uden endelse, her angivet med Ø, mens de to andre varianter markeres med suffikserne *-e* og *-ad*.¹¹

Spansk har generelt kun den progressive variant, jf. *arriba* og *abajo* i (19c), men der findes dog udtryk som *subir arriba* ‘bevæge sig op ovenpå’ og *bajar abajo* ‘bevæge sig nedenunder’, hvor Retning både leksikaliseres i verbet og specificeres af et retningsadverbial, hvis funktion i visse kontek-

11 Suffikset *-ad* kan dog også anvendes statisk som i fx *pílen peger nedad* og *grenene vender opad*, men det perspektiv vil ikke blive forfulgt yderligere her.

ster måske kunne minde om den, der udføres af det danske dynamiske retningsadverbial i (19a). Ifølge Aske (1989: 11) er denne dobbeltrepræsentation af Retning i spansk hovedsageligt et fænomen, man ser i uformelt sprog, og som synes betinget af, at referenten for retningsadverbialet er kendt.

Det skal præciseres, at artiklen udelukkende inddrager inkorporering af de dynamiske retningsadverbier i sin behandling af komplekse prædikater.

5. Syntese og konklusion

Vender vi nu tilbage til artiklens hovedproblemstilling, kan vi se, hvordan et tilfældigt udvalgt imperfektivt bevægelsesverbum som *gå* kan indgå som hovedkomponent i en række komplekse prædikater med forskellige former for adverbialer, (20abcd) og (21), og PP'er, (20e). De spanske oversættelsespendanter er som forventet monomorfematiske udtryk.

- (20) S+V+A   a. *Skibet går ned.* 'El barco se hundte.'; *Regnestykket går op.* 'El cálculo es correcto.'
                   b. *Jagten går ind.* 'Se abre la veda.'; *Lysen går ud.* 'Se apaga la luz.'
                   c. *Ole går af.* 'Ole se retira.'
                   d. *Den går til.* 'Se destruye'.
                   e. *Ole går på pension.* 'Ole se jubila'. *Ingen går på ham.* 'Nadie le ataca.'

- (21) S+V+O+A *Ole går de nye sko til.* 'Ole amolda su calzado nuevo.'; *Problemerne går ham på.* 'Los problemas le molestan.'

Helt systematisk er dansk i stand til at danne de fire strukturvarianter, to grundstrukturer og to udvidede strukturer, og som vi tidligere har set, er det de udvidede strukturer med adjekt, jf. (20) og (21) ovenfor, der giver anledning til en række forskellige udtryk med telisk betydning – perfekte prædikater om man vil – som i spansk modsvarer af helt forskellige udtryk, der på ingen måde er leksikalsk relaterede til hinanden via et skematisk konstruktionspotentiale.

Hertil kommer, at dansk altså via inkorporering formår at danne komplekse strukturer, hvor et element, fx et retningsadverbial eller et PP, der oprindeligt kunne man sige, indtager adjektetspladsen, indoptages i verbet, hvorved der genereres en mere eller mindre abstrakt betydning, et nyt komplekst prædikat, der medfører bortfald af den sekundære prædikation (jf. Hansen & Heltoft 2011: 942). På den måde bliver eksistensen af ad-

jektspladsen som systematisk valgmulighed en forudsætningen for dannelsen af det komplekse prædikat.

Samlet set kunne man udtrykke det sådan, at dannelsen af komplekse prædikater i dansk bygger på en række interrelaterede forhold, som ikke på samme måde er til stede i spansk:

- 1) Danske verber som *gå*, *køre* etc. er i stand til at projicere en adjektsrelation i deres argumentstruktur.
- 2) Adjektet danner en sekundær prædikation med det intransitive subjekt eller objektet.
- 3) Adjektspladsen kan være udfyldt af forskellige konstituent, herunder retningsadverbialer og PP'er.
- 4) Dansk disponerer over den prosodiske mekanisme PI, der er i stand til at omdanne adjekter (og andre konstituent) fra argumenter til modifikatorer, hvorved den sekundære prædikation ophører med at eksistere, og det led, der indtager adjektspladsen, smelter sammen med verbet og danner et komplekst prædikat med en abstrakt betydning.
- 5) Modsat det oprindelige verbum er det komplekse prædikats betydning telisk, hvilket formentlig relaterer sig til, at den annullerede sekundære prædikation tilfører hele konstruktionen telicitet.¹²

Så som konklusion kan vi sige, at dansk på det konstruktionelle plan, inkorporeringsmæssigt samt inventarmæssigt i forhold til retningsadverbialerne, har de nødvendige forudsætninger for at kunne danne komplekse prædikater, mens spansk, i hvert fald som systematiske fænomener, ikke råder over tilsvarende mekanismer, der muliggør en skematisk baseret betydningsdannelse, der helt systematisk inddrager inkorporering som et prosodisk værktøj. Derfor benytter spansk sig af en anden udtryksstrategi, nemlig en meget høj grad af leksikalsk variation.

Om forfatteren

Henrik Høeg Müller, ph.d., dr.ling.merc., Institut for Kommunikation og Kultur, Aarhus Universitet.

---

¹² Jeg kan ikke give en mere præcis begrundelse for, hvorfor de komplekse prædikater generelt synes at være teliske.

Litteratur

- Aske, J. (1989): Path predicates in English and Spanish: A closer look. I: *Proceedings of the Fifteenth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*. Berkeley, CA: Berkeley Linguistics Society, 1-14. <https://doi.org/10.3765/bls.v15i0.1753>
- Dayal, V. (2011): Hindi pseudo-incorporation. *Natural Language & Linguistic Theory* 29(1), 123-167. <https://doi.org/10.1007/s11049-011-9118-4>
- Doetjes, J. (1997): *Quantifiers and selection: On the distribution of quantifying expressions in French, Dutch and English*. Leiden: Leiden University dissertation.
- Espinal, M. T. (2010): Bare nominals in Catalan and Spanish. Their structure and meaning. *Lingua* 120, 984-1009. <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2009.06.002>
- Espinal, M. T. & L. McNally (2011): Bare nominals and incorporating verbs in Catalan and Spanish. *Journal of Linguistics* 47, 87-128. <https://doi.org/10.1017/S0022226710000228>
- Hansen, E. & L. Heltoft (2011): *Grammatik over det Danske sprog*. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. København: Syddansk Universitetsforlag.
- Harder, P, Heltoft, L. & O. Nedergaard Thomsen. (1996): Danish directional adverbs. Content syntax and complex predicates: A case for host and co-predicates. I: *Content, Expression and Structure. Studies in Danish functional grammar*, E. Engberg-Pedersen, M. Fortescue, P. Harder, L. Heltoft & L. Falster Jakobsen (eds.). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 159-198. <https://doi.org/10.1075/slcs.29.07har>
- Herslund, M. & F. Sørensen (1993): Valence Theory. An Introduction to the Danish Project. *LAMBDA* 18. 1-22. Institut for Datalingvistik. Handelshøjskolen i København.
- Herslund, M. & F. Sørensen (1994): *Om Adjekter*. Institut for Datalingvistik. Handelshøjskolen i København.
- Herslund, M. (red.) (1997): *Det franske sprog Kapitel III. Valens og transitivitet*. Handelshøjskolen i København.
- Herslund, M. (2005): Komplekse prædikater. *Dansk Funktionel Lingvistik*. KU, HHK, RUC. 88-100.
- Hoekstra, T. (1988): Small clause results. *Lingua* 74, 101-139. [https://doi.org/10.1016/0024-3841\(88\)90056-3](https://doi.org/10.1016/0024-3841(88)90056-3)

- Korzen, H. (2002): Drik svigermor under bordet på dansk og fransk... og nogle andre sprog: Noget om objektsprædikativer og andre adjekter. 1. del: valensgrammatik, leksikalske strukturer og oversættelsesmodeller. *SPRINT* (1), 4-22.
- Levin, B. & M. Rappaport Hovav (1995): *Unaccusativity: At the Syntax-Lexical Semantics Interface*. Cambridge, Mass.: The MIT Press.
- Martinez Vazquez, M. (2001): Delimited Events in English and Spanish. *Estudios Ingleses de la Universidad Complutense* 9, 31-59.
- Morata, A & H. H. Müller (2022): Dansk og spansk som eksempler på hhv. skematiske og leksikalske sprog. I: *Ny Forskning i Grammatik* 29. K. Boye, T. K. Christensen, K. Geyer, H. Jørgensen (red.). Dansk Sprognævn, 122-138. <https://doi.org/10.7146/nfg.v1i29.132904>
- Morimoto, Y. (2007): Grammar of ‘manner of motion’ verbs in English and Spanish: between lexicon and syntax.” I: *On Interpreting Construction Schemas: From Action and Motion to Transitivity and Causality*, N. Delbecq & B. Cornillie (eds.). Berlin: de Gruyter, 287-305.
- Müller, H. H. (2021a): Complementarity and division of labor between endo and exocentric languages. The case of Danish and Spanish. *Globe* 12, 4-17.
- Müller, H. H. (2021b): Correlaciones entre patrones de formación de palabras y lexicalización en las lenguas románicas y germánicas. I: *Actes du XXIXe Congrès international de linguistique et de philologie romanes, Bind 1*, L. Schøsler & J. Härmä, (red.). Strasbourg: ELIPHI Editions de linguistique et de philologie, 609-621.
- Müller, H. H. & A. Morata (2021): Telicitet i dansk og spansk – fra systematiske alternationer til tvetydige strukturer. I: *Ny Forskning i Grammatik* 28, A. S. Hartling, M. Nguyen, P. Juul Nielsen, J. Schack (red.). Dansk Sprognævn, 84-100.
- Nedergaard Thomsen, O. & M. Herslund (2002): Complex predicates and incorporation: An introduction. I: *Complex Predicates and Incorporation: A Functional Perspective (Travaux du cercle linguistique de Copenhague XXXII)*, O. Nedergaard Thomsen & M. Herslund (eds.). Copenhagen: C. A. Reitzel, 7-47.

- Pedersen, J. (2010): Marginal brug af mådesverber i spanske bevægelses-udtryk. Typologisk status. I: Ny Forskning i Grammatik 17. M. Birkelund, L. Dam, H. Dam-Jensen & S.S. Fernández (red.). Odense: Syddansk Universitet, 167-194. <https://doi.org/10.7146/nfg.v18i17.23703>
- Pedersen, J. (2019): Verb-based vs. schema-based constructions and their variability: On the Spanish transitive directed motion construction in a contrastive perspective. *Linguistics* 57(3), 473-530. <https://doi.org/10.1515/ling-2019-0007>
- Petersen, K. T. (2010): Når verber taber tryk. Valens, referentialitet og aspektualitet i forbindelse med inkorporation og tryksvage verber i dansk. *Arkiv för Nordisk Filologi* 125, 155-181.
- Talmy, L. (2000): *Toward a cognitive semantics, Vol.1 and 2*. MA Cambridge: MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/6847.001.0001>

Den danske indirekte medium i diakron belysning

Peter Juul Nielsen

Abstract

In Modern Danish the reflexive element *sig* occurs in monotransitive constructions with a broad range of verbs, including verbs of obtaining such as *købe* ‘buy’ and verbs of perception and consumption, e.g. *høre* ‘hear’ and *spise* ‘eat’. The paper argues that extension of monotransitive construction with *sig* constitutes an indirect middle construction that assigns the semantic role Afficiary (Danish *Interessent*) to the subject referent. The historical origin of the modern indirect middle is the indirect object, which used to have broad Afficiary meaning. The paper proposes that the indirect middle came about as a result of a semantic split in which the reflexive *sig* preserved the original Afficiary meaning while the non-reflexive indirect object underwent a narrowing to Recipient meaning.

Nøgleord

indirekte medium, Interessent, semantisk spaltning, syntaktisk differentiering

1. Indledning

I moderne dansk finder man et refleksivt element *sig* i transitiv konstruktion i parallel til ikke-refleksivt indirekte objekt (IO), jf. (1) og (2).

- (1a) hun skaffede **sig** en bog
- (1b) hun skaffede **ham** en bog
- (2a) hun undte **sig** en pause
- (2b) hun undte **ham** en pause

IO og *sig*-elementet i transitiv konstruktion har fælles historisk ophav, nemlig IO-konstruktionen som den fremtræder i middeldansk. I ældre østmiddeldansk bøjes IO i dativ, jf. (3), og i den refleksive IO-konstruktion står det refleksive pronomen således også i dativ: *sæ* (jf. akkusativ *sik*). IO er her et argument der i kraft af sin refleksive betydning er korefentielt med subjektsargumentet, jf. (4).

- (3) Sæl man **andrum** [DAT] iorth
 ‘hvis en mand sælger jord til en anden mand’ (Skånske Lov, ca. 1430)
- (4) Brydir man axul j heghnathe scowe hugge **se** [DAT] axla swa marga
 som han brydir ther
 ‘hvis en mand får vognakselbrud i indhegnet skov, må han hugge sig så mange aksler som er brækket for ham der’ (Skånske Lov, ca. 1430)

Parallellerne mellem *sig*-konstruktion og ikke-refleksiv IO-konstruktion og de to konstruktioners fælles historiske ophav lægger op til den konklusion at *sig* i transitiv konstruktion (dvs. m. DO) i nudansk – stadigvæk – er den refleksive variant af IO, og dette er da også en veletableret og udbredt opfattelse (jf. GDS: 1311-1312). De empiriske data leder dog til en anden konklusion, nemlig den at *sig* i transitiv konstruktion i nudansk er en **indirekte medium**, og det er formålet med denne artikel at give en karakteristik af den moderne indirekte medium (IM) og fremlægge en analyse af den historiske baggrund for etablering af IM.

I afsnit 2 beskrives det moderne danske IO og IO’s historiske udvikling, og afsnit 3 behandler det refleksive element *sig*. I afsnit 4 fremlægges en analyse af semantikken i udbygning af monotransitiv konstruktion med *sig*, og i afsnit 5 behandles forekomsten af IM i den såkaldte interessentkonstruktion. I afsnit 6 fremlægges analysen af den diakrone udvikling bag IM, og afsnit 7 beskriver udviklingen i *sig*’s syntaktiske status. Artiklen afsluttes med en konklusion i afsnit 8. Autentiske eksempler fundet online er forsynet med fodnoter der oplyser web-adresse m.m.

2. Moderne dansk IO og IO’s historiske udvikling

Det moderne danske IO er argument 3 (med subjekt (S) som argument 1 og direkte objekt (DO) som argument 2) i konstruktioner der normalt byg-

ges op omkring ditransitive verber som fx *forære*. Det prototypiske indhold er Recipient (konkret eller abstrakt) i overdragelsesscenarier: S-referenten forårsager at DO-referenten overdrages til IO-referenten, jf. (5).

(5) Bo forærede **naboen** en bog

Udtryksmæssigt er IO defineret ved sin placering på IO-pladsen i sætningsskemaet umiddelbart før DO-pladsen medmindre IO er placeret i fundamentfeltet, og ved kasusbøjede pronominer står IO i oblik form, jf. tabel 1.

Fundamentfelt	Vf	S	A	Vi	IO	DO	.....
dengang	havde	Bo		foræret	naboen	en bog	
dengang	havde	han		foræret	hende	en bog	
naboen	havde	han		foræret		en bog	

Tabel 1: IO i sætningsskemaet, i oblik form ved kasusmarkering

Recipientargumentet udtrykt med IO kan normalt også udtrykkes præpositionelt, som middelbart IO (MIO), og der er her tale om et konstruktionsparadigme med valg mellem positivled (IO) og antiled (MIO) (GDS: 1347-1355), sammenlign (5) med (6).

(6) Bo forærede en bog **til naboen**

Den præpositionelle Recipient-realiserings kan også udtrykke en ikke-valensstyret frit tilføjede modtager som oftest er ugrammatisk eller stærkt markeret og arkaisk som IO (Heltoft 2014; Nielsen og Heltoft under udg.), jf. (7) med *tage* som ikke styrer IO.

(7a) *hun tog **ham** en kop kaffe

(7b) hun tog en kop kaffe **til ham**

2.1. IOs historiske udvikling

Som i andre germanske sprog er der i dansk sket en indsnævring og specialisering af IO's semantiske potentiale (jf. Barðdal 2007; Colleman 2011).

I middeldansk har IO bredt Interessent-potentiale og kan frit tilføjes til monotransitive konstruktioner (Heltoft 2019: 161). Dette IO-potentiale

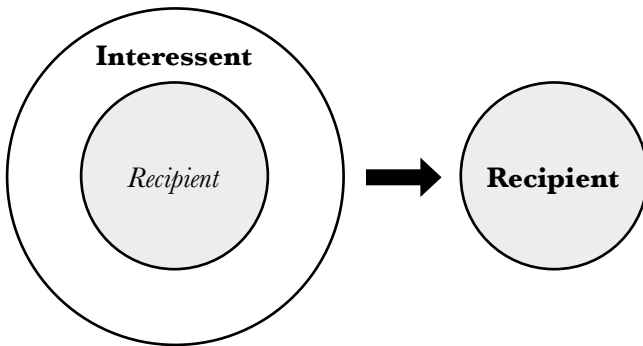
bevares op i 1700-tallet hvor IO forsat kan betegne ren Interessent uden overdragelsessemantik, jf. (8) fra Høysgaard (1752: 107).

(8) han skal løse **os** knuden

I midt-1800-tallet er der sket en indsnævring af IO-semantikken til Recipient, og rene Interessenter som i (8) er udelukket (Heltoft 2014). Det er stadig muligt at tilføje frit IO til monotransitive konstruktioner med anskaffelses- og fremstillingsverber, jf. (9) fra en roman fra 1869 (eksempel fra Heltoft 2014: 208).

(9) Jeg byggede **hende** en Lykke-Verden

I det 20.-21. århundrede sker der yderligere semantisk indsnævring og stramning af kravene til frit IO som ikke skal beskrives nærmere her (men se Nielsen & Heltoft, under udg.). Det væsentlige ift. moderne IM er den beskrevne indsnævring fra Interessent til Recipient, jf. figur 1 baseret på Zúñigas (2011: 329) karakteristik af recipientrollen som en særlig og central variant af rollen *Afficiary* 'Interessant'.

Figur 1: Indsnævring af IO-potentiale fra Interessent til Recipient

3. Det refleksive element *sig*

Sig beskrives ofte som refleksivt pronomen der kan fungere som et objektsargument der har samme referent som S (Christensen & Christensen 2019: 100). Imidlertid er *sig* ikke udtryk for et argument, men kan fungere som en aflukning af muligheden for et objekt; komplekset *sig selv* kan derimod siges at betegne et selvstændigt objektsargument med ko-reference med S (GDS: 592-593), jf. (10).

(10a) han vaskede hunden (subjekt A1 ≠ objekt A2)

(10b) han vaskede sig selv (subjekt A1 = objekt A2)

(10c) han vaskede sig (kun subjekt A1)

(10c) er en mediumkonstruktion, og det moderne danske *sig* kan defineres som mediummarkør (Hvilshøj 1999, Kemmer 1993). Formen *sig* indgår som dedikeret markør for tredje person i et mediumparadigme over for det ægte refleksive pronomens paradigme, jf. tabel 2. I det følgende bruges *sig* som repræsentant for hele mediumparadigmet.

	Medium			Refleksiv	
	SG	PL		SG	PL
1	<i>mig</i>	<i>os</i>		<i>mig selv</i>	<i>os selv</i>
2	<i>dig</i>	<i>jer</i>		<i>dig selv</i>	<i>jer selv</i>
3	<i>sig</i>			<i>sig selv</i>	

Tabel 2: Person/numerus-paradigmer for mediummarkør og refleksivt pronomen

En central udtryksmæssig afspejling af at *sig* ikke har argumentstatus, er det forhold at *sig* ikke udfylder en topologisk plads (Heltoft 2011: 74-76). *Sig* kan ikke stå i fundamentfeltet (i modsætning til *sig selv*), og det udfylder heller ikke andre pladser selvstændigt, men står enklitisk op ad subjektet eller verbet på disses pladser, særligt tydeligt i *der*-konstruktion hvor DO-pladsen er optaget af det indholdsmæssige subjekt, jf. tabel 3. Tabelens sidste eksempel, *den kender jeg ikke* med ubetonet objekt i fundamentfeltet, viser at det umulige ved *sig* i fundamentfeltet ikke skyldes fravær af tryk på *sig* (over for trykbærende *sig selv*).

Fundamentfelt	Vf	S	A	Vi	IO	DO	.....
*sig	vaskede	han	ikke				
sig selv	vaskede	han	ikke				
der	skal		snart	slynge sig		en å	her
₀ den	kender	jeg	ikke				

Tabel 3: Sig udfylder ikke en topologisk plads

4. Semantikken i udbygning af monotransitiv konstruktion med *sig*

I denne beskrivelse af *sig* som IM-markør er det udbygning med *sig* af monotransitiv konstruktion der skal undersøges, dvs. konstruktioner med et enkelt objekt (11a) som tilføjes et ikke-obligatorisk *sig* (11b).

(11a) Bob købte en bil

(11b) Bob købte **sig** en bil

Semantikken i udbygning med *sig* kunne umiddelbart ligne tilføjelse af Recipient-betydning til S. (11b) udtrykker at Bob ikke bare er Agent bag købehandlingen, men også Recipient: Bilen bliver Bobs besiddelse. Forekomsten af *sig* med en række forskellige typer verber der ikke er forenelige med en tolkning af overdragelse af DO-referenten til S-referenten, viser dog at Recipient-betydning ikke kan være det kodede indhold i *sig*-udbygningen.

4.1. *Sig med have*

Der er to typer *sig*-konstruktion med *have*. Den første type har neksualt DO som beskriver et sagforhold hvori S-referenten indgår som participant, jf. (12) og (13).

(12) Vores fantastiske bager fra Khorn havde **sig** en stor oplevelse i dag¹

(13) jeg husker t[y]deligt det ene af de par forsøg jeg havde **mig** der²

Den anden type har inneksualt DO, og S-referenten står her i et possessionsforhold til DO-referenten, tilsyneladende typisk med karakter af mere abstrakt possession end egentlig ejendom, såsom ‘at have til rådighed’, jf. (14) og (15).

1 <https://es-la.facebook.com/westmarket/posts/vores-fantastiske-bager-fra-khorn-havde-sig-en-stor-oplevelse-idag-johnny-logan-/1756944064607923/>, postet 14.9.17 (lokaliseret 18.1.23)

2 <https://www.k10.dk/showthread.php?t=758>, postet 9.1.07 (lokaliseret 18.1.23); eksemplet er et uddrag fra en beretning om selvmordsforsøg

- (14) den ene styrer hele showet, da hun virkelig tror hun er noget fordi hun har **sig** en lækker pony³
- (15) Der er intet vigtigere i sådan et forløb end, at man har **sig** en god byggeleder, og det havde vi!⁴

Ingen af de to typer med *have* stemmer med en overdragelsestolkning, og særligt den inneksuale type som betegner statisk possession er tydeligt uforenelig med et dynamisk overdragelsesscenarie.

4.2. **Sig med konsumptionsverber**

Sig optræder med forskellige verber der betegner det at indtage vådt eller tørt såsom *drikke* og *spise*, jf. (16) til (18).

- (16) Jeg skal i hvert fald snart drikke **mig** noget rødvin⁵
- (17) I stedet har jeg spist **mig** noget risalamande og drukket **mig** en cola⁶
- (18) der var masser af mennesker på stadion, der så på bold og spiste **sig** en pølse⁷

Om end sådanne konsumptionsverber udtrykker en handling hvor DO-referenten forenes med S-referenten, forekommer det noget søgt at tvinge disse *sig*-konstruktioner ind i en overdragelsesfortolkning, og denne fortolkning indfanger ikke hvad der er den semantiske og kommunikative effekt i fx (16) over for (19): Rødvinen forenes med S-referenten i begge tilfælde, og det forekommer ikke dækkende at beskrive tilføjelsen af *sig* som en fremhævelse af et modtageraspekt ved S-referenten.

- (19) Jeg skal i hvert fald snart drikke noget rødvin

---

3 <https://www.heste-nettet.dk/forum/1/884455/884455/>, postet 8.10.05 (lokaliseret 18.1.23)

4 <https://dk.trustpilot.com/review/huscompagniet.dk?page=102>, postet 4.11.20 (lokaliseret 18.1.23)

5 <https://helse63.rssing.com/chan-23002199/article207.html>, postet 7.5.14 (lokaliseret 19.1.23)

6 <https://www.instagram.com/p/BqAwlBtl3X/>, postet 10.11.18 (lokaliseret 19.1.23)

7 <https://amtsavisen.dk/oestjylland/fight-fornoejelse-og-fodbold>, postet 21.5.17 (lokaliseret 19.1.23)

4.3. *Sig med perceptionsverber og andre oplevelsesverber*

En række verber der betegner sanseoplevelser, fx *høre, se, smage*, eller andre former for oplevelser, fx *prøve*, optræder med *sig*, jf. (20) til (25).

- (20) Nu vil jeg slå benene op og se **mig** noget godt tv⁸
- (21) det var sidste udkald, hvis man skulle se **sig** nogle pipfugle⁹
- (22) Radio Soft er også god, så man kan høre **sig** noget Selleri Dijon¹⁰
- (23) jeg gik ind i den sodavandsbar, som ligger i forbindelse med museet, og smagte **mig** en sukkersødet Dr. Pepper¹¹
- (24) I løbet af kampen blev jeg dog lidt snacksulten og prøvede **mig** en soft pretzel¹²
- (25) Jeg har prøvet **mig** en Ring klokke [sic!] med webcam. Hold dig fra det produkt!¹³

Også denne klasse af verber giver *sig*-konstruktioner der ikke stemmer med en overdragelsestolkning. Det giver eksempelvis ikke rigtig mening at beskrive kombinationen af *prøve* og *sig* som et udtryk for at S-referenten er en modtager i et overdragelsesscenarie.

4.4. *Sig som indirekte medium der koder S = Interessent*

Det alternativ til Recipient-kodningsanalysen der skal fremsættes her, er at beskrive *sig* som markør for **indirekte medium** (jf. Hvilshøj 1999: 87, 96; Kemmer 1993: 74-81) med indholdet **Interessant**. Den danske

8 <https://myjourneybackblog.wordpress.com/category/traening-2/>, postet 11.5.14 (lokaliseret 18.1.23)

9 <https://www.fyldepennen.dk/tekster/45783/hest>, postet 12.4.11 (lokaliseret 18.1.23)

10 <https://www.reddit.com/r/Denmark/comments/9ks7f3/comment/e71dskj/>, postet 3.10.18 (lokaliseret 18.1.23)

11 <https://www.berlingske.dk/internationalt/dr-who>, postet 9.5.08 (lokaliseret 19.1.23)

12 <http://sidelinien.dk/forums/showthread.php?30069-Stationoplevelser-fra-hele-verden/page5>, postet 29.8.12 (lokaliseret 19.1.23)

13 <https://forum.tweak.dk/forum/thread/145673-d%C3%B8rklokke/>, postet 3.1.21 (lokaliseret 19.1.23)

IM-markør har som funktion at tildele S den semantiske rolle Interessent, og det betyder at udbygningen med *sig* er en konstruktional specificifikation af at S har rolletrækket Interessent i tillæg til den semantiske rolle som verbet tildeler S. Som nævnt i afsnit 2.1, er Recipient en undertype af Interessent (Zúñiga 2011: 329), og i konkrete tilfælde kan den konstruktionalle kodning af indholdet Interessent fortolkes mere specifikt som Recipient.

Funktionen af IM-udbygning kan vises ved kontrasten til ikke-udbyggede monotransitive konstruktioner. Ved verber der ikke er forenelige med overdragelses- og Recipient-tolkning, fortolkes S i udbygning med IM som non-Recipient-Interessant (26); ved verber der er forenelige med overdragelses- og Recipient-tolkning, fx anskaffelsesverber, fortolkes S i udbygning med IM som Recipient-Interessant (27).

(26a) hun drak noget rødvin

- Uden IM: ren handling m. agentivt subjekt (fra verbet)

(26b) hun drak **sig** noget rødvin

- Med IM: handling + Interessent-subjekt
- Ved *drikke*: non-Recipient-Interessant

(27a) hun købte en bil

- Uden IM: ren handling m. agentivt subjekt (fra verbet)

(27b) hun købte **sig** en bil

- Med IM: handling + Interessent-subjekt
- Ved *købe*: Recipient-Interessant

At IM ikke koder Recipient-betydning som en form for IO, afspejles syntaktisk af det forhold at IM-konstruktioner der ikke er kompatible med Recipient-fortolkning, står uden for den konstruktionalle opposition mellem NP- og PP-realiserings som karakteriserer IO (jf. afsnit 2), sammenlign (5) til (7) med (28).

(28a) hun drak **sig** noget rødvin

(28b) *hun drak noget rødvin **til sig (selv)**

Der er altså både indholdsmæssige og konstruktionsmæssige grunde til at konkludere at dansk IM ikke tildeler den IO-typiske rolle Recipient til S, men derimod specificerer S som en Interessent.¹⁴

5. Indirekte medium i interessentkonstruktion

I søgning efter IM-eksempler viser det sig at *sig*-udbygningen meget ofte forekommer i den såkaldte interessentkonstruktion (Nielsen 2018, 2022). På udtrykssiden er denne konstruktion en kombination af *få* og et hovedverbum i supinum, jf. (29) og (30).

(29) han fik slået græsset

(30) hun fik motioneret

Konstruktionen kan tolkes enten aktivt (med agentivt S) eller passivt (med non-agentivt S). Visse forekomster, typisk med intransitive hovedverber, kan kun tolkes aktivt, jf. (30), men meget ofte er aktiv/passiv-distinktionen uspecificeret. (29) kan enten tolkes sådan at S-referenten udfører handlingen, eller at en anden klarer græsslåningen for S-referenten; non-agentiv betydning kan entydiggøres med et agentadverbial (31).

(31) han fik slået græsset af naboen

Semantisk fungerer konstruktionen som en specifikation af at S er Interessent. I den aktive tolkning har S denne Interessent-rolle plus den rolle som hovedverbet tilskriver argument 1 (i (30) rollen Agent), mens S i den passive tolkning udelukkende har den konstruktionelt givne Interessent-rolle (31).

Den hyppige indlejring af IM-konstruktion i interessentkonstruktion illustreres i (32) til (35).

(32) I dag har vi fået set **os** noget håndbold og sluppet af¹⁵

14 Konstruktion med *sig* findes også ved verbet *få* som leksikalsk tildeler S rollen Recipient, fx *Anna fik sig en ny jakke*. Hvis *sig*-udbygning havde S = Recipient som kodet indhold, burde tilføjelse af *sig* til *Anna fik en jakke* være total redundant, og det kunne opfattes som argument imod fortolkningen af *sig* som Recipient-markør. Omvendt kunne en sådan redundans betragtes som udtryk for harmoni mellem leksikalsk og konstruktionel kodning: Verbets semantik og konstruktionens semantik ”siger det samme” og kan dermed forenes uden videre. En egentlig analyse af de komplekse forhold omkring *få* kan ikke rummes i denne artikel.

15 <http://camvest.blogspot.com/>, postet 25.2.12 (lokaliseret 19.1.23)

- (33) 9 til 20 i dag, mon ikke han får drukket **sig** noget kaffe i dag :-)¹⁶
- (34) Traditionen tro har jeg fået prøvet **mig** en masse nye spil¹⁷
- (35) Jeg fik smagt **mig** en [friskpresset juice] med ananas, banan, æble og ingefær¹⁸

Det hyppige sammenfald mellem forekomst af interessentkonstruktion og forekomst af IM støtter tolkningen af IM som markering af S som Interessent. Ifølge denne analyse fungerer indlejringen af IM i interessentkonstruktionen som en dobbelt markering af subjektet som Interessent.

6. Den diakrone udvikling

I moderne dansk har IM som funktion at tillægge rollen Interessent til S-argumentet, og som beskrevet i afsnit 2.1 om den diakrone indsnævring af IO's betydning er rollen Interessent den gamle semantik for IO. Dette leder til følgende hypotese for IM's udvikling:

- I. Interessent-rollen var fælles for ikke-refleksivt og refleksivt IO i tiden frem til 1750
- II. I konstruktionen med DO og det refleksive element *sig* er Interessent-betydningen bevaret (mens IO taber det brede Interessent-potentiale)
- III. Bevarelsen af Interessent-betydningen sker mens *sig* mister status som fuldgyldigt argumentudtryk

Ifølge denne hypotese er der således sket en **semantisk spaltning** mellem IO og IM ud fra deres fælles historiske ophav. IO undergår specialiseringsudviklingen illustreret i figur 1 i afsnit 2.1, mens det der etablerer sig som den moderne IM, holder fast i den gamle semantik hvor Interessent er det brede invariante potentiale, og Recipient er en central variant. Den moderne IM begynder sin tilværelse som den refleksive variant af IO, og det er tænkeligt at den semantiske spaltning i første omgang fører til en

¹⁶ <http://denlillehyggelige.blogspot.com/2012/09/>, postet 12.9.12 (lokaliseret 6.1.23)

¹⁷ <https://www.powerfist.dk/forum/index.php?topic=90090.50>, postet 11.7.16 (lokaliseret 19.1.23)

¹⁸ https://snapwidget.com/v/sw/1803888473729903808_615815368, uden dato (oprindeligt fra Instagram) (lokaliseret 19.1.23)

forskel i betydningspotentialer mellem ikke-refleksivt IO og så en refleksiv *sig*-form der stadig har status af objektsargument. I relation til den semantiske differentiering sker der på et tidspunkt en syntaktisk differentiering hvorved *sig*-elementet mister sin status som argument, jf. afsnit 3. Hvornår dette præcist sker, og hvordan dette er tidsligt forbundet med den semantiske udvikling, kan ikke afdækkes i denne artikel, og det vil også kræve en noget større undersøgelse af refleksivets diakrone udvikling, men se afsnit 7 for en makro-skala-beskrivelse af udviklingen i *sig*'s syntaktiske status. Resten af afsnit 6 koncentrerer sig om den empiriske afprøvning af hypotesen om semantisk spaltning.

6.1. Empirisk undersøgelse

Spaltningshypotesens empiriske forudsigtelse er at det vi ser i dag – forekomst af IM ved verber der er inkompatible med overdragelses- og Recipient-tolkning – er hvad vi ser igennem hele det danske sprogs historie. Forekomster af *sig* med verber der udtrykker overdragelse eller er klart kompatible med en overdragelsestolkning, er i denne sammenhæng ikke relevante, ligesom transitiver konstruktioner med et *sig* der må tolkes som obligatorisk (fast refleksiv, fx *hun vedkendte sig ansvaret*), heller ikke er det. Verber af særlig interesse i en afprøvning af denne forudsigtelse er *have*, konsumptionsverber (fx *drikke*, *spise*), perceptionsverber (fx *se* og *høre*) og andre oplevelsesverber (fx *prøve*).

Den empiriske undersøgelse af IM's historiske ophav har vist sig at støde på en ganske stor dataudfordring. Det viser sig at være meget vanskeligt at finde eksempler på *sig* i transitiver konstruktioner i ældre kilder, og det er ekstremt vanskeligt at finde eksempler med overdragelsesincompatible verber, fx perceptions- og konsumptionsverber. Dette skyldes grundlæggende det problem at der p.t. ikke eksisterer annoterede korpusser over ældre dansk med tagging af ordklasse, endsige syntaktisk annoterede korpusser. Det er derfor ekstremt tidskrævende at lede efter relevante eksempler. På grund af disse praktiske vanskeligheder er der kun fundet en håndfuld belæg på *sig* med de særligt interessante verber. Ikke desto mindre er der faktisk fundet belæg.

6.2. Fund

I det følgende fremlægges eksempler på transitiver konstruktioner med *sig* i tekster fra århundrederne efter den middeldanske periode og frem til det 20. århundrede. Fremlæggelsen af de udvalgte fund er delt op efter ver-

ber, først eksempler på *have*, så eksempler på *se* og til sidste eksempler på *drikke* og *spise*. Den begrænsede mængde fund betyder at ingen af verberne er tæt belagt i hele perioden fra middeldansk til i dag, men det at den meget besværlige jagt på eksempler overhovedet har båret “spredt frugt”, kan siges at støtte den fremlagte diakrone hypotese.

6.2.1. Have

Det gives her eksempler på *have* + *sig* fra 1572 (36), 1731 (37), 1817 (38) og 1906 (39).

- (36) Paa det mand kand vndgaa oc fly it wksykt Leffinet haffue **sig** huer Mand sin Høstru, och huer Quinde sin Mand
(Niels Hemmingsen, *Om Ecteskab*, 1572)
- (37) Ach gid jeg havde **mig** en Rang, saa vil jeg slaae mig til Roelighed, og intet andet verdsligt forlange.
(Ludvig Holberg, *Den honette Ambition*, 1731)
- (38) I Aften var Krag og Frue, Frue Oppen, Thomsen og Lina, C. He-ger og Jfr. Funk hos os og vi havde **os** et ganske morsomt Piqvinik (Provst Frederik Schmidts dagbøger 1817-1819, indlæg dateret 31.12.1817)
- (39) Dette her lugter af Bryllup. Et republikansk Ægteskab, som mangler vor Velsignelse. I skal faa den med det samme. Emigranterne har **sig** nok en lun lille Rede her ved Grænsen.
(Sophus Michaëlis, *Revolutionsbryllup*, 1906)

Passagen fra Hemmingsens *Om Ecteskab* i (36) er en oversættelse af Paulus’ Første Brev til Korintherne 7:2. I den oldgræske original, *dia de tas porneias hekastos tēn heautou gynaika echetō, kai hekastē ton idion andra echetō*, benyttes det refleksive pronomen *heautou*, og man kan således ikke udelukke indflydelse fra kildeteksten. Man må dog konstatere at Hemmingsen har fundet formuleringen med *sig* gangbar. Semantikken i Hemmingsens brug af *sig* kan være vanskelig at afgøre, men eksemplet er ikke uforeneligt med en Interessent-tolkning. De tre øvrige eksempler, (37) til (39), stemmer smukt overens med Interessent-semantik.

6.2.2. Se

Se i transitiv konstruktion med *sig* illustreres med to eksempler, jf. (40) og (41).

- (40) en høyt bedrøffuede, elendige fangen Quinde, aff alle forlat, som imod Mact oc Wold **sig** ingen Redning saae
(Leonora Christina, *Jammers Minde*, 1674)
- (41) Borgerne saae **sig** ingen Undsætning
(Ludvig Holberg, *Dannemarks Riges Historie I*, 1732)

De to eksempler har begge et negeret DO der betegner et sagforhold med S-referenten som participant og med en forudsat situation der er til gene for S-referenten (*ingen Redning*, *ingen Undsætning*). Man kan derfor overveje om der er tale om en form for idiomatisk struktur der betegner “frustration over manglende udvej” med *sig* i en art raising fra det neksuale DO (“hun kunne ikke udtænke en måde hvorpå hun kunne blive reddet ud af situationen”). Der er dog ikke noget i eksemplerne der ikke passer fint med en Interessent-tolkning.

6.2.3. drikke og spise

Konsumptionsverbet *drikke* er belagt i 1600-tallet (42) og i 1800-tallet, (43) og (45), og et af flere eksempler på *spise* fra 1800-tallet gives i (44).

- (42) Huo Vattersot haffuer, dricke **sig** bren=devijn
(*Kogebog*, 1616)
- (43) I Bar le duc sur l’Orne, hvor Vinavlingen er temmelig i Flor drak vi **os** en Bouteille meget god men temmelig kostbar Viin for 4 Franc.
(Provst Frederik Schmidts dagbøger 1817-1819, indlæg dateret 18.6.1818)
- (44) Vi gik Kl. 11 skjøndt der endnu skulde gives en Farce, spiste **os** en Ret varm Mad i Tydske Trattorie og kom først hjem henved 12.
(Provst Frederik Schmidts dagbøger 1817-1819, indlæg dateret 4.11.1818)
- (45) Han gjorde en utaalmodig Grimasse, satte sig hen til Bordet, tog en Kop Te, som Pigen bragte ham, og greb en Avis. Men han kunde

ikke læse med Opmærksomhed. De to Kvinder, han lige havde set, var paa Siden af ham og plagede ham og irriterede alle Nerver. Han drak **sig** en ny Kop Te, forsøgte atter Avisen, satte sig tilbage i Stolen og tænkte paa, om han skulde gaa sig en Tur og prøve, hvad en natlig Spaseretur ud ad Vesterbros Varietéer kunde bringe (Edvard Brandes, *Lykkens Blændværk*, 1898)

Alle disse eksempler passer glimrende med Interessent-tolkning. I (42) er der tale om rådgivning ifm. sygdom, og der er dermed fokus på S-referentens interesse i udkommet af at drikke brændevin. (43) og (44) drejer sig om at nyde godt af vådt og tørt. Særlig interessant er (45) hvor konstruktionen med *sig* vises i sin tekstlige sammenhæng. Man bemærker beskrivelsen af S-referentens første kop te uden *sig*-markering (*tog en Kop Te*), den efterfølgende beskrivelse af ubehag og nervøs uro og så beskrivelsen af den anden kop te med *sig*-konstruktionen som en fremhævelse af at drikkehandlingen har til formål at gøre ham godt.

6.3. Opsamling på den diakrone empiri

Der er som sagt kun fundet ganske få eksempler på den relevante brug af *sig* i de ældre kilder. Eksemplerne er dog belæg for brugen af *sig* i transitive konstruktioner som Interessent-markør hen over århundrederne frem til nutidsdansk. Således kan de empiriske fund siges at understøtte hypotesen om semantisk spaltning: *Sig* i transitive konstruktioner har videreført og bevaret den Interessent-semantik som IO har mistet i indsnævringen til Recipient-semantik.

7. Udvikling i *sig*'s syntaktiske status

I den historiske udvikling af IM ud fra den gamle reflexive IO-konstruktion har IM-markøren *sig* mistet status som argument og er dermed på linje med andre forekomster af *sig*, jf. afsnit 3. Et bevis for at *sig* tidligere havde status af argument, er kasusstyring. I olddansk (46) og ældre (øst-)middeldansk (47) står det reflexive argument 3 i dativ som ethvert andet IO-argument.

- (46) sa Haraldr æs **ser** [DAT] wan Danmørk alla ok Norwæg
 ‘den Harald som vandt **sig** hele Danmark og Norge’ (den store Jellingsten, ca. 930)

- (47) Brydir man axul j heghnathe scowe hugge **se** [DAT] axla swa marga som han brydir ther
 ‘hvis en mand får vognakselbrud i indhegnet skov, må han hugge **sig** så mange aksler som er brækket for ham der’ (Skånske Lov, ca. 1430)

Formen *s̄eR/s̄e* (i normaliseret stavning) i (46) og (47) kontrasterer med akkusativformen *sik*. Ved ophævelsen af den morfologiske akkusativ/dativ-distinktion udgår kasusmarkeringen som signal om status som objektsargument, uden at dette i sig selv indikerer tab af argumentstatus. Det gør imidlertid et andet forhold: tab af **topologisk integritet** (Heltoft 2011: 74-76). Ved topologisk integritet forstås det at en udtryksstørrelse selvstændigt udfylder en plads i sætningsskemaet og dermed tæller med i ledstillingsregnskabet. Det refleksive element har topologisk integritet i olddansk og middeldansk. Det viser sig ved at refleksivet udfylder præ-V2-pladsen i ledsætninger, i Heltofts skema for ældre dansk kaldet X-pladsen (Heltoft 2019: 190). Det gælder for *s̄eR* i (46) og for *sig* i det godt 100 år yngre middeldanske eksempel i (48), begge eksempler sat i skema i tabel 4.

- (48) then man thær ... **sig** orket ey sielf at hielpe
 ‘den mand der ikke magtede at hjælpe sig selv’ (Christina-legenden, ca. 1450, GL 277, 22-23)

Subjunktion	X	Vf	
<i>es</i>	<i>s̄eR</i>	<i>wann</i>	<i>Danmørk alla ok.Norweg</i>
<i>ther</i>	<i>sig</i>	<i>orket</i>	<i>ey sielf at hielpe</i>

Tabel 4: Ældre dansk ledsætningsskema med refleksivt led i X

I moderne dansk har *sig* mistet den topologiske integritet: Det kan ikke udfylde en plads i skemaet (Heltoft 2011: 74-76). Den manglende evne til at udfylde fundamentfeltet er vist for intransitiv (detransiveret) konstruktion med *sig* i tabel 3 i afsnit 3. Tabel 5 viser hvordan det samme gælder for IM-markerende *sig* ved montransitiv konstruktion, her med *skaffe* med IM-*sig* over for *skaffe* med refleksivt IO (*sig selv*) og med ikke-refleksivt IO (*hende*). Denne manglende topologiske integritet må tolkes sådan at *sig* som udbygning af montransitiv konstruktion står enklitisk op ad sub-

jektet eller verbet på disses pladser, jf. tabel 5, i parallel til *sig* i intransitiv konstruktion som beskrevet i afsnit 3.

Fundamentfelt	Vf	S	A	Vi	IO	DO	.....
* <i>sig</i>	skaffede	han				en billet	
<i>sig</i> selv	skaffede	han				en billet	
hende	skaffede	han				en billet	
så	skaffede	han sig				en billet	
han	skaffede sig					en billet	

Tabel 5: *Sig* i monotransitive konstruktioner i sætningskemaet

Det oprindelige reflexive pronomen *sig* mister altså sin status som nominalt argument, og dette afspejles i tabet af topologisk integritet. I olddansk og middeldansk var *sig* i transitiv konstruktion en fuldgyldig nominal konstituent: IO som argument 3. I perioden fra middeldansk til nutidsdansk mistede *sig* sin status som nominal konstituent, dvs. som ægte IO, og denne udvikling faldt – i hvert fald i et makroperspektiv – sammen med den semantiske spaltning væk fra (ikke-refleksivt) IO.

8. Konklusion

Sig i transitiv konstruktion ligner på overfladen et reflexivt IO, men konklusionen på den fremlagte undersøgelse er at der i moderne dansk er tale om en indirekte medium der adskiller sig semantisk og syntaktisk fra IO, men som historisk har udviklet sig ud fra den ældre IO-konstruktion. Den indirekte medium har bevaret den Interessent-semantik som oprindeligt var fælles for ikke-refleksivt IO og reflexivt IO. Idet IO mistede det brede Interessent-potentiale og indsnævredes til den mere specialiserede Recipient-betydning, opstod der en semantisk spaltning mellem IO og *sig* i transitiv konstruktion. Denne semantiske spaltning “spejles” i den syntaktiske forskel på *sig* og IO: Idet *sig* løsrives fra IO-konstruktionen, mister dette element status som nominalt argument.

Den begrænsede empiriske dækning af den foreslåede analyse gør det ønskeligt at udvide undersøgelsen af de ældre kilder for på den måde at underbygge konklusionen yderligere, ligesom detaljerne og det nærmere tidlige forløb i tabet af argumentstatus såvel som detaljerne i det semantiske potentiale i *sig* i transitiv konstruktion hen over århundrederne kræver yderligere udforskning. En fremtidig udvidelse af den historiske udvikling

vil desuden kunne kaste mere lys på sammenhængen mellem den moderne IM-konstruktion og interessentkonstruktionen, herunder sammenhænge i de diakrone forhold omkring de to konstruktioner.

Om forfatteren

Peter Juul Nielsen, ph.d., lektor, Institut for Sprog, Kultur, Historie og Kommunikation, Syddansk Universitet.

Kilder

Christina-legenden (ca. 1450): efter K4, i *Gammeldansk Læsebog*, red. af N. Uldaler & G. Wellejus. Københavns Universitet. København: Gyldendal. 1968.

Edvard Brandes, *Lykkens Blændværk* (1898): Arkiv for Dansk Litteratur, <https://tekster.kb.dk/>

Leonora Christina, *Jammers Minde*, del I (1674): *Leonora Christinas Jammers Minde* (1998), diplomatarisk udgave ved P. L. Hjorth og M.A. Nielsen. København: Det danske Sprog- og Litteraturselskab.

Ludvig Holberg, *Dannemarks Riges Historie I* (1732): Holbergs skrifter online, <http://holbergsskrifter.dk>

Ludvig Holberg, *Den honette Ambition* (1731): Holbergs skrifter online, <http://holbergsskrifter.dk>

Niels Hemmingsen, *Om Ecteskab* (1572): Dansk Sprog- og Stilhistorisk Tekstbase, <https://duds.nordisk.ku.dk/tekstresurser/dsst/>

Provst Frederik Schmidts dagbøger 1817-1819: udgave v. O. Jacobsen & J. Brandt-Nielsen; Det danske Sprog- og Litteraturselskab og Det norske språk- og litteraturselskap; Kbh.: G. E. C. Gad, 1969.

Skånske Lov (ca. 1430): efter E don. var. 136,4^o udskrevet af Lars Heltoft 2015 (ikke udgivet)

Sophus Michaëlis, *Revolutionsbryllup* (1906): Arkiv for Dansk Litteratur, <https://tekster.kb.dk/>

Litteratur

Barðdal, J. (2007): The semantic and lexical range of the ditransitive construction in the history of (North) Germanic. *Functions of Language* 14.1, 9-30. DOI: [10.1075/fol.14.1.03bar](https://doi.org/10.1075/fol.14.1.03bar)

Christensen, L.H. & R.Z. Christensen (2019): *Dansk grammatik*, 4. udgave. Odense: Syddansk Universitetsforlag.

- Colleman, T. (2011): Ditransitive Verbs and the Ditransitive Construction: A diachronic perspective. *Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik* 59: 387-410. DOI: [10.1515/zaa-2011-0408](https://doi.org/10.1515/zaa-2011-0408)
- GDS: se Hansen & Heltoft (2011).
- Hansen, E. & L. Heltoft (2011): *Grammatik over det Danske Sprog* (GDS). København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Syddansk Universitetsforlag.
- Heltoft, L. (2011): Lette pronomeners placering: klise og topologisk integritet. *Ny forskning i grammatik* 18: 61-80. DOI: [10.7146/nfg.v19i18.23668](https://doi.org/10.7146/nfg.v19i18.23668)
- Heltoft, L. (2014): Constructional change, paradigmatic structure and the orientation of usage processes. I: *Usage-Based Approaches to Language Change*. E. Coussé & F. von Mengden (red.). Amsterdam: John Benjamins, 203-241. DOI: [10.1075/sfsl.69.08hel](https://doi.org/10.1075/sfsl.69.08hel)
- Heltoft, L. (2019): Fra gammeldansk til nutidsdansk. I: *Dansk Sproghistorie* bd. III. E. Hjorth et al. (red.). København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, 129-225.
- Hvilshøj, U. (1999): Refleksivitet i dansk. *Sig og sig selv* i et typologisk perspektiv. *Ny Forskning i Grammatik* 6, 81-106. DOI: [10.7146/nfg.v7i6.23996](https://doi.org/10.7146/nfg.v7i6.23996)
- Høysgaard, J.P. (1752): *Methodisk Forsøg til en fuldstændig dansk Syntax*. København. (= *Danske Grammatikere V*. Bertelsen, H. (red.). København: Det danske Sprog- og Litteraturselskab 1919-1920).
- Kemmer, S. (1993): *The Middle Voice*. Amsterdam: John Benjamins. DOI: [10.1075/tsl.23](https://doi.org/10.1075/tsl.23)
- Nielsen, P.J. & L. Heltoft (under udgivelse): Indexicality across the boundaries of syntax, semantics and pragmatics: The constructional content of the Danish free indirect object. I: *Ditransitive Constructions in Germanic Languages: Diachronic and Synchronic Aspects*. T. Colleman, M. Rothlisberger & E. Zehentner (red.). Amsterdam: John Benjamins.
- Nielsen, P.J. (2018): *Få* + supinum som interessentkonstruktion i dansk. *Ny forskning i grammatik* 25, 148-165. DOI: [10.7146/nfg.v26i25.109309](https://doi.org/10.7146/nfg.v26i25.109309)
- Nielsen, P.J. (2022): The affective *få* 'get' construction in Danish: Afficiaries, agentivity and voice. *Constructions and Frames* 14.1, 78-120. DOI: [10.1075/cf.00059.nic](https://doi.org/10.1075/cf.00059.nic)
- Zúñiga, F. (2011). Why should Beneficiaries be subjects (or objects)? Affaction and Grammatical Relations. I: *Case, Animacy and Semantic Roles*. S. Kittilä, K. Västi & J. Ylikoski (red.). Amsterdam: John Benjamins, 329-348. DOI: [10.1075/tsl.99.12zun](https://doi.org/10.1075/tsl.99.12zun)

Hvad er det for en konstruktion? Om den diskontinuerte *hvad for*-konstruktion i dansk¹

Michael Nguyen

Abstract

This paper deals with the *hvad for* ‘what for’ construction in Danish. This construction may occur continuously, e.g. *Hvad for en bil er det?*, lit. ‘What for a car is that?’, or discontinuously, e.g. *Hvad er det for en bil?*, lit. ‘What is that for a car?’. In the literature, it is claimed that the syntactic function of the *hvad for* construction determines whether it may occur discontinuously. In this paper, the claims from the literature are slightly reformulated in order to be tested against the empirical data (primarily from KorpusDK in CoREST). It is found that the *hvad for* construction may occur discontinuously if it is realized as a prepositional complement, a direct object, a predicate, or a so-called ‘content subject’ (i.e. a subject in a *der* ‘there’ construction). In contrast, the *hvad for* construction may not occur discontinuously if it is realized as a regular subject, an indirect object or a nominal adverbial.

Nøgleord

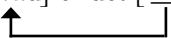
hvad for, korpuslingvistik, grammatik, syntaktiske funktioner

1. Indledning

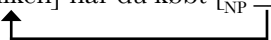
Denne artikel handler om en særlig konstruktion som består af ordstregen ’*hvad for* + NP’, fx *hvad for en bil*. Denne konstruktion kalder jeg ’*hvad for*-konstruktionen’. Et centralt træk ved *hvad for*-konstruktionen er at den forekommer i to varianter, nemlig i en kontinuert konstruktion (1) og en diskontinuert konstruktion (2):

---

¹ Jeg skylder en stor tak til den anonyme fagfællebedømmer, Anna Sofie Hartling og Tanya Karoli Christensen. Sidstnævnte har været redaktør på artiklen. Også tak til deltagerne ved Grammatik-netværksmødet 2022 for gode kommentarer og spørgsmål.

- (1) [Hvad for en bil] er det?
 (2) [Hvad] er det [_ for en bil]?

I den kontinuerte konstruktion står 'hvad + for + NP' samlet. I den diskontinuerte konstruktion er *hvad* derimod fremrykket så det står adskilt fra 'for + NP',² deraf betegnelsen 'diskontinuert'. Det interessante ved den diskontinuerte konstruktion er at den bryder mange af de restriktioner på flytning man har foreslået igennem tiden (Corver 2006: 583), herunder restriktioner på flytning af venstrestillede *hw*-konstituerer i NP'er, fx:

- (3) *[Hvilken] har du købt [_{NP} _ bil]?

I denne artikel undersøger jeg hvornår den diskontinuerte konstruktion er mulig. Udgangspunktet er en række empiriske påstande fra litteraturen. Disse påstande om den diskontinuerte konstruktion holdes op imod data som primært kommer fra KorpusDK i korpusværktøjet CoREST.

Resten af artiklen er struktureret således: Først giver jeg et kort litteraturoverblik og gennemgår en række empiriske påstande om den diskontinuerte konstruktion (afsnit 2). Jeg skærper disse påstande så de kan blive testet i KorpusDK (afsnit 3). Derefter gennemgår og diskuterer jeg påstandene mere grundigt og foretager enkelte supplerende søgninger, både i KorpusDK, i Dansk Sprognævns interne 1800-talskorpus og på Google (afsnit 4). Endelig sammenfattes artiklens hovedpunkter (afsnit 5).

2. Litteraturgennemgang og præsentation af empiriske påstande

Hvad for-konstruktionen findes ikke kun i dansk, men også i andre sprog. Der er således skrevet en hel del om den tilsvarende konstruktion i tysk og nederlandsk, særligt indenfor den generative lingvistik (se fx Beermann 1997; Bennis 1983; Den Besten 1985; Corver 1991; 2006: 582-590; Leu 2007; 2008; Pafel 1996; Winkler, Radó & Gutscher 2016). Konstruktionen findes også i jiddisch (Vikner 1995: 92, fn. 15), norsk (Lie 1982) og

2 Man kan dog også opfatte det sådan at det er 'for + NP' der flytter til højre; se Lundskær-Nielsen & Holmes (2010: 223).

svensk (Börjars 1992; Teleman 1969: 52), men er ikke blevet undersøgt i samme grad i disse sprog.

Generelt er der heller ikke skrevet særligt meget om *hvad for*-konstruktionen i dansk. Nogle forfattere nævner den ganske vist, men behandler den kun kursorisk (fx Becker-Christensen 2010: 207; L.H. Christensen & R.Z. Christensen 2019 [2005]: 249). Andre nævner den slet ikke (Diderichsen 1976 [1946]; Togeby 2003). For så vidt som man i den danske litteratur har beskæftiget sig med *hvad for*-konstruktionen, har man primært beskæftiget sig med to aspekter:

- (i) De semantisk-pragmatiske kontekster som *hvad for*-konstruktionen optræder i (E. Hansen & Heltoft 2019 [2011]: 609-611; Aa. Hansen 1967 III: 53, 376).
- (ii) De ligheder og forskelle der er mellem *hvad for*-konstruktionen og andre nominale *hv*-konstruktioner (Aa. Hansen 1967 I: 53, II: 85-86, 145-146, 374-376, III: 375; E. Hansen & Heltoft 2019 [2011]: 610-611; Mikkelsen 1975 [1911]: 34, 75, 287-290, 493, 718; se også Wiwel 1901: 264, 267).

Hvad den diskontinuerte konstruktion mere specifikt angår, nævnes den ganske vist i den danske litteratur, men bliver typisk ikke diskuteret i større omfang. Der er dog en række påstande om den diskontinuerte konstruktion, nemlig at den kun kan forekomme når den realiseres i visse syntaktiske funktioner. Det er formålet med denne artikel at teste disse påstande om den diskontinuerte konstruktion. Så vidt jeg ved, er der ikke tilsvarende påstande om den kontinuerte konstruktion, heller ikke i den internationale litteratur. I denne artikel holder jeg mig derfor til at undersøge den diskontinuerte konstruktion. Det ville dog være interessant at sammenligne de to konstruktioner andetsteds.

I det følgende gennemgår jeg en for en de påstande der er fremsat om den diskontinuerte konstruktion. For at kunne teste påstandene har jeg været nødt til at skærpe dem med nogle omformuleringer.

Den første påstand kommer fra Kjeldahl (2010: 42). Ifølge hende er den diskontinuerte konstruktion ikke mulig (eller stærkt tvivlsom) når *hvad for*-konstruktionen fungerer som præpositionsstyrelse; se også hendes grammatikalitetsvurdering af (4)a. Hun er øjensynlig uenig med E. Hansen & Heltoft (2019 [2011]: 609) – de vurderer (4)b-c som grammatiske.

- (4) Præpositionsstyrelse
- a. ??**Hvad** læser Peter i **for** bøger? (Kjeldahl 2010: 42)
  - b. **hvad** skal vi ud til **for** en revle, siger du?
  - c. **hvad** er mordet begået med **for** et våben?
(E. Hansen & Heltoft 2019 [2011]: 609)

Den første påstand kan formuleres således (man kunne også have udledt den modsatte påstand ud fra E. Hansen & Heltofts eksempler):

Påstand I: Når *hvad for*-konstruktionen er en præpositionsstyrelse, er den diskontinuerte konstruktion umulig.

Den næste påstand handler ligeledes om *hvad for*-konstruktionen når den fungerer som præpositionsstyrelse, men i en anden og lidt mere speciel variant, nemlig ved fremrykning af 'præposition + *hvad*'. Dette er muligt i tysk (Abels 2003: 2003: 213-216),³ men umuligt i dansk ifølge E. Hansen & Heltoft (2019 [2011]: 609). De giver følgende kontrasterende eksempler:

- (5) med **hvad for** et våben er mordet begået?
- (6) *med **hvad** er mordet begået **for** et våben?

E. Hansen & Heltofts påstand kan formuleres på følgende måde:

Påstand II: 'Præposition + *hvad*' kan ikke forekomme adskilt fra resten af *hvad for*-konstruktionen.

De to næste påstande – påstand III og IV – kan Aa. Hansen (1967 III) siges at være ophavsmand til. Han skriver bl.a. følgende om *hvad for*-konstruktionen: "Og uden for sætninger med *være* er den adskilte forbindelse [dvs. den diskontinuerte konstruktion] nu ikke mere gængs" (1967 III: 375). Der er flere måder at fortolke citatet på, men man kan i hvert fald fortolke det på en sådan måde så man kan udlede følgende påstande:

---

3 Abels (2003: 215) giver bl.a. følgende eksempel:

- (i) An **was** hatten sie denn so **für** Preise gedacht?
på hvad havde de da så for præmier tænkt
'Hvad for nogle præmier havde de da tænkt på?'

Påstand III: Den diskontinuerte konstruktion forekommer mere frekvent i forbindelse med *være* end i andre syntaktiske funktioner.⁴

Påstand IV: Den diskontinuerte konstruktion forekommer mere frekvent i forbindelse med *være* i dag end tidligere.

De tre næste påstande kan tilskrives Beermann (1997: 54 ff.), som i mere typologisk sammenhæng diskuterer *hvad for*-konstruktionen i tysk, nederlandsk og de fastlandsskandinaviske sprog. Ifølge hende er der en klar subjekt-objekt-asymmetri i sprogene (se også fx Corver 2006: 589-590). Når *hvad for*-konstruktionen fungerer som direkte objekt i alle disse sprog, er den diskontinuerte konstruktion altid mulig. Danske lingvister ser ud til at være enige i denne påstand (Vikner 1995: 22 tager dog et vist forbehold i (7)d):

- (7) Direkte objekt
- a. **Hvad** skal hun have på **for** noget tøj?
(Becker-Christensen 2010: 207)
  - b. **hvad** skal jeg tage med **for** nogle aviser?
(E. Hansen & Heltoft 2019 [2011]: 609)
  - c. **Hvad** læser Peter **for** bøger? (Kjeldahl 2010: 42)
  - d. ?**Hvad** har du inviteret **for** nogen studerende?
(Vikner 1995: 22)

Når *hvad for*-konstruktionen derimod er subjekt, er den underlagt en del restriktioner i tysk og nederlandsk, hvorimod den altid er umulig i de fast-

---

4 'Syntaktiske funktioner' skal her forstås bredt: Det dækker dels over ledfunktioner som subjekt og direkte objekt, dels over de sammenhænge hvor *være* på en eller anden måde indgår i sammenhæng med *hvad for*-konstruktionen. Som vi skal se, fungerer *hvad for*-konstruktionen i sidstnævnte tilfælde typisk som prædikat af forskellig art.

landsskandinaviske sprog, fx **Hvad vandt for nogle biler rallyet?* (eksemplet svarer til det norske eksempel hos Beermann 1997: 59).⁵

Man kan altså formulere følgende påstande for dansk:

Påstand V: Når *hvad for*-konstruktionen er direkte objekt, er den diskontinuerte konstruktion mulig.

Påstand VI: Når *hvad for*-konstruktionen er subjekt, er den diskontinuerte konstruktion umulig.

I samme ombæring siger Beermann (1997: 55, fn. 7) i en fodnote at den diskontinuerte konstruktion ved indirekte objekt – så vidt hun ved – altid er umulig i de germanske sprog. Det kan vi formulere som følgende påstand for dansk:

Påstand VII: Når *hvad for*-konstruktionen er indirekte objekt, er den diskontinuerte konstruktion umulig.

Jeg har nu præsenteret syv delvist tilskårne påstande fra litteraturen som jeg vil undersøge. For fuldstændighedens skyld undersøger jeg også om nominale adverbialer som *hvad for et tidspunkt* og *hvad for et sted* kan forekomme diskontinuert.

3. Søgning i KorpusDK

Det primære datagrundlag for min undersøgelse kommer fra KorpusDK i korpusværktøjet CoREST. Dette korpus består af et bredt udvalg af tekster og indeholder ca. 110 millioner ord, og det er dermed større end on-

---

5 Følgende eksempler viser at den diskontinuerte konstruktion i tysk kun nogle gange er mulig når *hvad for*-konstruktionen fungerer som subjekt:

- (i) *Was können für Kinder Französisch?
 hvad kan for børn fransk
 'Hvad for nogle børn kan fransk?'
 (ii) Was spielen für Kinder auf der Strasse?
 hvad leger for børn på DEF gade
 'Hvad for nogle børn leger på gaden?'

Eksemplerne er fra Beermann (1997: 56-57), og stavemåden *Strasse* er bibeholdt (i Tyskland er *Straße* nu den eneste normrette form). Glosserne og oversættelserne er mine.

linekorpuset KorpusDK. Imidlertid er der en stor og vigtig begrænsning i CoREST: CoREST viser maksimalt 2000 matches på en søgestreng – af rent tekniske årsager. Det betyder at der principielt kunne være mange relevante eksempler der er gået tabt i undersøgelsen, også set i lyset af at kun 1704 ud af de 2000 fremsøgte matches er relevante.

Jeg brugte følgende søgekode for at finde diskontinuerte konstruktioner i KorpusDK i CoREST:

[word="hvad"] []{1,7} [word="for"] [word="et|en|noget|nogle|nogen"] within s

Med denne brede søgestreng fås matches med ordet *hvad* efterfulgt af et til syv ord + *for* + et af ordene *et*, *en*, *noget*, *nogle* og *nogen* – alt sammen indenfor et sætningspunktum. Koden lægger begrænsninger på hvilke matches der fremkommer: (i) Der kan ikke fremkomme nogen matches hvor der er mere end syv ord mellem *hvad* og *for*, og (ii) der kan ikke fremkomme nogen matches hvor et andet ord end *et*, *en*, *noget*, *nogle* og *nogen* forekommer før *for* (fx *Hvad er der for gode mennesker på det her sted?*).

Resultaterne ses i tabellen nedenfor (hvad der menes med 'almindeligt subjekt', vil blive tydeliggjort):

Syntaktisk funktion	Antal forekomster	Andel i % (afrundet til én decimal)
Almindeligt subjekt	0	0 %
Direkte objekt	4	0,2 %
Indirekte objekt	0	0 %
Præpositionsstyrelse	2	0,1 %
Konstruktioner med koplaverbum (alle eksempler med <i>være</i> , undtaget ét eksempel med <i>blive</i>)	1698	99,6 %
Nominalt adverbial	0	0 %
I alt	1704	99,9 %

Tabel 1: Fordeling af diskontinuerte konstruktioner på syntaktisk funktion i KorpusDK i CoREST⁶

Det mest bemærkelsesværdige resultat er at den diskontinuerte konstruk-

6 Eksemplet *Og med sådan en succes, hvad kan man så egentlig ønske sig for et nyt år?* blev sorteret fra fordi det er tvetydigt om der er tale om en diskontinuert *hvad for*-konstruktion som fungerer som direkte objekt (*hvad for et nyt år*), eller om *for et nyt år* er et adverbial.

tion næsten udelukkende forekommer i konstruktioner med kopulaverbum, især med *være* (der var ét eksempel med *blive*, se (11)b nedenfor). Der er ganske få eksempler på den diskontinuerte konstruktion når *hvad for*-konstruktionen fungerer som direkte objekt og som præpositionsstyrelse. Endelig er der ingen eksempler på den diskontinuerte konstruktion når *hvad for*-konstruktionen fungerer som almindeligt subjekt, indirekte objekt og nominalt adverbial.

Jeg diskuterer disse resultater nærmere i afsnit 4 og gennemgår her først KorpusDK-eksemplerne fordelt på de forskellige syntaktiske funktioner. I (8) og (9) fungerer den diskontinuerte *hvad for*-konstruktion som hhv. direkte objekt og som styrelse til en præposition:

- (8) Direkte objekt
- a. ... skal det blive spændende at se, **hvad** de kommende ti år bringer **for** et musikliv, ...
  - b. Jamen hvad er det for problemer, der vil komme til at flyde ind over landet, som det jo nærmest lyder som om - eller **hvad** man nu skal bruge **for** et begreb?
  - c. ... men i forvejen er det jo sådan, at der er forskel på at få registreret sit barn og få sit barn døbt, eller **hvad** man nu måtte have **for** en ceremoni i de forskellige trossamfund.
  - d. ... udtrykket kan varieres i det uendelige - alt efter **hvad** man vælger **for** en kombination.
- (9) Styrelse til en præposition⁷
- a. ... et medansvar for, **hvad** det kan blive til **for** et værdiregelsæt på den enkelte skole.
  - b. - Ved du, **hvad** jeg kalder dig ved **for** et navn?

Den diskontinuerte konstruktion optræder som sagt mest i sammenhæng med et kopulaverbum. Der er tale om adskillige konstruktionstyper, herunder almindelige prædikativer, hvor en NP er subjekt:

---

7 Præpositionerne her er i øvrigt forbundet med prædikativer; dette tages op igen i afsnit 4.1. Bemærk desuden at konstruktionen *kalde ved et navn* i (9)b er lidt atypisk. De faste forbindelser er hhv. *kalde noget ved (sit) rette navn* og *kalde (nævne/omtale) nogen/noget ved navn* (se under opslaget *kalde* i *Den Danske Ordbog*).

- (10) Almindelige prædikativer
- a. ... hvor de fik at vide, **hvad** alkoholisme er **for** en sygdom, ...
  - b. Der kan I se, **hvad** Hizb-ut-Tahrir er **for** en voldelig forsamling.
  - c. Men ved folk egentlig, **hvad** den borgerlige familie var **for** en størrelse?

Der er også mange eksempler hvor den diskontinuerte konstruktion optræder som prædikativ i konstruktionstypen 'det + kopulaverbum' – især i kløvning, men også udenfor:

- (11) 'Det + kopulaverbum' med kløvning
- a. Og derfor vil jeg sige, at en specifikation af, **hvad** det egentlig **er** for en hjemmel, man søger om, er nødvendig.
  - b. Hvis det er rigtigt, **hvad** bliver det så **for** et EF, vi får tilbage?
  - c. Og Information har lynhurtigt kigget nærmere på, **hvad** det er **for** en forbrydelse, denne Jensen har begået
- (12) 'Det + kopulaverbum' uden kløvning
- a. ... og en masse andre, der kommer ind for at høre, **hvad** det nu er **for** noget.
  - b. ... men vil ministeren så ikke hjælpe mig på vej med, **hvad** det er **for** en logik?
  - c. Man skal have en gud, en højere magt, men man må selv bestemme, **hvad** det er **for** en gud.

Endelig er der et par eksempler med 'der + kopulaverbum':⁸

---

8 I KorpusDK-eksemplerne nedenfor indgår der sandsynligvis en tastefejl – dvs. at der måske skulle have stået *det* i stedet for *der* (her understreget):

- (i) Du ringer der ind til dem, sir [sic] **hvad** der er **for** en du vil ha, [sic] ...
- (ii) - Du aner ikke, **hvad** der er **for** noget vrøvl, du siger, Maria!
- (iii) ... for de ved godt selv, **hvad** der er **for** nogle sociale kvalifikationer, de mangler.

Jeg har ikke tøvet med at tælle disse eksempler med i antallet af diskontinuerte konstruktioner i forbindelse med et kopulaverbum – at der skulle være tale om sådanne konstruktioner, ændrer den eventuelle tastefejl ikke på. Det er muligt at der også er en tastefejl i (13)b.

(13) 'Der + kopulaverbum'

- a. ... at man kan se på, **hvad** der er **for** nogle muligheder på den her ø, hvad der kan sættes gang i, ...
- b. Forhåbentlig skyldes det ikke betjentenes sygdom, aktion eller **hvad** der nu er **for** noget.

De diskontinuerte *hvad for*-konstruktioner i (13) optræder i *der*-konstruktioner og udgør det jeg for nemheds skyld kalder 'indholdssubjekter' (se fx Heltoft et al. 2020: 49). De står i modsætning til det jeg kalder (og har kaldt) 'almindelige subjekter', dvs. subjekter der ikke indgår i *der*-konstruktioner.⁹ Det ville være misvisende at tælle indholdssubjekter som dem i (13) som almindelige subjekter, da de står på objektspositionen og dermed også er det der kaldes udtryksobjekter (E. Hansen & Heltoft 2019 [2011]: 118, 305-306, 1219).¹⁰ Distinktionen mellem almindeligt subjekt og indholdssubjekt bliver vigtig i afsnit 4.6.

4. Diskussion og gennemgang af påstande

I det følgende gennemgår og diskuterer jeg påstandene en for en. Desuden fremlægger jeg ekstra eksempler som ikke blev indfanget af den søgning jeg har beskrevet i afsnit 3. Disse eksempler kommer fra Google, men jeg har også foretaget søgninger i KorpusDK. Målet med sådanne supplerende søgninger er at undgå at sjældne konstruktioner går under radaren. Det er dog værd at holde sig for øje at man med sådanne stikprøveagtige søgninger ikke kan kortlægge præcis hvor frekvent den ene eller den anden konstruktion er.

Udover Google og KorpusDK brugte jeg Dansk Sprognævns historiske korpus af 1800-talstekster for at undersøge påstand VI, der omhandler sprogbrugen i et tidligere stadie (se nærmere i afsnit 4.3.).

Når jeg nedenfor vurderer om en given påstand er falsificeret eller understøttet, bruger jeg først og fremmest naturligt forekommende eksem-

9 Indholdssubjekter forekommer i øvrigt ikke kun med *vere*, som i (13), men også med andre verber, fx:

- (i) der faldt en tagsten
- (ii) kommer der gæster?
- (iii) der stod en betjent på hjørnet
- (iv) der vendte ingen tilbage

(E. Hansen & Heltoft 2019 [2011]: 304)

10 Strengt taget er det kun '*for* + NP' der står på objektspositionen i (13), da *hvad* er fremrykket til starten af sætningen. Det ser jeg dog bort fra her.

pler. Der er dog tilfælde hvor jeg ikke har kunnet finde nogen naturligt forekommende eksempler. I disse tilfælde har jeg måttet ty til konstruerede eksempler og vurderet om de er grammatiske eller ugrammatiske. Det er dog velkendt at der er en vis variation i hvordan forskellige individer vurderer eksempelsætninger, så det ville være på sin plads at undersøge grammatikalitetsvurderingerne hos flere individer mere systematisk.

4.1. Påstand I

Påstand I var at når *hvad for*-konstruktionen er en præpositionsstyrelse, er den diskontinuerte konstruktion umulig. Søgningen i KorpusDK viste at *hvad for*-konstruktionen som præpositionsstyrelse rent faktisk kan forekomme diskontinuert; se (9), gentaget som (14) nedenfor:

- (14) Styrelse til en præposition
- a. ... et medansvar for, **hvad** det kan blive til **for** et værdiregelsæt på den enkelte skole.
  - b. - Ved du, **hvad** jeg kalder dig ved **for** et navn?

I det lys kan man sige at påstanden er falsificeret. Bemærk dog at præpositionerne er forbundet med prædikativer i disse eksempler, og det er således værd at undersøge om den diskontinuerte konstruktion er mulig ved andre typer PP'er (præpositionssyntagmer/-forbindelser), også med tanke på de forskellige grammatikalitetsvurderinger i (4).

I KorpusDK udførte jeg derfor en supplerende søgning på forekomster hvor en præposition forekommer før *for*, og hvor der kan være op til 10 ord imellem *hvad* og præpositionen. Dette gav ingen relevante resultater. Googlesøgninger gav nogle ganske få eksempler, og nogle af disse eksempler er givet i (15) og (16). Som angivet nedenfor forekommer den diskontinuerte konstruktion både når PP'en er et adverbial, og når den er et såkaldt præpositionalobjekt (eller middelbart objekt, se E. Hansen & Heltoft 2019 [2011]: 289 ff. og Togeby 2003: 69):¹¹

- (15) PP som adverbial
- a. EU er ganske vist for menneskerettigheder og tolerance – hvem er ikke det? – men **hvad** står disse rettigheder på **for** et fundament?

¹¹ Den anonyme fagfælle foreslår eksemplerne *Hvad sidder du på for en stol?* (PP som adverbial) og *Hvad spiller du på for et instrument?* (PP som præpositionalobjekt). Begge eksempler vurderes af fagfællen til at være grammatiske, og jeg er tilbøjelig til at være enig.

(<https://www.kristeligt-dagblad.dk/leder/eu-savner-identitet>)

- b. Hver søndag får vi en ledelsesinformation om, hvordan det ser ud på hvert enkelt område. **Hvad** de er i **for** noget aktivering, og hvordan det ser ud i forhold til sidste år.
(Fra et transskriberet interview i Thuesen et al. 2017: 68)

(16) PP som præpositionalobjekt

- a. Hvilken motor har du og **hvad** kigger du på **for** en udstødning?
(<http://www.volvosnak.dk/phpbb3/viewtopic.php?f=3&t=11705>)
- b. Hvad **leder** du efter **for** en isbuk - kender et par stykker, der er til salg.
(<https://www.hestenettet.dk/forum/5/11644/11644/>)

Når *hvad for*-konstruktionen er en præpositionsstyrelse, forekommer den diskontinuerte konstruktion ganske sjældent. Men den diskontinuerte konstruktion **er** i princippet mulig. Dette gælder når PP'en er konstrueret med *hvad for*-konstruktionen som styrelse og prædikativ på en og samme tid, (9)/(14), men også når PP'en er et adverbial (15) eller et præpositionalobjekt (16).

4.2. Påstand II

I påstand II blev det fremført at 'præposition + *hvad*' ikke kan være adskilt fra resten af *hvad for*-konstruktionen, jf. E. Hansen & Heltofts (2019 [2011]: 609) eksempel **med hvad er mordet begået for et våben?*. Den brede søgning i KorpusDK gav ingen relevante eksempler (afsnit 3), og jeg udførte derfor en mere fokuseret søgning hvor en præposition forekommer før *hvad*. Dette gav heller ikke nogen relevante eksempler, og googlesøgninger gav for mange irrelevante hits. Konstruerede eksempler er heller ikke grammatiske:

- (17) a. *I **hvad** har du boet **for** en by?
b. *På **hvad** har du sovet **for** et hotel?

Jeg konkluderer her at påstand II ikke blev falsificeret, og at den relevante konstruktion ser ud til at være ugrammatisk. Det kunne altså se ud til at E. Hansen & Heltoft (2019 [2011]: 609) har ret.

4.3. Påstand III og IV

Påstand III var at den diskontinuerte konstruktion er mere frekvent i konstruktioner med *være* end når *hvad for*-konstruktionen forekommer i andre syntaktiske funktioner.¹² Resultaterne af undersøgelsen understøtter denne påstand ganske stærkt: Den diskontinuerte konstruktion med *være* forekommer i mere end 99 % af tilfældene, jf. tabel 1.

Påstand IV var at den diskontinuerte konstruktion er mere frekvent med *være* i dag end tidligere. For at teste denne påstand brugte jeg Dansk Sprognævns interne historiske korpus der indeholder breve og romaner fra 1800-tallet (i alt ca. 2,75 mio. ord). Jeg brugte den samme søgekode som i hovedundersøgelsen (afsnit 3) og optalte antal forekomster fordelt på syntaktiske funktioner. Resultatet ses i tabel 2:

Syntaktisk funktion	Antal forekomster	Andel i % (afrundet til én decimal)
Almindeligt subjekt	0	0
Direkte objekt	4	8,7 %
Indirekte objekt	0	0
Præpositionsstyrelse	0	0
Konstruktioner med kopulaverbum (alle med <i>være</i>)	42	91,3 %
Nominalt adverbial	0	0
I alt	46	100 %

Tabel 2: Fordeling af diskontinuerte konstruktioner på syntaktisk funktion i Dansk Sprognævns 1800-talskorpus (breve og romaner)

Som det fremgår af tabel 2, forekommer den diskontinuerte konstruktion med et kopulaverbum i 91,3 % af tilfældene i 1800-talskorpuset. Det tilsvarende tal er 99,6 % i nutidskorpuset KorpusDK (se tabel 1 i afsnit 3). Spørgsmålet er nu om der er statistisk belæg for at sige at den diskontinuerte konstruktion med kopulaverbum forekommer mere i KorpusDK end i 1800-talskorpuset.

Dette kan man teste med udgangspunkt i følgende nulhypotese: Andelen af diskontinuerte konstruktioner med kopulaverbum er lige store i de to korpusser. En såkaldt Fischer's exact-test afkræfter denne nulhypotese

¹² Jeg ser stort på det faktum at der er ét enkelt eksempel med *blive* brugt som kopulaverbum i KorpusDK. Dette eksempel tæller derfor også med i testningen af påstand III og IV.

($p = 0,000078$). Der er dermed statistisk belæg for at sige at den diskontinuerte konstruktion i forbindelse med et kopulaverbum forekommer endnu mere frekvent i KorpusDK end i 1800-talskorpuset. Måske kan man gå så vidt som til at sige at det er ved at være sådan at den diskontinuerte konstruktion kun forekommer i forbindelse med et kopulaverbum (se dog afsnit 4.4. nedenfor; her lykkedes det mig at finde ekstra eksempler hvor konstruktionen forekommer som direkte objekt).

Afslutningsvis vises der for en god ordens skyld eksempler fra 1800-talskorpuset – både når *hvad for*-konstruktionen forekommer som et direkte objekt, og når den forekommer i forbindelse med et kopulaverbum (der er kun eksempler med *være*):

- (18) Direkte objekt
- a. Jeg kan ikke beskrive, **hvad** det gjorde **for** et Indtryk paa mig at see det unge, blomstrende majestætiske Fruentimmer at gaae bort for at halshugges.
  - b. [...] og **hvad** hun har **for** et elskeligt Hjerte veed Ingen bedre end jeg.
  - c. Han vidste vel **hvad** Kronen i Bisp Valdemars Skjold havde **for** en dristig Betydning, [...].
  - d. -Ja, sagde Ida, **hvad** hun har **for** et Par dejlige Børn.
- (19) Konstruktioner med kopulaverbum
- a. De véd ikke, **hvad** han er **for** en Klodrian.
  - b. »Ei, hvad er dog dette? **Hvad** er dette **for** en Herlighed, og hvordan er jeg kommet dertil?«
  - c. Først da det var gjort, faldt det ham ind, **hvad** det dog var **for** en Uorden, at Drengen ikke for længe siden var kommen i Seng.
  - d. Men **hvad** er det **for** en Talisman, som har gjort dig Hjertet saa varmt?

4.4. Påstand V

Påstand V var at når *hvad for*-konstruktionen er direkte objekt, er den diskontinuerte konstruktion mulig. Der var ganske rigtigt 4 eksempler (0,2 %) i den primære korpusundersøgelse (se tabel 1), og googlesøgninger på strenge som ”*Hvad har du for en*” og ”*Hvad har du for nogle*” giver ekstra eksempler (se tabel 3 nedenfor). Påstanden er altså rigtig, om end konstruktionen er mere sjælden end hvad litteraturen giver indtryk af (se fx

Beermann 1997: 54 ff.). Det er et åbent spørgsmål hvorfor konstruktionen er så sjælden. Det vil jeg i det følgende give et bud på.

I stedet for at bruge den diskontinuerte konstruktion ved direkte objekt har man også muligheden for at udtrykke (næsten) det samme indhold i en kløvningskonstruktion (hvor det udkløvede led er et prædikat, se (11) ovenfor). Man kan altså vælge mellem fx *Hvad har du for en hund?* og *Hvad er det for en hund du har?*. Umiddelbart viser googlesøgninger at sidstnævnte vælges mest, ikke kun for dette eksempel, men også for tilsvarende par. Se resultater for googlesøgningerne nedenfor (antal forekomster står i parentes):

Søgestreng på den diskontinuerte konstruktion som direkte objekt	Søgestreng på kløvningskonstruktionen med tilsvarende indhold	I alt
"Hvad har du for en hund?" (5)	"Hvad er det for en hund du har?" (31)	36
"Hvad har du for en bil?" (4)	"Hvad er det for en bil du har?" (26)	30
"Hvad har du for et tv?" (0)	"Hvad er det for et tv du har?" (13)	13
"Hvad har du for en telefon?" (4)	"Hvad er det for en telefon du har?" (16)	20

Tabel 3. Googlesøgninger på specifikke ordstreng (udført 30.12.2022). Antal forekomster er angivet i parentes.

Hvis vi betragter det sådan at disse to konstruktionstyper er i konkurrence med hinanden, står det klart at det er kløvningskonstruktionen med det tilsvarende indhold der vinder konkurrencen; den er mest frekvent. Det jeg foreslår, er at kløvningskonstruktionen vælges **i stedet for** *hvad for*-konstruktionen som diskontinuert direkte objekt, og derfor er sidstnævnte mere sjælden. Dette er i tråd med at de fleste, hvis ikke alle, sprogbrugere ser ud til at acceptere kløvningskonstruktionen, mens nogle sprogbrugere tøver med fuldt ud at acceptere *hvad for*-konstruktionen som diskontinuert direkte objekt (se også Vikners 1995: 22 vurdering af (7)d).

Det er oplagt at det er den samme slags konkurrence der gør sig gældende i kontrasten mellem diskontinuert præpositionsstyrelse og den tilsvarende kløvningskonstruktion (*Hvad leder du efter for en udstødning?* vs. *Hvad er det for en udstødning du leder efter?*), se afsnit 4.1. Også her er der sprogbrugere der ikke fuldt ud accepterer konstruktionen med diskontinuert præpositionsstyrelse – tværtimod, se (4)a.

Sammenfattende kan det siges om påstand III at *hvad for*-konstruktionen som direkte objekt kan forekomme diskontinuert, også selvom dette er sjældent. Det gælder hvis man sammenligner den med *hvad for*-konstruktionen i forbindelse med et kopulaverbum (tabel 2). Det gælder også

hvis man sammenligner *hvad for*-konstruktionen som direkte objekt med kløvningskonstruktionen med det tilsvarende indhold (tabel 3), jf. kontrasten mellem *Hvad har du for en hund?* og *Hvad er det for en hund du har?*. Jeg har foreslået at *hvad for*-konstruktionen – når den som direkte objekt forekommer diskontinuert – fravælges til fordel for kløvningskonstruktionen, og derfor er den mere sjælden.

4.5. Påstand VI

Påstand VI var at når *hvad for*-konstruktionen er subjekt, er den diskontinuerte konstruktion umulig. Som tabel 1 viser, fandt jeg ikke nogen eksempler på at den diskontinuerte konstruktion er mulig ved almindeligt subjekt (dvs. et subjekt udenfor *der*-konstruktionen). Det gjorde googlesøgninger med *være* heller ikke ("*hvad er for*" og "*hvad var for*").

Det er desuden svært at konstruere sætninger der er grammatiske, fx **Hvad læser for nogle lingvister fysikbøger?* og **Hvad er for en fyr sødest* (sml. med *Hvad for nogle lingvister læser fysikbøger?* og *Hvad for en fyr er sødest?*). Det at man hverken finder empiriske belæg på konstruktionen brugt som subjekt eller tilsyneladende kan konstruere grammatisk acceptable sætninger, understøtter påstanden om at den diskontinuerte konstruktion er ugrammatisk.

I KorpusDK var der dog rent faktisk to eksempler på den diskontinuerte konstruktion når *hvad for*-konstruktionen fungerer som **indhold**subjekt, se (13). Man kan desuden finde eksempler på Google, også udenfor *være*:¹³

(20) Indholdssubjekt

- a. Kan du se, **hvad** der er **for** fisk?

(<https://ugeavisen.dk/soenderborg/artikel/kan-du-se-hvad-der-er-for-fisk>)

- b. **Hvad** findes der **for** forskellige bor?

(<https://www.koebenhavn-hulboring.dk/hvad-er-forskelle-paa-og-bor/>)

- c. **Hvad** findes der **for** teorier, videnstraditioner og konkret forskning, der kan tjene som fundament og vejvisere i et mere detaljeret arbejde?

(Nielsen 2007: 76)

13 Jeg fandt enkelte eksempler på at den diskontinuerte konstruktion også forekommer med *gives* i ældre sprog. Her er et eksempel fra en oversættelse af Aristofanes' komedier (fra 1825):

(i) **Hvad** gives der **for** Baaben eller Magt, Hvortil vi kunne sætte nu vor Lid ?

(Aristophanes 1825: 320)

- d. ... og '**hvad** kommer der **for** poesi ud deraf?' spørger Brix, ...
(Høgh 2021: 19)

Det er derfor ikke helt korrekt at sige at den diskontinuerte konstruktion ikke er mulig når *hvad for*-konstruktionen er subjekt. Det er mere præcist at sige at den diskontinuerte konstruktion er umulig når *hvad for*-konstruktionen er et almindeligt subjekt, men mulig når den er et indholdssubjekt (sådan som jeg har brugt denne term i nærværende artikel).

4.6. Påstand VII

Påstand VII var at den diskontinuerte konstruktion er umulig i dansk når *hvad for*-konstruktionen er indirekte objekt. Som vist i tabel 1 fandt jeg ingen naturligt forekommende eksempler med den angivne søgestreng. Derfor foretog jeg fokuserede søgninger på en lang række verber der forekommer med indirekte objekt (bl.a. *bringe, forklare, garantere, give, hente, love, låne, overdrage, række, sende, skænke, skaffe*). Dette gav ingen relevante resultater, hverken i KorpusDK eller på Google.

Det er tilsyneladende svært, hvis ikke umuligt, at konstruere eksempler der er grammatiske:

- (21) Direkte objekt
- a. ***Hvad** gav du **for** nogle studerende Biblen?
  - b. ***Hvad** lovede du **for** nogle studerende en god karakter?
  - c. ***Hvad** sendte du **for** en studerende nogle roser?

Det kunne altså se ud til at påstand VII er rigtig: Den diskontinuerte konstruktion er umulig når *hvad for*-konstruktionen er indirekte objekt.

4.7. Yderligere undersøgelser om nominale adverbialer

I de foregående seks underafsnit har jeg undersøgt om de tilskårne påstande fra litteraturen holder vand. Ingen af påstandene siger dog noget om hvorvidt den diskontinuerte konstruktion er mulig når *hvad for*-konstruktionen realiseres som et nominalt adverbial (fx *hvad for et tidspunkt* og *hvad for et sted*). Det vil jeg kort undersøge i dette afsnit.

Det er ikke nemt at finde sådanne eksempler. Supplerende søgninger i KorpusDK og på Google giver for mange irrelevante resultater. På Google søgte jeg på eksempler med ordrækken '*hvad* + et ubestemt antal ord + *for* + *sted*-NP' da *sted*-NP'er kan fungere som adverbialer (Nguyen

& Østergaard 2019), fx *Han solgte cyklen et andet sted*. Jeg lavede den samme googlesøgning med andre NP'er som kan fungere adverbialt, dvs. NP'er med substantiverne *måde*, *tid(spunkt)*, *måneder* og *år* – uden held. Konstruerede eksempler er ugrammatiske (eller meget tvivlsomme):

(22) ***Hvad** skal de spille **for** et sted i næste uge?¹⁴

(23) ***Hvad** skulle de mødes **for** et tidspunkt?

Jeg konkluderer at *hvad for*-konstruktioner der fungerer som nominale adverbialer, ikke ser ud til at kunne forekomme diskontinuert.

5. Sammenfatning

I denne artikel har jeg undersøgt hvornår *hvad for*-konstruktionen kan forekomme diskontinuert. Jeg har undersøgt syv delvist tilskårne påstande fra litteraturen. Påstandene går alle på at det er den syntaktiske funktion som *hvad for*-konstruktionen realiseres som, der afgør om den kan forekomme diskontinuert. I tillæg til de syv påstande undersøgte jeg om *hvad for*-konstruktionen forekommer diskontinuert når den fungerer som et nominalt adverbial.

Jeg har testet om påstandene passer med de empiriske data (som primært kommer fra KorpusDK). Nogle af de centrale resultater er at den diskontinuerte konstruktion er mulig når *hvad for*-konstruktionen fungerer som præpositionsstyrelse, direkte objekt, prædikativ og indholdssubjekt (dvs. et subjekt i en *der*-konstruktion), men umulig hvis *hvad for*-konstruktionen fungerer som almindeligt subjekt (dvs. et subjekt udenfor en *der*-konstruktion), indirekte objekt og nominalt adverbial.

Hvad for-konstruktionen forekommer klart hyppigst diskontinuert når den fungerer som prædikativ (i forbindelse med et kopulaverbum) – nemlig i mere end 99 % af tilfældene i KorpusDK-undersøgelsen (også når man tager højde for de to eksempler med indholdssubjekt i (13)). Sammenholdt med undersøgelsen af 1800-talskorpuset kunne det se ud til at der er sket en udvikling i de 200 år der er gået: Den diskontinuerte konstruktion låses i stigende grad til prædikativfunktion. Det er et åbent spørgsmål hvorfor det netop er prædikativfunktionen den i givet fald låses til.

Et andet spørgsmål jeg heller ikke har noget svar på, er hvorfor der er en

¹⁴ Den kontinuerte version af det samme eksempel findes her: <https://soundvenue.com/musik/2017/03/chinah-har-sluppet-kontrollen-paa-ny-ep-produktionen-tog-form-paa-bagsaedet-af-en-bil-paa-vej-til-sverige-246221>.

frekvensforskel mellem konstruktioner som *Hvad har du købt for en hund?* og *Hvad er det for en hund du har købt?* (se afsnit 4.4). I førstnævnte tilfælde er *hvad for*-konstruktionen direkte objekt, og i sidstnævnte tilfælde er der tale om en kløvningskonstruktion med tilsvarende indhold. Jeg har ganske vist kort nævnt at de fleste, hvis ikke alle, modersmålstalere kun finder sidstnævnte helt uproblematisk, men det er stadig uklart hvorfor dette er tilfældet.

Man kan spekulere over om den relevante forskel mellem dem er at der er tale om hhv. kløvede og ukløvede spørgsmål, som behandles i E. Hansen (1995: 140-141) og E. Hansen & Heltoft (2019 [2011]: 1796-1798) (se også M.H. Christensen 2019: 17-18). Ifølge dem præsупponeres det i det kløvede spørgsmål *hvem var det du traf?* at 'du traf nogen'; dette er derimod ikke nødvendigvis tilfældet i det ukløvede spørgsmål *hvem traf du?* (eksemplerne er oprindeligt fra E. Hansen 1995: 140-141). Det rækker her for vidt at redegøre nærmere for disse forhold, men umiddelbart forekommer det mig ikke åbenlyst hvilken rolle det forskellige præsупpositionsindhold skulle spille i frekvensforskellen mellem konstruktionstyperne *Hvad har du købt for en hund?* og *Hvad er det for en hund du har købt?*

Artiklen her har været ganske datadrevet og bygger hovedsageligt på data fra KorpusDK. Så vidt jeg ved, er der ikke udført en lignende korpusbaseret undersøgelse af den tilsvarende konstruktion i tysk og nederlandsk. Kun nogle af de nævnte syntaktiske funktioner er diskuteret, og billedet er således på ingen måde komplet i disse sprog (Abels 2003: 213-216; Den Besten 1985: 35-39; Hoekstra 1984: 216-222; Koster 1987: 245-249, 253). Med denne artikels resultater for øje ville det ikke desto mindre være interessant at sammenligne dansk med disse sprog. Dette må ske i fremtidig forskning.

Om forfatteren

Michael Nguyen, ph.d., forsker, Dansk Sprognævn.

Litteratur

- Abels, K. (2003): *Successive cyclicity, anti-locality, and adposition stranding*. Storrs, CT: University of Connecticut, ph.d.-afhandling.
- Becker-Christensen, C. (2010): *Dansk syntaks*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Beermann, D.A. (1997): *Syntactic discontinuity and predicate formation: A study in German and comparative Germanic syntax*. Brabant: Katholieke Universiteit.

- Bennis, H. (1983): A case of restructuring. I: *Linguistics in the Netherlands*. H. Bennis & W. van Lessen (red.). Dordrecht: Foris, 9-19.
- Börjars, K. (1992): D selecting a PP complement in Germanic languages. I: *Workshop on the Scandinavian noun phrase. Papers from the Workshop the Scandinavian noun phrase*. A. Holmberg (red.). Umeå: Umeå Universitet, 1-19.
- Christensen, L.H. & R.Z. Christensen (2019 [2005]): *Dansk grammatik*. 4. udg. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Christensen, M.H. (2019): Sætningskløvninger i moderne talt dansk. *Danske talesprog* 19, 37-76.
- Corver, N. (1991): The internal syntax and movement behavior of the Dutch ‘wat voor’-construction. *Linguistische Berichte* 133, 190-228.
- Corver, N. (2006): Subextraction. I: *The Blackwell companion to syntax*. M. Everaert & H. van Riemsdijk (red.). Malden, MA: Blackwell, 566-600.
- Den Besten, H. (1985): The ergative hypothesis and free word order in Dutch and German. I: *Studies in German grammar*. J. Toman (red.), *Studies in German Grammar*. Dordrecht: Foris, 23-64.
- Den Danske Ordbog* = <https://ordnet.dk/ddo/>
- Diderichsen, P. (1976 [1946]): *Elementær dansk grammatik*. 3. udg. København: Gyldendal.
- Hansen, Aa. (1967): *Moderne dansk: I, III*. København: Grafisk Forlag.
- Hansen, E. (1995): Sætningskløvning i moderne dansk. *Danske Studier* 90, 126-146.
- Hansen, E. & L. Heltoft (2019 [2011]): *Grammatik over det danske sprog*. 2. udg. Århus: Syddansk Universitetsforlag.
- Heltoft, L., E.S. Jensen, I.E. Mørch & J. Schack (2020): *Grammatiske termer*. Bogense: Dansk Sprognævn.
- Hoekstra, T. (1984): *Transitivity: Grammatical relations in government-binding theory*. Dordrecht: Foris. doi:10.1515/9783112420003.
- Kjeldahl, A. (2010): The syntax of quirky verbal morphology. Aarhus: Aarhus Universitet, ph.d.-afhandling.
- Koster, J. (1987): *Domains and dynasties: The radical autonomy of syntax*. Dordrecht: Foris.
- Leu, T. (2007): A note on *What for* split. *NYU Working papers in linguistics* 1, 1-20.
- Leu, T. (2008): *What for* internally. *Syntax* 11(1), 1-25. doi.org/10.1111/j.1467-9612.2008.00113.x.

- Lie, S. (1982): Discontinuous questions and subjacency in Norwegian. I: *Readings on unbounded dependencies in Scandinavian languages*. E. Engdahl & E. Ejerhed (red.). Umeå: Almqvist & Wiksell, 193-204.
- Lundskær-Nielsen, T. & P. Holmes (2010): *Danish: A comprehensive grammar*. Abingdon & New York: Routledge.
- Mikkelsen, K.M. (1975 [1911]): *Dansk ordfølningelære med sproghistoriske tillæg. Håndbog for viderekomne og lærere*. København: Lehmann & Stages Forlag.
- Pafel, J. (1996): Die syntaktische und semantische Struktur von 'was für'-Phrasen. *Linguistische Berichte* 161, 37-67.
- Teleman, U. (1969): *Definita och indefinita attribut i nusvenskan*. Lund: Studentlitteratur.
- Togebj, O. (2003): *Fungerer denne sætning? Funktionel dansk sproglære*. København: Gads Forlag.
- Vikner, S. (1995): *Verb movement and expletive subjects in the Germanic languages*. New York & Oxford: Oxford University Press.
- Winkler, S, J. Radó & M. Gutscher (2016): What determines 'Freezing' effects in *was-für* split constructions? I: *Quantitative approaches to grammar and grammatical change: Perspectives from Germanic*. V. Gast & A. Zeldes (red.). Berlin & Boston: De Gruyter Mouton, 207-232. doi:10.1515/9783110401929-011.
- Wiwel, G.H. (1901): *Synspunkter for Dansk Sproglære*. København: Det nordiske Forlag Ernst Bojesen.

Naturligt forekommende data

Aristophanes (1825): *Aristophanes's Komedier. Første Deel*. Oversat af Johan Krag. Odense: S. Hempel.

Høgh, J. (2021): Kaj Munk: "Krigens Prædikener. 1940 - 1944". *Munkiana* 70, 10-25.

KorpusDK i CoREST

Nielsen, F.V. (2007): Musik og bevidsthed: et fænomenologisk perspektiv. En teori om musik som et mangespektret meningsunivers – med reference til meningsdimensionen 'musikalsk spænding'. *Psyke & Logos* 28(1). 61-85. doi:10.7146/pl.v28i1.8345.

Thuesen, F., R. Bille & M.J. Pedersen (2017): *Styring af den kommunale beskæftigelsesindsats. Instrumenter, motivation og præstationer*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

<https://www.heste-nettet.dk/forum/5/11644/11644/>

<https://www.koebenhavn-hulboring.dk/hvad-er-forskel-paa-bor-og-bor/>

<https://www.kristeligt-dagblad.dk/leder/eu-savner-identitet>

<https://soundvenue.com/musik/2017/03/chinah-har-sluppet-kontrollen-paa-ny-ep-produktionen-tog-form-paa-bagsaedet-af-en-bil-paa-vej-til-sverige-246221>

<https://ugeavisen.dk/soenderborg/artikel/kan-du-se-hvad-der-er-for-fisk>

<http://www.volvosnak.dk/phpbb3/viewtopic.php?f=3&t=11705>

Som som præposition?

En reklassificering af *som* og heraf afledte konsekvenser
for Dansk Sprognævns sproglige rådgivning og
normering

Michael Nguyen & Anna Sofie Hartling

Abstract

In this paper, we deal with the word class of the Danish comparative word *som* 'as, like'. In contrast to most previous work, we propose that *som* should be analyzed as a preposition rather than as a subordinating conjunction. We first present the definitions of prepositions and subordinating conjunctions that we subscribe to. Subsequently, we point out that *som* is plausibly a preposition because it may substitute prepositions without any significant change of meaning. We then formulate five syntactic tests which support the idea that *som* is a preposition rather than a subordinating conjunction. If this analysis is correct, it has consequences for the prescriptive work with which Dansk Sprognævn (the Danish Language Council) is engaged.

Nøgleord

som, præposition, konjunktion, ordklasser, sproglig rådgivning og normering

1. Indledning

Denne artikel handler om ordet *som* og dets ordklassetilørsforhold. *Som* kan have flere forskellige betydninger og funktioner og kan forekomme i flere forskellige sammenhænge (se fx *Den Danske Ordbog*, Aa. Hansen 1967: 401-410 og Mikkelsen 1975 [1911]: 542-545). De tilfælde der er relevante i denne artikel, er dem hvor *som* bruges om sammenligning, identitet o.l. Vi vil kalde dette *som* for 'det sammenlignende *som*'.

I (1)-(3) forekommer det sammenlignende *som* med hhv. et kopulaverbum, et intransitivt verbum og et transitivt verbum (*som* er fremhævet i alle eksempler i artiklen):¹

(1)	Ole er lige så høj som	}	a. [_S Peter er]. b. [_{NP} et palmetræ]. c. [_{PP} i 2019]. d. [_{AdvP} sidst]. e. [_{AdjP} smuk].
(2)	Ole arbejder som	}	a. [_S Peter gør]. b. [_{NP} professor]. c. [_{PP} i 1600-tallet]. d. [_{AdvP} sidst].
(3)	De betragtede det som	}	a. [_S at Peter havde udstået sin straf]. b. [_{NP} en katastrofe]. c. [_{InfK} at være på ferie]. d. [_{AdjP} genialt].

Vi vil argumentere for at *som* er en præposition når det indleder en sætning eller en NP, som i a- og b-eksemplerne i (1)-(3).² Det er netop en generelt veletableret antagelse at præpositioner indleder den slags konstituerter (foruden InfK'er, som i (3)c; se afsnit 4.1). Hvis *som* i a- og b-eksemplerne er en præposition, mener vi at der er god ræson i at antage at *som* også er en præposition når det indleder AdjP'er, AdvP'er og PP'er. Om dette rent faktisk er tilfældet, bør dog naturligvis undersøges selvstændigt.

Resten af artiklen er opbygget således: I afsnit 2 giver vi et litteraturoverblik og definerer præpositions- og konjunktionsordklassen; i afsnit 3 viser vi at *som* kan erstatte præpositioner, og at det derfor umiddelbart er sandsynligt at *som* er en præposition; i afsnit 4 fremlægger vi fem syntaktiske tests der skal understøtte at *som* kan analyseres som en

1 I denne artikel bruger vi følgende forkortelser: S (ledsætning), NP (nominalsyntaxme), PP (præpositionsforbindelse/-syntaxme), AdvP (adverbialsyntaxme), AdjP (adjektivsyntaxme), InfK (*at*-infinitivkonstruktion).

2 Som det fremgår af repræsentationerne i (1)-(3), er *som* ikke en del af den efterfølgende konstituent (der er omgivet af kantede parenteser). Når vi i det følgende angiver at "*som* indleder X", er der tale om en opfattelse af at *som* befinder sig udenfor disse efterfølgende konstituerter.

præposition; i afsnit 5 diskuterer vi nogle mulige konsekvenser af vores analyse for Dansk Sprognævns sproglige rådgivning og normering.

2. Tidligere litteratur og definitioner

Ordet *som* klassificeres i langt de fleste grammatiske beskrivelser som en konjunktion – uanset om det bruges sammenlignende eller relativt (Diderichsen 1976 [1946]: 71, Aa. Hansen 1967: 163, 374-375, 436 ff., E. Hansen & Heltoft 2019 [2011]: 916, 1521-1522, 1533-1537, Heltoft 1986: 119, Mikkelsen 1975 [1911]: 141, 472, Nyvad 2016, Rehling 1965: 94, Therkelsen 1999, Togeby 2003, Vikner 1991). Ganske få har derimod diskuteret om det sammenlignende *som* har præpositionelle egenskaber, og endnu færre har klassificeret det som en præposition (Aa. Hansen 1967: 300, Mikkelsen 1975 [1911]: 128-129, 132, 138, Petersen 2009 og Schack 2013: slutnote 9; se også Wiwel 1901: 228).³ Vi følger i dette mindretals spor og foreslår at det sammenlignende *som* kan analyseres som en præposition.

I Nguyen & Hartling (2022) plæderede vi for at ordene *efter*, *før*, *inden*, *indtil* og *siden* er præpositioner, uanset om de indleder sætninger eller andre konstituenttyper. Dette er befordrende ud fra et ordklasseøkonomisk perspektiv: Én og samme ordform tilhører én og kun én ordklasse (se baggrunden for sådanne tanker i Brøndal 1928, Diderichsen 1976 [1946]: 22-24 og i referencerne i Nguyen & Hartling 2022).⁴ Men en anden brug af den samme ordform kan vise at ordformen har egenskaber der gør at den bør placeres i en anden ordklasse. Dette mener vi er tilfældet for *som*; det sammenlignende *som* har klart præpositionelle egenskaber. I denne artikel foreslår vi altså at det sammenlignende *som* er en præposition, samtidig med at vi for nærværende følger traditionen og betragter det relative *som* som en konjunktion. (Vi har ingen evidens for at det relative *som* skulle være en præposition).

Det er værd at bemærke at man også har diskuteret hvilke(n) ordklasse(r) det engelske *as* og det tyske *als* tilhører – begge ord kan siges at være pen-

3 Aa. Hansen (1967) og Mikkelsen (1975 [1911]) indtager en mellemposition: Begge siger at *som* er en konjunktion, samtidig med at de peger på at *som* kan opføre sig som en præposition (se afsnit 4.2).

4 Det forhold at *som* betegner dobbeltimplikation i både relativsætninger og sammenligningskontekster, gør det imidlertid nærliggende at overveje om *som* kan tilskrives én og kun én ordklasse: ”*Som* betegner dobbelt Implikation, dvs. det Forhold, at den samme Størrelse optræder i Forhold til to Verber ...: *Som man redex, saa ligger man* | *Han æder som en Tærsker* | *Den Mand, som var her i Gaar.*” (Diderichsen 1976 [1946]: 71-72)

danter til det sammenlignende *som*. Fx Quirk et al. (1985: 337, 661-662, 698-699, 1104-1106) opfatter ordet *as* som både konjunktion og præposition, alt efter hvilken slags konstituent det indleder, hvorimod Emonds (1985: 264-279; se også 248 ff.) analyserer det som en præposition alene. I litteraturen om tysk finder man både analyser af *als* som præposition og som konjunktion (både underordnende og ikke-underordnende) (se Holsting 2011 for et overblik). En vigtig indvending mod analysen af *als* som præposition er at det ikke styrer en kasus, som præpositioner ellers gør på tysk. Men Waterman (1972) peger på at *als* faktisk kan styre dativ og følgelig kan klassificeres som præposition. I betragtning af at andre lingvister har analyseret *as* og *als* som præpositioner, mener vi ikke at det er særlig kontroversielt at foreslå at det sammenlignende *som* på dansk er en præposition.

2.1. Præpositioner

Vi følger Allan et al. (1995: 376), Becker-Christensen (2010: 226), Dahl (1884: 172), Aa. Hansen (1967: 356-363) og Mikkelsen (1975 [1911]: 128-129, 132) og antager (som Nguyen & Hartling 2022) at en præposition kan have en lang række konstituenttyper som styrelse. Se eksemplerne nedenfor, hvor det vel er ukontroversielt at antage at *fra* er en præposition:

- (4) Frank Sinatra kan efterhånden ikke løbe fra, [_S at han er blevet 75 år].
- (5) Mick Jagers fravær er ikke det eneste, som adskiller The X-Pensive Winos fra [_{InfK} at være en slags Rolling Stones].
- (6) Fra [_{NP} næste sommer] kan man opleve, hvad der sker, når ... .
- (7) Fra [_{PP} på mandag] bliver det nemlig muligt at anmelde tyverier pr. telefon.
- (8) Vores sanger fra [_{AdvP} dengang] er dog ikke med i det nuværende orkester.
- (9) Valnøddesnapsen skifter farve tre gange fra [_{AdjP} grøn] til [_{AdjP} sort] for at slutte som gyldenbrun.

(KorpusDK)

Denne antagelse medfører altså at det i hvert fald er principielt muligt at de konstituerer der følger efter *som* i (1)-(3), er præpositionsstyrelser. Bowers (1993: 596) afviser at det engelske *as* er en præposition fordi det kan efterfølges af en AdjP – præpositioner selekterer generelt ikke AdjP'er. Eide og Åfarli (1999: 161) følger Bowers og afviser således at det norske *som* er en præposition fordi det kan efterfølges af en AdjP. Men hvis *fra* er en præposition i (9), viser eksemplet at en AdjP i princippet godt kan være styrelse til en præposition.⁵ Man kan altså ikke kategorisk afvise at *som* er en præposition i (1)e og (3)c, hvor det efterfølges af en AdjP.

Vi antager desuden at en præposition som minimum skal kunne selekttere en NP som sin styrelse. Dette ser heller ikke ud til at være særlig kontroversielt. Her følger vi i hvert fald Becker-Christensen (2010: 227) (fremhævnningen er vores):

”Fraser som *ind i huset*, *inde i huset* og *omme bag huset* er adverbiumfraser med adverbierne *ind*, *inde* og *omme* som kerne, og ikke præpositionsfraser. Det samme gælder *bag ved huset*, hvorimod *bag huset* er en præpositionsfrase. **Forudsætningen for denne analyse er, at præpositioner er ord, der kan have en nominalfrase som komplement** (det hedder fx ikke **ind huset*), ...”

Hvordan man end analyserer fraser som *ind/inde i huset*, tyder det altså på at NP'en som styrelse har forrang i den forstand at en præposition som minimum skal kunne have en NP som styrelse. For både Becker-Christensen og os er dette et kriterium for hvad der gælder som præposition.

2.2. Konjunktioner

Selvom der i den danske forskningstradition er bred enighed om at *som* er en konjunktion, er der divergerende opfattelser af hvad konjunktioner er, og hvilke typer der findes. Vi fokuserer her på underordnende konjunktioner. Hos Mikkelsen (1975 [1911]: 476) ”forbinder [underordnende konjunktioner] ... en bisætning med en sætning, der er den overordnet ...”, og hos Diderichsen (1976 [1946]: 183-184) indleder indordnende [=

5 Det er muligt at der er tale om ellipse i (9) – at *grøn* og *sort* i virkeligheden er NP'er (*grøn farve* og *sort farve*). I det hele taget er vi dog skeptiske overfor ideen om ellipse, se mere i afsnit 2.2.

underordnende] konjunktioner ledsætninger (se også Jørgensen 1990: 287).⁶ I nyere tid har man ligeledes betragtet underordnende konjunktioner som ord der indleder ledsætninger, se Jacobsen & Skyum-Nielsen (1996: 176), E. Hansen & Heltoft (2019 [2011]: 209) og Christensen & Christensen (2019 [2005]: 170). Vi følger i disse lingvisters spor og betragter dette forhold som et definerende træk ved underordnende konjunktioner – på linje med Becker-Christensen (2010: 63):

”De [= *konjunktionerne*] er dels sideordnende konjunktioner som *og*, *eller* og *men*, dels underordnende konjunktioner som fx *at*, *fordi*, *hvis* og *når*. De sidste indleder ledsætninger.”

Som vi imidlertid har set i (1)-(3), kan *som* indlede andre konstituenttyper end ledsætninger. Dette rejser nu et vigtigt spørgsmål: Hvorfor betragtes *som* som en underordnende konjunktion i tilfælde hvor det ikke indleder en ledsætning? Det ser ud til at (noget af) svaret ligger i at man antager (og har antaget) at konstituenten efter *som* er en ledsætning som er undergået delvis ellipse: Man ser kun det der er tilovers efter ellipsen, og man kan indsætte de ord der angiveligt ’mangler’. Se denne tankegang i ældre tid hos Mikkelsen (1975 [1911]: 137-138):

”I sætninger, der indledes med visse af de underordnende bindeord, underforstås eller udelades ofte omsagnet, enten alene eller i forbindelse med et eller flere andre ord, f. eks. ... *Vi holdt af hinanden som brødre (holder af hinanden). Han blev ikke den gang mødt med jubel som (han var blevet mødt med jubel) så mange gange før. ... Dette (er ham en let sag) som alt andet er ham en let sag. ... Konen er som (om hun var) besat. Han lader som (om det var) ingenting. Du raser ligesom et vildt dyr (raser). – Han kom før jeg (kom). ...* Således går det til, at nogle af de underordnende bindeord kan forbinde ét eller flere ord, der ikke indeholder noget omsagn, med den øvrige tale.”⁷

6 Ifølge Diderichsen (1976 [1946]: 71, 184-185) kan konjunktioner være særordnende (= sideordnende), samordnende og indordnende (= underordnende). Konjunktionernes materiale kan være (i) ægte konjunktioner (*og*, *men*, *samt*, *at* og *som*) og (ii) præpositioner der fungerer som konjunktioner (fx *om*, *til*, *fra* og *uden*) og (iii) adverbier der fungerer som konjunktioner (fx *da*, *blot*, *så* og *når*).

7 Bemærk eksemplet *Dette (er ham en let sag) som alt andet er ham en let sag*. Den postulerede ellipse kan altså også finde sted udenfor den konstituent som *som* indleder – i modsætning til de prototypiske tilfælde.

Samme eller lignende tanker finder man hos Diderichsen (1976 [1946]: 200) og Aa. Hansen (1967: 337-338) – og i nyere tid hos Becker-Christensen (2010: 217) og Jacobsen & Jørgensen (2013 [1988]: 123-124). Her er et citat fra sidstnævnte (om konstruktioner som *Han er lige så stor som jeg/mig*):

”I sammenligningsudtryk med *end* og *som* er det normalt det sikreste at følge hovedreglen [dvs. at pronominet står i nominativ når det er subjekt, men i oblik i alle andre tilfælde]. Men før man kan gøre det, er man nødt til at skrive udtrykkene med *end* eller *som* om så de bliver til fuldstændige sætninger. Når man har gjort det, kan man se om det pronomen der står efter *end* eller *som*, er subjekt eller ikke-subjekt, og afgøre om det skal stå i nominativ eller i akkusativ.”

(Jacobsen & Jørgensen 2013 [1988]: 123-124)

Denne analyse – at det sammenlignende *som* skulle være en underordnende konjunktion – stiller vi overfor præpositionsanalysen. Bemærk i øvrigt at ellipseanalysen grundlæggende har det problem at ellipseprocesser i princippet er grænseløse, forstået på den måde at de kan forekomme hvor som helst hvis ikke der er meget klare kriterier for hvornår der er ellipse (se også E. Hansen 1983: slutnote 5). Hvis der ikke er sådanne klare kriterier, kan det medføre at det er svært at vide om konstituenten der følger efter *som* i fx *Modellen er lige så smuk som jeg* er en NP eller del af en delvist elideret ledsætning. Et andet problem ved ellipseanalysen er at det ikke altid er muligt at indsætte de manglende ord og rekonstruere den angiveligt ueliderede kilde, bl.a. når *som* efterfølges af et pronomen i oblik form (*Modellen er lige så smuk som mig*), og derfor kan det være svært at fastholde at der skulle være tale om ellipse (se også fx E. Hansen & Heltoft 2019 [2011]: 442-443). Men selv hvis ellipseanalysen godtages, udelukker den ikke nødvendigvis præpositionsanalysen: Man kan fint forestille sig at *som* som præposition har en sætning som styrelse, og at denne sætning er undergået delvis ellipse. Denne pointe er, så vi vidt ved, ikke bemærket i tidligere litteratur, og vi ser i øvrigt bort fra den i resten af artiklen.

3. *Som's* alturnerbarhed med præpositioner

I dette afsnit vil vi pege på et simpelt forhold der gør præpositionsanalysen af det sammenlignende *som* plausibel: *Som* kan erstatte præpositioner

uden at betydningen ændres væsentligt (se samme pointe for tysk i Erben 1972: 201). Allerede Wiwel (1901: 228) var opmærksom på dette forhold og pegede på muligheden for at regne *som* som præposition på baggrund heraf (se også Aa. Hansen 1967: 161, 374-375, Becker-Christensen 2010: 38 og Mikkelsen 1975 [1911]: 46, 53):

”Når vi nu tænker på forbindelser som f. eks. «jeg anser ham *for* min bedste ven; de har ham *til* nar; vi fik lidt *i* tilgift», og at man her kan bruge *som* i stedet for *for*, *til*, *i*, – fremdeles: «**som** straf (regel) = *til* straf, *i* reglen, – er det da ikke overdrivelse at regne *som* til en anden ordklasse end de tre andre ord, bare fordi man efter *som* kan have subjektform?»

Vi udbygger her Wiwels pointe. Der er robust empiri for at *som* kan erstatte præpositioner – så robust at denne alternation kan ses under grammatikanvisningerne i de relevante opslag i Den Danske Ordbog (DDO). Der er altså ikke tale om marginale tilfælde – tværtimod; *som* kan bl.a. erstatte præpositioner i prædikative konstruktioner. Her følger et udpluk af opslagsordene og af de relevante grammatikanvisninger.

- Verbet *regne* kan kombineres både med præpositionen *blandt* og med *som*: ”NOGEN regner NOGEN/NOGET blandt/som/.. noget”.
- Verbet *udråbe* kan kombineres både med præpositionen *til* og med *som*: ”NOGEN udråber NOGEN/NOGET (til/som NOGEN/NOGET)”.
- Forbindelsen *tage form* kan kombineres både med præpositionen *af* og med *som*: ”NOGET tager form af/som NOGET”.
- Substantivet *værn* kan kombineres både med præpositionen *til* og med *som*: ”som/til værn mod NOGET/NOGEN”.
- Substantivet *status* kan kombineres både med præpositionen *af* og med *som*: ”(have) status som/af NOGEN/NOGET”.

Der er altså stærk evidens for at *som* kan erstatte præpositioner. *Som* kan ikke kun erstatte præpositioner syntaktisk, men også semantisk, dvs. at *som* har en betydning der er identisk eller nærsynonym med den præposition det kan erstatte. Hvis *som* har den samme eller næsten den samme betydning (og de samme syntaktiske forbindelsesmuligheder) som præpositioner, så ligger det ligefor at analysere det som en præposition.

4. Syntaktiske tests

Vi vil bruge følgende fem tests til at argumentere for at det sammenlignende *som* bedre analyseres som præposition end som underordnende konjunktion:

- (I) *At*-infinitivkonstruktion (InfK) som efterfølgende konstituent
- (II) Præpositionsstranding
- (III) Frontstilling i indirekte spørgesætninger og relativsætninger
- (IV) Sideordning med ”delt” præpositionsstyrelse
- (V) Substitution af den efterfølgende konstituent

Test (II) er blevet anvendt (eller diskuteret) i tidligere litteratur, men vi har udbygget den med mere empiri (se særligt (19)). Test (V) er også anvendt i Nguyen & Hartling (2022), men på andre ledsætningsinitiale elementer. De resterende tre tests har vi selv opstillet i forbindelse med denne artikel. Vi gennemgår nu testene en for en.

4.1. *At*-infinitivkonstruktion (InfK) som efterfølgende konstituent

I dansk kan en underordnende konjunktion ikke indlede en *at*-infinitivkonstruktion (InfK), men kun ledsætninger.⁸ Nogle præpositioner kan indlede begge dele (og evt. mere til, se (4)-(9)):

- (10) Han holdt en fest uden mundbind $\left\{ \begin{array}{l} [{}_s \text{ da han blev premierminister}]. \\ *[_{\text{InfK}} \text{ da at blive premierminister}]. \end{array} \right.$

- (11) Han snakkede om $\left\{ \begin{array}{l} [{}_s \text{ at han ville blive premierminister en dag}]. \\ [{}_{\text{InfK}} \text{ at ville blive premierminister en dag}]. \end{array} \right.$

Som kan godt indlede InfK'er (foruden ledsætninger):

---

8 Vi er klar over at InfK'er kan kaldes (eller analyseres som) 'infinite ledsætninger', men det har ikke nogen betydning for vores analyse. Det er mest præcist at kalde de konstruktioner vi analyserer, for *at*-infinitivkonstruktioner (InfK'er). Termen 'infinite ledsætninger' kan nemlig også dække over andre infinite konstruktioner, se Kristensen (2015) og Vikner & Ehlers (2017).

- (12) Intet er så trist **som** at spise alene.
 (<https://www.folkekirken.dk/aarets-hoejtider/paaske/faellesskab/intet-er-sa-trist-som-at-spise-alene>)

Både *som* og præpositioner kan altså indlede InfK'er, i modsætning til konjunktioner, jf. (10). Derfor er det mere oplagt at analysere *som* som en præposition end som en konjunktion.

Man kan forsøge at redde konjunktionsanalysen ved at sige at der er foregået ellipse i eksempler som (12). For at nå frem til den ueliderede kilde skal man ikke blot indsætte de 'manglende' ord, men også sørge for at der er et finit verbum (fx *Intet er så trist som at man skal spise alene* eller *Intet er så trist som at man spiser alene*). I stedet for at inkludere sig på sådanne spekulative og komplicerede krumspring er det mere enkelt at betragte *som* som en præposition der har en InfK som styrelse.

4.2. Præpositionsstranding

Præpositionsstranding er en konstruktion hvor en præposition står adskilt fra sin styrelse; præpositionen siges at 'strande' eller at være 'strandet'. Præpositionsstranding forekommer bl.a. i almindelige deklarativsætninger og i relativsætninger, fx *Peter har jeg fået den af* og *Pigen som jeg har fået den af, er rejst* (eksemplerne er fra Herslund 1984: 49-50; se også Nguyen 2021).

Som kan også strande, både når det indleder en NP (Jørgensen 1990: 300-301, Petersen 2009: 283, Schack 2013: slutnote 9), se (13)-(18), og når det indleder en sætning, se (19)b:

- (13) Men som hyret chef er han færdig. Det er prisen for at være forretningslivets indlysende 1986-repræsentant i kredsen af nytårstorsk-kandidater. Hvilket han hermed nomineres **som**.
- (14) Og det var de forklædt **som**, da B.T. satte dem i stævne ....
- (15) ... begreber til at beskrive og begribe en virkelighed der er mere kompliceret end det umiddelbart ser ud **som**.
- (16) ... men et kys var det nu alligevel ment **som**.
- (17) Dels var Ortega ikke den helt, han gerne selv så sig udlagt **som**.
 (KorpusDK)

- (18) Taler man om 'hovedsætning', fremhæver man sætningens karakter af udtryk for den type sproghandling den kan realiseres **som**, når den bliver ytret.

(Hansen & Heltoft 2019 [2011]: 321)

- (19) a. Han forstod det **som** at hun havde løjet.
 b. At hun havde løjet, forstod han det **som**.

Så vidt vi ved, er der derimod ingen prototypiske eller ukontroversielle konjunktioner (underordnende og sideordnende) der kan strande, hverken i dansk eller andre sprog (Abels 2003: 116-121, Ross 1967: 158 ff.), se fx:

- (20) Han har sagt at hun skulle besøge ham.

- (21) *Hun skulle besøge ham, har han sagt at.

Dette taler for at det sammenlignende *som* ikke er en konjunktion – heller ikke i eksempler som (19)a og (19)b, på trods af at det her indleder en ledsætning. Det er mere ligetil at analysere det sammenlignende *som* som en præposition.

Interessant nok bemærker både Mikkelsen og Aa. Hansen at *som* kan strande, og at *som* dermed har denne egenskab tilfælles med præpositioner. Mikkelsen (1975 [1911]: 138) skriver: "I lighed med et forholdsordsled ... kan et bindeordsled en sjælden gang være opløst[]". Og Aa. Hansen (1967: 300) skriver (vores fremhævninger): "Når disse ord optræder som fællesled i to sætninger tager de **efterstillet præposition**: *har Du ikke hørt hvad Trommen gaar om over hele Landet .... Lignende forhold* kan træffes (i daglig tale) ved (**lige**)**som** ...". De nævner bl.a. disse eksempler:

- (22) – Han er ikke den fudentast, man har fremstillet ham **som**.

(Mikkelsen 1975 [1911]: 138)

- (23) **Som** hvem skal han optræde? : hvem skal han optræde **som**?

(Aa. Hansen 1967: 300)

Hverken Mikkelsen eller Aa. Hansen tager dog skridtet fuldt ud. De nøjes med at sige at *som* i disse tilfælde ligner en præposition eller bruges som

sådan. Men hvis noget ligner en præposition, så **er** det måske en præposition – slet og ret.

4.3. Frontstilling i indirekte spørgesætninger og relativsætninger

Denne test handler om hvilke konstituentter der kan stå forrest i indirekte spørgesætninger og relativsætninger (se også E. Hansen & Heltoft 2019 [2011]: 1522). Det kan PP'er:

- (24) a. ... så jeg omsider kan få at vide, [_{pp} på hvilket ben] jeg skal stå.
 b. "... Man kan i stedet overveje, om man skal fastsætte en dato, [_{pp} efter hvilken] alle skal efterleve reglerne", siger Pia Gjellerup.
 (KorpusDK)
 c. ... emballeringstidspunktet eller det tidspunkt, [_{pp} indtil hvilket] levnedsmidlet er holdbart ... .
 (<https://www.retsinformation.dk/eli/retsinfo/1969/13030>)

Ligesom PP'erne i (24) kan *som*-konstruktionen fremrykkes, både i indirekte spørgesætninger og i relativsætninger:

- (25) Fremrykning af *som*-konstruktion
 a. »Niels kan ikke handle, fordi han ikke ved, [**som** *hvem*] han skal handle« ... .
 (<https://www.jpjselskabet.dk/wp-content/uploads/R%C3%B3lant-Dam-Kunsten-at-v%C3%A5gne-.pdf>)
 b. I 1959 blev institutionen omdannet til et lærlingehjem for piger ... . En gang i 1970erne [sic] blev den atter omdannet, denne gang til ungdomspension [sic], [**som** hvilket] den siden har fungeret.
 (https://www.sa.dk/daisy/arkivskaber_detaljer?a=&b=&c=&d=&e=&f=&g=&h=&ngid=1952251&ngnid=&heid=&henid=&epid=&faid=&meid=&m2rid=&side=1&sort=2&dir=a&gsc=&int=&ep=&es=&ed)

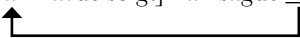
Udover PP'er ser det ud til at NP'er er den eneste konstituenttype der næsten uden videre kan rykke frem i indirekte spørgesætninger og relativsætninger, fx *De spurgte Peter* [_{NP} *hvem*] *han var stolt af* ____ . Fremrykning af fx AdjP'er og ledsætninger er hhv. marginalt muligt og helt umuligt (Heck

2008: 148-151). Se eksempler på hhv. fremrykning af AdjP'er og ledsætninger i indirekte spørgesætninger nedenfor:

(26) ??De spurgte Peter [_{AdjP} stolt af hvem] han var ____.

(27) *De spurgte Peter [_s hvad han havde solgt] han sagde ____.

Da ledsætninger ikke kan rykke frem i indirekte spørgesætninger og relativsætninger, er det uklart hvorfor *som*-konstruktioner som dem i (25) kan rykke frem. *Som*-konstruktioner skulle ifølge ellipseanalysen være (delvist eliderede) ledsætninger, og burde derfor ikke kunne rykke frem. Men det kan de. Dette tyder på at *som*-konstruktionerne ikke er (delvist eliderede) ledsætninger, og det undergraver konjunktionsanalysen af *som*.

Hvis det kun er NP'er og PP'er der uden videre kan rykke frem i indirekte spørgesætninger og relativsætninger, er det spørgsmålet hvilken af disse to konstituenttyper *som*-konstruktionerne tilhører. Da der ikke er noget der tyder på at de er NP'er, er det mest plausibelt at *som*-konstruktionerne er PP'er. Der er således god basis for at betragte *som* som en præposition i sådanne PP'er.

4.4. Sideordning med ”delt” præpositionsstyrelse

Test IV bygger på sideordningskonstruktioner hvor to præpositioner er sideordnede. De to præpositioner ”deles” om en og samme styrelse (Allan et al. 1995: 384). Se fx:

(28) ... de fysiske, kemiske og biologiske processer, som foregår **i** og **på** Jorden i dag, ...

(KorpusDK)

Som kan også forekomme i denne slags sideordningskonstruktion, hvorved *som* og en præposition deles om sidstnævntes styrelse:

(29) Schmidt sætter individualiseringen på begreb. **Som** og **med** Nietzsche spørger Schmidt til værdien af vore uddannelses [sic] og dannelsespolitiske værdier.

- (30) Charlie Sheen er det gode menneske fra superuniversitetet som hen ad finansvejen må indse, at man skal tænke **på** og **som** sin gamle far, spillet af Sheens egen papa Martin.

(KorpusDK)

- (31) Inden en GMO eller en kombination af GMO'er markedsføres **som** eller **i** et produkt, skal fabrikanten eller den, der importerer produktet i Fællesskabet, forelægge en anmeldelse ... .

(KorpusDK i CoREST)

Selvom det ud fra disse data er fristende at konkludere at *som* er en præposition, er dataene ikke endegyldigt bevis herfor. Det skyldes at præpositionens styrelse kan deles med en ikke-præposition, fx et verbum: *Vi håber på og forventer et hurtigt svar* (Allan et al. 1995: 384). Men præpositionen kan ikke dele sin styrelse med en underordnende konjunktion hvis styrelsen er NP-formet, fx **Helvedet bryder løs når og efter udgivelsen af bogen*. Det går tilbage til at underordnende konjunktioner (fx *når*) ikke kan efterfølges af en NP, hvorimod en præposition kan (se afsnit 2.1. og 2.2.). Da en præposition og *som* netop kan deles om en NP-formet præpositionsstyrelse (se (29)-(31)), kan *som* ikke være en underordnende konjunktion i disse tilfælde.

Det er svært at fastholde ellipseanalysen i eksempler som (29)-(31). En sådan analyse siger at sætninger som *Han er lige så stor som jeg* indeholder en delvist elideret ledsætning, og at *som* er en konjunktion som er en del af ledsætningen (se afsnit 2.2). Denne analyse støder på vanskeligheder i eksempler som (29)-(31): Man ville skulle insistere på at konstituenterne *Nietzsche, sin gamle far og et produkt* i disse eksempler i virkeligheden er del af ledsætninger som er undergået delvis ellipse. Den analyse virker temmelig usandsynlig.

4.5. Substitution af den efterfølgende konstituent

Det er en kendsgerning at konstituenten efter en konjunktion ikke kan substitueres af en proform. I følgende eksempel er konstituenten efter konjunktionen *da* substitueret med en proform, og det giver et ugrammatisk resultat:

- (32) *Hun snakkede om bogen **da** den blev udgivet, men også om sin nye film **da** dette.

Konstituenten efter en præposition (dvs. dens styrelse) kan derimod godt substitueres med en proform, se (33) (og også fx (13) og (25)). Det samme kan siges om konstituenten efter *som* (34) (bemærk i øvrigt det strandede *som*).

(33) Hun ledte **efter** sine nøgler hele aftenen, men dem gad jeg ikke lede **efter**.

(34) Han karakteriserede det **som** at hun havde lojet for ham, men det karakteriserede jeg det ikke **som**.

Denne test viser ligeledes at *som* bedre kan analyseres som en præposition end som en konjunktion.

Vi har nu fremlagt de fem tests der skal underbygge ideen om at det sammenlignende *som* er en præposition. Bemærk at testene primært er anvendt på eksempler hvor de efterfølgende konstituent er NP'er og sætninger. Vi tillader os forsigtigt at generalisere ved også at betragte *som* som en præposition når det indleder andre konstituenttyper, som fx i (1), her gentaget som (35):

(35) Ole er lige så høj **som** $\left\{ \begin{array}{l} \text{a. } [{}_S \text{ Peter er}]. \\ \text{b. } [{}_{NP} \text{ et palmetræ}]. \\ \text{c. } [{}_{pp} \text{ i 2019}]. \\ \text{d. } [{}_{AdvP} \text{ sidst}]. \\ \text{e. } [{}_{AdjP} \text{ smuk}]. \end{array} \right.$

5. Konsekvenser for Dansk Sprognævns sproglige rådgivning og normering

Hvis vores analyse af det sammenlignende *som* er rigtig, har det i hvert fald tre konsekvenser for den sproglige rådgivning og normering som Dansk Sprognavn står for. Disse tre konsekvenser vil vi gennemgå i dette afsnit.

Først og fremmest må opslagsordet *som* have ordklassebetegnelsen 'præposition' – i tillæg til ordklassebetegnelsen 'konjunktion' i Retskrivningsordbogen (2012) (som udgives af Dansk Sprognavn). Opslagsordet ville da stå optegnet på samme måde som ordene *forudsat*, *førend*, *indtil*, *uagtet* og *undtagen*. Der er dermed ikke tale om at *som* ville få en unik status, og at man ville forbyde sig imod nogen leksikografiske principper om konsistens. Der lader altså ikke til at være noget særlig problematisk ved at *som* også har ordklassebetegnelsen 'præposition'.

For det andet har vores analyse konsekvenser for hvordan man bør rådgive om valget af kasus i sætninger som *Han er lige så stor som mig/jeg* – et klassisk normeringsspørgsmål, som diskuteres i bl.a. Schack (2021). Hvis *som* er en præposition, og det efterfølgende pronomener er dens styrelse, må pronomeneret nødvendigvis skulle stå i oblik form – som alle andre nominale styrelser. Dette er det klare svar, og det har i øvrigt den sidegevinst at rådgivningen bliver mere enkel.

Spørgsmålet er så om det er direkte 'forkert' at bruge nominativ efter *som*. Til det kan man svare at det ikke er mere forkert end at bruge et pronomeneret i nominativ efter ordet *undtagen*. Jacobsen & Jørgensen (2013 [1988]: 125) skriver: "Det er [...] mest rimeligt at opfatte *undtagen* som en præposition, og altså sætte pronomeneret bagefter i akkusativ ligesom efter andre præpositioner: [...]. Men man bør dog være tolerant over for andres brug af nominativ." Det virker fornuftigt at følge denne linje – også for *som* + nominativ, i og med at der nu engang er variation i sprogbrugen. *Som* + nominativ er (endnu) så etableret i sprogbrugen at det ikke ville give mening helt at fraråde det.

På tilsvarende vis kan diskussionen her belyse problemstillingen *som* + *hans/sin* + substantiv når *hans/sin* refererer til subjektet, fx *Han er lige så stor som hans/sin bror*. Begge dele er gangbare i moderne dansk ifølge Jacobsen & Jørgensen (2013 [1988]: 542). Men hvis den nominale konstituent efter *som* er en styrelse til præpositionen *som* (og ikke et subjekt i en delvist elideret ledsætning), må anbefalingen være at man skal bruge *sin*, på samme måde som efter andre præpositioner, fx *Han så på sin bror*. E. Hansen & Heltoft (2019 [2011]: 589) nævner desuden sætningen *han er lige så dum som sin søn* som et eksempel på reference til subjektet "inden for én og samme sætning" (E. Hansen & Heltoft 2019 [2011]: 589). I modsætning til *som* + nominativ er *som* + *hans* ikke særlig frekvent i moderne sprogbrug, se Schack (2021), og derfor kan man her tage skridtet videre og anbefale *sin* og direkte fraråde *hans*.

For det tredje har analysen konsekvenser for kommareglerne. I de officielle kommaregler er der mulighed for tilvalg og fravalg af startkomma – dvs. det komma der sættes foran ledsætninger. Vælger man at sætte startkomma, bliver vores analyse af *som* relevant. Retskrivningsordbogen betragter det sammenlignende *som* som en 'sammenligningskonjunktion' (denne term er ikke nærmere defineret). Hvis det sammenlignende *som* indleder en ledsætning, skal kommaet sættes før *som* (§ 50.2):

- (36) Det er nu ikke nær så sjovt, **som** da Lassen var formand.
(Eksemplet er fra § 50.2 i Retskrivningsordbogen).

Denne regel gælder også for tilfælde som følgende eksempler fra Sprog­nævnets interne avis­korpus, **Korp**. I eksemplerne (fra landsdækkende avi­ser) er kommaerne efter *som* sat forkert.

- (37) Selv ser Primdahl det **som**, at han har hjulpet med at tegne et kort op:
[...]⁹
(Weekendavisen 2021.24.09)

- (38) »Noget så fundamentalt **som**, hvordan man vil klæde sig på, bliver lige pludselig gjort til et politisk spørgsmål. [...]«
(Berlingske, 2018.07.03)

Vi kan ikke vide hvorfor folk har sat komma som de har gjort. Kommaerne i (37) og (38) kan fx være udløst af en slags automatreaktion: Der skal typisk være komma foran konjunktionen *at* og *hv*-ord som *hvor*dan. En anden mulig forklaring findes i Retskrivningsordbogens § 50.1:

”Når en præposition eller et ord eller en ordforbindelse der bruges som præposition, hører nøje sammen med en efterfølgende ledsætning, sættes kommaet foran præpositionen:”

Retskrivningsordbogen giver bl.a. følgende eksempler i denne paragraf (typografien er bibeholdt her):

- (39) *Kortet åbnes, ved at man afriver randen. (Men: Han er ikke tryk ved, at de beholder hans pas).*

Det er ikke helt utænkeligt at de sprogbrugere der sætter komma som i (37) og (38), følger intuitionen i § 50.1: *Som* hører **ikke** nøje sammen med ledsætningen – parallelt med eksemplet i parentes i (39). Hvis det er rigtigt, vil kommateringen følge en paragraf som **allerede** findes i

---

9 Det er værd at bemærke at der findes et præskriptivt forbud mod *som at*, men dette forbud ser ud til kun at gælde det relative *som* (Jacobsen & Jørgensen 2013 [1988]: 84).

Retskrivningsordbogen. Vores analyse vil derfor ikke betyde at der kommer flere retskrivningsregler – tværtimod: Indholdet i § 50.2 (som handler om kommatering i forbindelse med *som* og *end*) bliver reduceret.

Disse ændringer betyder dog at det bliver sværere at sætte komma: Man vil ikke længere automatisk kunne sætte komma foran *som*. Man skal hver gang overveje om *som* ”hører nøje sammen med en efterfølgende ledsætning” – som i eksemplerne (37) og (38) (hvor vi efter en sådan overvejelse vil være tilbøjelige til at sætte kommaet som det er gjort: efter *som*). Men denne komplikation lever man allerede med i § 50.1 og i § 50.3: Man skal ikke automatisk sætte komma foran ledsætningen når der er en præposition eller et adverbial umiddelbart før.

Det normstridige komma efter *som* er i øvrigt ganske frekvent, tyder det på. En søgning på *samme som at* (hvor *at* er en konjunktion) i de landsdækkende aviser i Korp, viser at kommafejlen er ret udbredt: Der er 553 eksempler på *samme som, at* – mens der er 406 eksempler på *samme, som at* (dubletter fraregnet). Kommaet bliver altså sat mere forkert end rigtigt i sætninger som *Det er ikke det samme som at man undgår problemet*. Der er således en del vaklen i sprogbrugen, selv blandt dem man plejer at kalde for gode og sikre sprogbrugere. Da normeringen i Dansk Sprognævn i en vis grad er styret af sprogbrugen blandt gode og sikre sprogbrugere, vil man følge et allerede fastlagt princip hvis man giver mulighed for at sætte komma efter det sammenlignende *som*. Overordnet set er der imidlertid både fordele og ulemper ved de nævnte kommaregelændringer.

Alt i alt ville vores analyse altså medføre 1) at *som* tillige får ordklassebetegnelsen ’præposition’ i Retskrivningsordbogen (og andre steder), 2) at oblik form og *sin* anbefales i sammenligningskonstruktioner med *som*, og 3) at kommareglerne ændres så der ikke længere automatisk sættes komma før det sammenlignende *som*. Alt dette gør op med fasttømrede traditioner, både mht. opfattelsen af *som* som konjunktion og de anbefalinger som tager udgangspunkt i denne opfattelse.

6. Sammenfatning

I denne artikel har vi argumenteret for at det sammenlignende *som* er en præposition, eller i det mindste at det bruges præpositionelt. Med særligt fokus på hvilke konstituenttyper præpositioner og underordnende konjunktioner kan indlede, gennemgik vi litteraturen om disse ordklasser og opstillede vores definitioner af dem (afsnit 2). Derefter viste vi at det umiddelbart er plausibelt at *som* er en præposition fordi det uden større

betydningsforskel kan erstatte (andre) præpositioner (afsnit 3). Herefter gennemgik vi fem tests der skal underbygge ideen om at *som* er en præposition (afsnit 4). Endelig viste vi hvilke konsekvenser vores analyse har for Sprognævnets sproglige rådgivning og normering (afsnit 5).

Om forfatterne

Michael Nguyen, ph.d., forsker, Dansk Sprognævn.

Anna Sofie Hartling, ph.d., forsker, Dansk Sprognævn.

Litteratur

- Abels, K. (2003): *Successive cyclicity, anti-locality, and adposition stranding*. Storrs, CT: University of Connecticut, ph.d.-afhandling.
- Allan, R., P. Holmes & T. Lundsker-Nielsen (1995): *Danish: A comprehensive grammar*. London & New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Becker-Christensen, C. (2010): *Dansk syntaks*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Bowers, J. (1993): The syntax of predication. *Linguistic Inquiry* 24(4), 591-656.
- Brøndal, V. (1928): *Ordklasserne: partes orationis*. København: Gad.
- Christensen, L.H. & R.Z. Christensen (2019 [2005]): *Dansk grammatik*. 4. udg. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Dahl, B.T. (1884): *Bidrag til dansk Sætningslære*. København: J. H. Schubothe. *Den Danske Ordbog* = <https://ordnet.dk/ddo/>
- Diderichsen, P. (1976) [1946]: *Elementær dansk grammatik*. 3. udg. København: Gyldendal.
- Eide, K.M. & T.A. Åfarli (1999): The syntactic disguises of the predication operator. *Studia Linguistica* 53(2), 155-181. DOI: 10.1111/1467-9582.00043.
- Emonds, J.E. (1985): *A unified theory of syntactic categories*. Dordrecht & Cinnaminson: Foris. DOI: 10.1515/9783110808513.
- Erben, J. (1972): *Deutsche Grammatik: Ein Abriss*. München: Max Hueber.
- Hansen, Aa. (1967): *Moderne dansk III*. København: Grafisk Forlag.
- Hansen, E. (1983): Det pleonastiske at. *Danske studier* 78, 61-80.
- Hansen, E. & L. Heltoft (2019 [2011]): *Grammatik over det danske sprog*. 2. udg. Århus: Syddansk Universitetsforlag.
- Heck, F. (2008): *On pied-piping: Wh-movement and beyond*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. DOI:10.1515/9783110211467.

- Heltoft, L. (1986): Topologi og syntaks. En revision af Paul Diderichsens sætningsskema. *NyS* 16-17, 105-130. DOI: 10.7146/nys.v16i16-17.13345.
- Herslund, M. (1984): Particles, prefixes and preposition stranding. *NyS* 14, 34-71. DOI: 10.7146/nys.v14i14.13331.
- Holsting, A. (2011): *Als og wie* – en udfordring for den syntaktiske analyse. *RASK – International journal of language and communication* 31, 89-118.
- Jacobsen, H.G. & P.S. Jørgensen (2013) [1988]: *Håndbog i nudansk*. Letland: Ordbogen A/S.
- Jacobsen, H.G. & P. Skyum-Nielsen (1996): *Dansk sprog: En grundbog*. Aarhus: Det Schönbergiske Forlag.
- Jørgensen, H. (1990): On some mysterious conjunctions in Danish and their syntactic features. *Skandinavisk Füzetek* 4, 284-298.
- Kristensen, S.A. (2015): Infinitte ledsætninger. I: 15. *Møde om Udforskningen af Dansk Sprog (MUDS)*. I.S. Hansen & T.T. Hougaard (red.). Aarhus: Aarhus Universitet, 197-216.
- Mikkelsen, K.M. (1975) [1911]: *Dansk ordføjningslære med sproghistoriske tillæg. Håndbog for viderekomne og lærere*. København: Lehmann & Stages Forlag.
- Nguyen, M. (2021): Hvornår er præpositionsstranding i dansk umuligt? *Ny forskning i grammatik* 28, 121-140. <https://doi.org/10.7146/nfg.vi28.128787>.
- Nguyen, M. & A.S. Hartling (2022): Konjunktion eller præposition? Om nogle ledsætningsinitiale elementers ordklasse. *Ny forskning i grammatik* 29, 139-155. DOI: 10.7146/nfg.vi29.132905.
- Nyvad, A.M. (2016): Multiple complementizers in Modern Danish and Middle English. I: Let us have articles betwixt us – *Papers in historical and comparative linguistics in honour of Johanna L. Wood*. S. Vikner, H. Jørgensen & E. van Gelderen (red.). Aarhus: Aarhus Universitet, 361-378.
- Petersen, K.T. (2009): Som subjunktion så præposition – en reklassificering af *som*. I: 12. *Møde om Udforskningen af Dansk Sprog (MUDS)*. I.S. Hansen & P. Widell (red.). Aarhus: Aarhus Universitet, 233-246.
- Quirk, R. S. Greenbaum, G. Leech & J. Svartvik (1985): *A comprehensive grammar of the English language*. New York: Longman.
- Rehling, E. (1965): *Skriftlig form. Fremstillingens vanskeligheder*. København: J. H. Schultz Forlag.
- Retskrivningsordbogen* (2012), 4. udg.: A.Å. Jervelund, J. Schack, J.N. Jensen & M.H. Andersen (red.). København: Alinea.

- Ross, J.R. (1967): *Constraints on variables in syntax*. Cambridge: MIT, ph.d.-afhandling.
- Schack, J. (2013): Dig og mig og vi to. Synspunkter på kasus i moderne dansk. *NyS* 45, 48-72. DOI: 10.7146/nys.v45i45.16904.
- Schack, J. (2021): Bedre end sit rygte. *Nyt fra Sprognævnet*(2), 11-15.
- Therkelsen, R. (1999): Betydningsforskellen mellem *der*- og *som*-relativsætninger. *Ny forskning i grammatik* 6, 309-332. DOI: 10.7146/nfg.v7i6.24007.
- Togebj, O. (2003): *Fungerer denne sætning? Funktionel dansk sproglære*. København: Gads Forlag.
- Vikner, S. (1991): Relative *der* and other C⁰ elements in Danish. *Lingua* 84(2), 109-136. DOI: 10.1016/0024-3841(91)90067-F.
- Vikner, S. & K.R. Ehlers (2017): *Sin, hendes* og KorpusDK. *Ny forskning i grammatik* 24, 175-194.
- Waterman, J.T. (1972): The occurrence of “als” as a preposition. *Monatshefte* 64(2), 132-135. DOI: 10.1002/j.1551-8833.1972.tb02647.x.
- Wiwel, H.G. (1901): *Synspunkter for Dansk Sproglære*. København: Det nordiske Forlag Ernst Bojesen.

Kilder af naturligt forekommende data

Korp (Sprognævnets interne skriftsprogskorpus)

KorpusDK = <https://ordnet.dk/korpusdk>.

KorpusDK i CoREST

<https://www.jpjselskabet.dk/wp-content/uploads/R%C3%B3lant-Dam-Kunsten-at-v%C3%A5gne-.pdf> (lokaliseret 21.12.2022)

<https://www.retsinformation.dk/eli/retsinfo/1969/13030> (lokaliseret 22.12.2022)

https://www.sa.dk/daisy/arkivskaber_detaljer?a=&b=&c=&d=&e=&f=&g=&h=&ngid=1952251&ngnid=&heid=&henid=&epid=&faid=&meid=&m2rid=&side=1&sort=2&dir=a&gsc=&int=&ep=&cs=&ed (lokaliseret 21.12.2022)

Ubestemt genitiv og såkaldt attributiv genitiv som bestemmere i nutidsdansk

Stefan Nyord

Abstract

In contemporary Danish a genitive is most commonly used as a determiner in a noun phrase making that noun phrase definite. This paper examines two possible exceptions to this mentioned by *Grammatik over det Danske Sprog* (Hansen & Heltoft 2019): indefinite genitives and so-called attributive genitives. It is argued in the paper that indefinite genitives like most other genitives function as determiners making noun phrases definite. The paper goes on to discuss how this could be interpreted semantically. Furthermore, it is argued in the paper that attributive genitives likewise function as determiners, and it is suggested that noun phrases with this type of genitive should be interpreted as cases of so-called qualified definiteness.

Nøgleord

bestemmer, bestemthed, dansk, genitiv

1. Genitiv som bestemmer i nominalsyntagmer

Går man tilstrækkelig langt bagud i sproghistorien, finder man det forhold, at genitiv engang var en kasus, som blev styret af verber og præpositioner. Denne brug af genitiv forsvinder imidlertid i løbet af middelalderen og overlever kun i en række faste udtryk (Frederiksen 2019: 55-56; Heltoft 2019: 150-151). Ved siden af denne egentlige kasusbrug har man fra gammel tid brugt genitiv på den måde, som vi kender fra nutidsdansk, dvs. til at give et substantiv eller nominalsyntagme adjektivisk funktion. Genitiv kan altså angive, at substantivet har sekundær ledfunktion, idet det udgør et adled i et nominalsyntagme (jf. Aa. Hansen 1956: 187).

I det tidligste gammeldansk fungerer genitiver, der på denne måde indgår i nominalsyntagmer som adled, ikke som bestemmere. Syntaktisk

indebærer dette, at et nominalsyntaxme ikke bliver bestemt af, at der indgår en genitiv i det, hvilket ses ved, at eventuelle adjektiver i nominalsyntaxmet ikke bøjes i bestemt form. Semantisk indebærer det, at genitiven er beskrivende snarere end bestemmende. I løbet af 1400-tallet sker der imidlertid en udvikling, hvor genitiver bliver omtolket til at være bestemmere, som udløser bestemt form i eventuelle adjektiver (Heltoft 2019: 178-180). I nutidsdansk er denne omtolkning stort set fuldt gennemført, således at foranstillet genitiv i et nominalsyntaxme fungerer som bestemmer i langt de fleste tilfælde (Hansen & Heltoft 2019: 448; 470).

I *Grammatik over det Danske Sprog* (GDS = Hansen & Heltoft 2019) anføres der imidlertid tre tilfælde, hvor den foranstillede genitiv ikke gør det nominal, den indgår i, bestemt. Disse tilfælde er: foranstillet ubestemt genitiv (s. 471), såkaldt attributiv genitiv (s. 449) og endelig genitiv som kvantumsangivelse (s. 448-449). I det følgende vil jeg se på to af disse typer, nemlig foranstillet ubestemt genitiv (fx *en mands fodspor sås tydeligt i sneen*) og attributiv genitiv (fx *en demokratiets mand*, *en naturens lov*). Med udgangspunkt i GDS's fremstilling vil jeg dels undersøge, i hvilket omfang disse brug af genitiv kan siges at være undtagelser fra reglen om, at foranstillede genitiver har bestemmerfunktion i nutidsdansk, og dels diskutere, hvordan man indholdsmæssigt kan forstå bestemthedsforholdene i nominalsyntaxmer med disse typer af genitiv.

2. Bestemthedsudtryk i nominalsyntaxmer med foranstillet ubestemt genitiv

Ifølge fremstillingen i GDS gør genitiver, som selv er bestemte, og som står som adled i et nominalsyntaxme, nominalsyntaxmet bestemt. Er genitiven derimod ubestemt, gør den ikke nominalet bestemt (GDS s. 470-471).¹

Til illustration af, at en foranstillet ubestemt genitiv ikke gør nominalet bestemt, anfører GDS (s. 471) følgende eksempler:

- (1) Kassen viste sig at indeholde en gammel landsbypræsts optegnelser fra en rejse til Rostock i 1723.
- (2) I går var der en tyrkisk grønthandlers butik der blev hærget af en flok skinheads.

1 GDS anfører dog, at en ubestemt genitiv gør nominalet bestemt, hvis genitiven har generisk betydning (fx *en svales rede er hovedsageligt lavet af ler*, GDS's eksempel, s. 471, min understregning).

I (1) lader det sig ikke afgøre ud fra morfologiske kriterier, om nominalet *en gammel landsbypræsts optegnelser fra en rejse til Rostock i 1723* er bestemt eller ubestemt. Dette skyldes, at hovedordet *optegnelser* står i pluralis: Et eventuelt adjektiv på beskriverpladsen ville derfor også stå i pluralis, og i pluralis er der ikke synlig forskel på adjektivets bestemte og ubestemte form.

Eksempel (2) er mere egnet til at undersøge genitivens indflydelse på nominalets bestemthed. Konstruktionen med *der*-kløvning kan imidlertid virke slørende mht. denne undersøgelse. Jeg vil derfor tage udgangspunkt i en simplere udgave af sætningen uden *der*-kløvning:

(2a) I går blev en tyrkisk grønhandlers butik hærget af en flok skinheads.

Vi kan her undersøge nominalets bestemthed ved at indsætte et adjektiv, som kan bøjes i bestemt og ubestemt form, på beskriverpladsen i nominalet. Vi kan da konstatere, at adjektivet kommer til at stå i bestemt form, fx:

(2b) I går blev en tyrkisk grønhandlers flotte butik hærget af en flok skinheads.

Adjektivets bestemte form viser, at et nominal betragtes som bestemt, dvs. identificerbart, også når det har en ubestemt genitiv på bestemmerpladsen.

3. Bestemthedsindhold i nominalsyntagmer med foranstillet ubestemt genitiv

Indholdsmæssigt indebærer brugen af et nominal i bestemt form, at afsenderen angiver over for modtageren, at nominalets referent er identificerbar for modtageren, og at afsenderen vil have modtageren til at identificere referenten. Grundlaget for, at referenten er identificerbar, kan være flere forskellige forhold, og på baggrund af dette kan man tale om forskellige bestemthedstyper (*GDS* s. 468-470).

Det forhold, at en foranstillet bestemt genitiv gør nominalet bestemt, forklares i *GDS* som et tilfælde af bestemthedstypen inferentiell bestemthed. På baggrund af eksemplet *naboens kat er blevet kørt over* forklares det på følgende måde (s. 471):

Egentlig er her tale om en art inferentiel bestemthed: Katten er identificerbar fordi naboen er det osv. Genitivens bestemte form angiver således en forudsætning for at nominalets referent kan være identificerbar.

På den baggrund giver det god mening at antage, at kun en bestemt genitiv gør nominalet bestemt, mens det ikke er tilfældet for ubestemte genitiver.

Mine iagttagelser ovenfor giver derfor anledning til at spørge, hvad grundlaget er for, at også ubestemte genitiver på bestemmerpladsen gør nominalet bestemt – eller med andre ord, hvorfor nominalets referent betragtes som identificerbar. I vores eksempel (2b) med grønthandlerens butik: I hvilken forstand kan man sige, at butikken er identificerbar for modtageren? Her er den form for inferentiel bestemthed, som gør sig gældende, når der står en bestemt genitiv på bestemmerpladsen, ikke tilstrækkelig som forklaring.

En mulig forklaring på dette kan vi finde ved at inddrage en anden bestemthedstype, nemlig anaforisk kontekstuel bestemthed. Herved forstås det forhold, at en referent er identificerbar for modtageren, fordi referenten har optrådt tidligere i teksten (*GDS* s. 469).

Hvordan denne type bestemthed kan være relevant, vil jeg illustrere med et andet eksempel: Det samme kommunikative indhold som i (2b) kunne man udtrykke på en anden og mindre komprimeret måde:

(2c) Der er en tyrkisk grønthandler. Hans flotte butik blev i går hærget af en flok skinheads.

Når udsagnet er foldet ud på denne måde, kan vi se, at grønthandleren i den indledende sætning indføres som en ny diskursreferent, hvilket sker med et ubestemt nominal. Derved får modtageren instruks om at forestille sig ham som referent. Efter punktummet er grønthandleren nu identificerbar, fordi han tidligere er blevet introduceret. Han kan derfor omtales med et personligt pronomen, idet personlige pronominer altid betegner en identificerbar referent (*GDS* s. 471). Ved brugen af *hans* er der således tale om kontekstuel bestemthed. Når også nominalet *hans flotte butik* er bestemt, skyldes det derimod inferentiel bestemthed. Butikken er identificerbar, fordi grønthandleren er det. Der er således to forskellige former for bestemthed på spil, både kon-

tekstuel og inferentiel: Nominalet *hans* er bestemt i kraft af kontekstuel bestemthed, mens nominalet *hans flotte butik* er bestemt i kraft af inferentiel bestemthed.

Det virker som en rimelig antagelse, at der også i (2b) gør sig en lignende kombination af kontekstuel og inferentiel bestemthed gældende, selvom det i denne sætning sker i mere komprimeret form. Måske er der i virkeligheden tale om, at morfemet *-s* fungerer som en form for personligt possessivt pronomen, der som sådan per definition henviser til en identificerbar referent. En sådan analyse ville kunne forklare, hvorfor ubestemt genitiv som adled generelt gør nominalet bestemt. Man kan her sammenligne med det forhold, at et possessivt pronomen undertiden anvendes som et alternativ til genitiv-*s* (se Aa. Hansen 1967: II 230-231),² samt med den såkaldte garpegenitiv i norsk (fx *mannen sin bok* i betydningen 'mandens bog' – se fx Faarlund m.fl. 1997: 256-260) og med lignende konstruktioner i jysk dialekt (Diderichsen 1962: 112; Aa. Hansen 1967 II: 230; Jul Nielsen 1986: 60-71).

Hvis denne teori har noget på sig, kan vi opfatte syntagmekonstruktionen i (2b) på følgende måde: *en tyrkisk grønthandler-* [afsenderen giver modtageren den instruks at forestille sig en referent, der svarer til denne beskrivelse] *-s* [dette fungerer som en slags possessivt pronomen, som henviser anaforisk til den tidligere nævnte og derfor identificerbare referent, så det omtrent har betydningen 'hans'] *flotte butik* [butikken er identificerbar ved inferentiel bestemthed].

2 I nutidsdansk forekommer sådanne konstruktioner antageligt fortrinsvis i talesprog. I en radioudsendelse (Klog på sprog, DR P1, 17-06-22) kan man høre følgende eksempler udtalt af to forskellige deltagere:

"... og så på forskellig vis ... tager man fat i noget, der skal ramme noget personligt, ikke, så enten ens egne oplevelser eller folk, man kender, deres oplevelser."

"... men det ligger jo meget godt i forlængelse af Liberal Alliance, som han jo er partileder for, deres budskaber."

I tilfælde som disse kunne man i princippet have brugt genitiv-*s* i stedet for *deres* (jf. *GDS* s. 445-446). Brugen af det possessive pronomen kan opfattes som afsenderens forsøg på at tydeliggøre genitiven for modtageren, fordi et genitiv-*s* i disse tilfælde ville være placeret et sted, hvor modtageren ikke nødvendigvis ville forvente det. Det klitiske element *-s*, som modtageren potentielt ville kunne overheøre, erstattes af et trykstærkt possessivt pronomen, som hjælper modtageren med at orientere sig i sætningsstrukturen. Konstruktioner som disse kan eventuelt tolkes i retning af, at genitiv-*s*'et betragtes som semantisk ækvivalent med et possessivt pronomen.

4. Bestemthedsudtryk i nominalsyntaxer med attributiv genitiv

Vi kan nu gå videre til den type genitiv, som i *GDS* kaldes for den attributive genitiv (s. 448-449). Som tidligere nævnt er den attributive genitiv ifølge fremstillingen i *GDS* en anden af undtagelserne fra reglen om, at foranstillet genitiv gør et nominal bestemt. I det følgende vil jeg se på, i hvilket omfang dette faktisk er tilfældet.

Ifølge *GDS* er den attributive genitiv kendetegnet ved, at den står på beskriverpladsen i nominalsyntaxet – i modsætning til bestemmergenitiven, som står på bestemmerpladsen. Derfor kan der stå en bestemmer foran en attributiv genitiv, fx en bestemt eller ubestemt artikel. Blandt eksemplerne i *GDS* (s. 449) er:

- (3) Når Dyndkongens håndlangere fra Dødbidernes Forsnævringsfront får lov at krible og krable i teksten, hæmmes det fantasiens kvantespring, der i bedste fald kan gøre os til ufor skrækkede mennesker ...
(*Politiken* 27. marts 1993, sektion 3, s. 1)
- (4) ... sprogligt ligger beretningen højt over, hvad man kunne forvente af en uoplyst almuens mand.
(*Skalk* 5 2002, s. 22)
- (5) London, denne Maskinernes store Verdens By³
(H. C. Andersen: *En Digters Bazar. Samlede værker 14*. Gyldendal 2006, s. 226)
- (6) en stor retfærdighedens sejr (konstrueret eksempel)

En bestemt artikel eller et bestemt pronomen på et nominals bestemmerplads vil under alle omstændigheder gøre nominalet bestemt. For at undersøge, hvilken effekt den attributive genitiv har på nominalets bestemt-hed, må vi derfor rette blikket mod de tilfælde, hvor der står en ubestemt artikel på bestemmerpladsen. Desuden har vi brug for et adjektiv, hvis bestemthedsbøjning kan vise, om nominalet opfattes som bestemt eller ubestemt. Både eksemplet *en uoplyst almuens mand* og eksemplet *en stor retfærdighedens sejr* lever op til disse kriterier, og i begge tilfælde kan det konstateres, at adjektivet som forventet står i ubestemt form.

---

3 Bemærk, at *Verdens* ikke er en genitiv, men at der derimod er tale om særskrivning af ordet *Verdensby*.

Det viser sig imidlertid ved nærmere eftersyn, at adjektivets placering i nominalsyntagmet er afgørende for, om adjektivet står i bestemt eller ubestemt form. I de to nævnte eksempler står adjektivet således før genitiven. Det forholder sig derimod anderledes, hvis vi ser på eksempler, hvor adjektivet står efter genitiven. Hvis man ville referere H. C. Andersen-citatet (5) ovenfor, kunne man sige:

- (7) Andersen omtaler London som en maskinernes store verdensby.

Det bemærkes her, at adjektivet *store* står i bestemt form, til trods for at nominalsyntagmet *en maskinernes store verdensby* har en ubestemt artikel på bestemmerpladsen. Det synes at være en generel regel ved denne type genitiv, at adjektivet står i bestemt form, når det følger efter genitiven. En række autentiske eksempler kan illustrere dette (mine understregninger):

- (8) ... Iris forestiller sig helvede som et galskabens jordiske inferno ...
(Anita Bech Albertsen: *Et tekstanalytisk mellemværende*.
Syddansk Universitet 2009, s. 287)
- (9) Thi i så fald er jo hele dette kirkelige skuespil kun klingklang, en tilværelsens kosteligt udstyrede rangle til at berolige og dysse den i søvn med.
(Troels Troels-Lund: *Bakkehus og Solbjerg III*,
2. udg. Gyldendal 1972, s. 16.)
- (10) Alle billeder er svøbt i et kvalmefremkaldende, gult skær. En underbevidsthedens tunge tåge, der gør det ualmindeligt svært at navigere fornuftigt rundt i plottet.
(*filmz.dk* 2. juni 2015)
- (11) Der har været tale om et kræfternes frie spil.
(*Folketingstidende 1988-89*, forhandlingerne, spalte 9068)

- (12) For er Kashmir ikke et paradys, et eventyrets, drømmenes, overdri-
velsernes, fantasiens og fortællekunstens fordoblede verden, dens
utopia, ikke-sted?⁴

(*www.information.dk* 17. august 2007)

- (13) Paa Bordet lyser Lampens Kuppel mat: / En Haabets spinkle
Flamme — Fredens Kærte.

(Hulda Lütken: *Klode i Drift*. Gyldendal 1941, s. 78)

Disse eksempler tyder på, at attributive genitiver fungerer som bestem-
mere, idet de udløser bestemt form i adjektiver, som følger efter genitiven.
Denne iagttagelse giver anledning til at overveje, hvordan man bør analy-
sere denne type syntagmer topologisk.

Ifølge *GDS* står attributive genitiver på beskriverpladsen i nominal-
syntagmet (s. 449). Dvs. at man kan analysere dem som i skemaet ne-
denfor.⁵

Foranstillede attributter		Hovedord	Efterstillede attributter
Bestemmer (determinativ)	Beskriver		
det	fantasiens	kvantespring	der i bedste fald kan gøre os til uforkrækkede mennesker
en	uoplyst almuens	mand	-
denne	Maskinernes store	Verdens By	-

Genitivernes placering på beskriverpladsen skal ses i sammenhæng med, at *GDS* opfatter den attributive genitivs funktion som ”rent adjektivisk” (s. 449). Som vi har set, tyder det imidlertid på, at disse genitiver

4 Den genusmæssige inkongruens mellem bestemmeren *et* og hovedordet *verden* er næppe tilsligtet fra skribentens side. Måske har den lange afstand mellem de to ord været medvirkende til at udløse fejlen.

5 Jeg tager udgangspunkt i nominalsyntagmets struktur som beskrevet i Christensen & Christensen 2019: 182-183. *GDS* (s. 518) opererer med et mere udbygget skema med flere felter. Så stor en detaljeringsgrad er imidlertid ikke nødvendig for nærværende diskussion. Dog anvender jeg i dette skema *GDS*-betegnelserne ”bestemmer”, svarende til ”determinativ” hos Christensen & Christensen, og ”beskriver”, svarende til ”adjektivattribut” hos Christensen & Christensen. Dette sker dels for nemmere at kunne gå i dialog med *GDS*, og dels fordi ”adjektivattribut” virker som en uheldig betegnelse i denne sammenhæng, hvor pointen netop er, at der kan stå substantiver i genitiv på denne plads.

snarere har bestemmerfunktion. Det er derfor ikke umiddelbart oplagt, at de står på beskriverpladsen i syntagmet sammen med adjektivattributter.

Man kan dog heller ikke uden videre sige, at attributive genitiver står på bestemmerpladsen i syntagmet. Eksemplet *en uoplyst almuens mand* kan illustrere problemet: Hvis *almuens* er en bestemmer, har vi to bestemmerpladser i syntagmet, udfyldt af hhv. *en* og *almuens*, og disse to bestemmerpladser er adskilt fra hinanden af en beskriverplads, udfyldt af *uoplyst*. En sådan struktur bryder med det sædvanlige skema for nominalsyntagmers opbygning. Dette giver anledning til at overveje, om der er flere pladser på spil i nominalsyntagmer med attributiv genitiv end i andre typer af nominalsyntagmer. En mulig tolkning er, at nominalsyntagmer med attributiv genitiv har en fordobling af felterne for foranstillede attributter, således at man kan operere med et skema som nedenstående. En sådan tolkning giver også mening indholdsmæssigt, som det vil fremgå af afsnit 5 nedenfor.

Forslag til skema for nominalsyntagmer med attributiv genitiv:

Foranstillede attributter		Foranstillede attributter		Hovedord	Efterstillede attributter
Bestemmer (determinativ)	Adjektivattribut	Bestemmer (determinativ)	Adjektivattribut		
det	-	fantasiens	-	kvantespring	der i bedste fald kan gøre os til uforkrækkede mennesker
en	uoplyst	almuens	-	mand	-
denne	-	Maskinernes	store	Verdens By	-
en	stor	retfærdighedens	-	sejr	-
et	-	galskabens	jordiske	inferno	-

Det kan bemærkes, at der her ikke er anført eksempler på syntagmer, hvor begge pladser til adjektivattributter er udfyldt. Sådanne eksempler kan godt konstrueres, fx *det omtalte kræfternes frie spil* eller *et decideret galskabens jordiske inferno*, men det er ikke lykkedes mig at finde autentiske eksempler på syntagmer med denne struktur, hvilket tyder på, at de kun sjældent forekommer i faktisk sprogbrug. Forklaringen herpå skal formentlig søges i, at sådanne konstruktio-

ner kan opleves som stilistisk opstyltede eller unødigt komplekse og derfor i vidt omfang undgås.⁶

Under alle omstændigheder forekommer det rimeligt at konkludere, at attributiv genitiv fungerer som bestemmer, eftersom den ikke kan efterfølges af et adjektiv i ubestemt form.

5. Bestemthedsindhold i nominalsyntagmer med attributiv genitiv

Som vi har set, indeholder nominalsyntagmer med attributiv genitiv flere forskellige markeringer af bestemthed, og disse kan undertiden være i tilsyneladende modstrid med hinanden, som for eksempel i syntagmet *et galskabens jordiske inferno*, hvor vi både har ubestemt artikel og adjektiv i bestemt form. Dette forhold rejser spørgsmålet om, hvordan man indholdsmæssigt kan forklare bestemthedsforholdene i denne type syntagmer.

I *GDS* (s. 479-485) behandles en række forskellige konstruktioner, hvor to forskellige bestemthedsmarkeringer optræder i samme nominal, bl.a. konstruktioner med bestemt eller ubestemt artikel foran proprium og konstruktioner med *denne* foran bestemt nominal. Herom hedder det bl.a. (s. 479-480):

Normalt udelukker de forskellige bestemthedsmarkeringer hinanden, hvilket i sig selv er en bekræftelse af at de udgør en kategori. Men der findes eksempler på at nogle af elementerne kan optræde samtidigt:

den rasende Roland
 en Claus Bruun
 denne din fremragende indsats
 hende den lille rødhårede pige
 Jensens den ældste søn

6 Det må i den forbindelse tages i betragtning, at konstruktioner med attributiv genitiv i sig selv har et stilistisk præg i retning af det højtidelige eller højstemte, jf. Aage Hansen (1967 II: 229), som skriver, at konstruktioner med bestemmer foran genitiv i bestemt form (dvs. som i alle eksemplerne (3) til (13) ovenfor) bruges ”i højere skriftsprog”. Hansen nævner også, at konstruktionen med ”attributiv bestemmelse til enheden genitiv + subst.” (dvs. syntagmer af typen *en uoplyst almuens mand*, hvor den forreste plads til adjektivattributter i det foreslåede skema er udfyldt) forekommer sjældent. Hvis denne konstruktion i sig selv er sjælden, må konstruktioner, hvor **begge** pladser til adjektivattributter er udfyldt, være endog meget sjældne.

Det vil sige at bestemthed modificeres ved kombination af forskellige bestemthedsudtryk; semantisk vil det sige at bestemthed er mere end én ting, eller rettere: at der findes variationer af bestemthed.

Dette fænomen kalder Erik Hansen i en anden publikation for kvalificeret bestemthed (2001: 284). På baggrund af min analyse ovenfor virker det oplagt, at nominaler med attributiv genitiv også må betragtes som tilfælde af kvalificeret bestemthed, idet de kombinerer flere forskellige bestemthedsmarkeringer, som sædvanligvis ville udelukke hinanden.

Før vi ser nærmere på, hvordan denne kvalificerede bestemthed virker i nominaler med attributiv genitiv, er det på sin plads at nævne et par yderligere karakteristika ved attributive genitiver: Som påpeget af *GDS* (s. 449) er det karakteristisk for attributive genitiver, at de altid har generisk reference. Det kan desuden bemærkes, at attributive genitiver generelt står i bestemt form (jf. Aa. Hansen 1967 II: 225; 229). Der kan både være tale om bestemt form singularis (*fantasiens*, *almuens*, *retfærdighedens*) og bestemt form pluralis (*maskinernes*, *drømmenes*, *overdrivelsesnes*).

Hvis det er korrekt, at nominaler med attributiv genitiv har kvalificeret bestemthed, kan man opfatte deres struktur på den måde, at genitiven sammen med hovedordet (og eventuelle adjektiver, som er placeret mellem disse) er en helhed, som udgør en slags kerne i nominalet. Denne helhed kan så modificeres bestemtheds-mæssigt ved at placere andre bestemmere foran den. Denne struktur kan illustreres ved hjælp af parenteser:

det (fantasiens kvantespring) der i bedste fald kan gøre os til
 uforskrækkede mennesker
 en uoplyst (almuens mand)
 denne (Maskinernes store Verdens By)
 en stor (retfærdighedens sejr)
 en (maskinernes store verdensby)
 et (galskabens jordiske inferno)

Ordene i parentes udgør altså en helhed, som ordene uden for parenteser modificerer (sml. beskrivelsen af hierarkiske attributivstrukturer i *GDS*, s. 530). Hvis vi sammenligner med mit forslag til skema for nominalsyntagmer med attributiv genitiv ovenfor, kan vi konstatere, at den parentetiske helhed består af nominalsyntagmets hovedord og det sæt af foranstillede

attributter, som står nærmest på hovedordet. Det sæt af foranstillede attributter, som står fjernest fra hovedordet, står derimod uden for parentes. Helheden i parentes er altid et bestemt nominal, idet det har genitiven på bestemmerpladsen. Et nominalsyntaxme med attributiv genitiv kan derfor defineres som: et nominal, som på bestemmerpladsen har en generisk genitiv i bestemt form, og som derfor som udgangspunkt er bestemt, men hvis bestemthed er kvalificeret vha. en yderligere foranstillet bestemmer.

De foranstillede bestemmere, som kvalificerer bestemtheden i denne type nominalsyntaxmer, kan være af flere forskellige slags. De tre vigtigste af disse er: pronomenet *denne*, ubestemt artikel og pronomenet *den* sammen med en efterstillet relativsætning. Jeg vil afslutningsvis give en kort omtale af disse tre måder at kvalificere bestemtheden på.

Pronomenet *denne* bruges som kvalificerende bestemmer til at angive, at det samlede nominal henviser til et identificerbart eksemplar af den pågældende kategori, fx:

- (14) I denne nederlagets stund kan vi længselsfuldt tænke på Europamesterskabet i 1992.

(*bt.dk* 16. juni 2002)

Her henviser nominalet *denne nederlagets stund* til et identificerbart eksemplar af kategorien 'nederlagets stund', dvs. til et specifikt tidspunkt, som modtageren er i stand til at identificere. Man kan her bemærke, at hvis *denne* udelades, bliver sætningen mindre entydig:

- (14a) I nederlagets stund kan vi længselsfuldt tænke på Europamesterskabet i 1992.

I (14a) kan *nederlagets stund* stadig henviser til et identificerbart tidspunkt som i (14), men der er også den tolkningsmulighed, at udsagnet er generisk, således at *nederlagets stund* henviser til ethvert tidspunkt, som passer til beskrivelsen 'nederlagets stund'. Dette viser, at pronomenet *denne* bruges til at gøre det utvetydigt, at det samlede nominal henviser til et identificerbart eksemplar.

Omvendt bruges ubestemt artikel som kvalificerende bestemmer til at angive, at det samlede nominal henviser til et ikke-identificerbart eksemplar af den pågældende kategori: *en demokratiets mand, en naturens lov, en uoplyst almuen mand* osv.

Endelig er der konstruktionen med *den* og efterstillet relativsætning, dvs. konstruktioner af typen *det fantasiens kvantespring, der i bedste fald kan gøre os til ufor skrækkede mennesker*. Med denne modificering af nominalets bestemthed angives det, at det samlede nominal henviser til et identificerbart eksempel af den pågældende kategori, idet det er relativsætningen, der gør referenten identificerbar (ved kataforisk kontekstuel bestemthed, jf. *GDS* s. 469).

6. Konklusion

I denne artikel har jeg undersøgt to af de undtagelser, som anføres i *GDS*, fra reglen om, at genitiver i nutidsdansk fungerer som bestemmere, som gør det nominal, de indgår i, bestemt.

Den første af disse undtagelser var ubestemt genitiv. Ud fra morfologiske kriterier blev det påvist, at ubestemte genitiver gør deres nominal bestemt. Påvisningen af, at ubestemte genitiver gør deres nominal bestemt, rejste spørgsmålet om, hvordan man kan forklare dette forhold indholdsmæssigt. Det blev foreslået at tolke det som en kombination af anaforisk kontekstuel bestemthed og inferentiel bestemthed.

Den anden undtagelse var såkaldt attributiv genitiv. Det blev påvist, at denne type genitiv udløser bestemt form i adjektiver, som er placeret til højre for genitiven. På denne baggrund blev det foreslået at tolke bestemtheden i nominaler med attributiv genitiv som en variant af kvalificeret bestemthed, hvor bestemtheden i et nominal med en generisk genitiv er modificeret vha. en foranstillet bestemmer.

Om forfatteren

Stefan Nyord, cand.mag. i historie og latin 2008, sidefag i dansk 2022.

Litteratur

Christensen, L. H. & R. Z. Christensen (2019): *Dansk grammatik*, 4. udg. Odense: Syddansk Universitetsforlag.

Diderichsen, P. (1962): *Elementer dansk grammatik*, 3. udg. København: Gyldendal.

Frederiksen, B. O. (2019): Gammeldansk. I: *Dansk Sproghistorie 3. Bøjning og bygning*. E. Hjorth m.fl. (red.). Århus: Aarhus Universitetsforlag, 41-72.

Faarlund, J. T. m.fl. (1997): *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.

GDS = Hansen & Heltoft 2019.

- Hansen, E. (2001): *Glæden ved grammatik. Udvalgte artikler og afhandlinger*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Hansen, E. & L. Heltoft (2019): *Grammatik over det danske sprog*, 2. udg. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Hansen, Aa. (1956): Kasusudviklingen i dansk. I: *Festskrift til Peter Skautrup*. S. Aakjær m.fl. (red.). Århus: Universitetsforlaget i Aarhus, 183-193.
- Hansen, Aa. (1967): *Moderne dansk I-III*. København: Grafisk Forlag.
- Heltoft, L. (2019): Fra gammeldansk til nutidsdansk. I: *Dansk Sproghistorie 3. Bøjning og bygning*. E. Hjorth m.fl. (red.). Århus: Aarhus Universitetsforlag, 129-225.
- Jul Nielsen, B. (1986): Om pronominet *sin* i jysk. I: *Danske folkemål* 28, 41-101.

Hvis, da og fordi ekstraktion fra adverbielle ledsætninger var mulig

Anne Mette Nyvad &
Ken Ramshøj Christensen

Abstract

In the generative literature, adjunct (adverbial) clauses are often assumed to block extraction universally, hence the term ‘syntactic island’ (cf. ‘sætningsknode’ in Danish). However, counterexamples abound in the Mainland Scandinavian languages. We have investigated such extractions in English and Danish, and our results show (i) that the generalization does not hold for English, and (ii) that the level of acceptability depends on the complementizer: Extraction is significantly more acceptable from adjunct clauses of condition than those of time, and in English but not in Danish, both are significantly better than extraction from adjunct clauses of reason. Acceptability appears to be a product of an interaction between syntactic complexity and discourse-functional factors.

Nøgleord

syntaktiske øer, sætningsknuder, flytning, acceptabilitet, pragmatik

1. Indledning

Det er muligt på en lang række sprog, herunder dansk og engelsk, at finde sætninger, hvor et element, der egentlig tolkes i en indlejret sætning, står i Fundamentfeltet, som i (1), hvor det fremflyttede, eller ekstraherede, element således lever en form for ‘dobbeltliv’:

- (1) a. Hvilken bog sagde du, [at han havde læst __]?
- b. Which book did you say [that he had read __]?

I den generative litteratur er ekstraktion fra bestemte ledsætninger traditionelt blevet antaget for at være ugrammatiske på tværs af sprog, fx i indlejrede spørgsmål, (2a), og relativsætninger, (2b):

- (2) a. *How did John ask [who behaved ___]?
(Szabolcsi & Lohndal 2017: 5)
- b. *Who does Phineas know a girl [who is working with ___]?
(Ross 1967: 124)

I den engelsksprogede litteratur går denne type konstruktioner under betegnelsen *syntactic islands* ('syntaktiske øer', jf. historien om Robinson Crusoe, der var strandet på en ø), efter Ross (1967), da det er meget svært, hvis ikke umuligt, at forlade dem. Imidlertid er modeksempler på de fastlandsskandinaviske sprog blevet observeret helt tilbage til Mikkelsen (1894):

- (3) a. Vilken film var det du gärna ville veta
[vem som hade regisserat ___].
(Engdahl 1986: 6)
- b. Her er en Person, som du næppe kan nævne nogen
[der kan maale sig med ___].
(Mikkelsen 1894: 39)

Det er værd at bemærke, at sætninger som (3) er blevet betegnet som 'sætningsknuder' i den danske syntakslitteratur (*satsfläta* på svensk og *knutesætning* på norsk) frem for "øer", og man har her ikke haft fokus på en særlig skelnen mellem det grammatisk mulige og umulige. Hansen (1967: 110) skrev dog, at sætningsknuder som syntaktisk fænomen var associeret med "ubehjælpssomhed, skødesløshed eller sproglig frækhed" (se Christensen & Nyvad 2023 for et overblik).

Observationerne af tilsyneladende grammatikalitet af eksemplerne i (3) er blevet genspejlet i eksperimentelle studier af sætningsknuder i dansk, der har vist, at det i nogen grad er muligt at ekstrahere ud af indlejrede spørgsmål (Christensen m.fl. 2013) og relativsætninger (Christensen & Nyvad 2014), modsat hvad vi finder for engelsk (Christensen & Nyvad 2019, 2022). På baggrund af disse studier kunne man have en formod-

ning om, at dansk er mindre restriktivt end engelsk, når det kommer til ekstraktion ud af indlejrede spørgsmål og relativsætninger.

Vi vil her præsentere dele af resultaterne fra to nye studier af ekstraktion fra adverbielle ledsætninger i henholdsvis engelsk og dansk, der viser nogle overraskende tværspørgsprog acceptabilitetsforskelle, og diskutere forskellige forklaringsmodeller relateret til syntaks, processering og diskursfunktion/pragmatik.

2. Ekstraktion fra adverbielle ledsætninger

Ligesom ekstraktion fra indlejrede spørgsmål og relativsætninger ofte antages at være umulig, bliver adverbielle ledsætninger i den generative litteratur også betragtet som ”øer” på tværs af sprog, fx:

(4) *Who did Mary cry [after John hit ___] ?

(Huang 1982: 503)

Ugrammatikaliteten af eksempler som (4) er blevet søgt forklaret med henvisning til *Condition on Extraction Domain* (CED, Huang 1982: 503): *A phrase A may be extracted out of a domain B only if B is properly governed* (med andre ord burde det kun være muligt at ekstrahere ud af en indlejret sætning, der er komplement for et matrixverbum). Denne syntaktiske restriktion antages at være universel, og vi må derfor forvente lave bedømmelser af sætninger, der overtræder CED, samt lidt eller ingen variation i bedømmelserne på tværs af konstruktioner og sprog.

Ligesom det var tilfældet for ekstraktion fra indlejrede spørgsmål, (3)a, og relativsætninger, (3)a, har man dog observeret modeksempler på fastlandsskandinaviske, fx:

(5) Den vase får du ballade [hvis du taber ___].

(Hansen & Heltoft 2011: 1814)

Poulsen (2008) undersøgte ekstraktion fra netop adverbielle ledsætninger introduceret af *hvis* og fandt dels markant lave acceptabilitetsbedømmelser, dels at graden af semantisk kohæsion mellem matrixsætningen og den indlejrede sætning tilsyneladende ikke spiller en rolle for acceptabiliteten af ekstraktion (kontra Jensen 2002). På baggrund af disse data konkluderer han, om end tøvende, at de autentiske, naturligt forekommende eksempler på ekstraktion fra adverbielle ledsætninger, man kan finde i

korpora (se også Müller & Eggers 2022) og høre omkring sig, kan og bør måske betragtes som simple talefejl.¹

Nyere studier i norsk og svensk har dog peget i en anden retning og vist, at acceptabiliteten af sætninger som (5) afhænger af (minimum) tre forskellige faktorer. (i) *Typen af adverbial ledsætning*: topikaliserings- og tidsbisætninger er tilsyneladende bedre end ud af årsagsbisætninger (Bondevik m.fl. 2020, Müller 2017). (ii) *Typen af dependens*: Topikaliserings- har vist sig at være mere acceptabel end *hv*-ekstraktion (Kush m.fl. 2018, 2019). Sidst, men ikke mindst, (iii) *Kontekst*: Tilføjelsen af en faciliterende kontekst ser ud til at øge acceptabiliteten af ekstraktion (Kush m.fl. 2019).

2.1. Engelsk studie

I lyset af disse fund på de fastlandsskandinaviske sprog ville Nyvad m.fl. (2022) genbesøge ekstraktion ud af adverbialle ledsætninger i engelsk og undersøge, om man kunne påvise tilsvarende effekter på acceptabiliteten her. Vi konstruerede et stimulus sæt med relativisering ud af adverbialle ledsætninger introduceret af *if*, *when* og *because*. Vi valgte relativisering for at kunne sammenligne engelsk og dansk direkte. I Müller & Eggers' (2022) korpussøgninger fandt de eksempler på topikaliserings- ud af adverbialle ledsætninger på dansk men ikke på engelsk (og topikaliserings- er i det hele taget ret markeret på engelsk). Til gengæld fandt de adskillige eksempler med relativisering:

- (6) a. Many of the exercises are ones that I would be surprised [if even 1 percent of healthy women can do ____].
 b. Now, those are things that I feel very warm [when I look at ____].

1 I hvor høj grad resultaterne i Poulsens (2008) studie kan generaliseres er dog et åbent spørgsmål, på grund af metodologiske problemer: Der var kun 32 forsøgspersoner i hvert forsøg, og i eksempelvis eksperiment 1a var disse fordelt på 16 lister. Derudover var kausaliteten (den semantiske kohæsjon) mellem matrixsætning og den indlejrede sætning ofte meget indirekte: Eksempelvis *Jeg bliver forkolet hvis jeg mister det tørklæde*. For at blive forkolet af at miste et halstørklæde mangler der en mellemregning, nemlig at man bliver kold. Modsat Poulsens (2008) testbatteri er de eksempler på ekstraktion fra adverbialle ledsætninger, der er blevet observeret i litteraturen karakteriseret ved, at de konstaterer en psykologisk/følelsesmæssig ændring, der er direkte udløst af den eventuelitet, der beskrives i den indlejrede sætning, fx Jensens (2002: 108) *Det blev hun smaddersur fordi jeg sagde*, og i disse tilfælde er den kausale relation muligvis mere tydelig. Denne forskel kan have spillet en ikke ubetydelig rolle for den lave acceptabilitet, Poulsen (2008) finder.

Relativering er, ligesom topikalisering, mere acceptabel end *hw*-ekstraktion fra visse typer af syntaktiske øer (Sprouse m.fl. 2016, Abeillé m.fl. 2020). Således endte vi med et testbatteri, der så ud som følger:

- (7) Kontekst: *In the latest workout routine I designed for Emma, I really wanted to make it impossible for her and included another set of particularly brutal pull-ups.*
- a. It's obvious that I was surprised
[**that** she actually completed this exercise].
  - b. It's obvious that I would be surprised
[**if** she actually completed this exercise].
  - c. It's obvious that I was surprised
[**when/because** she actually completed this exercise].
  - d. This is the exercise that I was surprised
[**that** she actually completed ____].
  - e. This is the exercise that I would be surprised
[**if** she actually completed ____].
  - f. This is the exercise that I was surprised
[**when/because** she actually completed ____].

Eksemplerne (7a-c) var alle baseline-sætninger uden ekstraktion, mens (7d-f) alle indebar en ekstraktion i form af relativering. Hvor (7d) ikke betragtes som en syntaktisk ø i den generative litteratur (da der her er tale om ekstraktion fra en simpel, deklarativ komplementsætning), overtræder (7e) og (7f) CED og burde som sådan være universelt umulige. I undersøgelsen bedømte 235 personer med engelsk som modersmål sætninger som dem i (7) på en skala fra 1 (helt uacceptabel) til 7 (helt acceptabel).

Resultatet af dette acceptabilitetsstudie viste imidlertid et forholdsvis heterogent mønster; se Figur 1: Relativering ud af indlejrede sætninger introduceret af *if*, (8e), var ikke signifikant forskellig fra ekstraktion fra komplementsætninger, (7d), og de viste sig at være signifikant bedre end tilsvarende sætninger med *when*, der igen var signifikant bedre end konstruktioner med *because*, (7f). Alle var væsentligt mere acceptable end ugrammatiske kontrolsætninger (med flytning fra et koordineret led, se (9) nedenfor). Med andre ord så (7e-f) ud til at være meget mindre ø-agtige end antaget.

2.2. *Dansk studie*

Resultaterne af studiet i Nyvad m.fl. (2022) sætter spørgsmålstegn ved, om engelsk og dansk i virkeligheden er så forskellige mht. ekstraktion fra adverbielle ledsætninger, som vi troede. Derfor lavede vi et opfølgende studie af ekstraktion fra adverbielle ledsætninger på dansk (Nyvad m.fl. 2023) med samme design og stimuli som i det engelske studie, oversat fra engelsk til dansk.

Baseret på tidligere studier var vores forudsigelser som følger: Eftersom en syntaktisk restriktion som fx CED ikke synes at holde helt for engelsk, er den givetvis ikke universel. Og givet at naturligt forekommende eksempler på ekstraktion fra adverbielle ledsætninger er nemme at finde (Müller & Eggers 2022), så er de muligvis heller ikke stærke syntaktiske øer på dansk (lig andre traditionelle ø-konstruktioner). Derudover forventede vi at finde en variation i bedømmelser, der var afhængig af bisætningsindlederen, ligesom på engelsk (Nyvad m.fl. 2022) og norsk (Bondevik m.fl. 2020, Kush m.fl. 2019).

Der var således to overordnede formål med det danske studie: Dels en intrasproglig sammenligning på tværs af konstruktioner (*varierer acceptabiliteten af ekstraktion fra adverbielle ledsætninger på tværs af type, ligesom på svensk og norsk?*) og dels en tværsproglig sammenligning (*varierer bedømmelsesniveauerne mellem engelsk og dansk?*). Denne direkte tværsproglige sammenligning er enestående og kun mulig, fordi de to studier benytter det samme design og materiale. Sammenlign (7) med (8):

- (8) **Kontekst:** *I det sidste træningsprogram jeg udarbejdede for Emma, ville jeg gøre det så godt som umuligt for hende og inkluderede derfor endnu et sæt virkelig brutale pull-ups.*
- a. Det er åbenlyst, at jeg blev overrasket over,
[**at** hun faktisk gennemførte dét program].
  - b. Det er åbenlyst, at jeg ville blive overrasket,
[**hvis** hun faktisk gennemførte dét program].
  - c. Det er åbenlyst, at jeg blev overrasket,
[**da/fordi** hun faktisk gennemførte dét program].
  - d. Det er dét program som jeg blev overrasket over,
[**at** hun faktisk gennemførte ___].

- e. Det er dét program som jeg ville blive overrasket,
[**hvis** hun faktisk gennemførte __].
- f. Det er dét program som jeg blev overrasket,
[**da/fordi** hun faktisk gennemførte __].

Stimulussættet bestod af 24 grupper af sætninger som i (8).² Dertil kom fillers såsom ekstraktion fra koordinationer, (9):

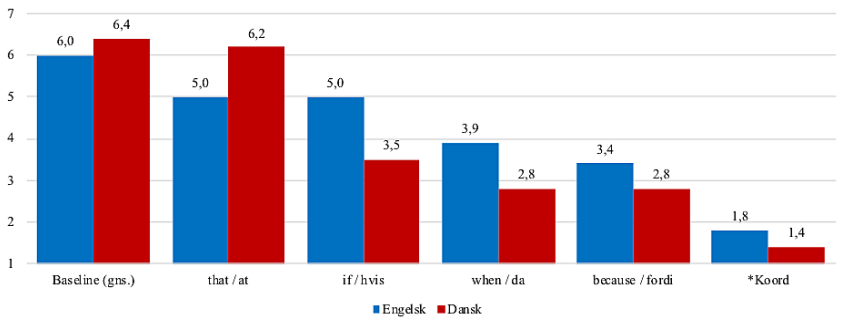
- (9) Det er hunden, som jeg blev flov over, at jeg faktisk mistede
[både katten og __] samme dag.

I undersøgelsen deltog 335 personer med dansk som modersmål, der vurderede sætninger som (8)-(9) på en skala fra 1 til 7. Det danske forsøg viste en signifikant effekt af ekstraktion i (8d-f) (altså også for *at*-sætninger, $p < 0.01$). Derudover var der en signifikant effekt af $\emptyset$ -type, således at *at*-sætningerne blev vurderet til at være signifikant bedre end *hvis*-sætningerne, der var bedre end *da*-sætningerne. Modsat resultaterne i det engelske forsøg var der dog ikke nogen signifikant forskel på *da*- og *fordi*-sætningerne. Selvom bedømmelserne var lave, var de dog ikke i bund. De var signifikant bedre end (faktisk dobbelt så gode som) ekstraktion fra koordination (9), der blev vurderet til 1,4 i gennemsnit, jf. Figur 1.

Overordnet – og meget overraskende – var der en større $\emptyset$ -effekt på dansk end på engelsk, i den forstand at de engelske forsøgspersoner i signifikant højere grad fandt det acceptabelt at ekstrahere fra en adverbial ledsætning ($p < 0,001$), og der var en signifikant interaktion mellem sprog og ekstraktion ($p < 0,001$).

---

2 Ved sammenligning mellem (7) og (8) kan det ses, at der er en ikke uvæsentlig forskel mellem det engelske og det danske testbatteri, når det kommer til komplementsætningerne (jf a- og d-eksemplerne): På dansk kræves der en præposition (fx *over*), som udelades ved adverbialle ledsætninger. Denne forskel findes ikke på engelsk, hvor præpositionen udelades i begge konstruktionstyper.

Figur 1: Gennemsnitsacceptabilitet på skalaen fra 1 (helt uacceptabel) til 7 (helt acceptabel) for sætninger uden ekstraktion (baseline), sætninger med ekstraktion fra ledsætninger (indledt med *at*, *hvis*, *da* og *fordi*), og kontrolsætninger (*Koord).

På baggrund af denne uventede forskel stillede vi os selv spørgsmålet, om den generelt lavere bedømmelse af ekstraktion på tværs af *hvis*, *da* og *fordi* kunne være pga. en dårlig oversættelse af konteksten, og vi gentog derfor forsøget uden kontekst (med 49 deltagere). Hvis konteksten var faciliterende, ville vi forvente en reduktion i acceptabiliteten, når vi fjernede den, mens elimineringen af en ikke-understøttende kontekst burde føre til en øget acceptabilitet. Ikke desto mindre førte dette forsøg til præcis det samme resultat: Der var ingen signifikant effekt af kontekst ($p > 0,34$) og heller ingen signifikante interaktioner med ekstraktion ($p > 0,06$).

Kunne de generelt lave bedømmelser af ekstraktion fra adverbielle ledsætninger være pga. typen af dependens? Tidligere studier har påvist, at relativering (Sprouse m.fl. 2016) og topikalisering ud af en $\emptyset$ er bedre end *hw*-ekstraktion på henholdsvis engelsk og norsk (Kush m.fl. 2019), og der kunne være nogle sprogspecifikke forskelle, der gør relativering ud af en $\emptyset$ mere markeret på dansk end på engelsk. Dansk er et V2-sprog og Mikkelsen (2015) fandt en X-Verb-Subjekt-struktur i 39 % af de danske sætninger, hun kiggede på. Topikalisering er med andre ret udbredt (og 'naturlig') på dansk. Derfor kørte vi eksperimentet igen (med 85 deltagere), men denne gang med topikalisering i stedet for relativering for at undersøge, om det kunne forklare noget af den tværspørgslige forskel. Imidlertid replikerede vi resultaterne fra de to første danske forsøg: Der var ingen signifikant effekt af typen af dependens ($p > 0,55$), kun en signifikant interaktion med ekstraktion ud af *at*-sætninger ($p < 0,002$).

Den dobbelte replikation af data viste således et solidt mønster: Der var variation i bedømmelserne på tværs af typen af adverbial ledsætning, således at ekstraktion fra *hvis*-sætninger var signifikant bedre end ekstrak-

tion fra *da-* og *fordi-*sætninger. Dette er i kontrast til resultaterne af det engelske studie, hvor der ikke var forskel på ekstraktion fra deklarativer ledsætninger og *if-*sætninger, mens der til gengæld var signifikant forskel på *when-* og *because-*sætninger. Ekstraktion fra alle tre typer af adverbial ledsætning blev bedømt forholdsvis lavt (2,5-3,7 på en 7-trinsskala), signifikant lavere end i det engelske studie ($p < 0,001$). Bedømmelserne var dog ikke helt i bund, men 1,4 point højere end den utvetydigt ugrammatiske filler, jf. (9). Ekstraktion fra adverbielle ledsætninger forekommer således umiddelbart at være mere acceptable på engelsk end dansk, helt kontra vores forventning (Nyvad m.fl. 2023), da vi i tidligere studier har fundet, at engelsk er mere restriktiv end dansk, når det kommer til ekstraktion fra relativsætninger (Christensen & Nyvad 2022) og *hw-*spørgsmål (Christensen & Nyvad 2019). Så hvordan skal vi forklare denne uventede tværproglige forskel?

3. Diskussion af den tværproglige variation i de to studier

I det følgende vil vi vende forskellige forklaringsmodeller, der relaterer til sprogspecifikke faktorer inden for processering, syntaks og diskursfunktion/pragmatik.

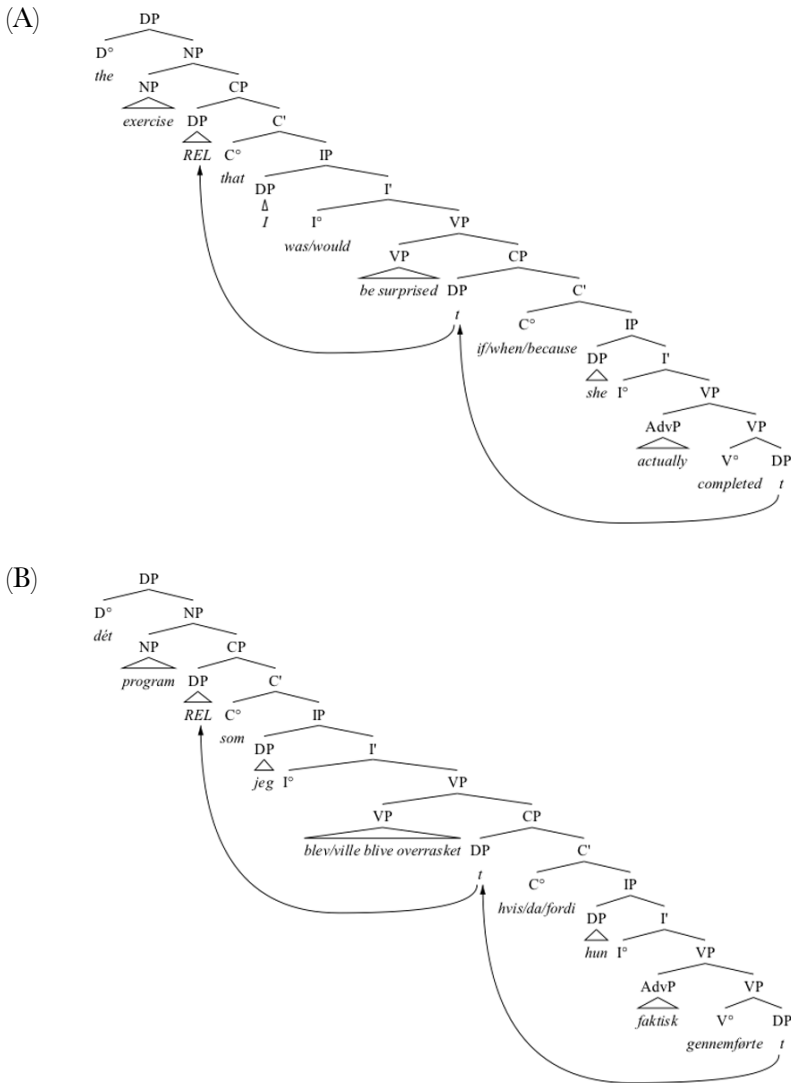
3.1. Processeringsfaktorer

Variationen, som vi finder på tværs af de to studier, kan potentielt forklares med henvisning til processeringsfaktorer. Eksempelvis kan man forestille sig, at hver af de tre typer af adverbial ledsætning varierer i processeringsbesvær. Derudover er det muligt, at brugen af konstruktioner er forskellig på tværs af sprog (ligesom topikalisering som nævnt er mere frekvent og mindre markeret på dansk end på engelsk) og det kan potentielt føre til forskelle i processeringsbesvær. Problemet er blot, at der os bekendt på nuværende tidspunkt ikke er nogen forklaringsmodel på markedet, der er i stand til at operationalisere disse forskelle.

3.2. Syntaks

Variationen på tværs af engelsk og dansk samt på tværs af konstruktioner er svær at forklare med henvisning til syntaktisk opbygning. I en generativ analyse, som illustreret i Figur 2, er den syntaktiske struktur for de pågældende sætninger med ekstraktion grundlæggende den samme på engelsk (trædiagrammet til venstre) og dansk (trædiagrammet til højre). Derud-

over er formodentlig strukturen den samme på tværs af de tre typer af adverbielle ledsætninger med hhv. *if/hvis*, *when/da* og *because/fordi*:

Figur 2: Syntaktiske trædiagrammer for ekstraktion fra en adverbial ledsætning i engelsk (A) og dansk (B).

Der er dog en syntaktisk faktor, der muligvis spiller en rolle for den tværspørglige forskel, der relaterer til det generelt lavere niveau i acceptabilitetsniveau på dansk set i forhold til engelsk: På engelsk kan finite kom-

plementsætninger ikke forekomme efter en præposition (Quirk m.fl.1985: 658-661), et fænomen kendt under betegnelsen *Case Resistance Principle* (Stowell 1981), se (10), mens det modsatte gør sig gældende for tilsvarende eksempler i dansk, (11):

- (10) a. *He was surprised at [that she noticed him].
 b. He was surprised [that she noticed him].
 (Quirk m.fl.1985: 659)
- (11) a. Han blev overrasket over [at hun lagde mærke til ham].
 b. *Han blev overrasket [at hun lagde mærke til ham].

Denne asymmetri mellem engelsk og dansk kan potentielt have påvirket de acceptabilitets-mønstre, vi ser, da man på engelsk muligvis ville være mere tilbøjelig til midlertidigt at lave en komplementlæsning af den adverbelle ledsætning end på dansk, da vi på dansk, men ikke engelsk, ville have forventet en præposition før en komplementsætning, sammenlign (7a) og (8a). Faktisk var der også enkelte kommentarer til det danske studie, der gik på, at forsøgspersonerne følte, at de ”manglede” en præposition, fx ... *jeg ville blive overrasket over hvis hun faktisk gennemførte*. En større tilbøjelighed på engelsk til en midlertidig komplementlæsning kan potentielt have ført til højere overordnede bedømmelser af de pågældende sætninger.³ Data fra *gardenpath*-studier peger dog på, at reanalyse (efter fejlanalyse) overordnet giver lavere bedømmelser (Christianson m.fl. 2001), og reanalyse efter midlertidig (fejl)læsning af fremflyttet adverbial gør det samme (Christensen m.fl. 2013, Nyvad m.fl. 2014), men det er selvfølgelig et empirisk spørgsmål, om det også er tilfældet for eksempelvis *ø*-konstruktioner.

3.3. *En diskursfunktionel forklaring?*

Ekstraktion placerer generelt et diskurselement i en ’prominent’ position, og den observation har Erteschik-Shir (1973) og Goldberg (2005) ta-

3 En anonym fagfællebedømmer pointerer, at inklusionen af komplementsætninger (fx *Det er det program som jeg blev overrasket over, at hun faktisk gennemførte*) i testbatteriet kan have ”primet” forsøgspersonerne til at forvente et *over* i ekstraktion fra de adverbelle ledsætninger. Det er dog vigtigt at påpege, at forsøgspersonerne rent numerisk burde blive primet i *den anden retning*, da forholdet mellem antallet af henholdsvis komplementsætninger og adverbelle ledsætninger i testbatteriet jo er 1:3. Hvorvidt komplementsætningerne har primet de danske forsøgspersoner, er et empirisk spørgsmål, der ville kunne besvares ved at køre forsøget igen, uden (8a) og (8d), for at se, om det ændrer mønstret.

get udgangspunkt i, når de har forsøgt at forklare ø-effekter (dvs. nedsat acceptabilitet som følge af ekstraktion fra en række forskellige indlejrede sætninger). Et af de seneste skud på stammen inden for dette felt er *Focus-Background Conflict (FBC) Constraint: A focused element should not be part of a backgrounded constituent* (Abeillé m.fl. 2020). Med andre ord giver det et diskursfunktionelt 'sammenstød' (engelsk *clash*), når et element, der er del af en baggrundskonstituent, bliver fokaliseret ved fremflytning til forfelt.

Da adverbielle ledsætninger typisk ikke er i fokus (de er ofte baggrund) (se fx Abeillé m.fl. 2020: 3), burde de ofte være syntaktiske øer for ekstraktion, men i vores data er dependenstypen ikke fokaliserende i samme grad som eksempelvis *hv*-ekstraktion. Relativering i sig selv sætter ikke korrelatet (fx *program* (8d-f) i fokus, da den blot tilføjer ekstra information om et allerede givet element, og der burde derfor i princippet ikke være et diskursfunktionelt sammenstød. Ikke desto mindre er der muligvis en forskel mellem de engelske og de danske stimulussætninger, når det kommer til graden af fokalisering af det fremflyttede element, der bliver tolket som objektet i den dybest indlejrede sætning (se Figur 2). Overfladestrukturen i den engelske *if*-sætningen i (7e) er umiddelbart helt parallel med kløvningen i den danske *hvis*-sætning i (8e), men på engelsk er sætningen faktisk tvetydig mellem en **kløvning** (fokalisering) og en læsning som en **demonstrativ, eksistentiel relativsætning**, alt efter hvor man lægger trykket, hvorimod accenttegnet i de danske stimulussætninger (*dét program*) entydigt fokaliserer. Vi kan selvfølgelig ikke vide med sikkerhed, hvilken læsning forsøgspersonerne i det engelske studie anvendte på fx (7e) (kløvning eller demonstrativ, eksistentiel relativsætning). Imidlertid kunne den forholdsvist høje acceptabilitet af flytningerne, ifølge Abeillé m.fl.'s (2020) FBC, muligvis forklares ved at forsøgspersonerne valgte en demonstrativ, eksistentiel relativlæsning frem for kløvning, da det giver et mindre 'diskurssammenstød'.

Spørgsmålet er så bare, hvorfor vi ser de samme acceptabilitetsniveauer ved topikalisering. Fokaliserer topikalisering og kløvning lige meget i dansk? I vores stimulussætninger bliver topikaliseringen kontrastiv pga. konteksten, der konsekvent introducerer et overordnet diskurssæt og udpeger en referent i det:

- (12) **Kontekst:** *I det sidste træningsprogram jeg udarbejdede for Emma, ville jeg gøre det så godt som umuligt for hende og inkluderede derfor endnu et sæt virkelig brutale pull-ups.*

Det program ville jeg blive overrasket,
 [hvis hun faktisk gennemførte __].

Problemet med denne forklaringsmodel er dog, at det er svært at operationalisere begrebet 'fokus' på en entydig måde, der fanger de subtile gradsforskelle, og gør FBC falsificerbar.

Overordnet set er det således værd at bemærke, at sammenligneligheden mellem engelsk og dansk i de to studier ikke er helt uden problemer. Når det kommer til ekstraktion fra adverbielle ledsætninger, er det dog, så vidt vi kan se, (nærmest) umuligt at konstruere testsætninger, der overkommer alle de tværspørgsprog forskelle, der er mellem de to sprog, og vi har forsøgt i så vid udstrækning som muligt at reducere den tværspørgsprog 'støj'. Men det skal anerkendes, at de forskelle, som er blevet fremhævet her, udgør potentielle fejlkilder i nærværende studier, og vi kan ikke umiddelbart afvise, at de spiller en rolle i de tværspørgsprog forskelle i acceptabilitet i vores studier.

4. Konklusion

I den generative litteratur er det traditionelt blevet antaget, at det ikke er grammatisk muligt at ekstrahere fra en adverbial ledsætning. Der er dog fremkommet mange eksempler i årenes løb på de fastlandsskandinaviske sprog. Dertil kommer, at det empiriske grundlag, der er blevet lagt til grund for formodninger om tværspørgsprog forhold (fra forskellig teoretisk side), ofte har varieret.

Vi ville gerne lave en direkte sammenligning mellem engelsk og dansk, hvor vi kontrollerede for så mange faktorer som muligt. Udgangspunktet for de forsøg, som vi har præsenteret her, var en formodning om, at dansk i højere grad end engelsk tillader ekstraktion fra adverbielle ledsætninger, da det er det mønster, som vi tidligere har fundet for ekstraktion fra *hv*-spørgsmål og relativsætninger. Men resultaterne viste sig at gå i den modsatte retning. Den tværspørgsprog forskel kunne muligvis også forklares med en nuanceforskel ift., hvor fokaliseret det ekstraherede element er. Det kan muligvis have noget at gøre med forskellen i muligheden for (midlertidigt) at læse en adverbial ledsætning som en komplementsætning.

Vi må under alle omstændigheder nu stille spørgsmålstegn ved, om engelsk og dansk er så forskellige, som vi troede, når det kommer til mulighederne for ekstraktion. Derudover har vi nu empirisk belæg for at sige, at der sandsynligvis ikke er en kernesyntaktisk restriktion, der kategorisk udelukker ekstraktion fra adverbielle 'øer'.

Om forfatterne

Anne Mette Nyvad, ph.d., lektor, Institut for Kommunikation og Kultur, Afdeling for Engelsk, Aarhus Universitet.

Ken Ramshøj Christensen, ph.d., lektor, Institut for Kommunikation og Kultur, Afdeling for Engelsk, Aarhus Universitet.

Litteratur

- Abeillé, A. m.fl. (2020): Extraction from subjects: Differences in acceptability depend on the discourse function of the construction. *Cognition* 204, 104293. doi:10.1016/j.cognition.2020.104293.
- Bondevik, I., D. Kush & T. Lohndal (2020): Variation in adjunct islands: The case of Norwegian. *Nordic Journal of Linguistics* 44, 1–32. doi:10.1017/S0332586520000207.
- Christensen, K.R., J. Kizach & A.M. Nyvad (2013): Escape from the Island: Grammaticality and (Reduced) Acceptability of *wh*-island Violations in Danish. *Journal of Psycholinguistic Research* 42, 51–70. doi:10.1007/s10936-012-9210-x.
- Christensen, K.R. & A.M. Nyvad (2014): On the nature of escapable relative islands. *Nordic Journal of Linguistics* 37, 29–45. doi:10.1017/S0332586514000055.
- Christensen, K.R. & A.M. Nyvad (2019): No escape from the island: On extraction from complement *wh*-clauses in English. *The Sign of the V – Papers in Honour of Sten Vikner*. K.R. Christensen, H. Jørgensen & J.L. Wood (red.). Aarhus: Dept. of English, School of Communication & Culture, Aarhus University. 95–112. doi:10.7146/aul.348.91.
- Christensen, K.R. & A.M. Nyvad (2022): The Island Is Still There: Experimental Evidence For The Inescapability Of Relative Clauses In English. *Studia Linguistica* 76, 1–25. doi:10.1111/stul.12192.
- Christensen, K.R. & A.M. Nyvad (2023): Økuller? Det er ikke altid lige (u)acceptabelt at forlade en indlejrning. *MUDS 19*. Aarhus: Aarhus Universitet.
- Christianson, K. m.fl. (2001): Thematic Roles Assigned along the Garden Path Linger. *Cognitive Psychology* 42, 368–407. doi:10.1006/cogp.2001.0752.
- Engdahl, E. (1986): *Constituent questions: the syntax and semantics of questions with special reference to Swedish*. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company.

- Erteschik-Shir, N. (1973): *On the nature of island constraints*. Ph.d.-afhandling. Cambridge, MA: MIT.
- Goldberg, A.E. (2005): *Constructions at Work: The Nature of Generalization in Language*. Oxford: Oxford University Press. doi:10.1093/acprof:oso/9780199268511.001.0001.
- Hansen, A. (1967): *Moderne Dansk. Bind I*. København: Grafisk Forlag.
- Hansen, E. & L. Heltoft (2011): *Grammatik over det Danske Sprog. bind I-III*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Huang, C.-T.J. (1982): *Logical Relations in Chinese and the Theory of Grammar*. Ph.d.-afhandling. Cambridge, MA: MIT.
- Jensen, A. (2002): Sætningsknuder i dansk. *NyS, Nydanske Sprogstudier* 29, 105–124. doi:10.7146/nys.v29i29.13427.
- Kush, D., T. Lohndal & J. Sprouse (2018): Investigating variation in island effects: A Case Study of Norwegian Wh-Extraction. *Natural Language & Linguistic Theory* 36, 743–779. doi:10.1007/s11049-017-9390-z.
- Kush, D., T. Lohndal & J. Sprouse (2019): On the island sensitivity of topicalization in Norwegian: An experimental investigation. *Language* 95, 393–420. doi:10.1353/lan.2019.0051.
- Mikkelsen, K. (1894): *Dansk Sproglære, Med Sproghistoriske Tilleg: Haandbog For Lærere Og Viderekomne*. København: Lehman & Stages Forlag.
- Mikkelsen, L. (2015): VP anaphora and verb-second order in Danish. *Journal of Linguistics* 51, 595–643. doi:10.1017/S0022226715000055.
- Müller, C. (2017): Extraction from Adjunct Islands in Swedish. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 35, 67–85. <http://ojs.novus.no/index.php/NLT/article/view/1399>.
- Müller, C. & C.U. Eggers (2022): Island Extractions in the Wild: A Corpus Study of Adjunct and Relative Clause Islands in Danish and English. *Languages* 7, 125. doi:10.3390/languages7020125.
- Nyvad, A.M., J. Kizach & K.R. Christensen (2014): (Non-)Arguments in Long-Distance Extractions. *Journal of Psycholinguistic Research* 44, 1–13. doi:10.1007/s10936-014-9300-z.
- Nyvad, A.M., C. Müller & K.R. Christensen (2022): Too True to Be Good? The Non-Uniformity of Extraction from Adjunct Clauses in English. *Languages* 7, 244. doi:10.3390/languages7040244.
- Nyvad, A.M., C. Müller & K.R. Christensen (2023): Moving away from the island. Extraction from adjunct clauses in Danish. [Under udarbejdelse.]

- Poulsen, M. (2008): Acceptability and processing of long-distance dependencies in Danish. *Nordic Journal of Linguistics* 31, 73–107. doi:10.1017/S0332586508001832.
- Quirk, R., S. Greenbaum, G. Leech & J. Svartvik (1985): *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London: Longman.
- Ross, J.R. (1967): *Constraints on variables in syntax*. Ph.d.-afhandling. Cambridge, MA: MIT.
- Sprouse, J. m.fl. (2016): Experimental syntax and the variation of island effects in English and Italian. *Natural Language & Linguistic Theory* 34, 307–344. doi:10.1007/s11049-015-9286-8.
- Stowell, T.A. (1981): *Origins of phrase structure*. Ph.d.-afhandling. Cambridge, MA: MIT.
- Szabolcsi, A. & T. Lohndal (2017): Strong vs. Weak Islands. *The Companion to Syntax*. M. Everaert & H. van Riemsdijk (red.). Hoboken, NJ, USA: John Wiley & Sons, Inc. 1–51. doi:10.1002/9781118358733.wbsyn-com008.

En kvantitativ-distributionel syntaktisk analyse af ekstraposition til venstre

Jan Heegård Petersen

Abstract

This paper investigates the so-called ‘left extra-position’ (‘left-dislocation’) in Danish: *men Lisbeth hun forstod at snøre dem* ‘but Lisbeth she knew how to fool them’, with the primary constituent *Lisbeth* in the left extra-position and a resumptive pronoun *hun* ‘she’ in pre-field position. The paper analyses 1,281 sentences with a structural possibility for left extra-position. The main results are: (1) Adverbial clauses almost always occur in left extra-position but adverbial clauses can also occur in the prefield position; (2) subject and circumstantial adverbials occur in left extra-position the longer or ‘heavier’ they are, i.e., the more words they contain; (3) short ‘summarizing’ adverbials such as *ellers* ‘otherwise’ and *eller også* ‘or also’ occur more frequently in left extra-position than sentential adverbials such as *selvfølgelig* ‘of course’, a distribution which due to the mono-lexemic status of the adverb cannot be attributed to length. The latter result has not been mentioned in previous descriptions of left extra-position in Danish.

Nøgleord

ekstraposition til venstre, fundamentfelt, gentaget fundament, forfelsesfordobling, adverbial ledsætning, sammenfatteradverbial

1. Introduktion

Det er velkendt i dansk syntaks at en sætning kan konstrueres med et emneled i ekstraposition til venstre (E-v) med et genoptagerled, et resumptivt

led, i fundamentfeltet, dvs. i positionen lige før det finitte verbal. Sætningerne i (1) – (5) er eksempler herpå.¹

- (1) men **når hun så ikke var der så** ville han godt tale med mig
- (2) **tredje gang du siger nej så** ryger du af ventelisten
- (3) og **alle de andre praktikanter de** snakkede om nu skulle de snart ud og have øl og lave det ene og det andet
- (4) men altså **Lisbeth hun** forstod sgu at snøre dem
- (5) men øh **ellers så så** mindes jeg ikke at vi har fået tørre tæsk

I (1) – (2) er der et adverbial i E-v med *så* som genoptager, i (3) – (4) et nominalt subjekt i E-v med et pronomen som genoptager, og i (5) er det et forbinderadverbial i E-v med *så* som genoptager.

Med basis i en kvantitativ analyse vil jeg i denne artikel argumentere for at udfyldningen af E-v følger forskellige principper, og at de led der optræder på E-v, kan inddeles i tre typer ud fra de parametre der er gældende for deres distribution i henholdsvis E-v og fundamentfeltet:

- i. Sætningsformede adverbialer, der så godt som altid er i E-v, jf. (1).
- ii. Andre adverbialer og nominaler med subjektfunktion som i (2) og (3), hvor ‘tyngden’ i form af antal ord i leddet har medbestemmelse på topologien.

---

1 Ekstrapositioner og fundamentfelter er markeret med fed, fundamentfelter også med dobbelt understregning. Initialer i parentes markerer taler. “P” betyder kort pause, ord med bindestreg, fx *afbry-* indikerer selvfølgelig, og kolon viser forlængelse af enkeltlyd. Sætningsindledende og -afsluttende pauser og tøveord er fjernet, og lige så er overlappende tale. Sætningsfinalt påhængs-*ikke* er omskrevet til *ikk*. I eksempler uden E-v har jeg med “[*]” markeret hvilket genoptagerled der kunne have været på et fundamentfelt. Alle navne i eksemplerne er omskrevet af anonymitetsgrunde.

- iii. ‘Enkeltlekslemsadverbialer’ som *ellers*, *alligevel*, *tværtimod* o.a. som i forskellig grad optræder på E-v med *så* eller *der* på fundamentfeltet, jf. (5), og hvis placering i E-v ikke kan være betinget af tyngde i form af antal ord.

Analysen vil udelukkende inddrage sætninger hvor ekstraposition er mulig (se afsnit 3), og inden for dette ‘variationsdomæne’ (eng. *envelope of variation*) vil jeg sammenligne antallet af udfyldte ekstrapositioner (med genoptagerled i fundamentfeltet) med antallet af nominale og adverbielle led i fundamentfeltet, dvs. med ikke-udfyldt E-v. Analysen inddrager ikke relationen mellem leddet i E-v og genoptagerleddets leksikalske realisati-on. Dette er beskrevet af Hansen & Heltoft (2011: 1828) og mere udførligt af Christensen (2017), hos sidstnævnte med basis i data fra samme korpus som denne analyse trækker sine data fra. Proprier i E-v, som i (4), vil kun blive behandlet overfladisk.

Artiklen er struktureret således: I afsnit 2 gives et kortfattet rids af tidligere undersøgelser og beskrivelser af E-v. Dette følges i afsnit 3 af en redegørelse for data og metode. I afsnit 4 udfoldes selve analysen, som så sammenfattes og perspektiveres i afsnit 5.

2. Tidligere beskrivelser for dansk

Der er bred enighed i den grammatiske litteratur om at E-v er et talesprogligt fænomen (Mikkelsen 1911: 742, Aa. Hansen 1967: 131, Tøgeby 2003: 174, Hansen & Heltoft 2011: 1837 og Brøcker m.fl. 2012; se også Diderichsen 1957: 194-195, som bruger termen ‘løst fundament’).² Men som Hansen & Heltoft anfører (2011: 1834-1837) og giver flere eksempler på, og med dem Mikkelsen (1911: 742), forekommer E-v også i moderne skriftsprog. Det er således ret nemt at finde eksempler på sætningsformede

2 En fagfællebedømmer har gjort opmærksom på Diderichsen (1966: 379) der bruger betegnelsen ‘genoptaget fundament’, med notationen ‘F(f) | v’, hvor ‘F’ er fundament, ‘(f)’ et genoptaget fundament og ‘v’ det finite verbal. Jeg vil ikke i denne artikel gå nærmere ind i en diskussion om hvad konstruktionen egentlig eller rettelig burde kaldes. Man kunne dog sige at ‘genoptaget fundament’ implicerer koreferentialitet mellem materialet på F og f, men det behøver der ikke at være, fx i spørgsmål som “P.A. Heiberg, hvem kender ham?” og “den nye næstformand, er forslaget virkelig hans?” (GDS, s. 1829-1830); se Diderichsen 1957: 195 for andre eksempler. Selvom analyserne i denne artikel kun er baseret på eksempler hvor der er eller kunne være koreferentialitet mellem fundamentfeltet og (et muligt) E-v, holder jeg mig til GDS, og andre, og bruger betegnelsen ‘ekstraposition til venstre’. ‘v’ står således for ‘venstre’, ikke for ‘verbal’.

adverbialer og enkeltleksadsadverbialer på E-v i både avissprog, (6), og i mindre formelt skriftsprog, (7).

- (6) og **selvom Synnøve hverken er sømand eller noget, så** var hun stadig en af de vigtigste af de 100.000 danskere, der årligt besøger kirken (Det Fri Aktuelt, 14-11-92; korpus.dk).
- (7) Succeskriteriet er at holde mig fra de søde og fede sager indtil da. Men **ellers så** vil jeg da også lige fortælle at vi har fået: marineret sild, røget makrel [...] (<https://www.madital.dk/debat/vaegttab/traad.php?id=20434>)

I denne artikel ser jeg dog udelukkende på E-v i talesprog i form af interviewdata.

I litteraturen gives der to principper for hvornår et led optræder i E-v: Et princip der har med *tyngde* at gøre, og et princip der har med *informationsstruktur* at gøre.

Tyngdeprincippet kan i henhold til Hansen og Heltoft omskrives til at der søges at undgå en “kompakt sætningskerne” (2011: 1837) således at sætningskernen kun omfatter korte led. Hos Aa. Hansen (1967: 131) får vi at vide at hvor “*førsteleddet* [: i E-v] er omfattende, især således at intervallet mellem “stammen” i førsteledet og andetleddet [: i F] bliver stort, genoptages “stammen” eller førsteleddet sammenfattes” (originale fremhævninger). Relevansen af leddenes tyngde pointeres også i tre udgivelser af forskere tilknyttet Samtalegrammatik.dk. I disse fremhæves det fx at tunge eller komplekse led ofte eller “langt overvejende forekommer i ekstraposition” (Brøcker m.fl. 2012: 26-27). Tunge led defineres som dels “alle syntagmer, der er større end pronominer og småadverbier”, dels, for nominalsyntagmernes vedkommende, som “antal stavelser i ord der stod alene i syntagmet, og antal ord i flerordssyntagmer” (Brøcker m.fl. 2012: 26-27; se også Hamann m.fl. 2011: 171, 174 og Brøcker 2014).

Hvad angår informationsstruktur, den kontekstuelle funktion, nævner Aa. Hansen at E-v bruges “i emfatisk hensigt” (1967: 131). Hos både Hamann m.fl. (2011) og Brøcker m.fl. (2012) betones ‘nævnhed i den situationelle kontekst’ som relevant for om E-v er i brug. Med Hamann m.fl.s (2011: 174) ord: “alle nominalsyntagmer, der stod i forfeltet, [...] fremgik af den situationelle kontekst. Den situationelle kontekst skal her forstås både som elementer, der er til stede i den ekstralingvistiske kontekst, sam-

talen udfolder sig i, samt referenter, der er blevet aktiveret i forbindelse med de scenarier, forstået som stereotype konfigurationer af aktører og procedurer [...], der er aktive i samtalen”. Og forfatterne konkluderer for nominalsyntagmer at disse *ikke* optræder i E-v når de er “1) tidligere nævnt i samtalen, eller 2) givet af den situationelle kontekst”. Hos Hansen & Heltoft (2011: 18367-1840) betones bl.a. at E-v udpeger “et emne som eksplicit tema i modsætning til andre mulige” (s. 1836), og at det vil være “tekstligt ejendommeligt at bruge ekstraposition [: til venstre] hvis [...] sætningen indfører et led for første gang” (s. 1836).³

Der er i denne artikel ikke plads til på rimelig vis at diskutere disse forslag til E-v’s informationsstrukturelle funktion. Jeg vil dog i diskussionen i afsnit 5 komme ind på hvad mine resultater i kommende studier vil kunne bidrage til hvad angår E-v og informationsstruktur. De særlige forhold vedrørende propriier som Brøcker (2014) fremhæver, diskuteres heller ikke yderligere i denne artikel, men propriers optræden i E-v inkluderes dog i de generelle oversigter i analyseafsnittet.

3. Data og metode

Dataene i denne undersøgelse kommer fra syv sociolingvistiske interview, som udgør en del af LANCHART-korpuset over moderne dansk talesprog (Gregersen m.fl. 2014). De syv informanter i interviewene er optaget i 2006, de er alle fra København, opvokset i bydelen Nyboder i det indre København, og de er mellem 33 og 41 år. Tre af dem er kategoriseret som arbejderklasse, 4 af dem som middelklasse, 1 har kønsbetegnelsen ‘mand’, 6 betegnelsen ‘kvinde’.

Interviewene følger en forholdsvis stram struktur med faste elementer der spørges til af interviewer, bl.a. biografiske data, opvæksten i Nyboder, skoletid, ungdomstid og nuværende livssituation. Sidst i interviewene spørges der til informanternes holdninger til forskellige former for sprogbrug. Det er en del af interviewstrategien at give plads til længere betragtninger og redegørelser fra informanternes side, også vedrørende mere personlige forhold såsom skilsmisse, seksualitet, sygdomme o.a. Interviewernes bidrag udgøres altså ikke udelukkende af forudformulerede, lukkede spørgsmål, men også af spørgsmål der foranlediger emneuddybning,

3 For propriier gælder der ifølge Brøcker (2014) særlige forhold. Brøcker finder nemlig at en propriial referent “indføres i ekstraposition med kopi i forfeltet, hvis der er tale om en referent, der ikke umiddelbart er tilgængelig i den interaktionelle kontekst” (Brøcker 2014: 12-13). Altså et tilsyneladende modsatrettet princip end for appellativiske nominalsyntagmer.

og indimellem bidrager interviewerne selv med egne synspunkter og erfaringer. Selvom rollefordelingen er klar hele vejen igennem interviewene, som kun i ganske få tilfælde nærmer sig decideret ligeværdige samtaler, har informanterne således plads til både at introducere og bearbejde emner af forskellig slags, og dataene er dermed velegnede til at undersøge E-v's diskursive funktion og distribution.

Datasættet som de følgende beregninger er baseret på, er etableret vha. følgende procedure. Først blev transskriptionen af det enkelte interview ekstraheret som tekstfil fra den Transcriber-fil de er transskriberet i. Tekstfilen blev derpå overført til Word for en opdeling i 'ytringer' og efterfølgende opmærkning. Transskriptionen af interviewene er baseret på tale-ture, hvoraf nogle er sætningsformede og evt. i længere perioder, og andre snarere er at betegne som etfeltshelheder (eller 'sætningsækvivalenter') (Heltoft m.fl. 2020, Becker-Christensen 2010), svarytringer og minimalresponser. I Wordfilen blev alle sætningsformede ture opdelt i helsætninger med eventuelt tilhørende ledsætninger – så vidt det var muligt; ikke alle kommunikativt velfungerende ytringer i talesprog er jo nødvendigvis præcist og entydigt afklarende sætningsformede. Disse helsætninger, selvstændigt fungerende ledsætninger, etfeltshelhederne, svarytringerne og minimalresponserne udgør hvad jeg i denne undersøgelse har kaldt 'ytringer'. Efter denne opdeling i ytringstype blev hvert interview gennemgået på ny, og i denne gennemgang blev hver oversætning og ledsætning der havde mulighed for E-v, tildelt en annotation herfor.

Sætninger der ikke har mulighed for E-v, er sætninger med følgende materiale i fundamentfeltet: pronomener, adverbialt *så*, foreløbige subjekter *der*, *det*, *her*, *der*, kløvnings-*det* og *-der* (Hansen & Heltoft 2011: 1830-1831). Interessant nok er der ingen forekomster af tidsadverbialt *nu* i E-v i datasættet; en sætning som *nu der skal vi af sted* forekommer dog ikke denne forfatter specielt besynderlig, men ud af omtrent 50 forekomster af sætningsinitialt *nu* i interviewene er der altså ingen i E-v. Sætninger med initialt adverbialt *nu* er af den grund ikke inkluderet i datasættet.⁴

Hele interviewteksten inklusive opmærkninger blev herpå overført til

---

4 Som allerede nævnt omfatter undersøgelsen ikke de tilfælde hvor der ikke er et genoptagerled i fundamentfeltet med referentiel funktion til leddet i ekstrapositionen, fx *om tyve minutter vi har frikvarter* (fra Jørgensen 2014). Ligeledes inddrager jeg heller ikke de tilfælde hvor indholdet af fundamentfeltet kan siges at genoptages på letledspladsen, fx og så *P enkelte gange har det så været de P de længere togter til Grønland* (MIP), se også Jørgensen (2013) og Hansen & Heltoft (2011: 1835).

en Excelfil, hvor hver sætning med mulighed for E-v blev yderligere anoteret for følgende træk: udfyldt E-v eller ej, type af led i E-v eller i fundamentfeltet (hvis ikke E-v er udfyldt), syntagme- eller adverbialtype, sætningsformet led eller ej, antal ord i leddet, og om E-v eller fundamentfeltet optræder i en oversætning, (1) – (5), eller i en ledsætning, som i (8) – (9).

(8) jo det har jeg faktisk fordi **min mor hun** bor li:ge øh bor stadig-væk i i Fiskergade (MBE)

(9) jeg tror **efter en måned så** var jeg flyttet (DRI)

Datasættet omfatter ikke interviewernes ytringer og hermed heller ikke mulig E-v i spørgsmål idet det nærmest udelukkende er interviewerne der har spørgende ytringer.

4. Analyse

I dette afsnit præsenterer jeg først nogle overordnede mønstre i datasættet. Derpå ser jeg nærmere på de tre typer E-v, som skitseret i indledningen. Visse af resultaterne vil blive kort perspektiveret på stedet. Andre vil blive diskuteret mere uddybende i det efterfølgende diskussionsafsnit.

4.1. Overordnede mønstre

Tabel 1 viser at der er relativt stor forskel mellem talerne mht. hvor mange ytringer de bidrager med i interviewene, og mht. hvor mange af disse der har mulighed for ekstraposition og har udfyldt ekstraposition.

Tabel 1: Antal ytringer per taler med mulighed for E-v og udfyldt vs. ikke udfyldt E-v.

	Mulighed for E-v			Ikke mulighed for E-v	Uklar sætningsstruktur	Ytringer i alt (100 %)
	Udfyldt	Ikke udfyldt	I alt (100 %)			
DBE	91 (44 %)	115 (56 %)	206	1.253 (85 %)	11	1.470
DRI	74 (57 %)	56 (43 %)	130	851 (86 %)	10	991
JJE	57 (32 %)	119 (68 %)	176	830 (82 %)	6	1.012
KKJ	94 (57 %)	71 (43 %)	165	933 (85 %)	3	1.101
KRI	71 (39 %)	112 (61 %)	183	1.003 (84 %)	9	1.195
MBE	73 (61 %)	47 (39 %)	120	1.018 (89 %)	2	1.140
MIP	178 (58 %)	128 (42 %)	306	1.523 (82 %)	22	1.851
I alt	638 (50 %)	639 (50 %)	1.286	7.411 (85 %)	63	8.760

Kolonnen længst til højre viser at der er stor forskel på hvor mange ytringer hver informant bidrager med; DRI har færrest, 991, og MIP har næsten dobbelt så mange, 1.851. Den tredje kolonne fra højre viser hvor mange ytringer hver informant har, som ikke har mulighed for E-v. Dette er relativt homogent talerne imellem.

Ser vi på kolonne 2-4, som er tallene for ytringer med mulighed for E-v, noterer vi os først nederst i fjerde kolonne fra venstre at 1.286 af 8.760 (15,4 %) af alle informanternes ytringer har mulighed for E-v. I fjerde kolonne ellers ser vi en relativt stor forskel mellem de 7 talere mht. om ytringerne er med mulighed og ikke mulighed for E-v; JJE har flest ytringer med mulighed for E-v (176 ud af 1.012, 17 %), MBE har færrest (120 ud af 1.140, 11 %).

Hvad angår faktisk udfyldning af E-v, kolonne 2-3 fra venstre, er der samlet en fifty-fifty-fordeling mellem udfyldt og ikke udfyldt E-v. Dette svarer til Jensens (2013: 36) observationer i sit datasæt (som er ekstraheret fra det samme korpus som mit datasæt). Men den ligelige fordeling dækker over en relativt stor forskel talerne imellem; JJE har færrest E-v-udfyldninger, 32 %, MBE markant flere (61 %). DRI, KKJ, MBE og MIP har alle udfyldt mere end halvdelen af alle mulige ekstrapositioner (57 % – 61 %), et mellemfelt – under det samlede gennemsnit – kan siges at udgøres af DBE og KRI (44 % og 39 %), med JJE med procentvis færrest E-v-udfyldninger.

Denne forskel talerne imellem peger på at der kan være en individuel tilbøjelighed til en foretrukken informationsstruktur med E-v. Dette vil jeg dog ikke gå videre med i denne omgang, først og fremmest af pladshensyn, men også fordi udfyldt E-v kan være stærkt diskursafhængig, og trods tilstræbt ensartethed fra interviewernes side er diskursen forskellig interview for interview.

4.2. Nominaler

I datasættet optræder de fire nominale ledfunktioner subjekt, objekt, subjektprædikativ og styrelse alle i E-v eller på fundamentfeltet, jf. (10) – (13), og som tabel 2 og en chi-i-anden-test viser, er der ikke nogen forskel på hvor ofte henholdsvis subjekter over for objekter, subjektprædikativer og styrelser optræder i E-v.

- (10) Subjekt: men **min mors mand** P ja **han** startede vel som maski:nmester i P halvtredserne (KKJ)

- (11) Objekt: altså **ham jeg var i seng med første gang** *[ham]
kendte jeg ikke særlig meget (JJE)
- (12) Subjektprædikatív: jo: **lidt hemmeligt** *[det] var det jo (KRI)
- (13) Styrelse: men **sproget det det** kunne jeg slet ikke f- forlige mig
med altså (DBE)

Tabel 2: Ledfunktionerne subjekt, objekt, styrelse og subjektprædikatívs fordeling i E-v og i fundamentfelt.⁵

	I E-v	I fundamentfelt	I alt
Subjekt	164	295	459
Objekt	15	25	40
Subjektprædikatív	0	2	2
Styrelse	3	5	8
I alt	182	327	509

Der ser derimod ud til at være en forskel mht. hvilken syntagmetype der oftere optræder i E-v fremfor i fundamentfeltet, idet pronominalsyntagmer har en præference for E-v.⁶ Men pronominalsyntagmer er også gennemsnitligt længere end nominalsyntagmer, og at tyngde målt i antal ord er en vigtig parameter for udfyldt E-v, ses klart inden for den talrigeste undergruppe ‘subjekter med materialet nominalsyntagme’, jf. tabel 3.

Tabel 3: Tyngde i form af antal ord i subjekter, nominalsyntagmer.

I E-v, N = 116	I fundamentfelt, N = 276	I alt, N = 392
Spænd: 1-17 Gennemsnit: 3,0 Median: 2	Spænd: 1-10 Gennemsnit: 2,0 Median: 2	Spænd: 1-17 Gennemsnit: 2,3 Median: 2
T-test: $p < 0,00001$ (t-værdi 5,3164).		

5 Subjekt vs. ikke subjekter: χ^2 (df = 1, N = 509) = 0,037, $p = 0,823$. De statistiske beregninger er udført i Excel og vha. faciliteterne på hjemmesiden *Social Science Statistics*.

6 Pronominalsyntagmer (PronS) har en signifikant højere tendens til at optræde i ekstraposition (49 af 67, 73 %), over for nominalsyntagmer (NomS) (122 af 421, 29 %). PronS vs. NomS (alle nominale led): χ^2 (df = 1, N = 496) = 47,315, $p < 0,001$. Der er 5 tilfælde af sætningsformede subjekter og objekter, fx *men oh P om de så bliver opfyldt det ved jeg ikke endnu*. 4 af dem optræder i E-v. Der er 6 tilfælde af adjektívsyntagmer i datasættet, fx *det højeste jeg har spillet imod det har vel været seksten på en gang ikk* (MIP). 4 af dem optræder i E-v. Begge typer og de to eksempler med subjektprædikatíver er udeladt fra beregningen her.

4.3. *Adverbialer*

Jeg har inddelt adverbialerne i tre grupper: (1) sætningsformede adverbialer, (2) enkeltleksadsverbialer og (3) andre adverbialer. Den første gruppe udgøres for langt størstedelen af *hvis*, *når*- og *da*-sætninger. Den anden gruppe udgøres af forbinder- og sætningsadverbialer, og den tredje gruppe udgøres af bl.a. tids, steds-, mådes- og frekvensadverbialer som ikke er sætningsformede.

- (14) og **hvis hun sad i stue med mig så** lignede hun jeg ved ikke hvad i: øh sådan en hel aften (KKJ)
- (15) men P **når hun så ikke var der P så** ville han godt tale med mig (KRI)
- (16) men øh **da jeg så mødte min kæreste der der** fik jeg allernådigst lov til at flytte ind til ham i Nyboder (MBE)
- (17) men **ellers så** går jeg ikke og tænker over P hvordan folk taler (DRI)
- (18) men **alligevel så** vidste vi nu godt der var et eller andet ved hende (JJE)
- (19) og **dengang P der** blev det fag så nedlagt (JJE)
- (20) **oppe på loftet der** havde jeg jo to værelser P som je:g kunne boltre mig på ikk (DRI)
- (21) og så **til sidst så** blev hun sgu tosset (KRI)

Der er interessante og signifikante forskelle mellem de tre adverbialtyper indbyrdes. Dette fremgår af tallene i tabel 4, en chi-i-anden-test og den følgende tekst, hvor jeg ser nærmere på de tre typer en ad gangen.

Tabel 4: Adverbialtypernes fordeling i E-v og fundamentfelt.⁷

	I E-v	I fundamentfelt	I alt
Sætningsformede adverbialer	229 (91,2 %)	22 (8,7 %)	251 (100 %)
Enkeltleksadsverbialer	70 (44,6 %)	87 (55,4 %)	157 (100 %)
Andre adverbialer	128 (48,7 %)	135 (51,3 %)	263 (100 %)
I alt	427 (63,6 %)	244 (36,4 %)	671 (100 %)

4.3.1. Sætningsformede adverbialer

Som det ses i tabel 5, optræder den langt overvejende del af sætningsformede adverbialer i E-v. Internt i denne gruppe er der dog markante forskelle:

Tabel 5: Fordeling af adverbielle ledsætninger i E-v og fundamentfelt.

	I E-v	I fundamentfelt	I alt
<i>hvis</i> -sætning	89 (96,7 %)	2 (3,3 %)	91 (100 %)
<i>når</i> -sætning	65 (95,6 %)	3 (4,4 %)	68 (100 %)
Anden adverbial ledsætning	9 (90,0 %)	1 (10,0 %)	10 (100 %)
<i>da</i> -sætning	43 (82,7 %)	9 (17,3 %)	52 (100 %)
tid-sætning	23 (79,3 %)	6 (20,7 %)	29 (100 %)
I alt	229 (91,2 %)	21 (8,8 %)	250 (100 %)

Kun de sætningsformede tidsadverbialer og de temporale *da*-sætninger ligger under 90 %. Dette er over, og for *hvis*- og *når*-sætninger endda noget over de 84,3 % som Jensen (2013: 36) finder for ledsætninger i sit materiale.

For de øvrige sætningsformede adverbialer er forekomst i E-v med genoptager i fundamentfeltet den klart foretrukne konstruktion, og det i en sådan grad at man kan undre sig over at de faktisk optræder i fundamentfeltet. Men der er efter min bedste vurdering intet besynderligt ved (22) – (24), hvor jeg har indsat et muligt genoptagerled.

(22) **når vi er flest** *[så] er vi ni (KRI)

7 Sætningsformet vs. ikke sætningsformet adverbial: χ^2 (df = 1, N = 671) = 134,376, p < 0,001.

- (23) og netop at **P hvis man så: mødte personligt op** *[så] havde man for-øh-købsret ikk (KRI)
- (24) **som jeg har det nu** *[så] tør jeg ikke flyve (DBE)

De tre adverbielle ledsætninger har det til fælles at de alle er relativt korte. Gennemsnitslængden for sætningsformede adverbialer i ekstraposition er 9,4 ord, og for sætningsformede adverbialer i fundamentfeltet er den 5,5 ord, og forskellen er klart signifikant.⁸ Det vil sige at korte sætningsformede adverbialer har en relativt stor sandsynlighed for ikke at optræde i E-v. Men det er ikke noget problem at finde sætningsformede adverbialer i E-v, som er lige så korte som eksemplerne (22) – (24).

- (25) **når vi legede skole så** kunne hun være lærer (KKJ)
- (26) så: **hvis jeg får børn så: P så** skal de ikke have tæsk eller P en endefuld eller noget som helst (KKJ)
- (27) men altså **P netop som du siger så** har jeg så snakket med nogle af de andre jeg kender som har øh sæsonkort (KKJ)

Tyngde i form af antal ord er altså ikke kategorisk afgørende for placering i E-v eller i fundamentfeltet, men korte sætningsformede adverbialer har en (noget) større sandsynlighed for at optræde i fundamentfeltet frem for i E-v.

4.3.2. Enkeltleksadsverbialer

Denne gruppe udgøres af etordsadverbialer og af leksikaliserede to-, tre- eller fireordsadverbialer. Disse kan være sætningsadverbialer, konnektoradverbialer eller hvad jeg her vil kalde ‘sammenfatteradverbialer’, som har den funktion at sammenfatte noget forudgående og angive et alternativ eller en modsætning i efterfølgende sætning. De hyppigste fem er illustreret med (28) – (32).⁹

8 T-test: T-værdi 2,831, p = 0,003.

9 De øvrige er *desværre*, *egentlig*, *enten*, *faktisk*, *heldigvis*, *i og for sig*, *i realiteten*, *i virkeligheden*, *ikke desto mindre*, *måske*, *omvendt*, *pludselig*, *rent faktisk*, *som sagt*, *summa summarum*, *tværtimod*, *ud over det*, *umiddelbart* og *under alle omstændigheder*.

- (28) men **ellers** så går jeg ikke og tænker over P hvordan folk taler (DRI)
- (29) **selvfølgelig** *[så] kunne man få en krammer og så noget (KRI)
- (30) **eller også** så øh kontrollerer de og st- styrer og manipulerer (DBE)
- (31) men **i hvert fald** så var der sådan en meget øh hård sanktion P blandt pigerne (JJE)
- (32) men **alligevel** der listede han jo selvfølgelig med mig rundt der dagen efter (MIP)

Trods fåtallighed for nogle af leksemerne synes der at være en klar leksikalsk forskel mht. hvor ofte disse adverbialer optræder i E-v og fundamentfeltet, som vist i tabel 6.

Tabel 6: De seks hyppigste enkeltleksadsadverbialers fordeling i E-v og i fundamentfelt.

	I E-v	I fundamentfelt	I alt
ellers	38	14	52
selvfølgelig	1	26	27
eller også	8	2	10
i hvert fald	4	3	7
alligevel	1	5	6
som sagt	4	1	5
I alt	56	51	107

Ellers og *eller også*, som begge sammenfatter og angiver alternativer, optræder meget gerne i E-v, og lige så gør *som sagt* og *i hvert fald*, som vel blot sammenfatter. Derimod optræder sætningsadverbialer som *alligevel* og *selvfølgelig* (og med dem også fx *egentlig*, *faktisk*, *rent faktisk* og *umiddelbart*) sjældent i E-v. Uden at øvrig kontekst er taget i betragtning, indikerer dette at både semantik og specifikke leksikalske forhold medvirker til om adverbialen (gerne) optræder i E-v eller ej.

4.3.3. *Andre adverbialer*

Til denne gruppe hører bl.a. tids-, steds-, mådes- og sekvensadverbialer som de hyppigste typer, jf. (19) – (21) ovenfor. Andre men fåtallige adverbialtyper i denne gruppe er illustreret med (33) – (37).

- (33) men altså **for mig at se** *[der] er han kun dråben P der fik bægeret til at flyde over (DBE)
- (34) **altså med to børn så** synes jeg det er meget svært (DRI)
- (35) **ud over mig** *[så] var der sådan en P en øh kommunaldirektør og en borgmester øh og en og en kommunalbestyrelse som så P styrede P hele kommunen (MBE)
- (36) ja så **på den måde så** kom jeg jo også sådan til at se lidt: mere til dem (KKJ)
- (37) og **andre gange så** er de ligesom søskende fordi så vil den ene ikke (DRI)

Adverbialtyperne fordeler sig i E-v og fundamentfelt som vist i tabel 7, og der er ingen statistiske signifikante forskelle imellem typerne.¹⁰

Tabel 7: *Andre adverbialers fordeling i E-v og i fundamentfelt.*

	I E-v	I fundamentfelt	I alt
Stedsadverbial	14 (53,8 %)	12 (46,2 %)	26 (100 %)
Sekvensadverbial	21 (53,8 %)	18 (46,2 %)	39 (100 %)
Tidsadverbial	63 (47,4 %)	70 (52,6 %)	133 (100 %)
Andet adverbial	29 (44,6 %)	36 (34,5 %)	65 (100 %)
I alt	127 (48,3 %)	136 (51,7 %)	263 (100 %)

Derimod er det også for disse adverbialer tyngden målt i form af antal ord der spiller ind på om de optræder i E-v eller i fundamentfeltet.

10 Steds- vs. tidsadverbial: χ^2 (df = 1, N = 159) = 0,365, p = 0,546. Stedsadverbial vs. Andet adverbial: χ^2 (df = 1, N = 238) = 0,54, p = 0,463.

Tabel 8: Tyngde i form af antal ord for typen Andre adverbialer.

I E-v, N = 127	I fundamentfelt, N = 136	I alt, N = 263
Spænd: 1-20 Gennemsnit: 3,8 Median: 3	Spænd: 1-12 Gennemsnit: 2,6 Median: 2	Spænd: 1-20 Gennemsnit: 3,2 Median: 3
T-test: $p < 0,00005$ (t-værdi -3,9416).		

5. Perspektiverende sammenfatning

Den forudgående analyse har peget på tre styrende principper for hvornår E-v kan udfyldes. Det ene princip har at gøre med ledtype: Sætningsformede adverbialer forekommer særdeles ofte i E-v, nominaler og andre typer adverbialer i et noget mindre omfang. Det andet princip har med tyngde målt i antal ord at gøre idet der er større sandsynlig for at sætningsformede adverbialer, andre adverbialer (end enkeltleksemsadverbialer) og nominaler optræder i fundamentfeltet jo *kortere* de er. Dette er i tråd med Hansen & Heltofts princip om at kompakte led undgås i sætningskernen (2011: 1837), Aa. Hansens kriterium for “omfattende” led (1967: 131) og Brøcker m.fl.s (2012: 26-27) observation at tunge og komplekse led “langt overvejende” optræder i E-v. Men som vist er dette ikke et altafgørende princip. I fx (8) – (9) og (19) – (21) er der korte nominaler og adverbialer på E-v, og i (38) – (39) er der eksempler på længere nominaler og ikke-sætningsformede adverbialer på fundamentfeltet, jf. også note 7 mht. pronominalsyntagmer.

- (38) og du kan se **den der grønne farve der der er på døren stadigvæk** P *[den] har der været på alle panelerne (KRI)
- (39) altså **bare i år fra den første januar til her den enogtredivete august** P *[der] er der hundrede og seksogfyrrer der er holdt op (DRI)

Det må være op til fremtidige og kvalitative studier at undersøge om sådanne længere led optræder på fundamentfeltet fordi de ikke opfylder et princip om ‘kontekstuel tilgængelighed’ (eller ‘allerede nævnt-hed’) (Hammann m.fl. 2010, Brøcker m.fl. 2012, Hansen & Heltoft 2011: 1836). Eller om de “udpeger et emne som eksplicit tema i modsætning til andre mulige” i konteksten (Hansen & Heltoft 2011: 1836-1837), af forfatterne eksemplificeret med disse eksempler:

- (40) Vi har ikke fået pudset vinduer, og **tante Anna (?hun)** kommer i eftermiddag
- (41) Gustav er her allerede, og **tante Anna, hun** kommer i eftermiddag

Jeg lader det være op til fremtidige studier at bekræfte sådanne informationsstrukturelle faktorerers relevans når ‘tyngdeprincippet’ synes at brydes, og om informationsstrukturen ligeledes kan redegøre for distributionen af fx tids-, steds- og sekvensadverbialers tendens til at optræde i E-v (jf. tabel 7).

Tyngdeprincippet kommer tilsyneladende i problemer når det gælder sammenfatteradverbialers tendens til at optræde i E-v, jf. (28) og (30). Disse adverbialer er typisk 1-2 ord lange (fx *ellers*, *tværtimod*, *eller også*), og derfor kan det ikke være tyngde målt i antal ord der bevirker at de og sætningsadverbialer som *alligevel*, *egentlig*, *faktisk* osv. ikke har lige stor tilbøjelighed til at optræde i E-v. Et bud på denne distributionelle forskel kunne være at lade tyngdeprincippet omfatte hvad man tentativt kunne kalde indholdsmæssig kompleksitet. Hermed kunne forstås at netop adverbialer som *ellers*, *tværtimod* og *eller også* indkapsler hele en forudgående sætnings udsagn samtidig med at de indleder et alternativt, et kontrastivt, udsagn. Denne dobbelte kontekstuelle semantisk-pragmatisk funktion har sætningsadverbialer ikke, idet de (blot) “lægger sig til en sætnings beskrivende indhold og angiver afsenders kommentar hertil” (Heltoft m.fl. 2020: 10). Heller ikke denne hypotese dækker imidlertid hele den observerede distribution. Sætningsadverbialer kan uden problemer optræde i E-v, (42), de gør det bare ikke særligt tit i datasættet.

- (42) men **selvfølgelig så** har I FC Østerbro (DRI)

Og sammenfatteradverbialer kan optræde i fundamentfeltet, jf. tekstuddraget i (43), fra en redegørelse for arbejdsopgaver og -situation, som afsluttes med et sammenfattende *ellers* i fundamentfeltet, over for tekstuddraget i (44), der er fra samme talers fortælling om opdragelsesprincipper, som afsluttes med et sammenfattende *ellers* i E-v og et genoptager-*så* i fundamentfeltet.

(43) Tekst 1 (KRI)

[...] og folk øh snerrer lidt nemmere ad hinanden o:g
så lige i øjeblikket er det ikke så fantastisk
men **ellers** er det jo smadder godt

(44) Tekst 2 (KRI)

det er jo ikke sådan at vi har fået tæsk [...]
[men] et slag i røven har jeg fået [...]
[...]
og så fik vi en i røven hver
og så kunne vi godt lægge os til at sove
men øh **ellers** så: så mindes jeg ikke at vi har fået
tørre tæsk

Tekst 2 har en udpræget narrativ stil ellers (bl.a. med polysyndese og indirekte tale), men om en sådan stilistisk faktor også er relevant for udfyldning af E-v eller ej, må foreløbigt stå ubesvaret. Jeg opfordrer hermed til fremtidige studier af enkeltleksemsadverbialer med inddragelse af flere leksemer og udført på et større materiale.

Om forfatteren

Jan Heegård Petersen, ph.d., lektor i dansk sprog ved Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet.

Litteratur

- Becker-Christensen, C. (2010): *Dansk syntaks*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Brøcker, K. (2014): Tunge led i forfelt og ekstraposition – et fænomen i dansk talesprogsgrammatik. *Skrifter om Samtalegrammatik* 1(2).
- Brøcker, K., M.G.T. Hamann, M. Jørgensen, S.B. Lange, N.H. Mikkelsen & J. Steensig. (2012): Samtalesprogets grammatik. Fire fænomener og nogle metodiske overvejelser. *NyS, Nydanske Sprogstudier* 42, 10–40. <https://doi.org/10.7146/nys.v42i42.13672>
- Christensen, S.J. (2017): Om *så* og *der* som genoptagere for ekstraponerede tid- og stedsadverbialer. *Ny forskning i grammatik* 24, 107-120.
- Diderichsen, P. (1957): *Elementær dansk grammatik* (2. udg.). København: Gyldendals Forlagstrykkeri.

- Diderichsen, P. (1966): Sætningsleddene og deres stilling – 30 år efter. I: *Helhed og struktur. Udvalgte sprogvidenskabelige afhandlinger*. København: G.E.C. Gads Forlag. S. 364–379.
- Gregersen, F. M. Maegaard & N. Pharao. (2014): The LANCHART Corpus. I: *The Oxford handbook of corpus phonology*, J. Durand, U. Gut & G. Kristoffersen (red.). Oxford University Press. S. 534–545.
- Hamann, M.G.T., S.B. Lange & K.K. Brøcker. (2011): Tunge led i forfeltet og ekstraposition - et fænomen i dansk talesprogsgrammatik. I: *13. Møde om Udforskning af Dansk Sprog: Aarhus Universitet 14. - 15. oktober 2010*, I.S. Hansen & P. Widell (red.): Aarhus: Nordisk Institut, Aarhus Universitet. S. 171–177.
- Hansen, Aa. (1967): *Moderne dansk grammatik*, bind 1. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og Grafisk Forlag.
- Hansen, E. & L. Heltoft. (2011): *Grammatik over det danske sprog*, bind III. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og Syddansk Universitetsforlag.
- Heltoft, L., E.S. Jensen, I.E. Mørch & J. Schack. (2020): *Grammatiske termer* (Dansk Sprognævns skrifter 50). Bogense: Dansk Sprognævn.
- Jensen, A. (2013): Clause linkage in spoken Danish. Ph.d.-afhandling, Københavns Universitet.
- Jørgensen, H. (2013): Sætningsspidsens udfyldning – observationer fra et talesprogsmateriale. *Ny Forskning i Grammatik* 20, 183–202.
- Jørgensen, H. (2014): Brugen af fundamentfeltet hos flersprogede børn i Århus Vest. I: *14. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*, I.S. Hansen, T.T. Hougaard & P. Widell (red.). S. 187–200.
- Mikkelsen, K. (1911): *Dansk Ordføjningslære*. København: Lehmann & Staages Forlag.
- Togeby, O. (2003): *Fungerer denne sætning? Funktionel dansk sproglære*. København: Gads Forlag.
- Samtalegrammatik. <https://samtalegrammatik.dk>. Sidst tilgået december 2022.
- Social Science Statistics. <https://www.socscistatistics.com>. Sidst tilgået december 2022.

Hvordan danske numeraler udgør en ordklasse¹

Bastian Laurens Solås

Abstract

In this paper the Danish numerals are investigated as constituting a part of speech. Firstly, the systematic morphology of Danish numerals is presented focusing on the relation between cardinal and ordinal numbers. Secondly, the semantics of Danish numerals is investigated on a both mathematical and linguistic background, and it is suggested that there is a relation of measurement of size between cardinal numbers. Thirdly, the syntax of Danish numerals is presented based on an analysis of the number 1.5 showing that the analysis of the syntax of numerals might not be complete. It is concluded that the traditional constitution of the numerals as a part of speech in Danish is adequate, but it does pose some problems.

Nøgleord

danske numeraler, ordklasser, morfologi, semantik, syntaks

1. Indledning

Studiet af ordklasser går langt tilbage. I dansk sammenhæng er særligt Brøndal (1928) værd at fremhæve. Mens han beskriver ordklasserne som ”motiverede i forhold til den ikke-sproglige virkelighed” (Jansen 2001: 129), er det i nyere tid blevet moderne at anfægte universaliteten af ordklasserne (se Vogel & Comrie 2000). Fælles for meget af litteraturen om ordklasser er dog, at numeralerne (talordene) synes at blive beskrevet overfladisk. Derfor er målet med denne artikel at belyse, hvordan den grammatiske beskrivelse af numeralerne samt diskussioner heraf er mangelfulde. Efter en kort beskrivelse af noget relevant terminologi præ-

---

1 Denne artikel er i høj grad baseret på min bacheloropgave (Solås 2022), som i mindre grad bygger på en tidligere eksamensopgave (Solås 2021).

senteres de danske numeralers morfologi og semantik i et moderne dansk grammatisk perspektiv, og der gøres i forbindelse hermed både matematisk og lingvistisk teoretiske overvejelser herom. På baggrund heraf foretages en analyse af en konkret problemstilling indenfor numeralernes syntaks. Slutteligt diskuteres numeralernes konstitution af ordklassen.

2. Indledende bemærkninger

Som udgangspunkt forventes det, og det er meget sandsynligt, at læseren er i stand til at tælle på dansk: *nul*, *en~et*, *to*, *tre* osv. Disse ord er eksempler på danske kardinaltal (mængdetal eller kardinaler), som er en delmængde af de danske numeraler. Betragtes kardinalerne som arbitrære udtryk i Saussures forstand, er de udtryk med tallenes entitet som indhold. Kardinalerne bruges altså til at referere til tal. For i hvert fald mængden af naturlige tal $\{0, 1, 2, 3, \dots\}$ gælder det, at der til hvert tal både hører et kardinal og et ordinaltal (ordenstal eller ordinal), der udgør en med mængden af kardinaler disjunkt delmængde af de danske numeraler. Mens kardinaler kan siges at referere til tallenes størrelse, “betegner [ordinaler] placering i talrækken som en egenskab” (Hansen & Heltoft 2011: 189). Til kardinalerne *nul*, *en*, *to* og *tre* hører altså henholdsvis ordinalerne *nulte*, *første*, *anden~andet* og *trejde*. Denne terminologi afviger en anelse fra Hansen & Heltofts (2011), ifølge hvem tallene kaldes mængdetal, og ifølge hvem numeralerne, der betegner disse (mængde)tal, kaldes mængdetalsangivelser eller mængdetal. Derfor kaldes tallene 0, 1, 2, 3 osv. i nærværende artikel blot ‘tal’, mens de sproglige repræsentationer heraf fremover udelukkende vil blive henvist til som enten ‘kardinaler’ eller ‘ordinaler’.

Solås (2021) introducerer et tydeligt skel mellem talsystemer og tællesystemer, der er betegnelser for henholdsvis systemet bag måden, hvorpå tallene ortografisk repræsenteres (0, 1, 2, 3 osv.), og systemet bag måden, hvorpå numeralerne i et sprog er bygget op. Dette gøres i overensstemmelse med Garczyński (2014), der refererer til *counting systems* ‘tællesystemer’, og Hansen (2018), der kalder de naturlige tal *tællertallene*, samt Den Danske Ordbog, der anerkender termen *talsystem* som netop beskrevet. Fælles for talsystemet og tællesystemet er ifølge Solås (2021) idéen om en base eller et grundtal. I et positionelt talsystem baseret på *positionsprincippet* (se Dantzig 1954) bestemmer basen antallet af cifre, hvormed tallene ortografisk kan repræsenteres. Det i Danmark nok mest kendte talsystem er decimalt (baseret på tallet 10) og positionsbaseret og benytter sig af cifrene 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, og 9, og ved hjælp heraf kan ethvert naturligt

tal i teorien præsenteres ortografisk. Tællesystemet eller tællesystemerne, der ligger til grund for de danske numeraler, er derimod baseret på både tallet 10 og tallet 20. Her henvises til Brøndum-Nielsen (1962: 166-220), hvorefter det fremgår, at numeralerne for tallene fra 11-20, samt 30, 40 og 100 er decimale, mens numeralerne for tallene 50, 60, 70, 80, og 90 er vigesimale (baseret på tallet 20).

3. Numeralernes morfologi

I denne sektion præsenteres de danske numeralers morfologi med udgangspunkt i Hansen & Heltoft (2011), Garczyński (2014) og Solås (2021). Særligt lægges der fokus på numeralerne for de naturlige tal, altså 0, 1, 2, 3 osv. Hvad der sker, når numeralerne ikke længere beskriver naturlige tal, men derimod negative tal og brøker mv., behandles kun i mindre grad her, men de dukker op igen i sektion 5. Desuden analyseres sammensætningen af komplekse numeraler, altså måden hvorpå fx kardinalerne for 73 og 321 sammensættes af de mere simple kardinaler, som findes i Tabel 1-4, henholdsvis 70+3 'treoghalvfjerds' og 300+(20+1) 'tre hundrede (og enogtyve'. Slutteligt diskuteres relationen mellem kardinal og ordinal.

3.1. Et overblik over det danske tællesystem

	Kardinal	Ordinal
0	<i>nul</i>	<i>nulte</i>
1	<i>en~et</i>	<i>første</i>
2	<i>to</i>	<i>anden~andet</i>
3	<i>tre</i>	<i>tredje</i>
4	<i>fire</i>	<i>fjerde</i>
5	<i>fem</i>	<i>femte</i>
6	<i>seks</i>	<i>sjette</i>
7	<i>syv</i>	<i>syvende</i>
8	<i>otte</i>	<i>ottende</i>
9	<i>ni</i>	<i>niende</i>

Tabel 1 0-9

	Kardinal	Ordinal
10	<i>ti</i>	<i>tiende</i>
11	<i>elleve</i>	<i>ellevte</i>
12	<i>tolv</i>	<i>tolvte</i>
13	<i>tretten</i>	<i>trettende</i>
14	<i>fjorten</i>	<i>fjortende</i>
15	<i>femten</i>	<i>femtende</i>
16	<i>seksten</i>	<i>sekstende</i>
17	<i>sytten</i>	<i>syttende</i>
18	<i>atten</i>	<i>attende</i>
19	<i>nitten</i>	<i>nittende</i>

Tabel 2 10-19

	Kardinal	Ordinal
20	<i>tyve</i>	<i>tyvende</i>
30	<i>tredivte</i>	<i>tredivte</i>
40	<i>fyrre</i>	<i>fyrretyvende el. fyrrende</i>
50	<i>halvtreds</i>	<i>halvtredsindstyvende el. halvtredsende</i>
60	<i>tres</i>	<i>tresindstyvende el. tressende</i>
70	<i>halvfjerd</i>	<i>halvfjerdindstyvende el. halvfjerdsende</i>
80	<i>firs</i>	<i>firsindstyvende el. firsende</i>
90	<i>halvfems</i>	<i>halvfemsindstyvende el. halvfemsende</i>
100	<i>hundrede el. hundred</i>	<i>hundrede</i>
1.000	<i>tusind el. tusinde</i>	<i>tusinde</i>

Tabel 3 20-1000

	Kardinal	Ordinal
10⁶	<i>million</i>	<i>millionte</i>
10⁹	<i>milliard</i>	<i>milliardte</i>
10¹²	<i>billion</i>	<i>billionte</i>
10¹⁵	<i>billiard</i>	<i>billiardte</i>
10¹⁸	<i>trillion</i>	<i>trillionte</i>
10²¹	<i>trilliard</i>	<i>trilliardte</i>
10²⁴	<i>kvadrillion</i>	<i>kvadrillionte</i>
10²⁷	<i>kvadrilliard</i>	<i>kvadrilliardte</i>
10³⁰	<i>kvintillion</i>	<i>kvintillionte</i>
10³³	<i>kvintilliard</i>	<i>kvintilliardte</i>

Tabel 4 10⁶-10³³

I Tabel 1-4 ovenfor ses en større mængde tal og numeraler. I venstre kolonne af hver tabel findes ortografiske repræsentationer af naturlige tal mellem 0 og 10³³, i midterste kolonne stammerne af de tilhørende kardinaler, og i højre kolonne de tilhørende ordinaler. Betragtes først kardinalerne for tallene 0-10, er der på grund af deres simplekse karakter ikke så meget relevant at sige om deres opbygning synkront. Det er der dog diakront (Garczyński 2014). Læg mærke til, at *en~et* er genusstyret på grund af sammenfaldet med den ubestemte artikel i singularis i dansk, samt at *anden~andet* ligeledes er det, da der er tale om “en adjektivisk pro-

nominalform der anvendes som ordenstal” (Hansen & Heltoft 2011: 190). *Elleve* og *tolv* betyder henholdsvis noget i stil med *en levnet over ti* og *to levnet over ti* (Brøndum-Nielsen 1962), og sammenhængen med *et* og *to* er da tydelig. For kardinalerne mellem 13 og 19 findes der også en tydelig tilknytning til kardinalerne for 3-9 i form af den tilføjede germanske rod *-ten* ‘10’ til en mere eller mindre modificeret stamme af sidstnævnte kardinaler. Altså kommer *tretten* af *tre ti*, *fjorten* af *fire ti* osv. Der henvises igen til Garczyński (2014) for en forklaring af etymologien for *tyve*, *tredive* og *fyrre*, men de kommer henholdsvis af noget i stil med *to tiere*, *tre tiere* og *fire tiere*. Kardinalerne for tallene 50-90 beror på et gammeldansk tællesystem, der gjorde brug af ordene *halvanden* ‘1,5’, som stadig benyttes i dansk i dag, men ikke findes i kardinalerne for de naturlige tal; *halvtredje* ‘2,5’; *halvfjerde* ‘3,5’; og *halvfemte* ‘4,5’. For en forklaring af opbygningen af kardinalerne for tallene 50-90 henvises til Solås (2021). Ifølge Garczyński (2014) stammer *hundrede* fra en protoindoeuropæisk form med betydningen *tiende tier*; *tusind* el. *tusinde* må betragtes som etymologisk intransparent; og kardinalerne i Tabel 4 er lånt fra fransk.

Bemærk, hvordan tallene i Tabel 4 ortografisk er repræsenteret med potensnotation: 10^n er for naturlige tal n lig 10 ganget med sig selv n gange eller 1 efterfulgt af n 0’er og udtales *ti opløftet i n* eller *ti i N*, hvor N er ordinalet tilhørende n . Således er den ortografiske repræsentation af tallet med den sproglige repræsentation *million* $10^6 = 1.000.000$. Der er en tydelig systematik at finde ved kardinalstammerne for tallene 10^6 - 10^{33} . *Million* består af den latinske rod *mille* ‘1000’ og et i dansk uproduktivt augmentativt suffiks (se Lieber 2016). *Milliard* består af den samme rod *mille*, og suffikset blev fundet nødvendigt på grund af en dobbeltbetydning af *billion*, der eksempelvis i amerikansk engelsk repræsenterer 10^9 , mens det i britisk engelsk traditionelt betegner 10^{12} , da 10^9 i dansk har den sproglige repræsentation *milliard*. Idet tallene bliver større, sammensættes *mille* med *bi-* ‘to’, *tri-* ‘tre’ osv., og i skrivende stund er det af Den Danske Ordbog største anerkendte kardinal *kvintilliard* ‘ 10^{33} ’. Man kan dog sagtens forestille sig systemet fortsætte.

3.2. *Overvejelser om numeralernes morfologi*

Som det allerede er antydnet, findes der flere naturlige tal end dem i Tabel 1-4. Ikke blot langt større tal, men eksempelvis også mellem 20 og 30 og mellem 100 og 1.000. For ikke at få et for stort inventar af indbyrdes forskellige numeraler findes der et for den danske sprogbruger ret ligetil sy-

stem for sammensætningen af numeraler, men beskrivelsen heraf er ikke ligetil. Det mindste naturlige tal, der skaber problemer, er 21. Kardinalet udtales *en-og-tyve* og demonstrerer nydeligt, hvordan kardinaler for naturlige tal mellem 21 og 99 dannes. Førsteleddet i kardinalet svarer til cifret på enernes plads, og andetleddet bestemmes af cifret på tiernes plads i den ortografiske repræsentation af tallet. Første- og andetleddet er sammensat med et *-og-*. På den måde kan man for naturlige tal mellem 21 og 99, som ikke er multipla af 10, forestille sig en spejlvending mellem den ortografiske repræsentation og kardinalet. Lige omvendt er det på engelsk, hvor 21 udtales *twenty-one* 'tyve en'. Et trecifret naturligt tal skal sprogligt forstås som 1-9 enheder af 100 eventuelt sat sammen med et naturligt tal mellem 1 og 99. Da udtales 105 (*et*) *hundrede og fem*² og 473 *fire hundrede og treoghalvfjerds*. Da der er en faktor på 1.000 mellem 1.000 og 10⁶, mellem 10⁶ og 10⁹ og så fremdeles, gælder det, at naturlige tal på mellem fire og seks cifre sprogligt skal forstås som mellem 1 og 999 enheder af 1.000 eventuelt sat sammen med et naturligt tal mellem 1 og 999. Således udtales 567.765 *fem hundrede og syvogtres tusind syv hundrede og femogtres*. Dette system fortsætter, så 3.002.048 udtales *tre millioner to tusind og otteogfyrre*. Bemærk her, at der tilføjes et *og*, hvis der står et 0 på hundredernes plads i den ortografiske repræsentation, samt at *million* bøjes i pluralis, hvis der er flere end 1. Dette gælder også for *milliard*, *billion* osv. Er der decimaler på et ortografisk repræsenteret tal som 0,314, udtales decimaldelen med kardinalerne for cifrene 0-9, som de fremgår fra venstre mod højre: *nul komma tre en fire*. Det findes også ofte i en udtale, hvor decimaldelen betragtes som sammensat kardinal: *nul komma tre hundrede og fjorten*. Ved tal som 1,5 kan der være flere udtalemuligheder: *halvanden~halvandet, en komma fem, en (og) en halv*. Mere herom i sektion 5.

At de numeraler for naturlige tal, som ikke findes i Tabel 1-4, er sammensætninger (komposita), synes oplagt, idet rødder og stammer kombineres til nye stammer. Præcis hvilken type sammensætning, der skulle være tale om, er ikke ukompliceret, men man kunne argumentere for at kalde sammensætningen et dvandvakompositum³, idet betydningerne af de tilstedeværende numeraler er bibeholdt, blot lagt sammen eller ganget sammen. Det er interessant, at denne sammensætning sker med et *og no-*

2 For 100 er der fri variation mellem *et hundrede* og *hundrede*.

3 Ifølge Hansen & Heltoft (2011: 244) en sammensætning, hvori de sammensatte led semantisk er ligestillede.

gen steder. Hansen & Heltoft (2011: 208) kalder *og* en særordnende konjunktion, der “forbinder sætninger med samme syntaktiske funktion”. De sammensatte numeraler kan med rimelighed betragtes som sammensætninger af materiale med samme syntaktiske funktion. Hansen & Heltoft (2011: 963) kalder, dog igen i forbindelse med sideordning af helsætninger, *og* “den additive sideordningskonjunktion”, og det er jo netop den rolle *og* spiller ovenfor, nemlig at lægge tal sammen. Ordet *og* bruges dog ikke altid i sammensætningen af numeraler, og i økonomisk talesprog kan det udelades: *hundrede-twe* ‘120’. Altså ville det nok også være at gå for vidt at betragte dette *og* som et fugeelement, da det i så fald ikke skulle have noget indhold.

En anden spændende relation, der findes mellem numeraler, er relationen mellem kardinal og ordinal. Efter nøje læsning af Hansen & Heltoft (2011) er det stadig uklart, hvorvidt der er tale om fleksion eller en type orddannelse. I forhold til den udtryksmæssige forskel på kardinal og ordinal burde det være tilstrækkeligt at vide: “at ordenstal etymologisk er dannet med et suffiks svarende til moderne *-de/-te*. Dette suffiks er stadig svagt produktivt, jf. dannelser som *millionte*, *nulte*. I øvrigt er den produktive ordentalsdanner altså *-ende*” (Hansen & Heltoft 2011: 191). Dette forhold mellem ordinal og kardinal fremgår også af Tabel 1-4, ligesom det fremgår, at leksikalsk suppletion også finder sted. At *-ende* er den produktive ordentalsdanner, passer godt sammen med, at “Numeralernes syntaktiske hovedfunktion er at optræde som adled i nominaler” (Hansen & Heltoft 2011: 191), når man tager i betragtning, at *-ende* også benyttes til at danne det adjektiviske samtidsparticipium (se Hansen & Heltoft 2011: 672-673), der også kan findes som adled i nominaler. Hansen & Heltoft (2011) skriver flere steder i kapitel IA §11 om numeraler, at ordinalet dannes ved afledning af kardinalet. Intuitivt giver det mening, da der sker et semantisk skift mellem kardinal og ordinal fra en beskrivelse af et tals entitet eller størrelse til en beskrivelse af en placering i talrækken som egenskab. Om forskellen på afledning ved præfigering og suffigering skriver Hansen & Heltoft (2011: 247): “præfiksdannelsen ændrer en stammes betydning og valens, mens suffiksdannelsen ændrer en stammes ordklasse. Suffikser er (ORDKLASSE)VEKSLERE.” Det noteres dog i kapitel IIC §34.2, at der findes afledende suffikser uden vekslersfunktion, men kun ved substantiver og adjektiver. Accepteres præmisserne, at kardinaler og ordinaler tilhører samme ordklasse, og at ordinaler dannes ved suffiksafledning af kardinaler, opstår der altså en modstrid med, at der kun findes suffikser

uden vekslerfunktion ved substantiver og adjektiver. Alternativt er der i realiteten tale om fleksion, og i så fald bør der opstilles et bøjningsparadigme. Bemærk, at Hansen (1967: 392) også noterede sig besværligheden i at afgøre naturen af relationen: ”spørgsmålet om der her foreligger bøjning eller afledning [er] vanskeligt at besvare”.

4. Numeralernes semantik

Nu hvor numeralernes morfologi er blevet beskrevet, rettes fokus mod deres semantik. På grund af numeralernes tydelige forbindelse til matematikken på indholdssiden bliver denne sektion den matematisk tungeste. Blandt andet bliver elementer af matematikkens filosofi og videnskabsteori berørt, men da sproget er i centrum, bliver det overfladisk i den forstand, at føromtalte elementer benyttes uden grundige overvejelser om deres gyldighed.

Betydningen af kardinaler og ordinaler er allerede kort blevet berørt, og her lægges de under lup. Kardinaler er blevet beskrevet som beskrivende tallenes entitet. Præcis hvad tal er, er en diskussion, der ligger uden for denne artikel, og der henvises derfor blot til Skovsmose & Ravn (2011). Det er tilstrækkeligt at forstå tallene som abstrakte begreber med en størrelse, som betegnes af kardinalerne. Ordinalerne derimod betegner en ”placering i talrækken som en egenskab” (Hansen & Heltoft 2011: 189). Præcis hvilken talrække der er tale om, er uklart, men det må forventes, at der menes følgen⁴ af naturlige tal. Dette antages, da det intuitivt ikke giver mening at tale om en negativ placering, fx *!jeg ankom som den minus tredje*⁵, eller om en decimaltalsplacering, fx **den 2,73*.⁶ *bog i samlingen*. Derfor forbindes ordinaler altså oftest med naturlige tal.

En betydelig del af semantikken består i at skelne mellem betydninger og at beskrive relationer mellem betydninger af ord, fx antonymi, synonymi, hyponymi og taxonomi. Ord siges at være antonymer, hvis de betegner modsætninger af hinanden, fx *sort* og *hvid*, *sur* og *glad*. Med hensyn til kardinalerne bør man da overveje, hvad det vil sige, at noget er modsætninger. Udvides de naturlige tal til de hele tal $\{\dots -2, 1, 0, 1, 2, \dots\}$ vil man kunne argumentere for, at ethvert element i mængden af kardinaler,

4 En række er i matematik en sum, mens en følge er en indekseret mængde, og derfor benyttes denne terminologi.

5 Som form giver *minus tredje* mening at bruge ved potensnotation, fx *to i minus tredje* ’2⁻³’.

6 Et punktum efter et ortografisk repræsenteret kardinal skal forstås som dannende ordinal.

der beskriver heltal, har et antonym i denne mængde, da ethvert heltal har en såkaldt additiv invers. Altså gælder der for alle heltal a , at der findes et heltal b , således at summen af a og b er 0. På den måde vil man altså kunne argumentere for, at *syv* og *minus syv* er antonymer. Udvider man yderligere til mængden af rationelle tal, vil man også kunne tale om multiplikative inverser, ud fra hvilke man vil kunne argumentere for, at 7 'syv' og $1/7$ 'en over syv' er antonymer, da produktet af 7 og $1/7$ er 1, og de derfor kaldes multiplikative inverser. Ethvert kardinal, der beskriver et rationelt tal⁷, vil herudfra kunne siges at have to forskellige antonymer, men de er antonymer i forskellig forstand. Det svarer til at kalde *rød* og *grøn* for antonymer i forbindelse med æbler, mens *rød* og *hvid* kan kaldes antonymer i forbindelse med vin. Mens antonymi betegner et modsætningsforhold, kan man kalde synonymi et antonym til antonymi. Synonymi betegner altså en ensartethed, fx *tyk* og *fed*, *sokker* og *strømper*. Da der er mange måder at repræsentere den samme størrelse eller det samme tal på, kan man godt argumentere for, at synonymi er relevant for numeraler. Eksempelvis kan 6 repræsenteres sprogligt på mange måder, fx *tre fakultet*, *tre gange to*, *otte minus to*, da $6 = 3! = 3 \cdot 2 = 8 - 2$. Alle disse sproglige former har altså 6 som betydning og kan siges at være synonyme, men kan med fordel anvendes forskelligt. Forestiller man sig, at en kage er skåret i otte stykker, og to af disse er spist, kan man sige, at der er *seks stykker tilbage*, eller at der er *otte minus to stykker tilbage* for at forklare, hvorfor der er seks tilbage. Skal man forklare, hvor mange typer sprog der findes på baggrund af rækkefølgen af subjekt, objekt og verbal i et sprog (se Dryer 2013), kan man benytte sig af *tre fakultet* for at forklare kombinatorikken bag de seks typer. Der kan altså være formidlingsmæssige fordele ved at benytte sig af en ikke ligefrem sproglig repræsentation af et tal. Mens antonymi og synonymi betegner en slags modsætning og ensartethed, betegner hyponymi en 'slags'-relation. Eksempelvis kaldes en *sækkepibe* et hyponym til hyperonymet *blæseinstrument*, da en sækkepibe er en slags blæseinstrument. En særlig type af hyponymi kaldes taxonomi (Riemer 2010: 146-150), der eksemplificeres med mængden af *hvide egetræer*, der er en del af mængden af *egetræer*, der igen er en del af mængden af *træer*. Dette inklusionsprincip findes også for de naturlige tal i Zermelos forstand (Zermelo 1908), idet de naturlige tal her konstrueres således, at 1 er en delmængde af 2, som er en delmængde af 3 osv. På grund af transitivitet (se Hansen 2018: 71)

---

7 Bortset fra 0, da der ikke findes noget rationelt tal a , således at $a \cdot 0 = 1$.

er 1 da også en delmængde af 3. Se desuden Johansen & Sørensen (2014: 89-92) for en bredere forklaring af Zermelos aksiomsystem. Sådan opfattes de naturlige tal dog ikke i dag, og i så fald er taxonomi irrelevant for numeraler. Det følger dog af Zermelos definition, at hvis et naturligt tal a er en delmængde af et andet b , så er a mindre end b . Derfor foreslås det, og det virker også intuitivt, at der skulle være en størrelsessammenlignende relation mellem kardinaler, fx *to er mindre end tre, seks er større end tre*. Som alternativ til antonymi og synonymi mellem numeraler foreslås ligeledes ulighed og lighed mellem kardinaler, fx *otte er ikke lig fire, fem er lig to plus tre*. Denne terminologi og idéerne bag er essentielle i matematikken.

5. Numeralernes syntaks

Den størrelsessammenlignende relation mellem kardinaler vil i det følgende også vise sig at være relevant for kardinalers syntaks. I dansk findes der nemlig et bøjningsparadigme for substantivers numerus. Jf. Hansen & Heltoft (2011: II B) er der derfor kun to måder, hvorpå substantiver kan bøjes i numerus, nemlig ental (singularis) og flertal (pluralis), til forskel fra andre sprog som eksempelvis russisk, der også bøjer i total (dualis). Om numerus i dansk skriver Hansen & Heltoft (2011: 486): "Singularis er den neutrale form, mens pluralis har den mere specifikke betydning 'flere end én'." Der noteres desuden: "Mængdetallet 1 forbindes med singularis substantiv, mens nul og alle tal fra og med 2 forbindes med pluralis" (Hansen & Heltoft 2011: 522). Det forholder sig sådan, at 1,5 er større end 1, og da må 1,5 af noget betragtes som værende flere end 1 af noget. Selvom det ingen steder står, hvilket numerus 1,5 burde forbindes med, må man på grund af betydningen af pluralis forbinde 1,5 dermed. For nu må det altså forstås således, at man *har spist 1,5 æbler*, fremfor at man *har spist 1,5 æble*. Sådan ville en indholdssyntaktisk analyse i hvert fald kunne lyde. Bemærk dog, at det nok nærmere er et spørgsmål om konvention, i overensstemmelse med hvilket Karker (1959: 54) beskriver: "en vaklen m.h.t. flertalsbøjningen." Ordinalerne derimod opfører sig lidt anderledes. Første kan forbindes både med singularis og pluralis, fx *den første hest over stregen, de første heste i Danmark*. Anden~andet forbindes med singularis, fx *den anden ged på gatis, det andet hus på vejen*. Ønsker man at sige noget tilsvarende i pluralis, benyttes pronomen *andre*, fx *de andre heste i Danmark*, men semantisk stemmer det ikke fuldstændigt overens med *anden~andet*. Fra tredje og op forbindes der kun med singularis, fx *den tredje ko på isen, *de tredje høns over vejen*.

I dansk grammatik skelnes der jf. Hansen & Heltoft (2011) mellem ind-

holdssyntaks og udtrykssyntaks, blandt andet fordi der ikke altid er en isomorfi mellem indholds- og udtryksstruktur (Hansen & Heltoft 2011: 102). For at forstå den udtrykssyntaktiske analyse af det problem der opstår ved 1,5, må man først forstå nominalets opbygning i dansk. For en dybdegående gennemgang henvises man til Hansen & Heltoft (2011: III) særligt §10, og følgende fremstilling beror også primært herpå. Nominalet består ved maksimaludfyldning af en sammenfatter, bestemmer, tæller, beskriver, kategori og efterstillede led i den rækkefølge. I Hansen & Heltofts (2011) skildring hører numeralerne til tællerne. På udtrykssiden er bestemmeren kernen i nominalet, mens kernen på indholdssiden består af et katatagme (en samordning) af bestemmer og klasse (semantisk kategori) (Hansen & Heltoft 2011: 93-103). Bestemmeren er altså i udtrykket det vigtigste led i nominalet og skal udpege en identificerbarhed for modtageren. Betragtes nominalerne æble og æbler, er æble ufuldstændigt (uden for nogen form), da der mangler en bestemmer, og det kan derfor ikke stå sådan, mens æbler er fuldstændigt og altså kan stå sådan. Der ligger altså en bestemmerfunktion i pluralisbøjningen. Betragtes nu igen 1,5, kan det ifølge en udtrykssyntaktisk analyse faktisk forbindes både med singularis og pluralis. Bruges formen *en komma fem*, forbindes 1,5 med pluralis, fx *jeg har spist en komma fem æbler*, men det er herudfra ikke afgjort, hvorvidt kardinalet fungerer som bestemmer. Det ser det derimod ud til at gøre, når 1,5 i formen *halvanden~halvandet* forbindes med singularis, fx *jeg har spist halvandet æble*, da *anden~andet* forbindes med singularis, og der i udtrykket ikke er andet til at bestemme i nominalet *halvandet æble*⁸. Det ser altså ud til, at numeraler i særtilfælde kan agere bestemmere i nominaler, hvilket stemmer overens med Jørgensens (2000) skildring af nominalets opbygning. Idet det eneste fundne argument herfor dog findes i *halvanden~halvandet*, bør man overveje, om det er på grund af den formmæssige lighed med den allerede omtalte adjektiviske pronominalform, idet der ifølge Hansen & Heltoft ”På nominalets bestemmerplads står pronomener, pronominaler artikler og genitiver” (2011: 521).

6. Ordklassen af numeraler

På baggrund af den måde, hvorpå de danske numeralers morfologi, semantik og syntaks er blevet skildret, kan man overveje, hvilken ordklasse numeralerne faktisk konstituerer, og hvilke medlemmer ordklassen har.

8 Jeg har dog hørt en ytring, der indeholdt nominalet *halvandet minutter*, hvor *halvandet* altså er forbundet med pluralis. Det lægger op til en korpusundersøgelse af fænomenet.

Traditionelt består numeralerne i dansk af kardinalerne tilhørende naturlige tal og de tilsvarende ordinaler. Her foreslås det implicit, at numeralerne ved sammensætning udvides med blandt andet kardinaler med negative tal og decimaltal i indholdet ved brug af eksempelvis *minus* og *komma* i udtalen. Betragtes kardinalerne og ordinalerne semantisk, kan man både argumentere for og imod, at de bør tilhøre den samme ordklasse. Argumentet for lyder på, at både kardinaler og ordinaler har referenter i tallenes verden, men argumentet imod lyder på, at kardinalerne betegner tallenes entitet eller størrelse, mens ordinalerne betegner en placering i talrækken som egenskab, altså en slags relation mellem tallene. Fra et syntaktisk perspektiv synes både kardinalerne og ordinalerne at opføre sig på samme måde i nominalets opbygning, nemlig som adled til kategorien, men samtidig kan 1,5 også under visse omstændigheder forstås som bestemmer i et nominale. Slutteligt kan man ved hjælp af ordklassevekslerargumentet, som blev præsenteret i sektion 3, sige, at kardinaler og ordinaler tilhører forskellige ordklasser, at ordinaler dannes ved suffigering af kardinaler, som altså ikke er substantiver eller adjektiver. Der findes således argumenter både for og imod, at kardinaler og ordinaler tilhører den samme ordklasse af numeraler.

Hansen & Heltoft (2011: 524-528) introducerer desuden noget, der minder om numeraler, nemlig måleord og kvantumsangivelser, hvorom de skriver: "Deres funktion er et [at] gøre det utællelige eller det plurale til én tællelig størrelse." Der findes en masse eksempler på sådanne måleord og kvantumsangivelser, fx *kilo*, *meter*, *liter*, *snes*, *alen*, *duzin*, og læseren henvises til Hansen & Heltoft (2011) for en mere udførlig forklaring. Måleordene og kvantumsangivelserne er forskellige fra numeralerne, idet de kan tage et numerale som adled, fx *fire liter vand*, *halvanden kilometer til Gjøl*. Som det her demonstreres, har nogle måleord samme form i singularis og pluralis, og det er derfor igen uklart, hvilket numerus der forbindes med *halvanden*. Dog lader det til at være formafhængigt, hvis man ser på eksempler som *1,5 sek(ke) kartofler*, hvor kvantumsangivelsen har forskellig form i singularis og pluralis. Ordene *million*, *milliard* osv. viser imidlertid samme mønster som kvantumsangivelserne, idet de også bøjes i numerus, og man bør da overveje, om *tre millioner* faktisk er en sammensætning af kardinaler eller i virkeligheden et numerale og en kvantumsangivelse.⁹

9 Som det gælder kvantumsangivelser, betegnes *million*, *milliard* osv. af Den Danske Ordbog udelukkende som substantiver, og altså ikke som numeraler.

Hansen & Heltoft (2011: 527) bemærker slutteligt om kvantumsangivelsernes syntaks: “Topologisk set er kvantumsangivelserne bestemmere og altså placeret i samme felt som artikler, demonstrative pronomener og genitiver. Dette kan dog ikke bevises ved maksimaludfyldningsprøve, idet kvantumsangivelser udelukker tællere.” Selv om kvantumsangivelser altså minder semantisk om numeraler, forhindrer deres morfologi og syntaks, at de tilhører numeralerne.

7. Konklusion

Det burde nu fremgå, at der er meget at sige om danske numeraler, samt at den hidtidige beskrivelse er mangelfuld. Traditionelt består ordklassen af danske numeraler af kardinaler og ordinaler for naturlige tal, og det foreslås her, at klassen udvides. Mens numeralernes morfologi er meget systematisk, er der morfologiske argumenter både for og imod at samle både kardinaler og ordinaler i samme ordklasse. Ud fra en semantisk analyse af numeralerne fremstår en tydelig sammenhæng med matematikken, og der er blevet introduceret en størrelsessammenlignende relation mellem kardinaler. Med denne relation kan man argumentere for en uklarhed i forhold til, hvilket numerus nogen kardinaler forbindes med, idet 1,5 synes både at kunne forbindes med singularis og pluralis. Det er derfor vigtigt at forholde sig til, hvordan ordklassen af numeraler er konstitueret. Selvom de danske numeraler her er blevet kigget efter i sømme, er der stadig meget at tage fat på. Særligt nærliggende er numeralernes åben- eller lukkethed. Da der findes uendeligt mange tal, er der i teorien brug for uendeligt mange sproglige repræsentationer heraf, men på grund af numeralinventarets systematiske opbygning er det begrænset, i hvilket omfang der er brug for nye leksemer.

Om forfatteren

Bastian Laurens Solås, stud.mag. i lingvistik, Aarhus Universitet.

Litteratur

- Brøndal, V. (1928). *Ordklasserne: Studier over de sproglige Kategorier*. København: Gad.
- Brøndum-Nielsen, J. (1962). *Gammeldansk grammatik i sproghistorisk fremstilling IV*. København: J. H. Schultz Forlag.
- Dantzig, T (1954). *Tallet, videnskabens sprog* (K. R. Møller, overs.). København: Gyldendal.

- Dryer, M. S. (2013). Order of subject, object and verb. I M. S. Dryer & M. Haspelmath (red.) *The World Atlas of Language Structures Online*. Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology.
- Garczyński, B. (2014). A short research in Danish cardinal and ordinal numerals on Indo-European background. *Folia Scandinavica Posnaniensia*, 16(1), 17-40.
- Hansen, J. P. (2018). *Tal og polynomier*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Hansen, Aa. (1967). *Moderne dansk II: sprogbeskrivelse*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Hansen, E. & L. Heltoft (2011). *Grammatik over det danske sprog*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Jansen, H. (2001). Brøndal og Langacker. Omkring ordklassers semantik. *Ny forskning i Grammatik*, 8, 127-148.
- Johansen, M. K. & H. K. Sørensen (2014). *Invitation til matematikkens videnskabsteori*. København: Samfundslitteratur.
- Jørgensen, H. (2000). *Indføring i dansk syntaks*. 3. udgave. Århus Universitet.
- Karker, A. (1959). *Nordiske talord i dansk: historie og vejledning*. København: Gyldendal.
- Lieber, R. (2016). *Introducing morphology*. 2. udgave. Cambridge: Cambridge University Press.
- Riemer, N. (2010). *Introducing semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Skovsmose, O. & O. Ravn (2011). *Matematikfilosofi*. Aarhus: Systime.
- Solås, B. L. (2021). *Det danske vigesimalsystems udvikling*. Semesteropgave i kurset "Sprog gennem tiden" ved Afdeling for Lingvistik, Aarhus Universitet.
- Solås, B. L. (2022). *Danske numeraler: en undersøgelse af baggrunden for ordklassen af numeraler i dansk*. Bacheloropgave ved Afdeling for Lingvistik, Aarhus Universitet.
- Vogel, O. M. & B. Comrie (2000). *Approaches to the typology of word classes*. De Gruyter Mouton.
- Zermelo, E. (1908). Investigation in the foundations of set theory I. I. J. van Heijenoort (1967) *From Frege to Gödel: a sourcebook in mathematical logic, 1879-1931*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Hvor kommer subjektet fra? VP-intern oprindelse kan belyse både idiomatiske udtryk og flytninger ud af koordinationer

Sten Vikner

Abstract

Many analyses take the subject of a Danish clause to be base-generated in Diderichsen's (1946) "small **n**" (= the specifier of IP, in generative terminology). This paper will pursue an alternative view.

I will first argue that Danish raising examples show that it is possible for a subject to come from within an embedded clause and move into the subject position of a higher clause. I will then suggest an extension of this, such that also in 'simple' active clauses, the subject is seen as base-generated further inside the clause than the typical subject position. Most subjects should in fact be seen as base-generated in the specifier of VP, i.e. a position to the right of Diderichsen's (1946) "small **a**" and to the left of his "big **V**".

I shall briefly mention some conceptual advantages and then show how this analysis allows accounts for Danish idiomatic expressions that include the subject and also for movement out of coordinate structures in Danish.

Nøgleord

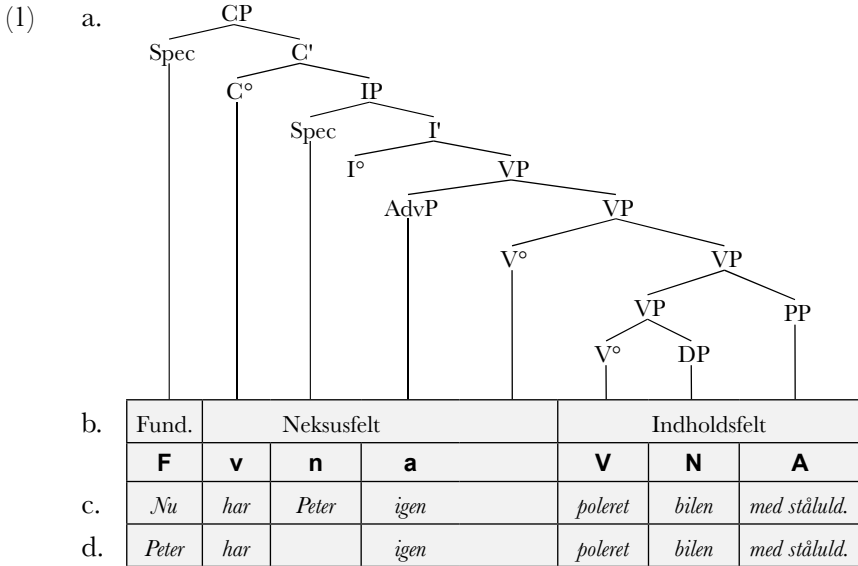
raising, VP-intern subjektspostion, idiomatiske udtryk, flytning ud af koordineret konstituent, across-the-board betingelse

1. Indledning

Mange analyser af dansk sætningsstruktur går ud fra at et subjekt "fødes"/basisgenereres i Diderichsens (1946) lille **n** (som vi i den generative lingvistik betegner som specifikator-positionen i IP), hvorefter det så enten

forbliver i denne position, (1c) eller flytter til fundamentfeltet **F** (= specifikator-positionen i CP), (1d).

(1c,d) er selve de to eksempler, (1b) viser hvordan (1c,d) analyseres ifølge Diderichsen (1946), og (1a) viser en generativ analyse af (1c,d). For detaljer af disse analyser, se fx Vikner og Jørgensen (2017).

De to analyser i (1) er enige om at subjektet enten bliver stående i subjektspositionen (lille **n** = specifikator-positionen i IP), som i (1c), eller det flytter op i topikpositionen (fundamentfeltet **F** = specifikator-positionen i CP), som i (1d), også selvom Diderichsen (1946) her ikke direkte taler om ”flytning”.

Denne artikel vil imidlertid foreslå en yderligere komplikation, nemlig at selvom subjektet befinder sig i subjektspositionen (lille **n** = specifikator-positionen i IP) i fx (1c), så er subjektet ikke basisgenereret i denne position. Jeg vil i stedet gøre mig til fortæller for at subjektet altid begynder sin løbebane længere nede i sætningen.

Jeg vil begynde min argumentation med at diskutere en type sætninger hvor der er meget klare tegn på at subjektet kommer fra en position længere nede i sætningen, nemlig sætninger med raising (subjektsløft), som viser at det er muligt for et subjekt at blive basisgenereret i subjektsposi-

tionen i en indlejret sætning og derfra flytte op i subjektspositionen i en overordnet sætning.

Derefter vil jeg generalisere denne analyse ved at foreslå at også i 'simple' aktive sætninger (dvs. aktive sætninger hvor subjektet får tilskrevet en tematisk rolle af sætningens hovedverbum) er der fordele ved at antage at et subjekt basisgenereres længere nede i sætningen end i subjektspositionen lille **n** (= specifikator-positionen i IP). For 'simple' aktive sætninger vil jeg gå ind for at subjektet basisgenereres i en position til højre for Diderichsens lille **a** og til venstre for Diderichsens store **V** (altså i den position som i den generative analyse kaldes specifikator-positionen i VP). Fra denne position flytter subjektet så til Diderichsens (1946) lille **n** (= specifikator-positionen i IP).

I §§ 3-6 vil jeg vise forskellige fordele ved ovenstående analyse, hvoraf kan nævnes

- (§ 4) at vi får begyndelsen til en forklaring på hvorfor subjektet i ekspletive konstruktioner i fx engelsk, islandsk og færøsk kan forekomme i specifikator-positionen i VP.
- (§ 5) at vi får en bedre analyse af idiomatiske udtryk af typen *rotterne forlader den synkende skude* der ved første blik ser ud til at udgøre en hel sætning, men som alligevel ikke gør det.
- (§ 6) at vi får en forklaring på muligheden for at koordinere en passiv og en aktiv VP, på trods af restriktionen om at hvis der finder en flytning sted ud af en af to koordinerede konstituenten (og det gør der i en passiv VP), så skal der også finde en lignende flytning sted ud af den anden koordinerede konstituent.

Hensigten med artiklen er altså at vise hvorfor det i den generative tilgang antages at subjektet typisk basisgenereres i specifikator-positionen i VP. Hovedvægten ligger på de fordele denne antagelse har for analysen af dansk - og til en vis grad færøsk og islandsk.

Artiklen henvender sig også til læsere der ikke er så vant til at beskæftige sig med generativ lingvistik, med det formål at vise i detaljer hvad en generativ analyse har at tilbyde specifikt for dansk, og dermed også at vise analyser af danske data som andre tilgange til dansk grammatik også kunne tænkes at byde ind på.

2. Ikke alle subjekter er født i subjektspositionen: Raising

Lad os begynde med raising ("subjektsløft"). Her er et eksempel uden og et eksempel med raising:

- (2) a. ... [fordi det lod til [at **ingen** forstod spørgsmålet]]. UDEN RAISING
 b. ... [fordi **ingen**₁ lod til [*t*₁ at forstå spørgsmålet]]. MED RAISING
-

I eksemplet uden raising, (2a)/(3), har *forstod*-sætningen subjektet *ingen* og *lod*-sætningen har det "betydningsløse" subjekt *det*. Betydningsløsheden af *det* ses fx af at man ikke kan spørge til det, **Hvad lod til at ingen forstod spørgsmålet?* Fordi *det* er betydningsløst, får det ikke tilskrevet nogen tematisk rolle, således at *lod (til)* kun tilskriver én tematisk rolle, TEMA, som tilskrives til hele den indlejrede sætning. Verbet *forstod* tilskriver to tematiske roller, EXPERIENCER til sit subjekt, *ingen*, og TEMA til sit objekt, *spørgsmålet*.

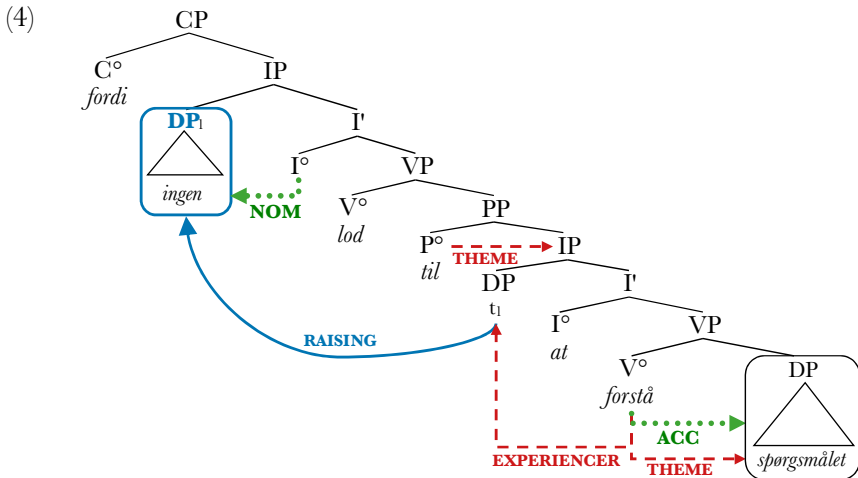
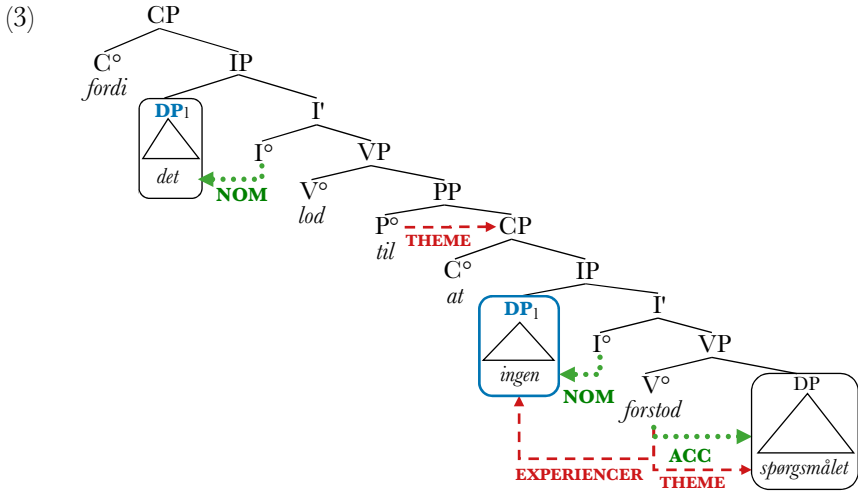
I eksemplet med raising, derimod, (2b)/(4), ser det ud til at *forstå*-sætningen ikke har noget subjekt og at *ingen* er subjekt i *lod*-sætningen. Ligesom i (2a) skal *ingen* dog fortolkes som EXPERIENCER for *forstå*, og heller ikke i dette eksempel får *ingen* tilskrevet nogen tematisk rolle af *lod*.

2.1 Analysen af raising-sætninger

Vi antager derfor at *ingen* er flyttet fra subjektspositionen i *forstå*-sætningen – hvor den har efterladt et spor (*t* for "trace") – og til subjektspositionen i *lod*-sætningen. I (2b)/(4) er **denne flytning angivet med en blå ubrudt pil**.

Med andre ord er de **tematiske roller** de samme i (2a)/(3) og i (2b)/(4). De **grammatiske funktioner** er derimod forskellige i de to tilfælde, dvs. variationen består i om *ingen* er subjekt i den indlejrede *at*-sætning, (2a)/(3), eller i den overordnede *fordi*-sætning, (2b)/(4). I begge tilfælde er *ingen* EXPERIENCER for *forstå* – ligesom *spørgsmålet* er TEMA for *forstå* og hele den indlejrede sætning er TEMA for *lod (til)*.

Eksemplerne (2a,b) får en grundigere analyse i (3) og (4), inklusive angivelsen af **tematiske roller (med røde stiplede pile)**, **kasus (med grønne "prikkede" pile)** og DP'erne (= determiner phrases = nominalgrupperne) i små bokse:

Forskellen på de to eksempler er at i eksemplet **uden** raising, (2a)/(3), er *forstod*-sætningen finit, hvorimod *forstå*-sætningen i eksemplet **med** raising, (2b)/(4), er non-finit. Dette har konsekvenser idet det kun er subjekspositioner i finite sætninger der får tilskrevet kasus (nominativ).

DP'en *ingen* får således nominativ i subjekspositionen i den finite *forstod*-sætning i eksemplet **uden** raising, (2a)/(3). Derimod får subjekspositionen i den non-finite *forstå*-sætning i eksemplet **med** raising, (2b)/(4), ikke kasus, og dette tvinger DP'en *ingen* til at flytte et sted hen hvor der er kasus; en DP skal nemlig have kasus.

Heldigvis er der en sådan kasus-position til rådighed i (2b)/(4), nemlig subjektspositionen i *lod*-sætningen. For det første er denne sætning finit (således at subjektspositionen får tilskrevet kasus), og for det andet tilskriver *lade (til)*, som et typisk raising-verbum/udtryk, ikke nogen tematisk rolle til sit subjekt, og dermed stiller *lade (til)* heller ikke noget krav om at få et bestemt subjekt.

Andre danske raising-verber/udtryk er *se ud til, forekomme, vise sig*, og hos den yngre generation også *virke til* (Marianne Rathje i *Politiken*, 05.11.2018) og måske endda også *ligne*. (Jeg er nu ikke så tryk ved raising med *ligne*: Jeg kan til nød gå med til *det ligner at de er glade*, men jeg bryder mig ikke ret meget om *de ligner at være glade*.) På engelsk har man fx *seem* og *appear*, på tysk *scheinen* og på fransk *sembler*.

2.2 Raising i idiomatiske udtryk

Med denne analyse af raising kan man også redegøre for hvad der sker når man udsætter idiomatiske udtryk for raising.

Vi starter med den iagttagelse at (5a) ikke behøver at involvere nogle rotter eller skibe, idet eksemplet også har en idiomatisk læsning hvor folk holder op med at understøtte et forehavende der ser ud til at mislykkes. De ikke-idiomatiske eksempler, (5b-d), har kun en bogstavelig læsning hvor både et skib og nogle rotter (eller mus) er involveret. Den samme forskel finder vi ikke bare mellem (6a) og (6b-d), men også mellem (7a) og (7b-d), selvom *rotterne* eller *musene* her ikke er subjekt i den sætning der har *forlade* som hovedverbum.

Det vi ser er altså at den idiomatiske læsning af raising-eksempler kun er mulig i præcis de tilfælde, (7a), hvor sådan en læsning af tilsvarende eksempler uden raising er mulig, (5a)/(6a). Der hvor raising-eksemplerne ikke kan læses idiomatisk, (7b-d), kan de tilsvarende eksempler uden raising heller ikke læses idiomatisk, (5b-d)/(6b-d). Det er præcis hvad vi ville vente hvis raising involverer en flytning til subjektsposition for raising-verbet (her *forekomme*) af den DP der ellers ville have været subjekt for verbet længere nede (her *forlade*) i et eksempel uden raising.

(5)	a.	Rotterne forlader	den synkende skude.	IDIOMATISK ELLER BOGSTAVELIGT
	b.	Musene forlader	den synkende skude.	KUN BOGSTAVELIGT
	c.	Rotterne stikker af fra	den synkende skude.	KUN BOGSTAVELIGT
	d.	Rotterne forlader	det faldefærdige skib.	KUN BOGSTAVELIGT

- (6) a. Det forekommer mig faktisk [at **rotterne₁** **forlader** **den synkende skude**].
IDIOMATISK ELLER BOGSTAVELIGT
- b. Det forekommer mig faktisk [at **musene₁** forlader den synkende skude].
KUN BOGSTAVELIGT
- c. Det forekommer mig faktisk [at rotterne₁ **stikker af fra** den synkende skude].
KUN BOGSTAVELIGT
- d. Det forekommer mig faktisk [at rotterne₁ forlader **det faldefærdige skib**].
KUN BOGSTAVELIGT
- (7) a. **Rotterne₁** forekommer mig faktisk [**t₁** at **forlade** **den synkende skude**].
IDIOMATISK ELLER BOGSTAVELIGT
- b. **Musene₁** forekommer mig faktisk [**t₁** at forlade den synkende skude].
KUN BOGSTAVELIGT
- c. Rotterne₁ forekommer mig faktisk [**t₁** at **stikke af fra** den synkende skude].
KUN BOGSTAVELIGT
- d. Rotterne₁ forekommer mig faktisk [**t₁** at forlade **det faldefærdige skib**].
KUN BOGSTAVELIGT
-

Hvis man antager at raising her involverer en flytning (**blå pil**) til raising-sætningens subjektspostion fra den non-finite *forlade*-sætnings subjektspostion, så slipper vi for at skulle sige noget særligt om forskellen mellem (7a), som har en idiomatisk læsning, og (7b-d) som ikke har. Med vores analyse af raising vil denne forskel nemlig følge fra det man under alle omstændigheder skal sige om den tilsvarende forskel i eksempler uden raising, altså forskellen mellem (5a)/(6a) og (5b-d)/(6b-d).

2.3 Raising og kongruerende prædikative adjektivfraser

Et andet fænomen som man kan gøre rede for ved hjælp af denne analyse af raising, er hvad der sker i eksempler med kongruerende prædikative adjektivfraser (AdjP'er) når de kombineres med raising.

- (8) a. [_{CP} **Tilhørerne** blev mere og mere **utålmodige**].
 b. * [_{CP} Tilhørerne blev mere og mere utålmodig].
- (9) a. * [_{CP} Ordstyreren blev mere og mere utålmodige].
 b. [_{CP} **Ordstyreren** blev mere og mere **utålmodig**].

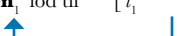
(8) og (9) illustrerer at den prædikative AdjP *utålmodig* skal vise kongruens med sætningens subjekt.

- (10) a. * [_{CP} **Tilhørerne** syntes at [_{IP} ordstyreren blev mere og mere utålmodige]].
 b. [_{CP} Tilhørerne syntes at [_{IP} **ordstyreren** blev mere og mere **utålmodig**]].
- (11) a. * [_{CP} **Tilhørerne** så [_{IP} ordstyreren blive mere og mere utålmodige]].
 b. [_{CP} Tilhørerne så [_{IP} **ordstyreren** blive mere og mere **utålmodig**]].
- (12) a. [_{CP} **Tilhørerne** forekom ordstyreren [_{IP} *t*₁ at blive mere og mere **utålmodige**]].
 b. * [_{CP} Tilhørerne forekom ordstyreren [_{IP} *t*₁ at blive mere og mere utålmodig]].
-

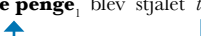
(10) og (11) viser at den prædikative AdjP kun viser kongruens med subjektet i den **samme** sætning (dvs. i den samme IP), uanset om denne lokale sætning er finit, (10), eller ej, (11). Hvis vi antager at *tilhørerne* i (12a) er basisgenereret i den indlejrede sætning, kan vi forklare hvorfor adjektivfrasen her tilsyneladende skal vise kongruens med et subjekt i en højere sætning; dette var jo netop umuligt i (10a) og (11a).

2.4 Konklusion på § 2

Det jeg har prøvet at vise i § 2, er altså at der findes i hvert fald nogle subjekter, nemlig subjekter i raising-eksempler som (13b), der ikke bliver basisgenereret i den subjeksposition (IP-spec) hvor de forekommer, men som først flytter til denne subjekspositionen i løbet af derivationen.

- (13) a. ... fordi det lod til at [**ingen** forstod spørgsmålet]. UDEN RAISING
 b. ... fordi **ingen**₁ lod til [*t*₁ at forstå spørgsmålet]. MED RAISING
-

Det samme kan man vise for passiv, som i (14b) (se også § 1 i Vikner 2023). Det passive subjekt bliver heller ikke basisgenereret i subjekspositionen men flytter først dertil i løbet af derivationen:

- (14) a. ... fordi hun stjal **mine penge**. AKTIV
 b. ... fordi **mine penge**₁ blev stjålet *t*₁ (af hende). PASSIV
-

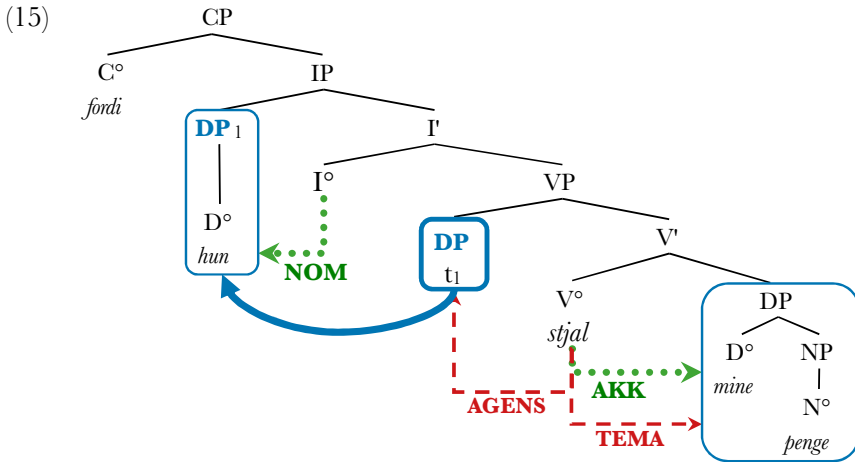
3. Hypotesen om en VP-intern subjektspostion

Ovenfor så vi at kasus kan være anledningen til en flytning til en subjektspostion af en DP som har modtaget en tematisk rolle i en anden position – dvs. en DP som er basisgenereret i en anden position. Nu er spørgsmålet så om vi kan være sikre på at dette ikke er tilfældet for alle subjekter, altså at også fx subjekter i 'simple' aktive sætninger (dvs. aktive sætninger hvor subjektet får tilskrevet en tematisk rolle af sætningens hovedverbum) kan være genereret og dermed have modtaget deres tematiske rolle et andet sted **før** de flyttede til subjektspostionen.

Denne såkaldte "VP-interne subjektshypothese" går tilbage til Fillmore (1968) og McCawley (1970), men det er først hos Fukui (1986: 55), Sportiche (1988), Koopman and Sportiche (1991), McCloskey (1997) og mange senere analyser at den tager den form som jeg her vil præsentere, og som nu er udbredt inden for den generative lingvistik.

Indtil nu er jeg gået ud fra at et hovedverbum tilskriver sine tematiske roller inden for VP-en, med undtagelse af én bestemt rolle, den rolle som subjektet får, og som bliver tilskrevet fra hovedverbet i V^o helt op til subjektspostionen i IP-spec. Fra nu af kan vi derimod sige at også fx i en 'almindelig' aktiv sætning som (14a) bliver alle tematiske roller tilskrevet af et hovedverbum inden for dettes egen VP. Tilskrivningen af tematiske roller vises som **røde stiplede pile** in (15): TEMA til objektet i kompletionspostionen til V^o, AGENS til VP-spec.

Subjektet ses dermed ikke længere som basisgenereret i IP-spec, men derimod som basisgenereret i VP-spec (og enkelte gange endda endnu længere nede, som ved raising og passivering). I VP-spec er der ingen kasus, og derfor må subjektet flytte fra VP-spec (se den **blå ubrudte pil** i (15)) til IP-spec (lidt som i raising eller passiv). I IP-spec er der kasus, idet dette er en subjektspostion i en finit sætning, og nominativ tilskrives fra I^o i finitte sætninger. De **grønne «prikkede» pile** i (15) viser kasustilskrivning.

Hvis vi er parate til at betale en vis (beskeden?) pris, nemlig at alle subjekter (også fx subjekter i 'simple' aktive transitiver sætninger) basisgenereres et andet sted end subjektspositionen og først derefter flytter til denne subjektspostion (= lille **n** = IP-spec), så opnår vi følgende:

- Alle tematiske roller der tilskrives af et verbum, tilskrives inden for verbets egen VP.
- Vi forstår bedre hvorfor subjektet befinder sig så langt væk fra det verbum som det får sin tematiske rolle fra - der kan fx stå adskillige hjælpeverber imellem dem (... *fordi **hun** også kunne have **stjålet** mine penge ved andre lejligheder*). Subjektet er nødt til at flytte fra VP-spec til IP-spec for at få tilskrevet kasus. Dette gælder ikke længere kun raising-subjekter som i (13b) men også 'almindelige' subjekter som i (15).
- Også VP har en specifikatorposition, i lighed med CP, IP og DP: CP-spec = Diderichsens **F** (1946); IP-spec = Diderichsens lille **n** (1946), se fx Vikner og Jørgensen (2017), og DP-spec = possessorpositionen, se fx Vikner (2014).

4. Kan subjektet aldrig forekomme i VP-spec?

Som fremstillet i §§ 1-3, er det i princippet ikke muligt for subjektet at stå (dvs. blive stående) i sin basis-position i VP-spec. VP-spec får nemlig ikke tilskrevet kasus, og derfor skal subjektet flytte til den nærmeste kasus-position, som regel IP-spec, der i finite sætninger får tilskrevet nominativ, jf. træet i (15) ovenfor.

taget at de dele af en sætning der udgør et idiomatisk udtryk, også udgør en konstituent (fra Perlmutter 1970: 109; Hornstein, Nunes & Grohmann 2005: 81; og Radford 2009: 242; Larson 2010: 319; og op til fx Carnie 2011: 264; Poole 2011: 273; Koenenman & Zeijlstra 2017: 160).

I Vikner (2021b: 164) argumenterede jeg for at det fx kan være en VP (*at gøre en myg til en elefant*) der udgør et idiomatisk udtryk, hvilket kan ses ved to ting:

- Hvis man ændrer en af konstituenterne inden i VPen, så taber man den idiomatiske læsning.
- I den idiomatiske læsning har ingen af VPens konstituenters deres normale reference.

(21)	a.	Mette	<u>gjorde</u>	<u>en myg</u>	<u>til en elefant.</u>	IDIOMATISK ELLER BOGSTAVELIGT
	b.	Jakob	gjorde	en myg	til en elefant.	IDIOMATISK ELLER BOGSTAVELIGT
	c.	Mette	tryllede	en myg	til en elefant.	KUN BOGSTAVELIGT
	d.	Mette	gjorde	en flue	til en elefant.	KUN BOGSTAVELIGT
	e.	Mette	gjorde	en myg	til en flodhest.	KUN BOGSTAVELIGT

Derimod kan man godt ændre subjektet (fra *Mette* til *Jakob*), ligesom subjektet beholder sin normale reference, det er jo netop ikke en del af VP.

I den idiomatiske læsning af (21a,b) er der ingen myg eller elefanter involveret, hvorimod der må være myg, elefanter, fluer og flodheste involveret i (21c-e), hvor der ikke er nogen idiomatiske læsninger.

I Vikner (2018: 195, 2021a: 503, b: 163) hævdede jeg endvidere at i eksempler som (22a) og (23a) er det hele sætningen der udgør det idiomatiske udtryk, hvilket kan ses ved de samme to ting:

- Hvis man ændrer en af konstituenterne i sætningen, så taber man den idiomatiske læsning.
- I den idiomatiske læsning har ingen af sætningens konstituenters deres normale reference.

(22)	a.	<u>Rotterne</u>	<u>forlader</u>	<u>den synkende skude.</u>	IDIOMATISK ELLER BOGSTAVELIGT
	b.	Musene	forlader	den synkende skude.	KUN BOGSTAVELIGT
	c.	Rotterne	stikker af fra	den synkende skude.	KUN BOGSTAVELIGT
	d.	Rotterne	forlader	det faldefærdige skib.	KUN BOGSTAVELIGT

- (23) a. ... før fanden fik sko på. IDIOMATISK ELLER BOGSTAVELIGT
 b. ... før **troldmanden** fik sko på. KUN BOGSTAVELIGT
 c. ... før fanden **tog** sko på. KUN BOGSTAVELIGT
 d. ... før fanden fik **støvler på**. KUN BOGSTAVELIGT

Dette er imidlertid ikke helt korrekt. Selvom man i (22a) og (23a) ikke kan ændre på subjekt, hovedverbum eller objekt uden at tabe den idiomatiske læsning, som i (22b-d) og (23b-d), så kan man faktisk godt ændre på andre dele af sætningen uden at tabe den idiomatiske læsning:

- (24) a. Rotterne forlader den synkende skude. ALLE KAN LESES
 b. Rotterne **vil** forlade den synkende skude. ENTEN IDIOMATISK
 c. Rotterne **har** forladt den synkende skude. ELLER BOGSTAVELIGT
 d. Rotterne **kan umuligt have** forladt den synkende skude.

Så nu er spørgsmålet om der er en mystisk konstituent der indeholder subjektet, hovedverbet og objektet, men hverken hjælpeverberne (*vil, kan, have, ...*) eller sætningsadverbiet (*umuligt, ...*), idet det må være denne mystiske konstituent som har den idiomatiske læsning. Ved hjælp af hypotesen om en VP-intern subjektspostition, som i § 3 ovenfor, kan vi nu besvare dette spørgsmål. Det er nemlig VP (som jo nu også indeholder subjektet eller et spor af subjektet) der udgør den idiomatiske konstituent. (Dette betyder så igen at den konstituent som er idiomatisk i (21a) og som netop ikke omfatter subjektet, så må være V' og ikke VP, jf. strukturen i (15) ovenfor.)

6. Flytninger ud af koordinerede konstituent

Den sidste type data der skal nævnes her, hvor vi kan have fordel af at basisgenerere subjektet i VP-spec, er eksempler hvor en konstituent er flyttet ud af en koordination.

Som observeret hos Ross (1967: 161), kan man ikke flytte et element ud af den **ene** af to koordinerede konstituent:

- (25) a. Jeg tror at [_{IP} Ib elsker snaps] og [_{IP} Bo hader cognac].
 b. * **Hvad for en spiritus**_i tror du at [_{IP} Ib elsker t_i] og [_{IP} Bo hader cognac]?

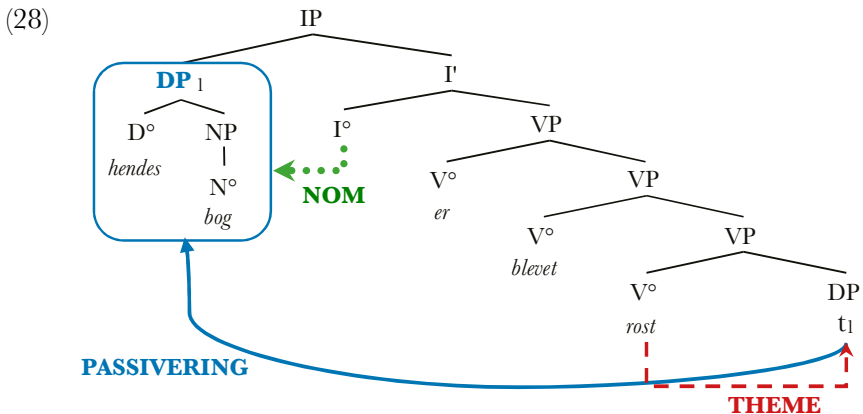
Imidlertid kan man, som også observeret hos Ross (1967: 176) og Williams (1978), alligevel godt flytte et element ud af en koordineret konstituent, forudsat man gør det ”over hele linjen” (”across the board”). Man

kan nemlig godt flytte et element ud af én koordineret konstituent hvis man også flytter det samme element ud af den anden koordinerede konstituent:

- (26) a. Jeg tror at [_{IP} Ib elsker snaps] og [_{IP} Bo hader snaps].
 b. **Hvad for en spiritus**₁ tror du at [_{IP} Ib elsker t₁] og [_{IP} Bo hader t₁]?

Før vi går videre, skal vi lige repetere analysen af passive sætninger (se også § 1 i Vikner 2023) Vi antager at passivering involverer en flytning fra objektspositionen til subjekspositionen:

- (27) a. ... fordi man har rost **hendes bog** til skyerne. **AKTIV**
 b. ... fordi **hendes bog**₁ er blevet rost t₁ til skyerne. **PASSIV**

Lad os nu se hvad der sker når vi koordinerer en passiv og en aktiv VP:

- (29) Den næste gæst er en forfatter
hvis bog₁ [_{VP} er blevet rost t₁ til skyerne
 og [_{VP} længe har ligget på boghandlernes bestsellerliste].

Resultatet burde være lige så umuligt som (25b) ovenfor, idet der er flytning ud af den første af de to koordinerede VP'er, men ikke ud af den anden.

Løsningen (foreslået bl. a. hos Burton & Grimshaw 1992; McNally 1992) er at følge hypotesen om en VP-intern subjeksposition beskrevet i § 3 ovenfor, altså at antage at subjektet i en aktiv sætning basisgenereres i

VP-spec. Med andre ord, der er et spor efter subjektet *hvis bog* i VP-spec af den VP der har hovedverbet *ligget* som kerne (idet hovedverbet *ligge* tilskriver den tematiske rolle TEMA til denne position):

(30) ... **hvis bog**, [_{VP} er [_{VP} blevet[_{VP} rost *t*₁]]] og [_{VP} har [_{VP} *t*₁ ligget på ...]].

På denne måde kan vi nu forklare hvorfor der ikke finder en overtrædelse sted af ”over hele linjen”-betingelsen (”the across-the-board condition”): Der er nemlig sket en flytning ud af hver af de to koordinerede VP’er.

7. Konklusion

Jeg har i denne artikel¹ forsøgt at vise at det giver god mening at antage at subjektet ikke er basisgenereret i subjektspositionen (IP-spec = Diderichsens lille **n** (1946)), men derimod længere nede i sætningen, dvs. i en position til højre for Diderichsens lille **a** og til venstre for Diderichsens store **V**, nærmere bestemt i specifikator-positionen i VP.

Derved opnår vi

- (§ 3) at alle tematiske roller der tilskrives af et verbum, tilskrives inden for verbets egen VP.
- (§ 3) en forklaring på hvorfor subjektet kan befinde sig så langt væk fra det verbum som det får sin tematiske rolle fra - der kan fx stå adskillige hjælpeverber imellem dem (... *fordi **hun** kunne have **stjålet** mine penge ved andre lejligheder*): Subjektet er nødt til at flytte til IP-spec for at få tilskrevet kasus. Dette gælder ikke længere kun subjekter i sætninger med raising eller med passiv men nu altså alle subjekter.
- (§ 3) at også VP har en specifikatorposition, i lighed med CP, IP og DP: CP-spec = Diderichsens **F** (1946); IP-spec = Diderich-

¹ Tak til Merete Birkelund, Kasper Boye, Ken Ramshøj Christensen, Caroline Heycock, Henrik Jørgensen, Anne Mette Nyvad, Johan Pedersen og Carl Vikner, til publikum ved Grammatiknetværkets konference i oktober 2022 og ikke mindst til de studerende i mine kurser om komparativ syntaks. Forskningen bag denne artikel var en del af et forskningsprojekt ved Aarhus Universitet, finansieret af Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation: *Ligheder og forskelle mellem sætninger og nominalgrupper - sammenlignende syntaks på tværs af teoretiske tilgange*.

sens lille **n** (1946), se fx Vikner og Jørgensen (2017), og DP-spec = possessorpositionen i en nominalgruppe, se fx Vikner (2014).

- (§ 4) begyndelsen til en forklaring på hvorfor subjektet i ekspletive konstruktioner i fx engelsk, islandsk og færøsk kan forekomme i VP-spec.
- (§ 5) en bedre analyse af idiomatiske udtryk af typen *rotterne forlader den synkende skude* der ved første blik ser ud til at udgøre en hel sætning, men som alligevel ikke gør det.
- (§ 6) en forklaring på muligheden for at koordinere en passiv og en aktiv VP, på trods af restriktionen om at hvis der finder en flytning sted ud af en af to koordinerede konstituenten (og det gør der i en passiv VP) , så skal der også finde en lignende flytning sted ud af den anden koordinerede konstituent.

Endvidere kan vi også opnå

- (§ 3 i Vikner 2023) en forklaring på de tilfælde hvor skopus mellem fx en negation og det kvantificerede subjekt kan forstås på to måder, hvilket inkluderer en forklaring på hvorfor der er så mange eksempler af typen *alle danskere har ikke et gyldigt pas* der ikke har den betydning man skulle forvente.

Om forfatteren

Sten Vikner, professor i engelsk lingvistik, dr.phil.habil., Institut for Kommunikation og Kultur, Aarhus Universitet.

Litteratur

- Burton, S. & Grimshaw, J. (1992): Coordination and VP-Internal Subjects. *Linguistic Inquiry*, 23.2, 305–313.
- Carnie, A. (2011): *Modern Syntax: A Coursebook*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511780738>.
- Diderichsen, P. (1946): *Elementer dansk Grammatik*. København: Gyldendal.
- Fillmore, C. (1968): The Case for Case. I: E.W. Bach & R.T. Harms (red.) *Universals in linguistic theory*. New York: Holt, Rinehart & Winston, 1–88.
- Fukui, N. (1986): *A theory of category projection and its applications*. PhD thesis. Massachusetts Institute of Technology. <https://dspace.mit.edu/handle/1721.1/15105> (Lokaliseret: 10. april 2023).

- Hornstein, N., Nunes, J. & Grohmann, K.K. (2005): *Understanding minimalism*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511840678>.
- Koenenman, O. & Zeijlstra, H. (2017): *Introducing Syntax*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781316156391>.
- Koopman, H. & Sportiche, D. (1991): The position of subjects. *Lingua*, 85.2, 211–258. [https://doi.org/10.1016/0024-3841\(91\)90022-W](https://doi.org/10.1016/0024-3841(91)90022-W).
- Larson, R.K. (2010): *Grammar as science*. Cambridge, Mass: MIT Press.
- McCawley, J.D. (1970): English as a VSO Language. *Language*, 46.2, 286–299. <https://doi.org/10.2307/412279>.
- McCloskey, J. (1997): Subjecthood and Subject Positions. I: L. Haegeman (red.) *Elements of Grammar: Handbook in Generative Syntax*. Dordrecht: Springer, 197–235. https://doi.org/10.1007/978-94-011-5420-8_5.
- McNally, L. (1992): VP Coordination and the VP-Internal Subject Hypothesis. *Linguistic Inquiry*, 23.2, 336–341.
- Niclasen, J.Ø. (2021): *Expletive pronouns in the canonical subject position - a comparison of English and other Germanic languages*. Speciale, Aarhus Universitet.
- Perlmutter, D. (1970): The two verbs “begin”. I: R.A. Jacobs & P.S. Rosenbaum (eds) *Readings in English transformational grammar*. Waltham, Mass.: Ginn & Co, 107–119.
- Poole, G. (2011): *Syntactic theory*. 2. udg. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Radford, A. (2009): *Analysing English Sentences: A Minimalist Approach*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511801617>.
- Ross, J.R. (1967): *Constraints on variables in syntax*. PhD dissertation. Massachusetts Institute of Technology.
- Sportiche, D. (1988): A Theory of Floating Quantifiers and Its Corollaries for Constituent Structure. *Linguistic Inquiry*, 19.3, 425–449.
- Vikner, S. (1995): *Verb Movement and Expletive Subjects in the Germanic Languages*. New York: Oxford University Press (Oxford Studies in Comparative Syntax).
- Vikner, S. (2014): Possessorens status inden for nominalgruppen. *Ny Forskning i Grammatik*, 21, 193–211. <https://doi.org/10.7146/nfg.v22i21.23570>.

- Vikner, S. (2018): Sætningsstruktur og idiomatiske vendinger. I: K. Lyshøj, V. Sørensen, & I.S. Hansen (eds) *Fraseologi - genveje og omveje: Festskrift til Torben Arboe i anledning af hans 70-årsdag den 8. september 2018*. Aarhus: Peter Skautrup Centret for Jysk Dialektforskning, 193–198. <https://tildeweb.au.dk/au132769/papers/vikn18b.pdf> (Lokaliseret: 10. april 2023).
- Vikner, S. (2021a): Den strukturelle asymmetri mellem det indirekte og det direkte objekt i dansk. *MUDS - Moderne om Udforskningen af Dansk Sprog*, 18, 499–514. <https://tildeweb.au.dk/au132769/papers/vikn21a.pdf> (Lokaliseret: 10. april 2023).
- Vikner, S. (2021b): Den strukturelle asymmetri mellem et objekt og et efterfølgende PP-komplement i dansk. *Ny Forskning i Grammatik*, 28, 157–174. <https://doi.org/10.7146/nfg.vi28.128789>.
- Vikner, S. (2023): Hvor kommer subjektet fra? Skopus-tvetydighed kan belyses af VP-intern oprindelse. <https://tildeweb.au.dk/au132769/papers/vikn23a.pdf> (Lokaliseret: 10. april 2023).
- Vikner, S. & Jørgensen, H. (2017): En formel vs. en funktionel tilgang til dansk sætningsstruktur. *Nydanske Sprogstudier - NjS*, 52–53, 135–168. <https://doi.org/10.7146/nys.v1i52-53.24954>.
- Williams, E. (1978): Across-the-Board Rule Application. *Linguistic Inquiry*, 9.1, 31–43.

Så og de øvrige proksimale dialogiske partikler

Lennart Westergaard

Abstract

In this paper, I analyse the Danish proximal dialogic particles, i.e. *nu*, *da* and *så*. I take as my starting point a discussion of the meaning of the particle *så* ('then'), after which I move on to propose an analysis of the common function of the proximal modal particles as specifying an utterance's *move potential*, that is, the sequential functions with which the utterance can be used. I argue that the proximal modal particles indicate that the utterance is to count as a reactive move in a conflict sequence.

Nøgleord

dialogiske partikler, proksimale partikler, Functional Discourse Grammar, træk (move), konflikt, dialog

1. Dialogiske partikler og proksimale partikler¹

I dansk har vi en række småord kaldet *dialogiske partikler*, hvoraf de fleste udtrykker en forventning om, hvordan modtageren vil reagere på ytringen, eller hvordan ytringen skal forstås i forhold til dialogen i øvrigt (Andersen 1982: 93-94; 86, jf. eksempler herunder). Udover typisk at være meget korte og tryksvage, kendetegnes de ved deres topologi, dvs. deres placeringsmuligheder:

1. Dialogiske partikler kan stå på de dialogiske partiklers plads i centralfeltet (umiddelbart inden øvrige sætningsadverbialer) (1)
2. Dialogiske partikler kan ikke stå i forfeltet (2)
(sml. fx Hansen & Heltoft 2011: 1062)

---

1 Jeg er taknemmelig over for værdifulde kommentarer fra Tanya Karoli Christensen, Eva Skafte Jensen og en anonym bedømmer.

Disse to kendetegn illustreres i (1) og (2) med den dialogiske partikel *jo*, der udtrykker, at man ikke forventer at blive modsagt:

- (1) Det bliver **jo** sikkert hyggeligt.
 (2) ***Jo** bliver det sikkert hyggeligt.

Blandt de dialogiske partikler kan man regne med flere forskellige subparadigmer, herunder de proksimale partikler, som består af *nu*, *da* og *så*. Semantisk analyseres *nu* og *da* som udtryk for følgende to betydningstræk:

1. at udtrykke en polyfon struktur, hvor talerens synspunkt er kontrasteret med en andens synspunkt (både *nu* og *da*), og
2. at udtrykke identificerbarhed af det pågældende synspunkt (ved *da*) eller ikke-identificerbarhed (ved *nu*) (Hansen & Heltoft 2011: 1055; sml. Andersen 1982: 80; David-
sen-Nielsen 1996: 290)

Det er det andet betydningstræk (identificerbarhed), der giver partiklerne deres navn: Er ytringen tæt på kommunikationen eller ej, metaforisk talt.

I Hansen & Heltoft (2011: 1056) eksemplificeres betydningstrækkene med følgende (her lettere tilpassede) eksempler:

- (3) A: Hvad har du brugt pengene på?
 B: Det skal jeg **da** ikke svare på.
 (4) B: Det skal jeg **nu** ikke svare på.

Ifølge denne analyse markerer B med *da* i (3), at der er et modsynspunkt til stede, som i dette tilfælde må tilskrives modtageren. Derudover markeres med *da*, at afsenderen mener, at modtageren bør have kendskab eller i hvert fald kunne slutte sig til dette synspunkt. Det er på dette punkt, at *da* er forskelligt fra *nu* i (4), som – ud over at markere, at der er et modsynspunkt – udtrykker, at dette synspunkt ikke forudsættes at være identificerbart for modtageren.

Placeres *nu* og *da* i forfeltet, kan de ikke længere tolkes som dialogiske partikler, men må tolkes som tidslige eller kohæsive adverbier:

(5) B: **Nu/da** skal jeg ikke svare på det.

I Hansen & Heltoft (2011: 1036-37) nævnes, at *så* er det neutrale valg blandt de proksimale dialogiske partikler. I en analyse af (6) påpeger forfatterne, at *så* fungerer som “en simpel udnævnelse af sætningen forud til at være en forudsat betingelse for det retoriske spørgsmål” (p. 1037):

(6) Kortet [et pendlerkort] er da dyrt nok i forvejen, skal man **så** straffes for at have glemt et gyldigt kort hjemme? (Hansen & Heltoft 2011: 1036)

Denne vurdering af *så*'s bidrag vil jeg ikke sætte spørgsmålstegn ved. *Så* lader dog ikke til at have nogen dialogisk, men en kohæsiv funktion i dette eksempel, og derudover er samme betydning mulig ved placering i forfeltet:

(7) Kortet er da dyrt nok i forvejen, og **så** skal man straffes for at have glemt et gyldigt kort hjemme?

Det betyder, at analysen af (6) er en analyse af det kohæsive adverbium *så* og ikke den dialogiske partikel. Ved at substituere de dialogiske partikler *nu* og *da* med *så* i den allerede introducerede kontekst fra (3) kan man dog se, at *så* findes som dialogisk partikel:

(8) A: Hvad har du brugt pengene på?
B: Det skal jeg **så** ikke svare på.

Lige som *nu* og *da* lader *så* her til at udtrykke en uenighed eller konflikt mellem A og B's ytring. Derudover får ytringen en indrømmende karakter: Der kunne være en anden proposition, som taleren mener, hun bør svare på. Denne læsning kræver et fokustryk. Dette punkt vender jeg tilbage til i afsnit 2.2. At vi her har at gøre med en dialogisk partikel ses ved, at placering i forfeltet ikke er mulig med samme betydning:

(9) B: **Så** skal jeg ikke svare på det

Den dialogiske partikel *så* har ikke nydt den store opmærksomhed i forskningen. Christensen (2007: 144) nævner, at *så* kan udtrykke argumentative betydninger, men uddyber det ikke. Durst-Andersen (1995) analyserer *så* i

imperativer, hvor *så* analyseres som partikel, der indsnævrer imperativens betydningspotentialer, en analyse, der overtages i grove træk i Hansen & Heltoft (2011: 1072), og som jeg vil afvise i afsnit 3.3.

Med denne artikel vil jeg først præsentere en semantisk analyse af den dialogiske partikel *så* (afsnit 2). Dernæst vil jeg diskutere den polyfoniteoretiske analyse af de proksimale partikler og komme med et forbedringsforslag (afsnit 3 og 4). Her vil jeg argumentere for en analyse af de proksimale partikler som operatører på træk-laget (*Move*) i sætningsmodellen fra *Functional Discourse Grammar* (FDG, Hengeveld & Mackenzie 2008: 50-60). Jeg vil argumentere for, at de proksimale partikler angiver, at ytringen skal tælle som et reaktivt træk i en konfliktsekvens, et konflikttræk. I afsnit 5 gives en opsummering.

2. Den dialogiske partikel *så*

I det følgende præsenteres først i 2.1. en analyse af en række autentiske eksempler på den dialogiske partikel *så*. I 2.2. fremsætter jeg min analyse af *så*'s kodede betydningsbidrag. I afsnit 2.3. afsluttes med nogle diakrone observationer.

2.1. Eksempler på den dialogiske partikel *så*

I følgende eksempel udtrykker Kathrine Lilleør, at hun er uenig i Naser Khaders synspunkt, men anerkender samtidig, at han har dette synspunkt. Forskellige mennesker har forskellige synspunkter, og *så* er med til at udtrykke, at afsenderen mener, at man ikke nødvendigvis behøver at enes. Hverken her eller i nogen af de følgende autentiske eksempler ville *så* kunne placeres i forfeltet med samme betydning:

(10) Naser: Det er da tro at tale om, at alle mennesker er lige uanset hudfarve, for eksempel.

Kathrine: Det synes jeg **så** ikke. Jeg synes, det er en holdning og en overbevisning, som mine børn selvfølgelig også får med.

(Neteksempel)

I følgende eksempel udtrykkes også en konflikt. Her lader *så* til at være med til at signalere, at afsenderen (i modsætning til de (øvrige)² personer i

2 Det er ikke helt entydigt, om det er journalisten, der beretter, eller om han lader Jens Kristian Lings komme til orde gennem dækket direkte tale.

lærerhjemmet) i lang tid havde troet, at Gud ikke ville sørge for den rigtige livsledsager, men indrømmer, at han altså gjorde det til sidst:

- (11) Jens Kristian Lings voksede op i et strengt indremissionsk lærerhjem ved Herning. Her hed det sig, at Gud nok skulle sørge for den rigtige livsledsager, når den tid kom. Det gjorde han **sa** også, omend sent.
(Neteksempel)

Af en lidt anden karakter er et eksempel som (12), et Facebook-opslag:

- (12) “Det kommer **sa** IKKE til at ske...!” råbte min 15 årige datter da jeg foreslog at hun kunne låne min gamle ridehjelme.
(Neteksempel)

Ytringen kan i hvert fald læses på to måder. Enten kan man læse ytringen således, at afsenderen udtrykker: ‘det kan godt være, du tror, jeg gerne vil låne din ridehjelme, men det kommer ikke til at ske’. I dette tilfælde accepteres (givetvis sarkastisk), at modtageren har et kontrasterende synspunkt. Ved at markere, at hun accepterer dette, udelukker datteren yderligere drøftelse af spørgsmålet. Hvis der (også) er tryk på *det*, udtrykkes følgende: ‘andre ting er jeg villig til at gøre, men ikke dette’. I begge tilfælde lader *sa* til at udtrykke en form for indrømmelse eller accept, samtidig med at der udtrykkes en konflikt. Enten indrømmes en kontrasterende proposition, eller det accepteres, at der er et kontrasterende synspunkt, dog igen uden at dette synspunkts rigtighed anerkendes.

I følgende eksempel diskuteres en ny mobiltelefon på et debatforum:

- (13) A: Det ser egentlig okay ud med den runde kamera ting.
B: Det synes jeg **sa** også. Men smag og behag er jo som bekendt meget forskellig.
(Neteksempel)

Med sin ytring i (13) lader B til at udtrykke noget i retning af ‘jeg er enig, men andre er ikke enige’.

2.2. *Den proksimale partikel så's betydning:*

Jeg mener, at *så* i ytringer, som de diskuterede, bidrager med følgende betydning:

1. *så*-ytringen signalerer en mulig konflikt, og
2. en kontrasterende propositions rigtighed indrømmes, eller det accepteres, at der er et kontrasterende synspunkt (uden at propositionens rigtighed anerkendes).

Den dialogiske partikel *så's* bidrag kan også parafraseres ved følgende koncessive struktur, hvor P er en kontrasterende proposition:

(14) det kan godt være, at P (eller: du mener P), men...

Parenteserne indikerer, at det både kan være en faktisk kontrast mellem to propositioner, og en kontrast mellem synspunkter. I (10) er det fx kontrasten mellem Kathrines og Nasers synspunkt: 'det kan godt være, du mener, at det er tro, men det synes jeg ikke'. Det anerkendes, at Naser har et divergerende synspunkt, mens synspunktets indhold afvises. I den læsning af (12), der udløses af tryk på *det*, er kontrasten af faktisk karakter. Der er en kontrast mellem ting, afsenderen er villig til at gøre, og ting, hun ikke er villig til at gøre.

Det er interessant, at *så* forudsætter, men ikke selv kan etablere en kontrastmængde. Den dialogiske partikel *så* lader nemlig kun til at være mulig i kontekster, hvor et andet element allerede etablerer kontrasten. Det kan fx være med negation som i (12) eller med en fokuskonstruktion, såsom fokustryk (15), her gengivet ved versaler, eller sætningskløvning (16):

(15) JEG synes **SÅ**, det giver fint mening.

(16) Det var **SÅ** Bo, der drak den sidste øl.

Denne restriktion kan også forklare, hvorfor *så* har en meget mere snæver distribution end *nu* og *da*. Ud af alle eksempler på anvendelse af de proksimale partikler i Hansen & Heltoft (2011) er det kun muligt at substituere med *så* i et enkelt eksempel, sml. (8). I modsætning til *så* kan den konflikt, *nu* og *da* udtrykker, relatere implikaturer og forudsætninger til hinanden. I

følgende eksempel relateres implikaturen af B's ytring til forudsætningen til A's ytring:

- (17) A: Skal vi ikke snart hjem?
 B: Bo har **da** bagt kage.

En forudsat eller impliceret proposition af A's ytring er bl.a. at 'der ikke er festligt, hyggeligt, rart el.lign.'. Dette er ikke i konflikt med den proposition, B udtrykker, men med en af dens implikaturer, nemlig bl.a. at 'når der er kage, er det rart at være her'. *Så* kræver derimod en proposition, der står i direkte kontrast til *så*-ytringens proposition. Derfor ville (18) være informationsstrukturelt upassende i en kontekst som (17), men kunne med *verumfokus*, dvs. emfatisk tryk på det finitte verbal med det formål at understrege propositionens sandhed, optræde i en kontekst som (19):

- (18) B: !Bo har **så** bagt en kage.
 (19) A: Skal vi ikke snart hjem? Der er jo ikke engang kage.
 B: Bo HAR **så** bagt kage.

2.3. Så som indblik i de proksimale partiklers historiske maskinrum

Jeg har en formodning om, at *så*'s begrænsninger skyldes, at det ikke er lang tid siden, at *så* er blevet omtolket som dialogisk partikel, og at partikelfunktionen derfor stadig kun findes i 'skiftekontekster' ("switch context", Heine 2002: 85). Skiftekontekster er et diakront begreb, der beskriver det fænomen, at en ny betydning som del af dens konventionaliseringsproces i en periode vil være begrænset til helt specifikke kontekster. For *så*'s vedkommende lader sådanne skiftekontekster til at kendetegnes ved at kræve et kontrastudløsende element. Her kan man altså se en dialogisk partikel, hvis semantiske omtolkning endnu ikke er blevet aktualiseret i særlig høj grad. Partiklen *så* ville i så fald tillade et indblik i de proksimale partiklers historiske maskinrum.

Hypotesen skal undersøges nærmere andetsteds, og jeg vil her nøjes med at påpege to iagttagelser, der støtter hypotesen: 1. Efter præsentationen af nærværende analyse har flere konferencedeltagere over 50 år påpeget, at de oplever den dialogiske partikel *så* som ny. 2. Ser man på et andet sprog med mange dialogiske partikler, nemlig tysk, kan man iagt-

tage en brug af *jetzt* ('nu'), der i høj grad minder om de proksimale partikler. *Jetzt* er blevet identificeret som dialogisk partikel i IMPERATIVER og INTERROGATIVER af Detges (2007). Jeg mener, at man også kan tale om en dialogisk partikel *jetzt* i DEKLARATIVER, som lader til at have de samme begrænsninger som *så*, hvad angår kontrastbetydningen. Følgende ytring er taget fra et diskussionsforum for veganere. Turen indeholder kun den citerede sætning, som ledsager et billede af en mælkechokolade med navnet *Very Fair Schokolade*.

- (20) Vollmilch finde ich **jetzt** nicht so fair.
'Sødmælk synes jeg så ikke er særligt fair.'

For mig at se udtrykker *jetzt* her samme betydninger, som *så* gør i min danske oversættelse. Alt efter placering af trykket kan det gengives som: 'det kan godt være, at producenten synes, chokoladen er produceret på en fair måde, men det synes jeg ikke', eller 'det kan godt være, at chokoladen er produceret på en fair måde mht. bøtnerne, men jeg synes ikke, at det er fair at bruge komælk'.

3. Problemer med den polyfoniteoretiske analyse

I denne del af artiklen vil jeg komme ind på, hvordan man skal forstå det, at de proksimale dialogiske partikler udtrykker 'konflikt', og diskutere den polyfoniteoretiske analyse af de proksimale dialogiske partikler. Jeg vil først påpege nogle distributionelle og syntaktiske iagttagelser, der udfordrer den traditionelle tilgang, inden jeg i afsnit 5 præsenterer mit alternativ, der tager højde for disse iagttagelser.

I polyfoni-teorien (fx Nølle 2017: 71) defineres synspunkter (=POV, *point of view*) således:

- (21) POV: [X] (JUDGE (p))

Et synspunkt forstås som en proposition, som er modificeret eller vurderet (fx epistemisk) af en kilde, diskursentiteten [X]. I den ånd skriver David- sen-Nielsen (1996: 307), der er den første til at analysere de dialogiske partikler med afsæt i polyfoniteorien, eksplicit, at de dialogiske partikler har propositioner i deres skopus.

Heltoft (2005: 95-98) og Hansen & Heltoft (2011: 1037-38) trækker også på den polyfoniteoretiske ramme, men argumenterer for, at de dialo-

giske partikler vedrører ”ytringsrammen”, fordi de forankrer synspunkter hos de ”lokutionære agenter”, dvs. vurderingen (altså ”JUDGE” i (21)) skal forankres i taleren eller (potentielle) samtalepartnere. Ytringsrammen har at gøre med den ”kommunikative tolkningsramme, markeringerne for illokutionær ramme” (Hansen & Heltoft 2011: 148). Dette går i den retning, jeg selv vil argumentere for i det følgende. Jeg mener dog, at det ikke er helt indlysende, hvordan synspunkter, som i hvert fald i den polyfoniteoretiske tradition må forstås som modificerede propositioner, og illokutionær ramme hænger sammen. Jeg er helt på linje med Heltoft (2005: 95), når han skriver, at de dialogiske partikler ”organise what I have called the interlocutionary structure of a dialogue” (i hvert fald de proksimale partikler), men jeg vil mene, at dette ikke direkte har noget med synspunkter at gøre.

Jeg mener, at min analyse kan bidrage til forståelsen af de proksimale partikler ved at tage højde for følgende tre iagttagelser, som uddybes herunder, og som i hvert fald i en traditionel polyfoniteoretisk ramme kun svært kan forklares:

1. de proksimale partikler er konceptuelt afhængige af illokutioner,
2. polyfonistrukturen er forskellig i deklarativer og interrogativer, og
3. forholdet mellem de proksimale partikler i INDIKATIV og IMPERATIV er uklart.

3.1. De proksimale partikler er konceptuelt afhængige af illokutioner

I det følgende vil jeg på baggrund af distributionsforholdene for de proksimale partikler i ledsætninger argumentere for, at de proksimale partikler er konceptuelt afhængige af illokutioner.

De proksimale partiklers distribution er helt upåfaldende i ledsætninger med egen illokution som fx non-restriktive relativsætninger:

- (22) Ane, som **da** altid glæder sig til brun sovs og kartofler, har jo slet ingen appetit i dag.

Derudover er distributionen forholdsvis upåfaldende, når matrixverbet er et ytringsverbum som *sig*:

(23) Bo siger, at han **da** altid glæder sig til brun sovs og kartofler.

I mange andre underordningskontekster lader proksimale partikler til at være påfaldende, problematiske eller helt uacceptable. Om ytringen bliver påfaldende afhænger af, om ledsætningen kan få påtvunget en semantisk omtolkning (engelsk: *coercion* 'tvang', Croft & Cruse 2003: 43), hvor ledsætningen tolkes som havende egen illokution. Dette er forholdsvis uproblematisk i kausale *fordi*-ledsætninger:

(24) A: Hvorfor var Ane sur?

B: Ane var sur, fordi der **da** ikke var noget brun sovs tilbage.

At ledsætningen faktisk får påtvunget en illokutionær værdi, ses ved, at *da* er ugrammatisk eller problematisk, hvis ledsætningens betydning er uforenelig med illokutionær betydning. Præsupponerede ledsætninger kan fx kun meget svært få påtvunget en illokutionær læsning:

(25) ?Det er trist, at der **da** ikke er mere brun sovs og kartofler tilbage.

En præsupponeret ledsætning fremsættes som ikke stående til diskussion. Derfor kan den ikke uden videre asserteres, da dette jo netop indebærer, at dens proposition står til diskussion.

En anden type kontekst, hvor de proksimale partikler ikke kan optræde uden videre, er i komplementsætninger til epistemiske prædikater:

(26) ?Det ser ud til, at der **da** ikke er mere brun sovs og kartofler tilbage.

En illokutionær læsning kan ikke eller kun dårligt fremtvinges: En illokution kan ikke være i skopus af et epistemisk prædikat, da et sådant kun kan indeholde propositioner.

Det er vigtigt at lægge mærke til, at denne distribution skyldes de proksimale partiklers betydning. Det er altså ikke syntaktiske egenskaber, som vedrører alle dialogiske partikler, der afgør distributionen.³ Evidentiale partikler, som entydigt må antages at have skopus over propositioner, idet de angiver videnskilden til denne (Boye 2012), har ikke denne distribution:

---

3 Selv sådanne syntaktiske generaliseringer skal jo helst kunne forklares.

(27) Det ser ud til, at der **vist** ikke er mere brun sovs og kartofler tilbage.

Sammenlign også forskellen på følgende sætninger, hvor det evidentielle *nok* i modsætning til det proksimale *da* kan optræde under det epistemiske prædikat i oversætningen:

(28) Jeg tror, at der **nok** ikke er mere brun sovs og kartofler tilbage.

(29) ?Jeg tror, at der **da** ikke er mere brun sovs og kartofler tilbage.

3.2. *Polyfonistrukturen er forskellig i deklarativer vs. interroger*

I polyfoniteorien skelner man mellem polyfonistrukturer og -konfigurationer (fx Nølke 2017: 54). Polyfonistrukturen angår kodningen af mulige synspunkter, mens polyfonikonfigurationen er den partikulære, kontekstbetingede tilskrivning af synspunkter. Siger man, at tilskrivningen af synspunkter er kodet, må den være konstant i alle ytringer, eller man må antage en polysem betydningsstruktur. Tilskrivningen af synspunkter er dog ikke konstant i forbindelse med forskellige slags illokutioner, om end den er systematisk (sml. Westergaard 2021: 182). Optræder de proksimale partikler i assertioner, vil synspunktet, der udtrykkes af sætningens ikke-modificerede proposition, blive tilskrevet taleren (30):

(30) Bo blev **da** sur.
 talers synspunkt: P ('Bo blev sur')
 NOGENs synspunkt: ikke-P ('Bo blev ikke sur')

Optræder de proksimale partikler derimod i interroger, vil synspunktet svarende til sætningens proposition blive tilskrevet andre:

(31) Blev Bo **da** sur?
 talers synspunkt: ikke-P ('Bo blev ikke sur')
 NOGENs synspunkt: P ('Bo blev sur')

Dette betyder, at man ikke kan nøjes med en beskrivelse, hvor synspunkt P tilskrives taleren.

Samme forhold ses ved en række andre polyfone elementer. Adverbiet *egentlig* har samme omvendning:

- (32) Bo blev **egentlig** sur.
 (33) Blev Bo **egentlig** sur?

Sådanne omvendinger af polyfonistrukturen lader således til at være en mere generel udfordring for den polyfoniteoretiske ramme.

Man kunne givetvis indføre en semantisk regel, der medførte, at polyfonistrukturer omvendtes i spørgsmål, men en sådan regel findes mig bekendt ikke i den polyfoniteoretiske ramme. Selv ved indførelse af en sådan regel, kunne man nok godt sætte spørgsmålstegn ved, i hvilken forstand synspunktets kilde så er kodet. Derudover indebærer det, at man så må tage stilling til, om det er assertionernes eller interrogativernes polyfonistruktur, der er den primære.

3.3. Forholdet mellem de proksimale partikler i indikativ og imperativ er uklart

Det tredje problem med den polyfoniteoretiske analyse af de proksimale partikler er, at forholdet mellem de proksimale partikler i INDIKATIVER og IMPERATIVER (som minimum) er uklart.

Ifølge Durst-Andersen (1995: 636-641) og Hansen & Heltoft (2011: 1070-72) indsnævrer de proksimale partikler IMPERATIVENS illokutionære potentiale. Det siges, at *nu* og *så* adresserer en ordres forudsætninger:

- (34) Kom **nu** videre med opgaven!
 (35) Kom **så** i gang!

Om *nu* siges fx, at det angiver følgende forudsatte kontekst: ”Afsenderen ønsker at modtageren skal udføre den beskrevne handling, og modtageren har ikke selv vilje til at udføre den.” (Hansen & Heltoft 2011: 1072) Durst-Andersen (1995: 641) mener, at *da* indsnævrer direktiven til ‘forslag’, mens det hos Hansen & Heltoft (2011: 1071) forlyder, at den indsnævrer direktiven til at udtrykke ‘accept’:

- (36) Tag **da** en kage til!

Ud over at jeg mener, at forholdet mellem partiklernes brug i indikativer og imperativer er uklart, er beskrivelserne af i hvert fald *nu* og *da* empirisk inadækvate: Ifølge Durst-Andersen (1995: 638) og Hansen & Heltoft (2011:

1070) indsnævrer *bare* imperativens betydningspotentialer til tilladelser. Denne vurdering kan jeg tilslutte mig. Hvis denne analyse er korrekt, ville det dog betyde, at kombinationen af proksimal partikel (i hvert fald *nu* og *så*) og partiklen *bare* skulle resultere i selvmodsigelser, da en ytring ikke kan være en tilladelse og en ordre på samme tid. Det er dog meget nemt at finde eksempler, hvor *bare* og de proksimale partikler optræder sammen:

- (37) Jeg mistede tålmodigheden, så min invitation blev anderledes, end jeg havde planlagt. “Kom **nu bare** med indenfor,” plaprede jeg.
(neteksempel)
- (38) I sidste uge har vi pakket mange varer ud fra Ib Laursen - det er interiør i alle afskygninger - puder, krukker, lysestager, snor, lys osv. kom **da bare** ind og se det (neteksempel)
- (39) »Kom **så bare** med det rally. Vi er klar«. (neteksempel)

Også uden *bare* kan *nu*, *da* og *så* optræde i andre former for direktiver end ordre eller accept. (40) er et råd, (41) en invitation, opfordring eller tilladelse og (42) en bøn:

- (40) tag **nu** en flaske vand med, hvis du skal ud at køre. (neteksempel)
- (41) Tag **nu** en småkage til, sagde præsten overtalende og tog selv en (KorpusDK)
- (42) Please, tag **nu** en vaccination (neteksempel)

Eksempel (43) med *da*, som er taget fra et debatforum, er det også svært at se, hvori præcist accepten ligger:

- (43) De lån som nævnes er vel nogen som ikke rigtig eksisterer. Tag **da** for Søren et 2,5 procent over 20 år. Det er det eneste rigtige.
(neteksempel)

I alle disse eksempler insisterer afsenderen på, at sagforholdet skal realiseres, men det er altså noget andet end en indsnævring af IMPERATIVENS betydningspotentialer. Jeg mener, at partiklerne i disse eksempler marke-

rer direktiverne som reaktive: Afsenderen forventer modvillighed, som partiklerne udtrykker en reaktion på. Hansen & Heltoft (2011: 1072) identificerer også 'modvillighed' som indekseret betydning ved *nu*, men i modsætning til dem mener jeg altså, at denne modvillighed er uafhængig af illokutionen og derfor ikke indsnævrer IMPERATIVENS betydningspotentialer, da man kan forvente modvillighed ved samtlige direktivtyper, også ved sådanne som er i modtagerens interesse. Denne forventning kan de proksimale partikler indekserer som illustreret i (37) – (42).

4. De proksimale partikler som markører for konflikttræk

Ud over at analysen skal kunne gøre rede for traditionens intuition om, at de proksimale partikler udtrykker en form for konflikt, skal analysen kunne gøre rede for følgende punkter:

1. at de proksimale partiklers betydning er konceptuelt afhængig af illokutioner,
2. at polyfonikonfigurationen er systematisk, men ikke konstant på tværs af illokutioner, og
3. at partiklerne indeholder et reaktivt element

I det følgende vil jeg argumentere for, at de proksimale partikler angiver, at ytringen skal tælle som et reaktivt træk i en konfliktsekvens. Inden jeg kan præsentere den analyse, må jeg dog introducere to begreber.

4.1. Sætningens lagdeling og træk

En specialitet i funktionelle grammatikmodeller er modellen over sætningens lagdeling. Modellen varierer let fra forfatter til forfatter, men grundmodellen kan gengives således (sml. fx Engberg-Pedersen et al. 2019):

Figur 1: Sætningens lagdeling

Modellen gengiver, at indhold kommer i stadig mere komplekse ”lag”. Disse lag kan betragtes som helheder, der består af en operator og noget, der opereres på. Disse delkomponenter er altså indbyrdes relateret til hinanden i afhængigheds- og skopusforhold.

I modsætning til de hollandske modeller betragtes den danske model som en substansbeskrivelse (sml. fx Heltoft 2005: 98), dvs. det er en hypotese om den universelle indholdsmæssige substans, som så kan tilskæres på forskellige måder i de enkelte sprog. Man kan læse en række forskellige ting ud af modellen, men i denne forbindelse er to punkter væsentlige. På den ene side udstikker modellen rammerne for, hvordan de enkeltsproglige skopusforhold kan udmønte sig, og den kan da betragtes som en hypotese om nogle skopusmæssige universalier: Operatorer på lavere lag kan ikke direkte eller umiddelbart tage højere lag i deres skopus. Modellen specificerer fx, at propositionsoperatorer altid opererer under (dvs. er i skopus af) illokutionen. Hvor (45) er en mulig struktur for en ytring som (44), er (46) det ikke:

(44) Der er åbenbart en forskel mellem topologi og skopusrelationer.

(45) ‘assertion(åbenbart(proposition))’

(46) ‘åbenbart(assertion(proposition))’

Med andre ord indfanger modellen det forhold, at en illokution ikke kan modificeres af *åbenbart*, i og med en illokution som så ikke kan være sand eller falsk, men er en handling.

På den anden side gengiver modellen også en konceptuel afhængighed: Højere lag forudsætter lavere lag. Ilokutioner forudsætter fx noget, man applicerer illokutionens kraft på. Man kan ikke have en assertion uden, at der er en proposition, manasserterer.

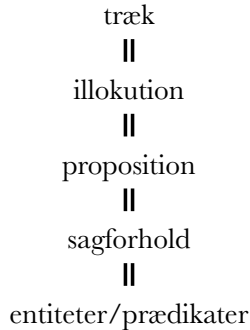
I *Functional Discourse Grammar* regner man med yderligere lag, bl.a. *træk* (*move*, Hengeveld & Mackenzie 2008, 50). Træk er et lag over illokutioner og defineres som:

“the largest unit of interaction relevant to grammatical analysis (...). In terms of its interpersonal status, a Move may be defined as an autonomous contribution to an ongoing interaction (...). More specifically, what is characteristic of a Move

is that it either is, or opens up the possibility of, a reaction.
 In other words, a Move has a perlocutionary effect.” (p. 50)

Der er flere grunde til, at definitionen er problematisk. En definition af *træk* som havende en perlokutionær effekt er fx problematisk, da perlokutionære effekter er et kendetegn ved illokutioner, og det derfor ikke siger særlig meget om forskellen mellem illokutioner og træk. Man kunne også sætte spørgsmålstegn ved, hvad præcist det vil sige at være ’autonom’, og hvordan dette hænger sammen med, at træk ’enten er eller åbner for muligheden af en reaktion’.

Jeg vil alligevel holde fast i begrebet og forstå det som *den sekventielle funktion af illokutionen*, dvs. hvordan illokutionen skal relateres til andre taleres bidrag. Man kan da udbygge modellen på følgende måde:

Figur 2: Sætningens lagdeling inklusive træk

Træk og illokutioner er således konceptuelt forskellige størrelser. Dette ses ved, at en og samme sekventielle funktion, fx et svar i en spørgsmål-svar-sekvens, sagtens kan varetages af forskellige illokutioner. Beder man om lov til noget, kan svaret fx udgøres af en assertion:

- (47) A: Må jeg godt tage en kage til.
 B: Det må du gerne.

eller en direktiv:

- (48) B: Ja, tag du bare en kage til!

Selv et spørgsmål kan udgøre et svar i en sådan spørgsmål-svar-sekvens:

(49) B: Hvorfor spørger du mig?

Svarets præcise karakter påvirkes selvfølgelig af ytringens øvrige indhold og illokutionen, men alle B-ytringer i (47) – (49) tæller ikke desto mindre som svar i spørgsmål-svar-sekvensen. En lignende påvirkning har man i øvrigt også fra fx propositionens side på illokutionen. Både (50) og (51) er assertioner, men på grund af forskelle i propositionens indhold er de assertioner af lidt forskellig karakter:

(50) Jeg har ondt i maven.

51) Bo har ondt i maven.

(50) er et subjektivt udsagn, og mange af de typiske træk, man forbinder med assertioner, er ikke aktuelle her, fx at det man asserterer, står til diskussion. Også i (52) og (53) indsnævres de typer af assertioner, ytringen kan bruges til, af propositionen, men det er ikke desto mindre to assertioner:

(52) Du er dum.

(53) Du er sød.

4.2. Proximale partikler som instruks om, at ytringen skal tælle som reaktivt træk i en konfliktsekvens

I dette afsnit vil jeg argumentere for, at de proximale partikler udtrykker en betydning, der angiver tolkningsrammen for træk-laget i figur 2. Jeg argumenterer for, at den konfliktbetydning, der er fælles for alle proximale partikler, kan forstås som en instruks om, at ytringen skal tælle som et reaktivt træk i en *konfliktsekvens*.

I konversationsanalytiske tilgange (fx Pomerantz 1984) opererer man med 'uenighedssekvenser'. Ifølge Muntigl & Turnbull (1998: 227) og Gruber (1998: 447) består disse (som minimum) af tre træk:

1. en påstand
2. et anfægtende træk
3. en reaktion på det anfægtende træk

Figur 3: 'Uenighedssekvens' efter Gruber (1998: 447) og Muntigl & Turnbull (1998: 227)

Man kan dog godt sætte spørgsmålstegn ved, om man nødvendigvis må regne med en tre-træk-struktur: De første to træk er alene tilstrækkelige (og nødvendige) for at kunne tale om 'uenighed'. Det tredje træk kan i princippet betragtes som et indlejret nyt anfægtende træk:

1.		en påstand	<i>Det var en god koncert.</i>
2.	et anfægtende træk =	1. en påstand	<i>Sangeren sang nu lidt skævt.</i>
	2. et anfægtende træk		<i>Det gjorde han da ikke.</i>

Figur 4: To-træk-struktur af uenighedssekvenser

Så snart der er et anfægtende træk, kan man tale om en uenighedssekvens – om den så videreføres eller ej. Ofte har uenighedssekvenser en form for afslutning, fx en indrømmelse, men den er altså ikke definitiv for uenighedssekvenser (man kan jo sagtens være uenig uden at komme til enighed), og ikke væsentlig for analysen af de proksimale partikler.

Både Gruber (1998: 447) og Muntigl & Turnbull (1998: 227) taler om 'påstande' (hvh. *statement* og *claim*), når de taler om uenighedssekvenser. Det er for så vidt i overensstemmelse med engelsk (*disagree*) og dansk sprogbrug: Det er påstande, man er *uenig* om, ikke fx ønsker, hensigter el.lign.; hvis man tilbyder mig en øl, og jeg afslår tilbuddet, kan man næppe sige, at der er tale om *uenighed*. For at kunne beskrive de proksimale partikler adækvat, er vi dog nødt til at rykke et niveau op i abstraktionsgrad. Den konflikt, de proksimale partikler kan markere, vedrører nemlig ikke kun påstande, men også ønsker, når de proksimale partikler optræder i forbindelse med imperativer. Konfliktsekvenser med direktiver kan ikke uden videre indpasses i skemaet fra figur 3 eller 4, men den relevante type kunne gengives skematisk som i figur 5:

1. en direktiv
2. nægtelse af direktiv
3. gentagelse af direktiv

Figur 5: Konfliktsekvens med direktiver

- (54) Tag du en kage til.
 Nej tak!
 Tag **nu** en kage til!
 (sml. (37))

Et forslag kan også udløse sekvenser, hvor samtalepartnernes bidrag er i konflikt med hinanden:

- (55) Skal vi ikke danse?
 Jeg har **da** glemt mine dansesko.
 (sml. (12))

Et forslag indeholder forudsætninger, som man kan reagere på, men det er upassende at tale om påstande og uenighed her. Som en mere generel term vil jeg derfor tale om *konflikt* og om *konfliktsekvenser*. Det mere abstrakte konfliktsekvensskema kan gengives som i figur 6:

1. antecedenttræk
2. konflikttræk

Figur 6: *Konfliktsekvens*

Antecedenttrækket er ikke kendetegnet ved nogen særlige egenskaber, men bliver først til et antecedenttræk i det øjeblik, der reageres på det gennem et konflikttræk, og kombinationen af trækkene bliver udpeget som konfliktsekvens. Som diskuteret i forbindelse med figur 3 og 4 er sekvensen rekursiv: Et konflikttræk kan selv fungere som antecedenttræk i en ny konfliktsekvens.

Når jeg ovenfor skriver, at de proksimale partikler markerer en konflikt, mener jeg hermed altså mere præcist, at de angiver, at ytringen skal tælle som et konflikttræk, dvs. som et reaktivt træk i en konfliktsekvens. Denne betydning udtrykkes af hver enkelt af de proksimale partikler. Som jeg vil illustrere sidst i dette afsnit, kan antecedenttrækket være underforstået.

Denne konfliktbetydning er en betydning, der kommer oven i illokutionsbetydningen og er delvist uafhængig af den. I (56), som allerede blev omtalt tidligere, er *nu/da/så* med til at udpege, at samtalepartnerne befinder sig i en konfliktsekvens, mens DEKLARATIV markerer, at ytringen skal tælle som assertion:

- (56) A: Hvad har du brugt pengene på?
 B: Det skal jeg **nu/da/så** ikke svare på.

Pointen er, at de proksimale partikler har præcis samme funktion, når de optræder med en anden sætningsmodus, som fx INTERROGATIV:

(57) B: Skal jeg **nu/da** svare på det?

Da *så* som nævnt også udtrykker indrømmelse, er det uforeneligt med INTERROGATIV, men pointen kan illustreres med (58), hvor jeg også mener, at *så* og *nu* i udgangspunktet udtrykker samme betydning som i (56):

(58) A: Hvad har du brugt pengene på?
 B: Stop **så/nu** med at spørge!

I alle disse eksempler markerer de proksimale partikler, at B-ytringen står i konflikt med det forudgående.

Der er et par tilfælde, der kunne fremføres som problemer for min analyse. Proksimale partikler kan optræde i initiale ture og i monolog som i (59), (60) og (61), som gentager (11):

(59) Det er **da** lidt koldt herinde, er det ikke?

(60) (...) mens far forsøger at få en snak i gang med den lyshårede med fortænderne.
 Det ser **nu** ikke ud til at lykkes særlig godt, og da han vil made hende med et stykke medister, som han først selv har haft i munden, sparker mor ham over benet.
 (Jepsen 2011: 86)

(61) Jens Kristian Lings voksede op i et strengt indremissionsk lærerhjem ved Herning. Her hed det sig, at Gud nok skulle sørge for den rigtige livsledsager, når den tid kom. Det gjorde han **så** også, omend sent.
 (Neteksempel)

Problemerne kan dog forklares som projektion eller internalisering af konfliktsekvensen. Med andre ord er den monologiske sprogbrug i sådanne tilfælde afledt af den dialogiske kommunikation (sml. Humboldt 1828: 22). Afsenderen taler, som om der er en konfliktsekvens for at skabe visse retoriske effekter.

Min analyse indfanger de samme intuitioner som den traditionelle tilgang, nemlig konfliktbetydningen. Derudover kan den forklare, 1.

hvorfor de proksimale partikler forudsætter illokutioner: Som et lag over illokutioner er træk konceptuelt afhængige af de nedre lag, inkl. illokutionen. 2. Den kan forklare, hvorfor polyfonikonfigurationen er systematisk, men ikke konstant under forskellige illokutioner. Polyfonikonfigurationen afledes kontekstuelt gennem kombinationen af træk-betydning og illokution: Asserterer man noget, binder man sig selv til rigtigheden af den proposition, man fremsætter. Derfor må en fremsat proposition være afsenderens synspunkt. Ved helhedsspørgsmål angiver man, at sandhedsværdien for ytringens proposition er uafklaret. Der kan derfor ikke være et sammenfald mellem ytringens proposition og afsenderens synspunkt. Vil man alligevel tilskrive afsenderen et synspunkt, er den kontrasterende proposition et relevant bud, da den alligevel aktiveres kognitivt gennem spørgsmålet. 3. Analysen får forholdet mellem proksimale partikler i INDIKATIV og IMPERATIV til at fremstå klart og tillader en enkel generalisering over brugen af partiklerne i disse kontekster: De proksimale partikler markerer altid ytringen (uafhængigt af illokutionen) som et konflikttræk.

5. Sammenfatning

Jeg har haft to mål med nærværende artikel: 1. at give en analyse af den dialogiske partikel *så*, og 2. at analysere de proksimale partiklers fælles konfliktbetydning. Jeg har argumenteret for, at *så* udtrykker en konflikt, men at denne konflikt afdæmpes ved, at taleren indrømmer en kontrasterende proposition. Jeg har endvidere argumenteret for, at *så* semantisk lader til ikke at være fuldt integreret i de proksimale partiklers subparadigme, da *så* forudsætter, men ikke selv kan udtrykke kontrastbetydningen, og jeg har fremført den hypotese, at det skyldes partiklens alder: *Så* er først for nyligt blevet omtolket som dialogisk partikel, og den har derfor ikke haft den tid, der i dette tilfælde skal til, for at blive fuldt integreret i paradigmet.

Derudover har jeg med afsæt i træklaget i FDG argumenteret for at analysere de proksimale partikler som angivelse af, hvad slags træk ytringen kan bruges til. I den forbindelse har jeg diskuteret begrebet træk og uenigheds- og konfliktsekvenser. Jeg har argumenteret for, at konfliktsekvenser består af to træk (1. antecedenttræk og 2. konflikttræk) og er rekursive. Mht. konfliktbetydningen af de proksimale partikler har jeg argumenteret for, at de proksimale partikler markerer, at ytringen skal tælle som et konflikttræk.

Om forfatteren

Lennart Westergaard, cand.mag. i lingvistik, ph.d.-studerende i nordiske sprog, Språk- och litteraturcentrum, Lunds Universitet.

Litteratur

- Andersen, T. (1982): Modalpartikler og deres funktion i dansk. *Danske Studier*, 86-95.
- Boye, K. (2012): *Epistemic Meaning*. Berlin/Boston: De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110219036>
- Christensen, T. K. (2007): *Hyperparadigmer. En undersøgelse af paradigmatiske samspil i danske modusystemer*, ph.d.-afhandling, Roskilde: Institut for Kultur og Identitet, Roskilde Universitetscenter.
- Croft, W., & D. Cruse (2004): *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511803864>
- Davidson-Nielsen, N. (1996): Discourse particles in Danish. I: *Content, Expression and Structure. Studies in Danish Functional Grammar*. E. Engberg-Pedersen, M. Fortescue, P. Harder, L. F. Jakobsen, L. Heltoft (red.). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 283-314. <https://doi.org/10.1075/slcs.29.11dav>
- Detges, U. (2007): Altfranzösisch *or* und deutsch *jetzt* in Fragen. I: *Romanische Syntax im Wandel*. E. Stark, R. Schmidt-Riese & E. Stoll (red.). Tübingen: Narr, 418-436.
- Durst-Andersen, P. (1995): Imperative frames and modality. *Linguist Philol* 18, 611–653. <https://doi.org/10.1007/BF00983300>
- Engberg-Pedersen, E., K. Boye & P. Harder (2019). *Semantik*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Gruber, H. (1998): Disagreeing: Sequential placement and internal structure of disagreements in conflict episodes. *Text & Talk*, 18(4), 467-504. <https://doi.org/10.1515/text.1.1998.18.4.467>
- Hansen, E. & L. Heltoft (2011): *Grammatik over det danske sprog*. København & Odense: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab & Syddansk Universitetsforlag.
- Heltoft, L. (2005): Modality and Subjectivity. I: A. Klinge, & H. Møller (red). *Modality. Studies in form and function*. London: Equinox, 81-101.
- Hengeveld, K. & J. L. Mackenzie (2008): *Functional Discourse Grammar. A Typologically-Based Theory of Language Structure*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199278107.001.0001>

- Humboldt, F. (1828): *Ueber den Dualis*. Berlin: Druckerei der Königlichen Akademie der Wissenschaften.
- Jepsen, E. (2011): *Kunsten at græde i kor*. København: Gyldendal.
- Muntigl, & Turnbull, W. (1998). Conversational structure and facework in arguing. *Journal of Pragmatics*, 29(3), 225–256. [https://doi.org/10.1016/S0378-2166\(97\)00048-9](https://doi.org/10.1016/S0378-2166(97)00048-9)
- Nølke, H. (2017): *Linguistic Polyphony: The Scandinavian Approach: ScaPoLine*. Leiden/Boston: Brill. <https://doi.org/10.1163/9789004341531>
- Laureys, G. (1982): 'Du ved jo da nok om det'. Nogle betragtninger over talestrategiske partikler. *Tidsskrift voor Skandinavistik* 3, 96–107.
- Pomerantz, A. (1984): Agreeing and disagreeing with assessments: Some features of preferred/dispreferred turn shapes. I: J. Atkinson (red.), *Structures of Social Action*. Cambridge: Cambridge University Press, 57-102. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511665868.008>
- Westergaard, L. (2021): Grammatikalisering af nu. Fra tidslig kontrast til polyfoni. *Ny forskning i grammatik* (28). <https://doi.org/10.7146/nfg.vi28.128790>